

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A. or. 2133

**BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.**

<36614199210011

<36614199210011

Bayer. Staatsbibliothek

ՅՈՒ. ԶՆՆԻՍԻ ԻՐԱՍՏԱՐԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ

D. JOHANNIS OZNIENSIS

Opera

**ՏԵԼՈՆ
Յ Ո Վ Ն Ե Ն Ո Ւ
Ի ՄԵՍՏԵՍԻՐԻ**

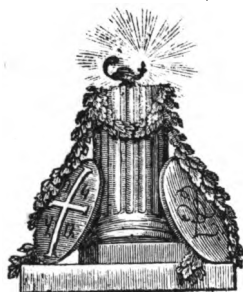
ԱԻԶՆԵՑԻՈՅ

ՄԵՏԵՆԵԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ Ի ԼԱՅԻՆ ԲԱՐՔԱՌ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԲ

**ՏՆ. Է. ՄԿՐՏՉԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱԻԳԵՐԵԱՆ
ԱԹՈՌԱԿԱԼԻ ՈՒԽՑԻ ՄԻԹԱՐԵԱՆՑ**

**Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՎԱԶԱՐՈՒ
—
ՅԱՄԻ 1834 ՌՄԶԳ**

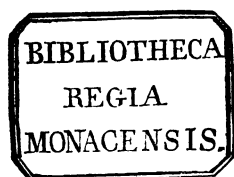
DOMINI
JOHANNIS PHILOSOPHI
OZNIENSIS
ARMENTORUM CATHOLICI
OPERA

PER
R. P. Johannem Bapt. Aucher
VIC. GEN. AC DOCT. CONGREG. MECHIT.
EX ARMENTO LATINE REDDITA

VENETIIS
Typis PP. Mechitaristarum
IN INSULA S. LAZARI

—
MDCCCXXXIV.

PRAEFATIO INTERPRETIS

JOHANNIS Philosophi Ozniensis Armeniorum Catholicici¹ Opera Latinis sacrae eruditionis amatoribus exhibiturus, muneris omnino mei esse arbitror, ut de Auctore ejusque Operibus pauca praemittam. Ortum duxit Johannes noster ex piis nobilibusque parentibus ann. circiter 668. in Tascir, quae majoris Armeniae est provincia, in oppido *Ozun*, unde *Ozniensis* cognomentum accepit. Sacris profanisque disciplinis fuit imbutus ab illustri praeclaroque viro Theodoro Chertenio (h. e. cilicium intus induente), quem in scriptis suis ipse laudibus effert; adeoque philosophicarum rerum scientiâ pollebat, ut unus inter omnes Armeniorum Catholicos *Philosophi* nuncupationem promeruerit. Ad Patriarchalem Armeniae cathedram anno 718. evectus, illico haereticos omnes

¹ *Catholicus* tamquam proprio nomine nuncupatur penes Armenios summus totius Armeniae Patriarcha; teste eruditissimo Guil. Tyrio, qui lib. 15. *de bello sacro*, cap. 18. scribit: «*Maximus Armeniorum Pontifex,*

» immo omnium Episcoporum
» Cappadociae, Mediae, et Persidis, et utriusque Armeniae princeps *Catholicus* dicitur. » Eodem sensu *Patriarcha Generalis* aliquando a Latinis vocitatur.

in regionibus sibi commissis diversantes verbo et calamo profligare coepit; ut gregem suum in sanâ orthodoxâque doctrinâ confirmaret. Virtutibus sanctâque vitâ adeo effulsit, ut vivens non suis tantum, sed et Infidelibus ipsis admirationi esset, Ejus sane doctrinam illibatam collaudant fulgidissima illa totius Armeniae luminaria Gregorius Vegajasèr seu Martyrophilus, Nerses Clajensis, Gregorius Dghà, ac Nerses Lambronensis, quorum testimonia longum esset hoc loci referre.

Ex iis autem, quae scripsit, nobis ea dumtaxat, quae in hoc volumine edituri sumus, supersunt: Oratio scilicet Synodalis, Sermo contra Paulicianos, Oratio contra Phantasticos, et Commentaria quaedam in Horas Canonicas una cum memoriâ Libri Canonum. Haec proculdubio habent auctorem Johannem Philosophum: in cunctis siquidem Mss. *Johannis Philosophi*, aut *Johannis Ozniensis Armeniorum Catholici*, aut *Johannis Philosophi Ozniensis* nuncupationem praesefereunt. Sunt praeterea duo quoque Sermones; alter elucidans ritum Consecrationis Ecclesiae, Paegyricus alter de Ecclesiâ nuncupatus; qui etsi in Mss. titulo careant, ob stylum tamen plenissimamque consonantiam cum caeteris ejus scriptis omnino sunt eidem Johanni nostro adscribendi. De hisce omnibus Ozniensis operibus singillatim aliquid vel breviter nos dicere oportet.

Orationem Synodalem habuit Johannes anno 719. in nationali Episcoporum conventu, quem in urbe Tvin, ubi Catholicus tunc temporis degebat, ipse-

met ad Ecclesiae disciplinam instaurandam congregavit. Istud in eâ praecipue notandum est, quod unus inter cunctos Armeniacae Ecclesiae Patres de extremae unctionis Sacramento sermonem expresse habet; invictissimum sane contra heterodoxos argumentum, qui hac de causâ dumtaxat, ut nobis videtur, nunquam eximia Ozniensis opera typis demandarunt. Contra quosdam praeterea, orthodoxos quidem, at nostrorum rituum inscientes Theologos in hac Oratione loquitur Johannes etiam de Unctione cum oleo Catechumenorum in Baptismo adhibendâ. Canones tandem in eâ Synodo prolati, illico post Orationem subduntur. Codicem vero unicum, quem penes nos habemus, ab invidâ aut infideli manu fuisse mutilatam ex eo patet, quod pagina ibi deest ubi additionem in Trisagio *qui crucifixus est pro nobis* defendit Auctor, validis proculdubio in medium adductis rationum momentis, ut ex praemisso argumentorum indice, nec non ex relativis Can. 19. et 20. colligere est. Duo super triginta sunt hujus Concilii Canones, quorum ultimus viam quodammodo parat ad subsequentem contra Paulicianos Sermonem.

In hoc Sermone praeterquam quod execrabiles haereticos Paulicianos jugulat Philosophus noster, novam quoque Occidentalibus praebeat de haereticis notitiam: longe enim hi distant ab iis, quos ex historiâ novimus, Paulicianis. Praecipua namque istorum dogmata haec erant: Solem adorare; ex Unigenitî cujusdam pueruli sanguine farinae triticeae

commisto sacrum quemdam cibum , veluti Eucharistiae umbram , conficere ; Sectae suae caput eum eligere , super cujus brachia expiraverit puer ille unigenitus , eis circulo insistentibus , hinc inde projectus ; et alia hujusmodi plurima , quae animus horret meminisse. Sermonem hunc atque praecedentem Orationem Synodalem anno transacto publici juris fecimus ; ut Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Jacobo Cardinali Monico Venetiarum Patriarchae sacram Purpuram solemniter suscipienti exiguum quoddam devotionis nostrae pignus exhiberemus.

Tertium porro Philosophi Ozniensis opus est invictissima quaedam contra Phantasticos Oratio , in qua universos de Verbi divini Incarnatione haeretice loquentes prosternere conatur , contra eosdem dimicans undequaque. Dogma praesertim de duabus in Christo naturis validissimis argumentis defendit ; adeo ut ad cognoscendam orthodoxam Auctoris fidem satis sit hanc Orationem vel leviter percurrere. Eam anno 1816. latine redditam typis mandavimus notis ubique adjectis , ut doctrinam hujusce Patris cum sanctorum Graecae ac Latinae Ecclesiae Patrum doctrinâ ad amussim convenire ostenderemus. Verum adnotationes illas in hac editione vix necessarias arbitrati sumus .

Hisce expositis , istud non est praetermittendum de Codice , qui tria recensita Ozniensis opuscula continet ; quod ejus dimidium , Oratio scilicet Synodalis ac Sermo adversus Paulicianos , penes nos in

Bibliotheca nostrâ asservatur ; reliquum autem, Oratio nempe contra Phantasticos, Parisiis extat in Regali Bibliothecâ. Unum dumtaxat Codicem aliquando fuisse ex duabus hisce partibus constantem , ex nostrâ nempe et Parisiensi , ne in dubium quidem revocari potest. Idem namque est in utrâque bombycinae chartae color subobscurus; ipsissimus est linearum cujuscumque paginae numerus : eadem omnino est characterum forma ab unâ eâdemque manu prolatorum ; si figuram utriusque conseras, eandem et quoad foliorum longitudinem , et quoad latitudinem invenies ; quid amplius ? noster Codex initium esse libri palam ostendit; Parisiensis incipit: *Նորին Յովհաննու իմաստասիրի կաթողիկոսի Հայոց Մ. Զնեցւոյ* : h. e. *Ejusdem Johannis Philosophi, Armeniorum Catholici, Ozniensis*; qui incipiendi modus ala quaedam opuscula proculdubio praemittenda fuisse demonstrat, haud enim diceretur *ejusdem*, nisi alia quaedam ipsius Auctoris opera praecessissent. Parisiensi Codice iterum atque iterum fideliter exscripto Bibliothecam nostram ultimis hisce temporibus exornavimus.

Aliud Ozniensis opus est Commentarium in Horas Canonicas hoc ordine dispositum. Prius loquitur de officio Matutino, ac de Oratione, quae ad solis ortum fit; procedit deinde sermonem instituens de Tertiâ, Sextâ, et Nonâ: de diâ Dominicâ, quae *Prima-Sabbati* nuncupatur, postea disserit.

Praeterea fragmenta quaedam ex aliis sacrorum Armeniacae Ecclesiae rituum interpretibus ; quippe

quae Johannis nostri nomen praeseferunt , huc illuc reperta addidimus, ne quid ex indubiis Ozniensis operibus publicâ luce privaretur. Pro coronide tandem duos superius commemoratos de Ecclesiâ sermones amatoribus Sacrae eruditionis exhibitos voluimus.

Verum ad recensita opera interpretanda gradum faciamus.

ՅՈՒՆԱՆՈՒ ՓԻՆՍՈՍՈՒՐԻ

ՕԶՆԵՑԻՈՅ

ԱՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

JOHANNIS PHILOSOPHI

OZNIENSIS

ORATIO SYNODALIS

ՅԼՆԿ ԳՐՈՅՍ

- Ե. Պարմառնի վրան իւր ըստ առաջնութեան կենցաղին
 ուսումնասիրութեան մասնագիտական և անհատական .
 և յազգայն առ նա խնամակալութեն , և առա-
 քապարդեալ ուղիքի շնորհաց հոգւոյն ստրա . և ընդ
 այր ուրուսի յետն պարտաստեաց ան նմա անհատի
 զգաստութեան մեծանդ 'ի յարմարութեան : Եւ
 Եւ զիւրդ հասանեալ ապա անհոգիս քաւ զինքն
 'ի հարգ խնամակալութե և առաջնորդութե : Եւ
 Եւ իրաւն ծամանակաց հոլովութեան զանապանս գոր-
 ծեաց , գեղեցիկ պարահմանին պարտաստութե .
 յառաջնութե առաքինութե մեծութե , և յերկրոր-
 դութե պարտութե առաքութե : Օ քնի որոյ յորդո-
 ըական բան առ այս առաքինութե . և երբ անդ
 յետնադիւր հետեւ զնմանութե քն զարգանանս ,
 և վարդապետութե արարչագործ քեանութե :
- Բ. Եւ Եւստանութե զնոյանեւ , որք այլաշեւապէս և ոչ
 փոխ օրինակաւ հարարեն զնմանս և զերմես և
 զհարգեալ պաշտամանս :
- Գ. Թե զսեղանին քերտանական և զանապանս լուսաւ-
 րութե խորեղեն և ոչ խորեղեն պարք է հաս-
 րարեւ . և մի հախառակեւ , և զառաջնոյն արա-
 րեալ այսպիսի ինչ յօրինակ առնուալ . որ ճանա-
 ւանդ ոչ հաճօք , այլ նորընծայ ծամանակին պար-
 շառութե զայն բերեւ :
- Դ. Եւ Եւստանութե քերտանական , և զա-
 նապանաւար հարարի նոյն առ մեծանս գործառ-
 նութե :
- Ե. Թե զսեղանին ' որ միքանին ' նախ յերախայութե հարգ
 պարք է անեւ , և ապա միքան : Եւ
- Չ. Եւստ հանդերձ Բաղդաճ յասմամբ 'ի վերայ խնա-
 նայեց , որ 'ի պղծութեան իւրեանց զնեւայ և ըն-

ARGUMENTA *.

- I. **D**escriptio amoris ejus in primâ suâ aetate erga literas, ejusque in Deum charitatis; atque de divinâ in eum providentiâ, nec non de uberimis gratiae Spiritûs Sancti torrentibus. Item, per quem Deus tantâ sobrietate ei praeparaverit amoris erga literas alimentum. Item, quomodo per illas postea propensionem habuerit, ut se ad Sacerdotii ac Praelaturae ordinem daret. Item, quo pacto temporis vicissitudo varios operata fuerit et pulcherrimos magnique momenti eventus, virtutis antea magnitudinem, ac deinde honoris abundantiam. Posthaec, hortatoria ad hanc virtutem verba; et exinde fieri posse, ut dominicarum passionum imitatio, atque creatricis providentiae doctrina assequatur.
- II. Conquestio de iis, qui diversimode, non autem uno eodemque modo, disciplinas et ritus statasque ministrationes peragunt.
- III. Dominicum Altare et illuminationis Fontem de lapide, non autem de ligno, condere oportet: non esse disceptandum, nec aliquod a priscis peractum sumere decet ad exemplum, quod involuntarie potius agebatur, inchoatique illius temporis opportunitas poscebat.
- IV. De sacro Oleo, quod trifariam distinguitur, atque diversimode uniuscujusque ministratio perficitur.
- V. Qui baptizandi sunt, prius ad catechismos vocentur, posteaque baptismo abluantur.
- VI. Jussum comminationibus prolatum in Sacerdotes, qui ob suam socordiam sponsum spon-

* Hoc pacto, hocque ordine uniuscujusque capitis in Codice praemissa reperiuntur totius Orationis synodalis argumenta.

հարման ոչ փանին յէկեղեցին, և ոչ քնիւնս պատ-
կէն, այլ յեւրաքանչեւոր դրոշմն և ընդ յեռն աշ-
խարհականաց զայս առնեն :

Լ. Յաղագս երկրորդականաց՝ ընէ յայտնապէս և մի
գաղափարս զոգեցին :

Բ. Թէ յայտնութեն օր արժան է հապարել զՋրոյն
օրհնութի, յէն արկանելով 'ի նա սաղմոսել, և
աւետարան ընկերանու. և յաւթօրեայն նորին
զժննդեան աւետարանսն և զաւետեացն և զմլըն-
դութեն հասասարապէս ընկերանու :

Թ. Թէ պարս է 'ի քի քառասներորդս պահոյն պարս-
րագ մարտացանել շաբաթն և իւրաքանչի : Յո-
րոմ և զխորհուրդ մաշաբաթնան յայտնէ գո-
վասանական Բանին :

Ժ. Թէ արժան է իւրաքանչի առաւոր յայգապաշտմ
առնել :

ԺԼ. Թէ զքն խորհուրդ ունեցի շաբաթն օր և որպիսի
հարգաւ պարս է պարսուել զնա :

ԺԲ. Թէ իւրաքանչի առ անոսի, որ արգելան յօրհ-
նելոյ զխաչ և յօժանելոյ իւղոյն՝ որ ինչի մի-
առն :

ԺԳ. Լռել զ]] որքի միայն ասացեալ է և ոչ
ևս 'ի Հայր և 'ի Հոգի. յաղագս որոյ և զ]] Սուրբայն
զհետ Բերել արժան է զքն միոյ միոյ աստութեան :
]] որոմ և ընդ ընդ յառաւօրինս և յերեկոյնս
պաշտամանս 'ի Վերջն անցուցանեն զ]] որքի քի-
սի յորոմ առաւոր պարսրագ մարտի, 'ի սկզբանն
նոսագեն :

ԺԴ. Թէ զքն խորհուրդ ունեցի առաւօրին պաշտա-
մանն սաղմոսն և աղօթի և հարգաբարութեան
նոյնն :

ԺԵ. Թէ զքն խորհուրդ և յերեկոյն պաշտամանն
գրանիցի 'ի սաղմոս և 'ի կցուրդս և յաղօթն և
'ի նոյնն հարգաբարութեան :

ԺԶ. Յաղագս Բովանդակութե ասացելոյ Ճառեցս ասա-
ցեալ Բանս քնն սահառու :

samque ad Ecclesiam minime perducunt, neque ipsimet coronâ præcingunt; sed in cujusvis domo, et per saecularium manus peragunt.

- VII. *De bigamis: ut palam, minime vero in abscondito, matrimonio jungantur.*
- VIII. *In die Epiphaniae facienda est aquae benedictio, oleum in eam infundendo, psallendo, atque Evangelium legendo; in octavâ autem indiscriminatim Evangelia Nativitatis, Annuntiationis et Baptismi legenda.*
- IX. *In sacrâ jejuniorum Quadragesimâ Missa celebranda est in Sabbatis et Dominicis diebus. Ibidem et primae Sabbati mysterium laudationis verbis explanatur.*
- X. *Decet, Dominico die nocturnum Officium agere.*
- XI. *Quid sit mysterium Sabbati, et quo ordine oporteat illud colere.*
- XII. *Reprehensio in eos, qui Crucem benedicere, easque oleo, quod Myron vocatur, linire videntur.*
- XIII. *Sanctus Deus ad Filium solummodo cantatur, non autem ad Patrem quoque et ad Spiritum; ideoque effatum illud: Qui crucifixus es, decet post quemlibet versiculum addere. Ibidem etiam, quare in matutinis vespertinisque Officiis Sanctus Deus prope finem transferatur; quum autem per diem Missa celebratur, sub initio concinnetur.*
- XIV. *Quodnam praeseferant mysterium matutina Officia, et Psalmi, et orationes, eorumque dispositio.*
- XV. *Quod mysterium etiam in vespertino Officio reperiatur, in Psalmis, et in Antiphonis, et in orationibus, et in eorum dispositione.*
- XVI. *Quaedam verba pro epologo eorum, quae dicta fuere, breviter prolata.*

ԺԼՅ. Երկրորդումբէ Բանկից, զոր առնէ ընդ ժողովեալ հա-
ճօրէն Եպիսկոպոսոանս աշխարհիս Նայոց, յա-
ղափս ընկածացելոց ճառիցդ Բանս օգտումբէ ընդ
կանոնական գլխովի համառօտել:

ԺԲ. Այն ինչն կանոնսն, զոր մեքանաբար կարգեցին,
մեքաֆաճայն երեսունն և երկու գլուխս:

- XVII.** *Servuonis repetitio, quam habet ad omnes congregatos Episcopos nostrae Armeniorum regionis, ut per Canonum capita perstringantur habiti sermonis verba.*
- XVIII.** *Ipsimet Canones, quos unanimiter statuerunt (Episcopi), triginta duobus capitibus comprehensi.*

ՏԵԼՈՒՆ

ՅՈՎԱՆԵՍԻ ՓԻՂՈՍՈՓԱՅԻ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՅԱՌԱՋԻՆ ԿԵՆՏԱՂԻ ԻՒՐ ԵՒ Ի ԳԱԼՆ ՅԱԹՈՌ
ՀԱՅՐԱԳԵՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՀԱՍՏԱՏԵԼ ԲԱԶՄԱԳԱՏԻԿ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԿԱՐԳՍ
ԵՒ ԿՐՕՆՍ ԵԿԵՂԵՑՈՒՅԻ

Ա. ԱՄԲԵՐՈՂԱՑՆ նախատիպ մեծն Յովն ա-
սէր երբեմն յիւրում բանսն, նեղեալ 'ի
փորձանացն արկածից, «Սկառնէր զիս ըստ աւուրցն
առաջնոց », միանգամայն 'ի բաց եղեալ զքաջողջութի
զընչաւետութի և զբազմորդութի : Օնոյն և ես հան-
դերձ հառաչմամբ բարբառիմ 'ի դիպուածոց աստի
վտանգեալ . ով զիս անցելոցն առաջի դնէր ամանա-
կաց, վերստին զմանկական տիոցն զգեցուցանելով
զհասակ : Յորում ճոխացեալն էի հայրենատուր հո-
գեկան ընչիցն առատութբ . և զարդարեալ հրճուէի
եօթնամամեայ հոգւոյն պատմութեանս, և շնոր-
հացն պսակաւ փառաւորեալ գլխոյ իմոյ . և զա-
ռաջնորդականին իմոյ կախեալ զպարանոցէ զոսկե-
տեսակ քայլամանեկին զգեղեցկութի : Եւ ամենեւին
զամենայնն ընդ իս բերէի զհարմանական յորինու-
ածոյն զգեստ, պատշաճ լինելով յերկնայնոյն պար-
փակիլ փեսայի առագաստ : Վնայի արդարեւ զար-
դարի պատկերս առաքինութենէ երանգովք ըստ նա-
խատպին կերպարանեալ, որպէս ճմարտութեանն
և ինձ թուի :

DOMINI JOANNIS PHILOSOPHI

ARMENIORUM CATHOLICI

PRIMA EJUS VITA

EJUS AD PATRIARCHALEM CATHEDRAM ADVENTUS

PLURIUM VARIORUMQUE

ECCLESIAE RITUM AC DISCIPLINARUM INSTAURATIO

I. **P**ATIENTUM prototypus magnus Job dicebat aliquando verbis suis, afflictus a calamitatum tentationibus: *Quis me faciet juxta dies pristinos?* quippe qui sanitatem, opulentiam, filiorumque copiam unâ simul amiserat. Eadem et ego ingemiscens profero praesentibus percussus eventibus. Quis me transactis repraesentabit temporibus? iterum juvenili me vestiens aetate; in qua spiritualis opulentiae copiâ a Patre largitâ dotatus eram, ac septiformis Spiritûs stolâ ornatus exultabam, gratiae diademate gloriose coronatus, atque regalis aurei monilis pulchritudinem ex collo pendentem in me habens; ita ut omnem omnino sponsalis ornamenti vestem mecum ferrem, jure promereus in caelestis sponsi thalamum recipi. Siquidem profecto virtutum coloribus ornatur imago juxta prototypum efformata; quemadmodum veritati mihi-que videtur.

1 Job. 29. 2.

Յայնժամ բոլորովին ես ինքն էի լուսատեսիլ՝
 յածայնոյ Թափանցանց լինելոյ նշուղից․ զոր իբրեւ
 մաքուր հայելեաւ առ իս զփրկչականն ձգելով դի-
 մի զնմանուի, հանգոյն արեգական՝ ի խորս ուրեք ընդ-
 յատակութի ջուրցն առաքելով զիւր ճառագայթման :
 Եւ նախ նորին ստէպ ստէպ հոգւոյն ուղիւից վտակօք
 ուռգանէր զարգաւանդ երկիր մտաց իմոց . և որպէս
 ՚ի ծաղկահոտ գինի՝ սպունգ ինչ Թացեալ, այնպէս
 լցեալ ուռճանայր ՚ի նմանէ բանական իմ ոգի . մինչ
 զի կարել ասել ինձ զայն ժամու պատահիցն իբրեւ
 զայլմէ պատմելով, « Սնուկ էի մտաւարժ, և ոգւոյ
 բարւոյ դիպեցայ », : Քանզի և վարժապետ վեհագոյն
 ունէի յայ պարգեւեալ ինձ, հայր միանգամայն և
 հրահանգօղ հոգեկան վարժուեց՝ զիմն Սէնտորոս,
 ըստ մերումս՝ անգնորհ՝ պատշաճեալ լեզուի . որ ոչ
 զառ յինքենէն և եթ բաւականանայր շտեմարանել
 յիմումս ոգւով զբարին, այլ ՚ի յոլովից զպայծառա-
 գոյնսն ծաղկաբաղ առնելով զչնորհաց, լիացուցա-
 նել զագահութեն իւրոյ ինչ ջանայր զուսումնասի-
 րութի . և գրեթէ յազգմանէ հոգւոյն՝ զլինելոցս
 նախատեսեալ, զառ ՚ի յոքունցն հաւաքեալ պատ-
 րաստէր լինել բազմաց պիտոյից նիւթ, ծածկաբար
 զայն առ իս բարբառելով . « Վեր մանր զմատենագ-
 զայդ », պատգամատարդ հրաւիրեալ լինել խորայե-
 լեանն ազին :

Եւ եթէ երբեք ուրեք խորհէի արդեւք զհրամա-
 նացն խորտակել զլուծ, և խզել զաշխատութեն սա-
 մեռէս, այլում ումեք ակն դնելով կենցաղական
 տարփանաց, աստուածայինն շնորհ անդրէն ձգեալ
 բերէր զիս կապանօք սիրոյ իւրոյ, սաստելով յա-
 կանջս խորհրդոցն իմոց, « Օ ի՛կայ քո և ճանապարհին
 եդիպտացւոց, ըմպել զջուրն Վեհոնի », : Յազագս որոյ
 ապա հաւանեալ իմ այսօրեւք՝ իբրու թէ ձայնիւ կռ-
 չողին զիս այ, զյանձնառականն ընդ առաջ տանելով
 բան, « Մհաւասիկ եմ ես, առաքեալ զիս », : Օ որ օրի-
 նակ ձի ոք նորավարժ ոչ կարացեալ յինքենէ զվերե-
 լակն իւր ՚ի բաց ոստուցանել, զակամայ տանձիցն
 բռնադատութի դժոխականութեն իւրոյ եդեալ գոր-
 ծիցէ քաջ հլուծե ասպարէզ :

Tunc ego ipse totus luminosus eram divino pervasus splendore; unde veluti per speculum nitidum ad me trahebam Salvatoris vultus similitudinem, qui solis instar in profundius spatium radios suos per aquarum puritatem mittebat. Atque primum rivalis torrentis ejusdem Spiritus saepe saepius irrigabatur fertilis mentis meae terra; et sicut in floriolens vinum spongia quaelibet intincta, ita sane rationalis anima mea ab eo repleta germinabat: adeo ut dicere queam de felici illo meo statu, veluti de alio enarrans: *Puer eram ingeniosus, sortitus sum animam bonam.*¹ Habebam enim et magistrum excellentem a Deo mihi donatum, patrem simul et doctorem spiritualium disciplinarum, meum Theodorum, qui juxta nostram linguam *a Deo donatus* interpretatur. Qui nequaquam satis esse arbitrans, ut sui ipsius bonum dumtaxat in animam meam insereret, ex multis immo clariores colligens gratias, florum instar, aviditatis suae amorem erga literarum studium per me explere nitebatur. Atque fere per Spiritus inspirationem futura prospiciens, collecta illa ex plurimis praeparabat, ut materia pluribus necessaria fieret; tacite divinum illud ad me loquens: *Comede minutatim volumen istud*², nuntius tu constitutus pro gente Israël.

Quod si umquam forte cogitassem maudatorum jugum confringere ac laboris lorum disrumpere, oculum alienis saecularibus desideriis figens, ipsa divina gratia a retro trahens me ferebat amoris sui ligamine, instrepens in aures consilii mei: *Quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam Gihonis?*³ Quapropter ego demum, cum per Dei me vocantis vocem, sui demum persuasus, acceptionis proferens verbum: *Ecce ego, mitte me*⁴: quemadmodum equuleus equitem a se dejicere non potens, quam nollit, fraeni vim invitus aversioni suae superimponens, longum iter percurrit obtemperans.

¹ Sap. 8. 19.

² Ezech. 3. 1.

³ Jerem. 2. 28.

⁴ Isai. 6. 8.

Իսլամը և այսպիսիք յիսկզբանն առ իս նյ նա-
խախնամուեն մեծուի: Որով իւիք աւասիկ ես այժմիկ
հարկանեմ զանձն իմ և նուաստանամ, հարցափոր-
ձեալ 'ի իննէ՝ թէ զիսորդ անհանձարեղագունի հա-
սակին տուեալ զգործոցն խոհականութի, իսկ զգե-
ղապարեւն ուսեալ ներշնչանակացն, և մակացակա-
նօքն փարթամացելոյ, զյուրովս անգուտ 'ի բաց յու-
զարկեցաք զգործնական իմաստութիւն. մինչ զի ըղ-
ձալի լինել ինձ այսօր, որպէս յառաջն ասացի, հան-
դերձ կատարելութեւ և պատուոյ բարձրութի դառ-
նալ հանդիպել մատաղագունի և անթարշամ 'ի մե-
ղաց եղելոյ հասակին, եթէ պարտ է ըստ առաքե-
լական բանին զպիտանի և զընտրեալ անօթ ընուլ
պատուական գանձու՝ վրկայք լինելով յարմարութե-
միմեանց հանգիտաբար և ազգակցապէս:

Եւ զի մի թուեցայց այսգունիւ բերեալ ցանկութի
զՊետրիայ զթեատաղացւոց գողոզին ախտանալ, որ
զգառամացեալն իւր Սիդիայ առաջի առնէր առ 'ի
յօշէլ զմարմինն՝ որպէս թէ 'ի մեռելութենէ առ
մանկուի զծերութիւն փոփոխել յուսալով, դարձցուք
և զկարելոյն բուռն հարցուք՝ 'ի բաց դնելով զանհր-
նարիցն մտածուի: Օյ կարելի է բանական կենդա-
նւոյս՝ ամենեցուն յամենայն ժամ լինել զինչ և կա-
մեսցի. թէպէտ և ոչ համանգամայն 'ի միօրէ և 'ի
նմին ժամու ներգործելով զներհականսն. որ մա-
նաւանդ ըստ զօրութե երկդքին 'ի նմին գտանին 'ի
մարդն:

Եւ պարտ է այնմիկ՝ որ զխոտաբեցեալն իբրեւ զըմ
բռնեալս յուսովն ողջունել գիտէ, յարատեւողացն
և դժուարաշարժիցն հոգ տանելով ձգել ձեռն: Որք
միանգամ բնաւորեցան կամ ոչ հեռանալ 'ի մար-
դոյն, կամ թէ հեռացեալ՝ վաղվաղակի վերստին
դառնալով յարահիւսել. և այս են առաքելութիւք,
որք առ հասարակ հոգւոյ և մարմնոյ զփառացն 'ի
գլուխ յօրինեալ կապէ զպսակ: Վանգի պլք 'ի տրաւ
մադրութեանցն ժամանակաւ տրամակայեալ, լու-

1 *Iisdem fere verbis usus est Serm. III. §. 19. in Gen. cuius de Agar loquens Philo Judaeus opera ex graeco originali ar-*

Tot et tanta in principio erga me divinae providentiae magnitudo: unde ecce ego nunc meipsum redarguo et humilior, Deo me sciscitante, cur nam in insipientiori aetate magis prudentiae operibus incumbens atque pulcherrimas studiorum choreas ducere edoctus scientiisque locupletatus majorem practicae sapientiae partem abjecissem; adeo ut optarem hodie, quemadmodum jam dixi, unâ cum perfectione istâ et dignitatis hujus fastigio ad eam tenellam haud pro peccatis arescentem aetatem reverti; quum, juxta apostolicum verbum oporteat, vas utile et electum pretioso thesauro implere, ut sibi invicem similitudine affinitateque sint testes.

Ne tamen videar hocce ductus desiderio, Pelei Thessalorum tyranni vitio laborare, qui decrepitem suum corpus Medae proponebat dilaceraturum, senectutem suam sperans de morte ad juventum transmutandam fore; convertamur, et ad ea, quae fieri possunt, manum admoveamus, sepositâ eorum, quae fieri nequeunt, cogitatione. Cunctis namque ratione praeditis animalibus licet semper quicquid velint facere; etsi non unâ, eâdemque horâ in se habere possint ea, quae sunt actu contraria, utraque tamen virtualiter in eodem homine reperiuntur.

Ille autem, qui per spem novit, promissa, veluti accepta, complecti, debet diligenter aggredi res permanentes atque immotas, quae soleant ab homine aut minime recedere, aut si recesserint, cito rursus conversae firmiter copulentur. Hae sunt virtutes, quae spiritum pariter et corpus coronâ gloriae praecingunt. Caeterae namque affectiones aliquandiu commorantes invicem dissolvuntur; virtus autem in nobis semper vult commorari. Hac enim de causâ

meniaec jam Saec. v. translata vimus.
ann. 1826. latinis quoque dona-

Ծանեն զմիմեանս . իսկ առաքինութիւն Հանապա-
զորդ 'ի մեզ խնդրէ բնականաւ : Ո՛ր ամս զի յայս իսկ
և գոյացուցիչն զմերս հաստատեաց բնութիւն , զի
բարեգործք և անժախտք եղիցուք . և ինքնիշխանու-
թեն կառօք՝ իբր 'ի տեսարանի ումեք 'ի սոսա նա-
հատակել հանդիսասցուք . կնքելով որպէս Թագաւ-
որական մատանեաւ անձայինն երկիւղիւ զսիրտս մեր
և զձեռս , ընդ որս յարմարեալ պատկանի խորհուրդ-
և գործ : Օ՛ր նոքումք իրօք , որովք առ մահն սո-
ղոսկեալ անկաք , առ կեանսն դառնալ վերստին գի-
տիցեմք : Օ՛ր կնի որոյ ապա ճշմարիտ և քաջ հովուա-
պետին հնարել հանդիտատիպ առ նմանութիւն , զառ
'ի նմանէ 'ի վայր մնացեալսն 'ի մերումս լնով մարմ-
նի զվշտամբերութի . մինչ զի կարողք լինիցիմք հա-
մարձակապէս որոց իշխիցեմքն հրամայել . “ Եւ մանողք
ինձ եղիջիք , որպէս և ես Վ՛շի ” : Հանգոյն նմա ա-
ռաջի երթալ ընդ պատուիրանապահուէն շաւիղս .
և զսուղելոյն ձայն միշտ 'ի լսելիսն հնչեցուցանել
զաւետարանական քարոզութեն վարդապետութի ,
զառողջ և զանպիսա բանիցն ճարակեցուցանել դա-
լարիս , և առ սնուցիչ հոգեկան պատգամացն սնու-
ցանելով ջուրս , մակաղել՝ որ արտաքոյ ապականա-
ցուիս այսորիկ է՝ 'ի հրաւիրեցելունն զմեզ վայրի .
անխրամատելի երեքկին շրջապատել զնոսա պարոս-
պաւ եռանձնական հաւատոյն խոստովանութի : Եւ
ընդ գազանացն կռուել յարձակմունս , զի մի քայ-
քայեալ ցրուիցին մերձ 'ի դժոխս՝ գեղեցկապէս մի
աւորեալ Վ՛շի անդամքն . այլ ամենեքին միոյ գաւթի
միոյ քնական գաւազանին յարդարեսցին լինել հօտ :

Բ. Վ՛ԱՆՁԻ տեսանեմ 'ի յոլովագոյն և 'ի ծանր
իրս անկարգութի բազմացեալ , ոչ միայն 'ի Ժողովը
դականս , այլ առաւել յուխտի մանկունս , և յա-
ռաջնորդս եկեղեցեաց : Որք մին լեզու՝ 'ի ձեռն միոյ
քարոզի 'ի մի ելաք ճշմարտութեան ճանապարհ . և
արդ բազմահետք և բաշմաշաւիղք եղաք , յանգափա-
բար և զանազան և այլաձևսն առնելոյ՝ Թէ զվարս և

vel ipse Creator nostram condidit naturam, ut benefactores essemus atque amatores Dei, et per liberi arbitrii vehiculum, tamquam in theatro quodam, dimicantes conspiciamur, cor nostrum ac manus, quibus cogitationes et opera ad amussim aptantur, veluti regio annulo, divino timore obsignantes, ut iisdem rebus, per quas dilapsi in mortem cecidimus, ad vitam iterum redire valeamus. Hisce positis, studeamus deinceps vero bonoque pastorum Principi accurate assimilari, *adimplendo ea, quae desunt passionum ejus in corpore nostro*¹; ita ut eis, quibus praesumas, fidenter praecipere possimus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*². Imitatores illius praeceamus per viam observationis mandatorum; et vocis sibilum, evangelicae nimirum praedicationis doctrinam, semper in eorum anres iugeramus; eosque salubrium innoxiorumque verborum herbis pascamus, et secus nutrientes spiritualium oraculorum aquas refocillando ibidem alamus, ubi extra illud, quod corruptibile est, invitati sumus; triplici quoque indissolubili muro eos circumdemus, trium videlicet, juxta fidem, Personarum confessione; et contra ferarum incursiones coluctemur, ne Christi membra pulcherrime conjuncta dispergantur divulsa prope ad inferos, sed omnia unus efficiantur unius ovilis, uniusque dominici baculi grex.

II. MULTIPlicia namque video in plurimis gravisque momenti rebus vitia, non in saecularibus dumtaxat, verum in Cleri pueris, potius, et in Ecclesiae raectoribus. Qui unâ linguâ per unum praedicatorem³ unam aggressi sumus viam; nunc tamen multa premimus vestigia, multosque tramites praeter modum; atque diversimode, et aliis aliisque formis tum mo-

3 Per unum videlicet S. Gregorium Illuminatorem.

եթէ գփառաբանութիւնն որ առ անձ. մինչ գրեթէ զնոյն կրել զմնաստ ըստ հնոյ պատմութեանն՝ պաւ տերազմել մեզ այր ընդ եղբօր, և այր ընդ ընկերի, քաղաք ընդ քաղաքի և օրէնք ընդ օրէնս : Արկրական զբօսանօքն և վաճառացն տուրևառութեամբք խօսակիցք և հաշուակիցք իրերաց լինելով, և առ խաղաղութեանն անձ ժողովեալք՝ զխաղաղութիւնն խնդրել խուճապիմք և խռովիմք : Այլ իբրև այլազգիք և այլալեզուք՝ տանիմք և բերեմք զմիմեանս, լինելով առ նմա խուժ, և այլք այլոց դուժ :

Գ. Բնորոշութիւն և զայս եհաս տեսանել. զի ՚ի տեղիս տեղիս զսեղանս և զաւազանս ոչ առնեն ըստ հրամանի և աւանդութե երանելեացն մերոց հարանց՝ քարեղէն և անշարժաբար զերկոսիմն հիմնացուցանելով. այլ զսեղանն փայտեղէն և շարժուն առնելով, իսկ զաւազանն ըստ պիտոյիցն՝ ըստ ժամուն և ըստ տեղեացն, որ ինչ անօթով և ՚ի ձեռն գայցէ, կատարեն զկարգն : Բերելով տարացոյց իւրեանցն սխալանաց տղայապէս և անփորձաբար, եթէ առ հարկի ՚ի սկզբանն յուժեքէ երազազրաւել ինչ ցուցեալ եղև գործ : Արպէս Վստի սովորական սեղանան ՚ի վերնատանն կատարել զխորհուրդ մարմնոյ և արեան իւրոյ, և Փիլիպպոս զներքինին յոր և իցէ ջուր մկրտեաց. նոյնպէս և վասն այլ առաքելոցն՝ ցուցանէ, ասեն, պատմութիւն՝ եթէ այլաձևապէս միմեանց, և որպէս զիարդ և ժամն խնդրէր՝ ընդ երկոսեանն անցանէին խորհուրդս : Այլ սուրբն մեր Սուսաւորիչ փայտեղէն ընդ ինքեան շրջեցուցանէր, ասեն, սեղան. և ՚ի գետս և ՚ի վտակս, յոր և հասանէր, մկրտութի կատարէր : Այլ որս ՚ի դէպ է ասել. եթէ ամենայնք ՚ի Վստե եղեալքն, ո՛վ դուք, յորինակ մեզ բերելի է, ապա հարկ է և երեսնամեայ մկրտել. և թափատել ութօրեայ, և երեքօրեայ

res, tum erga Deum doxologias perficimus: ita ut eandem fere experiamur noxam, quae in veteri historia commemoratur, pugnare videlicet inter nos virum cum fratre, et hominem cum proximo, urbem adversus urbem, et legem adversus legem¹. In terrenis conversationibus, atque in negotiationum commerciis colloquimur, et pacta ad invicem firmamus; verum coram pacis Deo congregati ad pacem postulandam perturbamur et confundimur: et quasi alienigenae, alienaeque linguae homines, detrahimus invicem et sejungimur, non secus ac si iste fuerit illis barbarus, atque illi caeteris barbari.

III. INTEREA et istud nobis videre obigit, quod quibusdam in locis Altaria, et Baptisteria non extruuntur juxta beatorum Patrum nostrorum praeceptum traditionemque, ambo lapidea et immobilia condendo; sed ligneum ac mobile altare quidam erigunt, et consuetum perficiunt lavacri ritum pro necessitate, ac pro tempore, et loco, per quodlibet vas prae manibus in promptu occurrens, suorum excusationem errorum pueriliter quidem, et imperite adferentes, si quidpiam priscis temporibus festinanter ab aliquo (viro) monstratum fuerit opus: a Christo, exempli gratia, qui ad communem mensam in caenaculo corporis et sanguinis sui Sacramentum confecit; et a Philippo, qui, ut ut accidit, Eunuchum in quavis aqua baptizavit. Similiter, ajunt, de aliis quoque Apostolis demonstrat historia, quod diversimode ab invicem, et quomodocumque tempus poscebat utrumque conficiebant Sacramentum. Sanctus quoque Illuminator noster ligneum, inquiunt, secum ferebat altare; atque in fluviiis rivulisque ubicumque advenisset, baptismum peragebat. Quibus dicendum est: O vos, si universa a Christo acta nobis ad exemplum adducenda essent, ergo oporteret, et triginta annorum unumquem-

¹ Idest unius provinciae prae- sic et in Arm. *rómos, romós, opéte*.
xim seu legem adversus alterius *et q-w-l-w-n*. legem atque provin-
provinciae legem. Sicut in Gr. *ciam* significat.

յառնել, և քառամնօրեայ յերկինս համբառնալ . զի ըստ այսմ օրինակի զայսոսիկ հաճոյ Թուեցաւ ներգործել Վնի։ ՄԼ և զկնի ընթրեացն յերեկո-
րին ժամու հաղորդել խորհրդոյն, զի նորն ուրանօր
զհինն աւարտեալ կնքեաց, անդանօր և իւրումն հինն
ձգեաց նորոյ ուխտի։ ՄԼ այժմ բազում ժամս 'ի
միջի կատարեմք ընդ մարմնաւորականն և ընդ հոգեւո-
րական սեղանն, և ութօրեայ մկրտիմք։ Իսկ վասն
Թլիատուէ 'ի Պաւղոսէ ընկալաք հրամանս. « Եթէ
Թլիատիք, ասէ, Վն ինչ ձեզ ոչ օգնէ, » Իսկ նախ
քան զկատարածն յարութի տալ մարդկային բնու-
թէս՝ Հիմնոս և Փիղետոս այսմիկ սկիզբն արարին
ամբարշտուէ բանից։ ՄԼ և ոչ ընդ դրունս երկնից
կարողութի է ումեք անցանել աստտին կենօք 'ի
մարդկանէ, « Ուր կարապետն մեր { } Ծ յառաջեալ
եմուտ »:

Պարձեալ առաքեալքն գլորով ժամանակս 'ի տա-
ճարին զառ 'ի Վրիստոսէ նոցուն կատարելին աւան-
դեալ խորհուրդս. եթէ զաղօթից, եթէ զհաղոր-
դութեան։ Իսկ այժմ կանոնական սահմանաւ զմեզ
պարսպեալ զգուշացուցին նոցին աւանդապահք և
ժառանգորդք, ոչ երթալ 'ի ժողովարանս և 'ի մա-
տրունս Հրէից կամ հեթանոսաց։ Եւ առաքեալքն
ընդ Հրեայս յիւրեանց ժամանակսն զարթոյ պատեքին
տօնախմբեցին զօր. իսկ 'ի մէջ եթէ դժանդգնեսցի
ընդ Հրեայս տօնել, և կամ յառաջ քան զգարնա-
նային հասարակաւորութիւն, և նախ քան զմիաշա-
բաթին օր լուծանել զպահան, ընդ նոյնիւք 'ի հար-
կէ անկեալ գտանին :

Իսկա ուրեմն զայն՝ նորագիւտ և դեռահաւակ ժա-
մանակն ստիպէր առնել այնպէս. իսկ այս՝ խորհրդոյ և
նշային տեսչուն, զի մեծութի առաջի անկեալ իրաց՝
զփոքումբքն զանց առնել և անտեսել վարդապե-
տէ։ Վանգի անփոյթ առնել ծանունն՝ համանգա-
մայնցն է 'ի բաց բարձունս. իսկ Թեթեալունիցն՝
նամ ժամանակ առ ձեռն պատրաստ կազմութե. զի
որպէս 'ի խաւարի՝ և աղօտաճաճանն է պատուեալ

que baptizari, et octiduum circumcidi, et tertiâ die resurgere, et quadragesimâ die in caelum conscendere: hoc namque modo haec Christo peragere placuit. Item quoque post coenam horâ vespertinâ mysterio communicari; quoniam Dominus ubi vetus illud perficiens obsignavit, ibi per suum quoque novi testamenti fundamenta jecit. Nunc autem multas horas interponimus corpoream inter spiritualemque mensam, et octidui baptizamur. De circumcisione sane mandatum accepimus a Paulo: *Si circumcimini*, inquit, *Christus vobis nihil proderit*¹. Ante finem vero² fieri humanae naturae resurrectionem, Hymenus, et Philetus fuerunt hujusmodi verborum impietatis auctores. Nemini porro ex hominibus est potestas in hac vitâ per caelorum portas transire, ubi *praecursor noster Jesus* antecedens introivit³.

Item Apostoli per multum temporis in ipso templo mysteria sibi a Christo tradita peragebant, sive orationum, sive communionis; nunc autem nobis eorundem traditionum observatoribus et haeredibus per canonicas constitutiones praeceperunt ne Judaeorum aut Gentium synagogas vel templa adiremus. Ipsi quoque Apostoli suis temporibus unâ cum Judaeis festum sanctae Paschae diem celebrarunt: si quis tamen nostrum auderet cum Judaeis celebrare, vel ante vernale aequinoctium, atque ante primae Sabbati diem solvere jejunium, anathematis poena fit continuo obnoxius.

Illud porro novum adhuc et nuper inchoatum tempus ita peragere cogebat; istud autem est consilii divinaeque oeconomiae opus. Siquidem earum, quae praesto sunt, rerum magnitudo exiguas quaslibet praetermittere ac dissimulare docet. Graviora enim negligere, est universa abrogare; ad leviora autem componenda omne tempus in promptu est. Nam quemadmodum inter tenebras vel ipsum exiguum lumen

² Id est ante mundi consumptionem.

³ Hebr. 6. 2.

լոյս, ըստ նմին օրինակի լոյս եղելոյ՝ և դուզնաբեայ խաւարն վատթարանայ: (Յաղագս որոյ ապա հարկ է հաւանութիւն և հաւատովք հետեւել զինի բոլոր քրիստոսականացս, և սեղան և աւազան քարեղէն անշարժաբար յամենայն եկեղեցիս արձանացուցանել:

Իսկ եթէ ասիցէ որ 'ի հարցասիրաց և 'ի լսասիրաց, էր աղազաւ քարեղէն և ոչ փայտեղէն հրամայեցաւ կանգնել մեզ սեղան: 'Լախ զի և պատշաճաբոյն իսկ առ յարմարութի խորհրդոյս՝ զնիւթս զայս տեսանեմ եղեալ. որպէս թէ զանյողդողդ և զանշարժահիմն փրկութե մերոյ իրողութի՝ կարծրագոյն և դժոխաշարժելի գործարանաւ տնօրինել: Երկրորդ զի և յառաջագուշակ եղեալ Եսայեայ 'ի վերայ նմ հեթանոսաց, զոր առ եգիպտացիմս պատգամաւորեալ խօսի. " (Յաւուր յայնմիկ եղիցի, ասէ, սեղանն արձան կանգնեալ յերկրին եգիպտացւոց, և եղիցին 'ի նշան յաւիտենից, " Բանգի և արդարեւ իսկ սովաւ զլաւիտենական կենացն առ մեզ երաշխաւորեալ տեսանեմ բարութիս: Որպէս և նորն ասէր. " Սինչեւ արբից զդա, ասէ, ընդ ձեզ նոր յարքայութե հօր իմոյ " : Երրորդ թերեւ արդեւք 'ի հանդերձեալ յաւիտենին 'ի Բժե զնոյն շնամարտապէս, որպէս և այժմ 'ի սեղանոյ աստի օրինակաբար, վայելիցեմք: Բանգի և նոյն ինքն Բժ վէմ անուանեցաւ. " Սինչ՝ զոր անարգեցին, ասէ, շինողքն՝ նա եղև գլուխ անկեանս, " և դարձեալ, " 'Ի լեռնէ վէմ առանց ձեռին հատեալ, " գուշակէր զնա Պանիել. և Եսայի ասէ. " Եհաւադիկ ես դնեմ 'ի հիմունս Սիոնի վէմ բազմապատիկ, զընտիր՝ զգլուխ անկեանս. և որ հաւատասցէ 'ի նա, մի ամաչեսցէ, " :

Դ. ԲԱՅՑՑ տեսցուք և զայս ևս 'ի կարգիս. զոր մանաւանդ թէ և յառաջագոյն իսկ արժան էր յիշել իբրեւ զմեծագործ և զբազմերախտ 'ի Բժե պարգեւեալ մեզ աւանդ: ( ) Իւղոյն յոյ ասեմ, որով զհր-

1 Subintelligitur respondimus.

2 Isai. 19. 19.

3 Per Eucharistiae nimirum altare.

4 Matth. 26. 29.

in pretio habetur; eodem pacto exigua quoque obscuritas est advenienti lumini molesta. Oportet itaque cum consensu et fide universos sequi Christianos, atque Altare et Baptisterium lapideum immobiliter in omnibus Ecclesiis erigere.

Quod si curiosus quisquam interrogandi audientique cupidus dixerit: » Cur nam lapideum, non autem ligneum praecipitur nobis erigere Altare? » Primum, quia magis adhuc convenientem materiam ad Sacramenti commodum video hauc esse; ut scilicet fixum atque immobile salutis nostrae negotium per durissimum et ad movendum difficile instrumentum dispensaretur. Secundo, quia prophetizans de universis Gentibus Isaias haec *Ægyptiis* annuntiat: *In die illa erit, inquit, altare Domini columna erecta in terrâ Ægyptiorum, et erit in signum aeternum* ². Per istud namque ³ reapse largitâ fide, nobis aeternae vitae bona pollicita fuisse video, quemadmodum vel ipse Dominus dicebat: *Donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei* ⁴. Tertio fortassis, quia in futuro saeculo Christo veraciter, sicut et nunc symbolice isto altari ⁵, fruemur. Siquidem et ipse Christus lapis nuncupatus est: *Lapis, inquit, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli*. ⁶ Item, *per lapidem abscissum de monte sine manibus* ⁷ Daniel de eo vaticinabatur. Isaias autem dicit: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, caput anguli: et qui crediderit in eum, non erubescet* ⁸.

IV. VERUM illud quoque per ordinem videamus, quod antea potius erat commemorandum, utpote magnificum multorumque beneficiorum aerarium nobis a Christo elargitum; sanctum, inquam, Oleum ⁹, per

⁵ Isto nempe altari, quod est lapideum.

⁶ Psal. 117.

⁷ Dan. 2. 34.

⁸ Isai. 28. 16.

⁹ Chrisma videlicet.

գին՝ արժեք ձգեմք՝ ի Վհմ միանալովն, Վհմն յոյժ
օտարաբար նովաւ և այլապէս ՚ի միմեանց վարիմք .
զոր և տեսաք իսկ առ մերով ժամանակաւ : Վհմն
նայից ձէթ ընդունել յԱրուսաղէմէ բերեալ, խաչի
ձէթ գնա անուանելով, և զնոյն նովին ամանազք առ
մի ըստ միովն մկրտեալսն իւրաքանչիւր ումեք վերբա-
տին օրհնել . զոր դանդաղիմ՝ ասել, որպէս թէ բա-
զում անգամ օրհնուիքն, յովազոյնս ՚ի ներքս յիւղն
կոչել զշնորհս . և կամ թէ ՚ի գալստենէ նորոյ շնոր-
հին զհնացեալն ՚ի բաց մերժել յամանոյ անտի : Եւ
դարձեալ նովին ձիթով օծանէին զմկրտեալսն և
զերախայսն, այլ և զհիւանդս և զեկեղեցի և զսե-
ղանս և զխաչս : Եւ թէպէտ և Հոգին մի է, և առ-
հաւատալէայ Հոգւոյն իւղն նոյն է, սակայն բազմազ-
գի մերում ըստ փրկուէն, բազմօրինակ և խորհուրդ
փրկութեն հրաշագործի . ըստ նմին և տեղիքն որո-
շին ՚ի միմեանց՝ որովք փրկեալն լինիմք, և անուանք
տեպեանցն : Եւ աղօթքն և գործառնութիւնն ոչ
նամ զմիոյ մատուցանէ մեզ փրկութեան պարգև, և
ոչ մին զամենեցուն . և ոչ նմանապէս միմեանց օգ-
տամատոյց մեզ լինելով, այլ երախայտութեն օծումն
զհրաւիրականն ունի դրոշմ . և աւազանին օծումնն՝
զըստ Հոգւոյն մեզ յարմարէ վերստին ծնունդ . իսկ
որ զկնի մկրտութեն է օծումն՝ զորդեգրութեն նոյն ՚ի
մեզ կոչէ շնորհ : Եւ արձեալ՝ սեղանն կերակրէ զմեզ,
և ոչ ծնանի . աւազանն ծնանի, այլ ոչ կերակրէ .
խաչն մարտնչի ընդ մեր առ թշնամիսն, և ոչ ծնա-
նի, և ոչ կերակրէ . ՚ի հիւանդութեն՝ զառողջութեն
ունիմք կարօտութի, ոչ ևս և զայլոցն : Սոցա ապա-
քէն և աղօթքն և քարոզութիւն և օծմունքն՝ բաժա-
նաբար ըստ իւրաքանչիւրոցն վայելէ լինել խորհրդ-
ոյ : Եւ պատճառ ոչ . ունիմ ասել, զանփոյթն առ-
նելոյ զառաջնոցն այսպիսի խառնափնդոր և եղծա-
գործ սովորութեց, եթէ ժամանակի կարճութի,
եթէ հիւանդութեց ՚ի վերայ անկումն, եթէ ան-

1 Ea scilicet unctio, quae una
simul cum interrogationibus la-
vacrum praecedentibus fit.

2 Isto unctionis nomine intel-

ligit Auctor hoc loci eam caere-
moniam, qua sanctum oleum in
aquam baptismi funditur.

3 Sanctum scilicet Christum

quod Christo copulati Spiritum sanctum ad nos trahimus. Nimis enim discorditer diversoque ab invicem modo utimur. Videmus quippe nostris temporibus, Sacerdotes oleum excipere ab Jerusalem deportatum, illud *Crucis Oleum* nominare, idemque iisdem vasibus pro unoquoque baptizato iterum benedicere: et, quod referre nollem, quasi multiplicibus benedictionibus plures super ipsum Oleum advocentur gratiae, aut ex novae gratiae adventu antiquata ab ipso vase depellatur. Eodem Oleo praeterea ungebant baptizatos, et catechumenos, et infirmos, et Ecclesiam, et altaria, et cruces. Verum etsi Spiritus unus sit, idemque sit Oleum Spiritus arrhabo: attamen juxta multigenam nostram liberationem multiplex etiam salutis nostrae mysterium mirabiliter peragitur: unde et loca quibus salvamur, et locorum nomina a se invicem secernuntur: deinde oratio quoque et operatio non omne unius exhibet nobis salutis donum, neque omnibus unum, nec aequali ratione nobis proficiunt. Nam catechismi unctio ¹ invitativum praesefert signaculum; lavacri autem unctio spiritualis nos regeneratione adoptat ²: quae autem post baptismum est, unctio ³ in nos adoptionis Dei gratiam advocat. Praeterea altare nos alit, haud vero gignit: lavacrum gignit, non alit: crux dimicat pro nobis adversus hostes, non gignit, neque alit; in infirmitate vero sanitatis indigemus, non amplius alterius rei. Horum equidem et oratio, et praeconium, atque unctiones disjunctim pro unoquoque Sacramento esse debent. Praepositorum autem negligentiae rationem quoad hujusmodi recentiores depravatasque consuetudines nescio afferre: utrum fuerit temporis angustia, an morborum instantia, aut quiescentiae defectus ob tyrannorum vexationes. Haec illis, et Deo sunt relinquenda ⁴. Nobis porro, cetera filiis a-

seu Confirmationis sacramentum.

⁴ Id est, quatenus fuerit horum consuetudinum causa, iisdem,

qui illas introduxerunt, Deoque investigandum reliquimus.

պարապուծի յաշխարհակալացն հարստահարութիւն. զայս 'ի նոսա և յաժ թող ի է: Իսկ մեզ իբրեւ հայ-բասիրաց ոմանց՝ որդւոց՝ զառ 'ի նոցանէ անտես մնացեալն, ձեռն տալովն այ, տեսանել արժան է, և 'ի բարեկարգութիւն և 'ի բարեզարգութիւն ածել:

Ե. Օյ տեսանեմք առ այսօրիւք և զայս ևս, զի ոմանք զառ 'ի մկրտութիւն գալ հանդերձելոցն՝ զհրա-ժարելոցն 'ի սատանայէ՝ նոցա հարցմամբ 'ի վերայ ոչ բերեն զերդմունս, և ոչ զսրբոյ Երրորդութեն խոստովանութիւն, և ոչ յերեխայութեն նախկին մատուցանեն ձեռնադրութիւն յօժովմի. այլ միայն առ մկրտութիւն աւազանին վաղվադեալ՝ 'ի ներքս արկանեն: Եւ մանս իմն առնելով այնոցիկ՝ որոց թագաւորեցուցանել զոք կամեցեալ, նախ քան զմարմնոցն ծածկել մերկութիւն՝ զպսակն 'ի գլուխ կապել յառաջեալք, 'ի միասին ընթանալով փառացն և անարգութեն: Եւ կամ թէ որում ծնանել առաջի կայցէ, զծնունդն առաջի դիցէ յղանալոցն և երկնելոցն. զորս 'ի դէպ է անսին խոստովանել զմտ ծնունդս, և կամ վիժածս, և ոչ ծնունդս: Քանզի պարտ է՝ նախ 'ի բաց կալ 'ի ծառայեցուցանող տեռնէ, և յապստամբ ծառայէ անտի. զի “Տիրեսցէ, որպէս Սողոմոն ասէ, ծառայն իմաստուն՝ տերանց անմտաց”, Եւ այսորիկ ապա հաւատալ սրտիւ, և խոստովանել բերանով, յորմէ կեան հասցէ, զհայր և զՍրդի և զմք հօգի: Եւ յերեխայութեն կարգի առ դուրս մկրտարանին պատշաճեացի լինել նմա՝ որ մկրտիցին: Եւ ապա զկնի այսորիկ զհօգեւորն ծնանել ծնունդ յաւազանին. և զեօթնեակն՝ ըստ եօթնեկացն որ 'ի մեզ հօգեկան շարժմունք, զգենուլ զհօգւոյն շնորհս, զոր Երայիսն թուէ: Օ կնի որոց ապա և զորդեգրութեն այ անուն ժառանգել՝ յետ ելանելոյ 'ի ջրոյ անտի: Որպէս և 'ի վերայ փրկչին յօրինակ մեզ՝ հայր յերկնից աղաղակէր, թէ “Եւ եւ որդի իմ սիրելի”: Օ կնի ամենեցուն, այս ինքն յղութեն և ծննդեանն և ժա-

1 Haec antiqua universalis nodali suâ lege instaurare voluit Ecclesiae consuetudo, quam Sy- penes suos quoque iste Patriar-

more patres prosequentibus, oportet, quae ab iis despecta fuere, Deo manum porrigente, investigare, eaque ad bonum ordinem bonumque ornatum reducere.

v. Et istud quoque praeterea cernimus: quod ab iis, qui baptizandi sunt, non exigunt quidam interrogationis modo de abrenuntiando diabolo iuramentum, neque sanctissimae Trinitatis professionem, neque antea per manuum impositionem peragunt catechismi unctionem¹; sed tantummodo ad fontis baptismum illos cito admittunt: simili fere pacto agentes ac illi, qui regem quempiam constituere volentes, antequam corporis operiant nuditatem, coronam capiti ejus imponere satagunt, concurrentibus unâ simul gloriâ, et opprobrio; aut etiam si quis nascendus sit nativitatem praemittere voluerit conceptui, partusque doloribus; quos partus immaturos fateri necesse est, aut abortivos, non autem natos. Oportet enim, antea a captivante domino atque a rebeli servo recedere, ut *servus sapiens*, quemadmodum Salomon ait, ² *dominetur dominis insipientibus*; ac postea corde credere atque ore confiteri (ex quo salus adveniet) Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Istud in catechismi ordine ad Baptisterii portam super eum, qui baptizandus est, peragatur. Deinde vero spirituali nasci (*oportet*) generatione in lavacro, et septem, secundum septem, qui sunt in nobis, spirituales motus, indui Spiritus gratiis ab Isaia recensitis. Continuo tandem ex aquâ egressum, adoptionis nomen in filium Dei adipisci ad haereditatem; quemadmodum et super Salvatorem ad nostri exemplum Pater de caelo clamabat: *Hic est Filius meus dilectus* ³. Post haec universa; post conceptionem videlicet, generationem, et haereditatem; deinde et

cha, iterum hisce diebus ex incuria et ignorantia desuevit.

² Prov. 17. 2. et Eccl. 10. 28.

³ Matth. 3. 7.

աւանդաւորութեն, ապա և զկենացն՝ որ յերկնիցն իջեալն է՝ ճաշակել կերակուր, զմարմին և զարիւն կենսադործողին Վրի:

Եւ յսպէս և ըստ այսմ օրինակի երանելոյն Վիւրդի Երուսաղէմի եպիսկոպոսի զերախայիցն կանոն պայծառացուցեալ է, և ըստ իւրաքանչիւր հաւատոյն բանից ընթերցուածոց յնծային գրոց հանգոյն միմեանց զուգեալ և եղեալ է. զոր 'ի սուրբ քառասուներորդա պահոցն առանձնաբար 'ի վերայ նոցա կատարելով՝ արտաքոյ ժողովրդանոցին, յետոյ ապա արժանի լինելին ընդունել զլուսաւորուի Թոյ աւազանին 'ի մեծի աւուր ճրագալուցի զատկին: Եւ թէպէտ և այն խափոնեցաւ. վասն զի յայնմ ժամանակի առ կատարելահասակս ոմանս կատարիւր երախայութեն կարգ. որք յիմաստ և 'ի բան հասեալք՝ կարգ էին անձամբք իւրեանց լսել, և հաւատօք հրաժարել և խոստովանել: Եւսկ այժմ 'ի տղայութե հասակի այս սորիկ միանգամայն 'ի միասին 'ի վերայ եկեալ գտանին, 'ի ձեռն այնոցիկ՝ որք զմանկունսն 'ի մկրտութիւն մերձեցուցանիցեն: Եւսկայն նոյն խորհուրդ նմանապէս առ նոսա և առ մեզ մատակարարի. զանազանութի հասակացն՝ և ժամանակացն այլաձեւապէս 'ի վերայ բերել հրամայէ զկարգ և զգիր աւուրցն և կանոնաց՝ ըստ երկայնութե և կարճութե: Եւսկ ոչ եթէ Հոգին սուրբ փոփոխեալ գտանի յիւրմէն խորհրդոյ, կամ առաւելեալ և նուազեալ: Եւ այս մինչև ցայս վայր այսպէս և այսքան:

2. Եւսկ առ սորք և զայս ևս տեսանեմք յոմանս անկարգութի սովորութի հիմնացեալ. զի զնոսա, որք յամուսնուի անդր գայցեն, ոչ տանելով ըստ օրինաց հաւատացելոց յեկեղեցիս 'ի մէջ ժողովրդաց, հաղորդս առնելով նմ կարգաց և կրօնից քրիստոնէութե, և անդ յարժանաւոր տեղիսն զնոսա պսակեցեն: Եւսկ առանց ժամու և ազօթից, և առանց օրհնելոյ և հաղորդութե, արտաքոյ միմն ուր կամք իցեն: Եւ քահանայն ընդ ձեռն ուրուք անդր եր

1 Catechismus nimirum.

2 Subintelligitur Satanae.

vitae cibum de caelo descensum, corpus nimirum et sanguinem vivificantis Christi (*oportet*) gustare.

Similiter eodemque pacto beatus Cyrillus Jerosolymitanus Episcopus catechumenorum canonem illustravit, et juxta singula fidei verba lectiones ex divinis Scripturis item unâ simul conjunxit apposuitque; quibus in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ singillatim super illos extra Ecclesiam expletis, postea demum efficiebantur digni suscipere sancti lavacri illuminationem in magno Paschaliûm lominum die. Quod sane obsolevit; quoniam eo tempore catechismi ordo peragebatur super nonnullos aetate provectos, qui intelligentiam rationemque attingentes, satis erant sibi ipsis ad illos ¹ audiendos, atque per fidem abrenunciandum ², professionemque emittendam ³. Nunc autem in juvenili aetate haec unâ simul summam peraguntur ab iis, qui infantes ad baptismum adferunt; nihilominus idem sacramentum est, quod tum penes illos tum penes nos administratur. Ætatum temporumque varietas diversimode juxta longitudinem aut brevitem peragere jubet ordinem, assignationemque dierum, et canonum; haud tamen Spiritus sanctus comperitur immutatus in suo mysterio, vel auctus, vel imminutus. De his autem huc usque, ita, et hoc modo.

VI. PRÆTER haec istud quoque apud nonnullos vidimus malum opus a consuetudine roboratum. Ad matrimonium accessuri non adducuntur juxta Christianorum legem in Ecclesias, ut universorum rituum religiosarumque Christifidelium disciplinarum participes effecti, ibidem in locis decentibus coronentur; sed sine missâ, et sine oratione, et absque benedictione, communioneque foris manent, ubicumque voluerint. Sacerdos autem per cujusvis illuc pergentis

3 Id est Sanctissimae Trinitatis professionem emittere.

Թողաց հրամայէ տանել զպսակն, Թնամանելով միանգամայն զպսակն և զպսակեալն : Եւ որ ծանրագոյնն է քան զայսոսիկ, անարգանս ածելով 'ի վերայ խորհրդոյ իրին : Օ ի սուրբ առաքեալն ասէ, Թէ « Խորհուրդս այս մեծ է, զոր և ասեմ'ի Վսեյեկեղեցի », Եւ նա յիւրմէ կամակորուէ փոքրկացուցանել ջանայ զպատուական ամուսնուէն մեծախորհրդութի, զինքն 'ի սպասաւորուէն այ արձակեալ 'ի բաց տանի 'ի լծոյ : զի որ զժողովրդեանն այ 'ի վայր Թողու զծառայուի, այ ոչ ծառայէ : Եւ այս յորդուոց անտի Հեղեայ յայտ է, որք անպարապ լինելով 'ի մարմնամոլութեն յգիւթէ, հանապազափակ զգուրս խորանին այ ընդդէմ եկելոց անդր ուխտաւորացն պահէին. և միանգամայն անկեալք տարագրեցան 'ի կամաց հրամանատուին և յիւրեանցն պատուոյ : Բստ նմին օրինակի և սոքա զհեղուութեն մեծարելով զախտ, ոչ տան Թոյլ ամուսնացելոցն զհանդերձեալ կենացն օրինակել յանձինս զխորհուրդ : այլ որպէս որք յամօթալիսն ըմբռնեալ իցեն գործըս, այնպէս ըստգիւտ և գաղտագողի զաղթուէն առնուցուն 'ի գլուխ զպսակ, Թագընկեցք առաւել քան Թէ Թագառուք լինելով : Օ հոգին սուրբ տրտմեցուցանեն, որ սիրէ միշտ բացափայլութի 'ի վերայ մեր զպարգեականն իւր ծագել ձիրս : իսկ զխանտացողն բարեկայեւականացմերոց իրաց խնդացուցանելով զսատանայ, մանաւանդ Թէ և եղագ ներքսանկութե նմա՝ յանձնորհակալուս բազմերախտութեն այ՝ ներհորդեսցի. զի անձանայոյ զքբարեացն անձինք՝ հակառակացն ամ իրօք բանայցեն յինքեանս տեղի : Եւ որ 'ի ժողովի բազմամարդութի զուրախականն ոչ փափաքէ գտանել, տրտմականացն՝ ծածկաբար ընդ էսն անցանելով՝ անբաղայապէս հանդիպեսցի :

Է. ԲԱՅՑ գեր զասացեալս վատթարագոյն ևս այս է մեղադրանաց փաստաւոր, յաղագս անայնոյն վերջանալով հրամանի՝ առ իւրն երագոտնագոյնս ընթացի ցանկութիւն. զԹագաւորեցուցանելն ռամկաց

1 Matrimonii Sacramentum per nos Graecos per cuiusdam coronae Armeniacos non secus ac per nos Graecos per cuiusdam coronae impositionem administratur,

manum deferri jubet coronam ¹, contemnens tum coronam tum coronatos, quodque hisce gravius est, Sacramentum ipsum ignominia afficiens. Et sane sanctus Apostolus dicit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in Ecclesia* ²: ille vero arrogantia sua parvipendere conatur magnum nobilis connubii mysterium, seque ipsum a Dei ministratio-
ne depositum iugo subjicit; qui enim populi Dei servitium abjicit, Deo non servit. Idque ex Heli filiis liquet, qui otio indulgentes ob carnum saturitatem, semper oclusas servabant divini tabernaculi portas contra Nazaraeos ³ ibidem advenientes; atque uno tempore corruentes, a praecipientis voluntate et a suis honoribus exciderunt. Juxta hoc exemplum isti quoque pigritiae vitium obsequentes, matrimonio junctos futurae vitae mysterium praesefere non sinunt; sed illorum instar, qui in probrosis operibus deprehenduntur, victoriae coronam ignominiose et clandestine super caput accipiunt, quum sint diadematis contemptores, potiusquam acceptores. Spiritum sanctum, qui semper super nos gratuita dona sua luculenter amat effundere, contristant; diabolus vero nostris decore affluentibus bonis invidentem laetificant; imo viam quoque ei pandunt ad ingrediendum in animos erga largissima Dei beneficia ingratos. Qui enim minime norunt animae bona, contrariis quibuslibet in seipsis locum aperiunt: quique in multitudinis aggregatione reperire laetitiam non cupiunt, occulte per facta decurrentes, tristitia quaelibet proculdubio experientur.

VII. RECENSITIS malis pejus adhuc est istud omnidignum exprobratione: quum aliquis a divino recedens mandato praeceptis in voluptates suas ruere velit, coronae impositionem tradens saecularium mani-

ideoque *Corona* nuncupatur.

3 Ad verb. *voto obstrictos*.

² Ephes. 5. 32.

հաւատարմով ձեռաց, և զմարմնապարար սեղանոյն զիւրն տարածեսցէ բազուկս : ( ) Ի՞նչ զսոսա անուանեսցից . հովիւս հօտավատնիչս , եթէ գազանս կեղեքիչս խաշանց . զկուսանացն իբրեւ զերկրորդականացն առնելով տխուրս և անկատարելագործ հարսանիս , իսկ զերկեակսն 'ի պոռնկութե և ոչ յամուսնութե ածելով առ զուգաւորութիւն : Եւ յախկին թոյլ տալով ողորմութեանն յառաջել և յափշտակել զօրինաւորն զայն անկողինս , և ապա զգիշերայինն իբրեւ զտուրն ջնային 'ի լոյս բերել համարձակուի առեալ . օրէնս դրացն զպապանծելն օրէնս դնելով , բանսարկուին լինել կամակատար . զի յառաջ քան ընդ բարին խընդալ մարդկան , զուարճացի չարան որոգայթազիր թշնամին : Ի՞նչ որս ոչ են մեզ յերկարագոյնս տողել բանս . ուր մարգարէն Եզեկիել զգորովականսն և զսպառնալիսն կարգաւ առ սոսա՝ զոր առ հովիւսն Խորայելի յայ պատգամաւորեալ բարբառի . “ Ի՞նչ կաթնն ուտեն , ասէ , և զասրն զգենուն . և զխաշինան իմ ոչ արածեսցին . և ցրուեցան խաշինքն իմ . արդ ես խնդրեցից , ասէ , զխաշինս իմ 'ի ձեռաց հովուացն Խորայելի ” : Եւ դժոխադատելի յոյժ է պահանջիլ համարս այնմիկ՝ որում ամենայնքն յայտնիք են և անմահանալիք , յորում ոչ կարեն օգնել կաշառացն ակնառութիւք , և յանօգուտս բազմախօսիցն հասցէ պերճարանութի :

Ը . ԻՆՍՏԻԹՈՒՆ տեսանեմք առ այսորիւք և զայն ևս , եթէ ոմանք և վայելչագունից սովորուեց ջանան խափանուան 'ի վերայ բերել . և զնձայայտնուեն և զծնրն դեան նորին զօր , զոր 'ի վեցն յունուարի 'ի միասին տօնել սովոր է աշխարհս մեր , այժմ՝ զծննդեանն սիւրբն ոմանք կատարել զտօն . իսկ յայտնուեն խորհրդ-

1 Hisce verbis arguere conatur Auctor quorundam Sacerdotum improbitatem, qui ventri suo indulgentes Sacramenti istius administrationem saecularibus quibusvis hominibus relinquebant; quod et superius exprobraverat

Philosophus noster; atque ipsi ad nuptiarum mensam recumbentes cibis usque ad ingluviem potibusque implebantur.

2 Ezech. cap. 34.

3 De hisce solemnitatibus, quae olim penes Graecos quoque

bus ipsemet super mensam corpus saginantem brachia sua extendit ¹. Quid istos nuncupabo? pastoresne gregis dissipatores, an belluas ovium dilaniatrices? Qui virginum tamquam viduarum nuptias tristes imperfectasque reddentes, bigamos reapse vel ex ipsâ fornicatione, non autem ex matrimonio ad conjunctionem adducentes, antea sinunt pollutionem praecedere, ac legitimum thorum rapi, atque deinde nocturnum ceu diurnum in lucem edere; adeo arrogantia usi, ut legislatoribus silentium imponentes diabolo morem gerant; et antequam de bono gaudeant homines, in malo delectatur hostis laqueorum parator. Ad quos non est nostri prolixa verba contexere, quum eis propheta Ezechiel per seriem, quas pastoribus Israël ex parte Dei denuntiaverat, vituperii comminationisque causas proferat, dicens: *Lac comedunt, et lanis operiuntur, gregem autem meum non pascunt, et dispersae sunt oves meae: nunc ego requiram, ait, oves meas de manibus pastorum Israël* ². Valde quidem est grave accuratam reddere rationem ei, cui omnia sunt manifesta et minime oblivioni tradita; quemque sedare nequeunt donorum promissa, neque propitium reddere vani locutorum sermones.

VIII. Porro videmus praeterea et istud: nonnulli honestos quoque mores obsolescere conantes Theophaniae, et Nativitatis die, quem sextâ Januarii solet conjunctim regio nostra solemniter celebrare, nunc Nativitatis festum quidam peragere volunt; Epiphaniae vero mysterii nullam sibiunt memoriam fieri ³.

conjunctim celebrabantur, melius tamen postea juxta S. Romanae Ecclesiae traditionem separatim peraguntur, agit S. Joannes Chrysostomus in quadam suâ homiliâ de hoc argumento habitâ, ut vide-
re est tom. 2. p. 354. ed. Ven. G. L.

in fol. Huic optimae consuetudini pluribus ab hinc annis adhaeserunt quoque orthodoxi Armenii; unde Auctoris nostri verba impleta comperiuntur, qui paulo post dicit: » Ecclesia Dei de die in diem proficiat. «

դոյ՝ և ոչ միով իւրից կամին ճառս 'ի մէջ բերել, կապելով ամենեւին զինքեանս ընդ ընթերցուածոցն հրաման. զոր երուսաղէմացիքն յուրթօրեայս յայտնուեղ՝ յուրթ եկեղեցիսն իւրեանց երթալով զնոցին տեղեացն և զկանոնն կատարեն. օրէնսազանցուի կարծելով զայս, եթէ զառ 'ի հնոցն զթերի ինչ ըստ խորհրդոյն խնդրոյ՝ կատարելագործել ումեք հրամայէ Հոգին սբ. և մանաւանդ եթէ Եկեղեցի այ հանապազօր յառաջատուութիւն առջ և հարստանայ, Օ ի և չէր իսկ հնար միով մարդով ըստ միում գործոյ, և ըստ միում ժամանակի՝ զըովանդակն իւր կամս տնօրինել այ 'ի մարդիկ:

Եւ զոր ասեմս՝ այս նախնական սովորուի 'ի վաղընջուց հետէ նախահաւեալ, և մինչև առ մեզ հասեալ, 'ի վերայ ջուրց զբսան և զուրթերորդն նուազելով յաւուրդ յայդմիկ սաղմոս, կցուրդ ասելով « Զայն Թն 'ի վերայ ջուրց », և զմկրտուէն 'ի Սատթէոսէ զաւետարանն ընթեռնելով, օրհնէին զջուրն, ձէթ արկանելով 'ի նա: Եւ իբրեւ զբուժիչ արտից հոգւոյ և մարմնոյ՝ ամենեքեան անդուստ վայելեալք, ցնծալից լինէին. որ և այժմ ոչ է ամենեւին 'ի բաց խափանեալ, թէպէտ և խանգարին Խրայելի տգօր և կնատ զօրեղունքն նկրտի խափանել: Եւ եթէ առ 'ի քնաս մեզ է յիշել զփրկչական մկրտուէն ճառս, թերևս չէր իսկ մկրտեալ Վիտի: Դարձեալ թէ ծածկել զհոգեկեան (Յորդանան խորհուրդ մեզ տնօրինէ, մեք ընդէր դիմեալ անկանիմք առ նոյն: Հիմ և զգործեցեալն 'ի Վիտի պատմագրութիւն մեզ ետուն աւետարանագիր սբ հարքն: Օ մէ և հայր և հոգին սուրբ 'ի վերայ ջուրցն նմա վկայեալք, ոմն ձայնիւ և ոմն երեւմամբ զեակցութիւն յայտ առնելով: Եւ աղագաւ և կցուրդս գեղեցկանուազս զմկրտութեն բանից յօրինեցին երանելիքն մեր վարդապետք: Եւ ուրեմն անտես և անյուր ճշմարտութեն սիրէ լինել անբան յամառութի:

i Videtur, quod quidam ex a- phaniae impedire publicum ri-
lienigenis: voluerint in die Epi- tum benedictionis aquarum in

Hi omnino adhaerent ritui lectionum, quibus Ierosolymitani in octavâ Epiphaniae utuntur, octo Ecclesias suas visitando, atque in unoquoque loco suos canones perficiendo. Legis transgressionem existimant, si pro mysterii necessitate quidpiam relictum a veteribus imperfectum ad perfectionem reducere jusserit alicui Spiritus Sanctus: quum potius Ecclesia Dei de die in diem proficiat atque ditescat: neque enim fieri poterat, ut in unoquolibet opere, unoque tempore omnem voluntatem suam erga homines disponeret Deus.

Verum quod ego dico, id antiqua erat consuetudo jam ab antiquis temporibus originem ducens, atque ad nos usque perveniens. Eo namque die super aquas decantando Psalmum xxiii praemissâ antiphonâ, *Vox Domini super aquas*, atque Matthaei de Baptismo Evangelium legendo, aquam benedicebant, Oleo in eam infuso: eoque, veluti morborum animae et corporis remedio omnes fruentes, exultabant. Quod vel nostris temporibus non est penitus obsoletum; quamvis Israëlitis vastator infirmâ effoeminatâque vi abrogare conuitatur¹. Porro si nobis obesset commemorare Dominici baptismi causam, fortassis neque Christus baptizari debuisset. Praeterea si peractum in Jordane mysterium occultare innueret nobis (*Deus*), cur nos ad illud properamus? Cur nam et Christi facta per historiographiam vobis dedere sancti Patres Evangeliorum scriptores? Cur nam et Pater, et Spiritus Sanctus super aquas ei testimonium reddiderunt, alter per vocem, alter per apparitionem, consubstantialitatem manifestantes? quamobrem et pulcherrimas melodiae antiphonas de baptismi causâ concinnarunt beati nostri Doctores? Patet idcirco, quod veritatem nec videre, neque audire vult irrationalis pervicacia.

flumine, et unus vel alter Armeniae Praefectus eisdem morem gesserit. Hac de causâ id profert Philosophus Patriarcha.

Բ. իսկ այսօրիւք են ոմանք դարձեալ, որք 'ի Խրեառասներորդս պահոցն, զշաբաթ և զկիրակէ՝ օրն ընդ տրտմութիւնն և ընդ ապաշխարութիւնն արկանեն, որպէս և զայլ ևս հինգ աւուրսն զանցեալս : Ոչ տան թոյլ զգիրչականն 'ի նոսա կատարել զպատարագ . առ երեսս առաքինութեն կեղծաւորին լինել ջատագովք, և սրտիւք 'ի չարաչար աղանդաց կործանին խորխորատա : Փառաւորագունիս այսորիկ միաշաբաթուս աւուր մեծ է և դժուարագիտելի յոյժ խորհուրդ : Օք զանճառելի խոստացելոց կենացն յղանայ 'ի միջի մերում զճշմարտութի : Ճայսմ աւուր Վշա զմահ խափանեաց, ընդ ինքեան 'ի մեռելութեն զմարդկայինն վերածելով ընութի : ի սմա և Հոգին սուրբառաքեալ 'ի Հօրէ, զանմեականաղին մեզ զգեցոյց մխիթարութի : ի սմին աւուր և զերկրորդն իւր խոստացեալ է առնել Վշի յաշխարհ զգալուստն . յորում հրեշտակապետացն ուժգնակի հնչեալ լինին փողոցն ձայնք . զոր մարգարէն աւագափող զնա անուանէ, այս ինքն վերջին և մահալոյծ և կենսառաք ձայն : ի սմա և հասարակաց մեր ընութի 'ի բաց դիցէ զորս 'ի պատուիրանազանցութեն երարձ զբռնինս մեղաց, մահու և ապականութե : Ճայսմ աւուր բանան 'ի նախահօրէն մերմէ աղիւեալ դրունք դրախտին, բոցայինն 'ի բաց երթեալ 'ի նմանէ սուր, և փեսայն ընդ ինքեան 'ի ներքս 'ի լուսեղէնն տանի յառագաստ զհարմնացեալն իւր եկեղեցի : Եւ ընդ գիշերոյ շարալծեալս այս մեղանայ 'ի մէջ զգալի լոյսս արեգական և լուսնի, 'ի բաց դնելով զղամպարունակ պայծառութի . զի յոր ինքնին եղիցի մեզ լոյս մշտնջենական, և փառք նորա մեզ փոխանակ տուրնջենային լուսոյ :

Եւ զի սահմանաւ դուն ինչ 'ի վերայ սորա ասացից, սա է նախագոյակ լուսոյն ծնող, և սկիզբն զէակսս գոյացուցանողացն աւուրց : Սա է առ երկս զիւրն կոչող ճարտարապետ և առ հանգիստ : Սա է,

1 Postquam bono latroni Christus dixerit secum illum futurum in Paradiso, auctores Orientales regnum caeli per Christum no-

bis apertum paradisi nomine vocant; sicut et in Occidente solet vulgus eamdem Paradisi vocem usurpare, quae ex Armeniaco vo-

IX. **SUNT** quidam praeterea, qui in sacrâ jejunii Quadragesimâ dies Sabbati et Dominicae in tristitiâ et poenitentiâ transigunt, non secus ac reliquos quinque dies praeteritos; non sinunt in iis salutare peragi Sacrificium; virtutis defensores esse specie tenus sese simulant, corde autem in pessimarum labuntur sectarum abyssum. Gloriosissima hujus primae Sabbati dies magnum praesefert et contemplationi valde difficile mysterium; quia nobis ineffabilis vitae promissae ingerit veritatem. In hac die Christus mortem coërcuit, secum ex morte humanam educens naturam. In hac et Spiritus Sanctus a Patre missus solatio non amplius expoliatur nos induit. In hac die alterum quoque suum adventum in mundum promisit Christus futurum, in quo Archangelorum graviter personabunt tubarum voces, quas Propheta sub nomine magnae tubae commemorat; novissimam vocem nimirum, quae mortem dissolvat vitamque largietur. In hac et omnis natura nostra deponet, quae ex mandati transgressione bajulavit, onera peccati et mortis et corruptionis. In hac die aperientur paradisi portae a protoparente nostro clausae, flammeâ exinde ablata rhomphaeâ¹, atque secum Sponsus in collucentem thalamum introducet desponsatam sibi Ecclesiam; hocque materiale nocti adhaerens solis lunaeque lumen a nobis auferetur, depositâ claritate lampadi cuidam coaequandâ; quia Dominus ipse nobis erit lux sempiterna, et pro diurno lumine gloria sua super nos erit.

Ut autem summatim pauca de eo dicam: hic est primae creatae lucis parens, dierumque, in quibus entia in lucem edita fuere, principium. Hic est, qui tam ad laborem, quam ad requiem suum vocavit Opi-

cabulo *Pardès* deducta, *hortum* significat. Item eodem sensu, quo *Paradisi* vocabulum ad caelorum Regnum designandum usurpa-

tur, *Sionis* quoque ac *Jerusalem* nomina passim a SS. Patribus accipiuntur.

որ զլուսոյն արարիչ 'ի խաւարէ մեզ լոյս ծագեաց
 և ծագեսցէ : Սա է անմահո՛ւն պողոյն պողաբերիչ :
 Եւ զի այսպէս մեծագոյն է սա և մեծամեծաց իրո-
 զունց պարունակող , յիրաւի ըստ գերակայ իւրում
 ճոխուեն՝ զառաւելագոյնն 'ի մէնջ պահանջէ պատիւ :
 Եւ նախ քան զայլն՝ զառանձնական զիւր ինքեանն
 զիսկագոյնն և զհարազատագոյնն , առանց որոյ ոչ ա-
 նուն , և ոչ փառք առ սա ասասցին . զառ 'ի յերկնից
 ասեմ՝ իջեալ կենսատուն կերակուր , զնորն ուխտ և
 նորոգոյն զմեզ 'ի մեղացն եղծմանէ : Եւ յեր-
 կրաբարշական զբոսանաց անտի դատարկանալն մեր ,
 և զուարթագին իրօք 'ի վերայ ելանել ողբալեացն՝
 պատուոյն սորա է առաւելուի . զի ազատ յամենեցունց
 յայցանէ տրտմագին և տաժանաւոր իրաց՝ զուրա-
 խացուցանողն զմեզ հաւատամբ գոլ զերկիր :

Երկուք են՝ որ յափշտակելոց են զմեզ տեղիք , և
 զուգապէս միմեանց ընդդիմադրեալք . երկոցունցն՝
 ոչ միայն 'ի միտս , այլ և առ երեսս բարեպաշտից
 կերպացեալ ձեանան երեւո՞ւնք : Օ միոյն հնգեակ
 աւուրբք նշանակեմք զնմանութի . քանզի և հինգ ա-
 նուանս 'ի գրոց ուսաք գոլ զտանջանարանացն . հուր ,
 արտասուս , կրճու՞մն , խաւար , որդն : Եւ երկուք են
 աւուրք , որ զհանդերձելոցն առ մեզ նկարագրեն
 բարուիս . որպէս և զերկուսս զայսոսիկ լուաք լի-
 նել արդարոցն ընակութի . զերկինս և զդրախտն :
 “Սագեսցեն իբրեւ լուսաւորք յերկնի” , Թիմն ասէ . և
 “Եսօր ընդ իս ես 'ի դրախտին” , ցաւազակն ասէր :
 Եւ սոցա երկոցուն վախճան խորհրդոց առ հան-
 գիտ , և ոչ առ տանջանսն զմեզ հրաւիրեալ ձգէ .
 միայն թէ զգուշանայցեմք , 'ի չափաւորագունիցն՝ ոչ
 յանափիցն ելանել սահման : “Ճանապարհ զար-
 քունի գնասցես , ասէ . մի խոտորեսցիս , մի յաջ և
 մի յահեակ” :

Որ առ պատուիրանադրեալն ոչ ձգտի հասանել

1 Per quinque dies videlicet
 in quibus jejunia servamus, je-
 junia nostra opposcentes quodam-
 modo quinque cruciatuum spe-
 ciebus, quae sunt in inferno pec-

catoribus praeparatae.

2 Hoc sensu duo loca dicit,
 non quasi duo fuerint diversa
 beatitudinis loca, sed quia tum
 Caeli tum Paradisi nomine unus

ficem. Hic est, qui lucis Conditorum de tenebris lumen nobis fecit facietque oriri. Hic est immortalitatis fructus germinator. Quandoquidem igitur tanto major est iste, magnasque res comprehendens, jure pro eccellente opulentiâ suâ ampliorem a nobis exigit honorem. Ante caetera porro sui ipsius proprium (*honorem*) atque essentialem ac genuinum, sine quo nec nomen, neque gloria ei asseritur; de caelo, inquam, descendentem cibum salutarem; novum testamentum, nostrique innovatorem ex peccati corruptione. Ut praeterea nos terrenis occupationibus vacemus, laetisque tristia superemus, est dignitatis istius amplitudo; esse namque immunem ab omnibus hisce tristibus molestisque rebus laetificam illam terram, credimus.

Duo sunt loca, quae nos receptura sunt, aequae sibi invicem opposita; amborumque non in mente dumtaxat, verum et super vultum piorum aspiciuntur formae depictae. Alterius similitudinem per quinque dies exprimimus¹; quoniam et quinque esse suppliciorum nomina ex Scripturis didicimus, ignem, lacrymas, stridorem, tenebras, et vermem. Duo autem restant dies, qui futura in nobis bona designant; quemadmodum et haec duo loca audivimus esse justorum habitacula, Caelum et Paradisum²: *Lucebunt sicut lumina in Caelo*³, Dominus ait; et: *Hodie mecum eris in Paradiso*⁴, dicebat latroni. Scopus itaque intentionis hujusce duplicis (*nuncupationis*) ad quietem, non autem ad tormentum, nos invitatos pertrahit; solummodo caveamus, ne ex moderatis ad immoderatorum terminum praetergrediamur. *Gradere viâ publicâ*, inquit, *nec ad dexteram, nec ad sinistram declines*⁵.

Qui non satagit statutam ex praecepto regulam

idemque locus in Scripturis nominatus reperitur. Idque clarius ex sequentibus Auctoris verbis innotescit.

3 Matth. 13. 43.

4 Luc. 23. 43.

5 Num. 20. 17.

կանոն , նա յահեկակովմանն դանդաշէ խոտորեալ
 Զանապարհի . իսկ որ յառաւելազանցն նկրտի հրա-
 մայեցելոցն հասանել, զաջակողմանն այնպիսին տեն-
 չացաւ գտանել զխոտորումն : Սինն յանդգնաբար
 յապաշխարութեան հոսելով վտանգս, յառաւել
 պնդութենէն յանյուսութեան ընկղմի խորս : Եւ
 միւսն անչափաբար ընդարձակեալ, թողութեանն
 յուսով զըզմանդակ գերկիւղին 'ի բաց լուծանէ ըզ-
 կապ : Իսկ որ յերկաքանչիւրոցն զանգիտեալ հրա-
 ժարիցէ ծայրայեղ խոտորմանց , միջին իմն ար-
 քարակ և անստերիւրող Զանապարհաւ բերիցին :
 Յորմէ ոչ փոփոխեսցի նախահարցն հաստատեալ
 սահմանք . այս ինքն՝ ոչ տերունականն աւուր զապաշ-
 խարութեանն 'ի վերայ ածել զնսիր, և ոչ նմանօրէն
 սմա զծումականն դատարկացուցանել և փափկացու-
 ցանել զաւուրս : Եւ ոչ դարձեալ յառ գերազանցա-
 գոյնն սորա ումեք վերանալ ելանել, որպէս թէ ընդ
 անգործութի և ընդ բերանալուծութի խառնել և
 զքնոյն խորութի և զգինեալնութիւն որովայնամու-
 լութի . իսկ 'ի տրտմականն՝ ծանրաբեռնութեն 'ի
 ներքոյ դնանիլ տկար բնութեն , մարմնասպան լինե-
 լով յաւէտ քան թէ ախտասպան . և 'ի կքել մար-
 մնոյն՝ գտանել հոգւոյն զվհատութեն տարակուսանս :
 Իայց խնդրէ ընդունել զպատիւն իւր. փրկչականս
 այս մեծ օր՝ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև ցերեկոյ
 միաշաբաթուն : Բանգի մինն՝ հիմն 'ի ներքոյ անկեալ
 դնի պատուականագունիս այսմիկ աւուր, և միւսն
 աւարտ 'ի վերայ եկեալ՝ ըզմանդակի : Օ ի այսանակ
 Զոխագունիցն վերջոյ և առաջոյ պատուադիրքն յա-
 Զախեն զփառս . այլ առաջինքն մեր և մինչև ցառա-
 ւօտ երկշաբաթւոյն ոչ լուծանէին զհանգստեանն
 կապ : Եւ յոր շաբաթուն երեկոյ՝ կարգ պաշտաման
 սրբոց մարտիրոսաց 'ի սմա կատարի . իսկ ծունր ոչ
 կրկնի , և ոչ զգործոյն ունի խոնջութի : Բանգի մի-
 ջասահման իմն երեկորինս է ժամ տուրնջեան և գի-
 շերոյ . տիւն մինչև 'ի նա յանգեալ դադարումն ընդ-

1 Idest Dominicae, evangelicā
 utens phrasi. Matth. 28. 1.

2 Vide Philonem Judaeum in
 Genes. Serm. 4. §. 30. ea verba

assequi, ille in deflexâ sinistrae partis viâ vagatur: qui vero ad excessum praeter jussa nititur pervenire, hic dexterae partis deflexionem attingere studet. Iste audacter in poenitentiae praecipitans asperitatem ex nimio rigore in desperationis immergitur abyssum; ille autem immodice dilatatus veniae fiduciâ omne timoris vinculum solvit. Porro qui ab utrâque nimiae inclinationis deflexione timidus recesserit, per mediam aequalem ex nullâque parte deflectentem viam incedet, unde nec mutationi subjicientur inconcussa majorum statuta; id est, Dominicae diei minime superadditur poenitentiae luctus, neque item jejunii dies in otio et in pinguedine ducuntur. Neque iterum ad horum excellentiorem gradum quisquis ascendat, quodammodo unâ simul cum otio et oris inabstinentiâ somni quoque commiscens profunditatem, atque ebrietatis ingluviem; in diebus autem tristitiae sub graviore onere infirmam dejiciat naturam, corporis potiusquam vitiorum interemptor evadens. Hinc fit, ut languente corpore, cadat spiritus in dejectionis anxietatem.

Verum haec magna Salvatoris dies suum postulat honorem a vespere Sabbati usque ad primae Sabbati vesperam¹; illud enim ceu pretiosissimi hujus diei fundamentum ponitur, istud tamquam implementum superveniens perficit; veneratores namque hoc pacto ante ac retro honores erga excellentiores multiplicant. Verum majores nostri usque mane feriae quoque secundae non solvebant requiei vinculum. Vespere autem Sabbati ordo quidem officii Sanctorum Martyrum peragitur, at genua nequaquam flectuntur, neque laboris operibus vacatur: quia haec vespertina hora medium locum tenet inter diem et noctem²; dies enim quum ad illam pervenerit, cessat, nox vero

interpretantem Gen. 19. 1. *Vesperare.*
runt duo Angeli Sodomam ve-

ունի. իսկ գիշերն 'ի նմանէ յառաջ հաւեալ, զիւրն աճեցուցանէ սահման: Սակս որոյ և երկոցունց մաս նաւորաբար և հարազատասցի սա, այս ինքն տուըն ջեան և գիշերոյ, և օտարացեալ գտցի: Այսորիկ աղագաւ ընտրեցին ոմանք զայս ինչ և զայս դնել երեկորեացդ այդոցիկ, և զայս ինչ և զայս բառնալ. իսկ այլք զառ 'ի նոցանէ թողեալն բերել, և զբերեալն 'ի բաց տանել:

Ժ. ԲԱՅՑ արժան է ոչ միայն քրիստոսեան պատաւրագաւն և կերակրափոխութիւն և անաշխատ հանգըն տեամբ պատուել զօրս զայս, այլ և զգոլոր նախադասեալն սմա պարտ է աղօթիւք յուղարկել զգիշեր: Վննգի գիշերս այս, որ առ միաշաբաթիս լուսանայ, եղև յարուցողին զմեզ Վճի յարութե ժամանակ: Սկսան որոյ լինելոց է և համաշխարհականն 'ի նմին գիշերի յարութի: Սակեթէ ով դք 'ի բազմացն իցէ կամ գիշերն այն, կամ գիշերոյն այնորիկ ժամ, յորում զմեզն է հանդերձեալ նորոգել Վճ, այս ծածկեալ է յամենեցունց. զի և Վճին ոչ բացայայտեալ եղև յարութեն ժամ. և յաղագս այսորիկ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև 'ի լուսանալ միաշաբաթուն սպասել և ակն ունել արժան է, զյաւիտենականն զգենուլ կենդանութի, լուծեալք 'ի կապանաց աստի մահու: Օ այս և նոն զմեզ յաւետարանի անդ զգուշացունելով ասէր. « Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու տէրն ձեր գայցէ. յերեկորեայ, թէ 'ի մէջ գիշերի, թէ 'ի հաւախօսի, և թէ յառաւօտին: Օ սկիզբն և զվախճանն 'ի ներքս ածելով, զքովանդակ զնորայն նշանակէ մասունս լինել արթնութեն: Եւ զի մի զարթնութին ընդ կենցաղակա նաց իրիք թուիցի շարախառնել ասացեալ զօսանաց, յարէ առ նոյն ասելով. « Արթուն կացէք, և աղօթաւ արարէք: Եւ ցուցանէ երկոցունցս այսոցիկ հանդիպել շահաւորութեց, որք հսկմամբ և աղօթիւք զգոլորագիշերս զայս մեծարել բաղձացան. 'ի վտանգիցն ապրել, և անճառելեացն հասանել պարգեւաց. « Արժանի լինիցիք, ասէ, զերծանել 'ի նեղութեանց անտի որ գալոցն է, և կալ առաջի որդւոյ մարդոյ, »:

ab eâ incipiendo summ anget terminum. Quamobrem utrique, diei videlicet ac nocti, ex parte haec specialis hora ad censenda est, ex parte autem aliena. Hinc est, quod nonnulli vespertinis hisce horis quaedam addere maluerunt, quaedam autem demere: alii vero relicta ab illis superaddere, atque superaddita auferre.

x. Oportet itaque hanc diem colere haud Christi sacrificio dumtaxat, et escarum mutatione, et requie laboris nesciâ, verum et universam praecedentem noctem in oratione transigere. Haec namque nox, *quae lucescit in primâ Sabbati*, fuit tempus resurrectionis Christi, qui nos suscitabit; quapropter futura est etiam eâ nocte universalis resurrectio. Quatenus autem inter multas sit nox illa, quaeve noctis illius hora, in qua nos renovaturus est Christus, omnes latet; neque enim patuit hora resurrectionis Christi. Idcirco a vespere Sabbati usque ad primam Sabbati luceſcentem sedulo expectare decet, ut per solutionem ab hoc mortis vinculo aeternâ induamur vitâ. Idipsum quoque Dominus noster in Evangelio admonens dicebat: *Vigilate, nescitis enim quando Dominus vester veniat, sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane* ¹. Ubi principium, et finem proferens cunctas illis partes in vigiliis inuuit esse transigendas. Ne videretur autem cum saecularibus solatiis confundere vigilantiam, addit praeterea, dicens: *Vigilate, et orate* ². Atque ostendit, quod satagentes hanc integram noctem vigiliis orationibusque honorare utramque lucrantur utilitatem; a periculis liberationem atque ineffabilium donorum adeptionem: *Digni estote, inquit, fugere tribulationes futuras, et stare ante Filium hominis* ³.

¹ Marc. 13. 35.

² Luc. 21. 36.

³ Ibid.

3 *

Իսկ զորս 'ի միջի անդ յիշէ իսկզբանն և կատարածի, այս ինքն զմիջագիշերն և զհաւախօսն, զայս գտանեմք յասացելոց աստի յայտնել միտս: Արաճեալ արգելու զնոսա, որք միանգամ զերեկոյս զայս կամ քնոյ՝ կամ արբեցութե մասն վիճակեալ հանիցեն: ( ) Ի երեկանիրհասէրն զմիջագիշերն հրաւիւրէ լինել իւր արթնութե ժամանակ. իսկ այն՝ որ զգիշերոյն սկիզբն ընտրեաց առնել արբեցութեն ըսկիզբն, հարկաւորաբար այնպիսին հանգուցանիցէ քունով զաւելորդն իւր տքնուի 'ի հասարակ գիշերի. իսկ զանզգայ քնոյն թմբրութիւն՝ հաւուն յանձնեսցէ ձայնի՝ յինքենէ 'ի բաց փարատել: Այլ այն որպէս զհարդ և իցէ, ըստ երկաքանչիւրոցն իմացեալ դատողութեց՝ զմի և զնոյն յայտնէ զճշմարտունն իրակութիւն. այս ինքն զերկնային զուարթնոցն բերել զնմանութիւն, յաճայնում յայսմիկ գիշերի հըսկել. և անընդհատաբար առ նծ յերկինս 'ի վեր առաքել զփառաբանութիւն յերեկորեայ, և մինչ 'ի ծագելն արեգական: Այլ և հանդերձ յոտանաւորուք առանց ծունր կրկնելոյ կատարել զասացեալսս, ըստ նորին իսկ նմն հրամանի. «Եղիցին, ասէ, գօտիք ձեր պնդեալ ընդ մէջ, և ճրագունք լուցեալք. և դուք նմանեալք մարդկան՝ որ ակն ունիցին նմն իւրեանց, թէ երբ դառնայցէ 'ի հարսանեաց. զի յորժամ գայցէ և բախիցէ, վաղվաղակի բանայցեն նմա: Երանի իցէ ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ տէրն գտանիցէ արթուն », :

Այլ և զօրինադրեալս մեզ զայս ինքեամք յանձնէառ կատարել ՎՊ, յորժամ ելեալ 'ի լեառն զգիշերն նմ 'ի գլուխ զաղօթսն հանէր: (Ժողի թէ 'ի սմին իսկ 'ի գիշերիս յայսմիկ յօրինակ մեզ վարդապետելով զայս առնէր. վասն զի ոչ ասի յաղօթելն՝ թէ եդ ծունր, որպէս 'ի մատնունն գիշերի գրեալ է, թէ «Եկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց, եդ ծունր և կայր յաղօթս », : Եւ անդ զկնի հրամայելոյն, թէ

1 Angelorum nempe, qui passim apud Sanctos Armeniacae Ecclesiae Patres *Vigilantia Agmina*, vel *Vigilantes Spiritus*, vel *Cae-*

lestes vigilantes vocantur, eo quod incessabili voce coram Deo in caelis laudationis hymnos decantant. Eodem sensu reperimus hanc vo-

Quoad partes illas, quas inter principium et finem commemorat, mediam scilicet noctem, et galli cantum, hunc sensum invenimus ab iis verbis manifestari. Increpans eos cohibet, qui hanc vesperam aut somno, aut ebrietati donant; vespere namque somno indulgens, mediam noctem invitat esse suae vigilantiae tempus; eligens vero noctis initium ad ebrietatem sectandam, mediâ nocte dormiens per somnum supervacaneam vigilantiam suam quieti dabit, insensibilem autem somni soporem galli cantui commendat, ut ipsemet per eundem excutiat. Utcumque sit, res ipsa utroque modo percepta unam eandemque manifestat veritatis rationem; caelestium scilicet Vigilantium ¹ similitudinem praesert. Quapropter in hac divinâ nocte vigilare (*oportet*) atque incessanter Deo in caelis exhibere doxologias a vespere usque ad solis ortum; idque stando, non autem genuflectendo, peragere; juxta ejusdem Domini praeceptum. *Sint, ait, lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis; ut quum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei: beati servi illi, quos quum venerit dominus invenerit vigilantes* ².

Quin immo haec nobis praecepta vel ipsemet Christus implere voluit, quando ascendens in montem, totam noctem in oratione absumebat. In illâ ipsâ nocte, ut mihi videtur, hoc ad nostrum exemplum docendo peragebat. Non enim dicitur in illâ oratione genuflesse, quemadmodum in nocte prodictionis fecisse scriptum est: *Procidit in faciem suam* ³; et: *Positis genibus orabat* ⁴. Postquam vero eis prae-

cem in Scripturis sanctis, praesertim Dan. 4. 20.

² Luc. cap. 12. vers. 35. 36. 37,

³ Matth. 26. 39.

⁴ Luc. 22. 41.

“ Հսկեցէք և աղօթս արարէք », և զքնոյն հրամանս
 'ի ներքս ածեալ յաւելոյր . “² Եւ շէջէք այսուհետեւ ,
 առէ , և հանգերո՛ւք » . զոր և յետ այսորիկ ասէր .
 “ ( )ն արիւք գնասցուք աստի » . . . (*) . . Թեան
 և 'ի սպառեւն նորա , ընդ նմին և նա անցեալ 'ի բաց
 գնաց մզեղեալ և լուծեալ : Եւ սակայն եւ թնպատիկ
 սպառնայ ջնուցանել , թերեւ զի կիզուլ կարասցէ
 զեւթնեակսն՝ որ 'ի մեզ հոգեկան շնորհքն , և խա-
 փանել զհանգստական Հոգւոյն խորհուրդ , որ եւ թ-
 ներեակ և յիմներեակ աւուրքք և ամօք զաշխատու-
 թիսն 'ի բնութիւն լուծանէ : { Կողագս որոյ պարտ է
 մեծաւ զգուշութիւն այսմիկ տանել հոգ , զի մի ըստ
 բանիցն տպառնալեաց՝ և զգործոցն ընդունիցիմք ըզ-
 փորձ . յորժամ ոչ զոգեկանսն՝ որ յառաքինուէն է՝ պինդ
 պահիցեմք զազատութիւն , անփոյթ առնելով զառ 'ի
 մեղացն պարգեւեալ մեզ հանգիստ : Եւ ձեռն որոյ
 եւ թնպատիկ , որ իրաւապէսն դատի , զմարմնականն
 'ի ծոցս մեր հատուցանէ տանջանս , գերելով և 'ի
 հնոց արկանելով չարաչար , և կիզանող ախտիցն
 մասնեալ բարեղոնական աներևոյթ գողաղին :

Եւ յաղագս այսորիկ որ ըստ օրէ յամենայն աւուր
 յառաւօտինսն , հրեշտակային իմն գողցես թէ ազգ-
 մամբ՝ 'ի թառամեցուցանող քնոյն ընդոստուցեալք ,
 զնոյն զերից մանկանցն 'ի բերան առնելով նուագեմք
 զօրհնութիւն , հանդերձ խոստովանութիւն և գոհարա-
 նութիւն ասելով . “ ( )րհնեալես նորա՞ հարցնմբոց » :
 Հարս՝ ըստ հաւատոյն որ առ նա՞ զվախճանեալն
 անուանելով . և վաճն զի վերստին զառաջին գիշխա-
 նական պատիւն յարմարագոյն է զգնուլ այնմիկ՝
 որ զղմանն հրով զինքն հալել գիտիցէ , և որպէս երկ-
 նային ցօղով արտասուացն թորմամբ լոգանալ և մա-
 քրել : { Կողագս այսորիկ ապա և հանրականացդ հա-
 մարձակի հրաման տալով երկնայնոց և երկրայնոց

* Աստուծոյ Թուղթ մի անկեալ
 էր 'ի գրչագրէն . և որպէս 'ի գլխոց
 նախադրութեան ճառիս յայտ է ,
 պակասեն երբեակ դուրիքս , Ժն .
 Ժք . Ժգ . և սկիզբն Ժգ գլխոյն :

1 Matth. 26. 41.

2 Ibid. vers. 45. et Marc. 14. 41.

3 Matth. 26. 46. et Marc. 14. 42.

(*) Hic deficientibus quibus-
 dam foliis tria capita desunt in
 Codice MS. quorum tamen sen-
 sum eruere licet ex argumentis

cepiſſet: *Vigilate et orate* ¹, etiam de dormitione verba introducens addebat: *Dormite jam*, inquit, *et requiescite* ²; itemque poſtea dicebat; *Surgite, eamus* ³ . . . . . (*) . . . . .

quo conſumpto, et ipſe ⁴ cum eo in ſavillam reſolutus abſcedit. Attamen ſeptuplum minatur ſuccendere, fortassis ut comburere poſſit ſeptiformem in nobis Spiritûs gratiam, atque pacificum impedire mysterium Spiritûs, qui poſt ſeptem et poſt quinquaginta tum dies tum annos arcet a naturâ noſtrâ laborem. Quamobrem oportet magnâ diligentîâ curam iſtius habere, ne comminationem actu quoque experiamur; quom ſpiritualem virtutis libertatem non conſervaverimus conſtanter, largitam nobis a peccatis requiem negligenter gerendo. Unde ſeptuplum, qui juſte judicat, corporale in ſinum noſtrum retribuet ſupplícium, in clibanum pravorum comburentiumque cruciatuum traditos babylonico invisibili tyranno captivans injiciensque.

Propterea quotidie in cunctis matutinis horis Angelicâ ferme inſpiratione a ſomno, qui eſt languoris cauſa, exilientes, eandem trium Puerorum benedictionem ore pleno decantamus unâ cum confeſſione, et cum gratiarum actione, dicentes: *Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum* ⁵; patres juxta fidem in Deum defunctos nuncupando. Et quoniam rursus primum principatûs honorem ille reſumere debet, qui ſe ipſum contritionis igne liqueſceri noverit, atque lachrymarum effuſione, veluti caeleſti rore, ablui et purgari; ideo mox univerſis quoque creaturis caeleſtibus ac terreſtribus audet præcipere, ut glorificationi inſiſtant, dicens: *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Quem enim Pueri tunc cognoſcebant ſibi

in principio codicis conſervatis; quin immo et XIV. Capitis initium deest.

⁴ De Satanâ procul dubio hic ſermo habetur.

⁵ Dan. cap. 3. vers. 52. ex hoc namque verſiculo incipiunt hunc hymnum Armenii, quemadmodum reapse tres Pueri incipiebant.

արարածոց 'ի փառաբանութի կանխել արարչին ասելով, " ( ) րհնեցէք նմ գործք տն զտր , , : Վանգի զոր մանկունքն յայնժամ 'ի փրկութէ անձանցն ծանուցեալք առ իւրեանս զփրկիչն , իբր առ երկին 'ի հնոցն վերաձայնել կոչէին զարարածս յօրհներգութիւն նմա , ըստ նմին և մեք՝ իբր անդամք մարմնոյ նորա , 'ի վերայ մեր և 'ի մեզ բերելով զգլուխն , մեծագոյ հնչմամբ աղաղակեմք 'ի յրնդհանուր ամենայն արարածոցս տեսակս , ասելով . " ( ) րհնեցէք ամենայն գործք տեսուն զտր , , : Որպէս թէ ազատացեալք մեք 'ի ծառայութէ մեղացն զղմանն հրով , ազատուէն մերում հաղորդք լինելով և բոլոր գոյացելոցն տեսակք՝ հարկաւորին ամենայն իրօք ընդ մեզ և նոքա գոհացողք և բարեբանիչք լինել այնմիկ , որ ազատէն զամենեսեան :

Երդ այս որպէս զխարդ և իցէ , զայս մեզ ուսուցանէ , թէ պարտ է մեղուցելոցն՝ նախկին արդարանալ ապաշխարութե , և ապա իշխել և հրաման տալ արարածոց : Յառաջագոյն ասել . " Սեղաք անօրինեցաք , , և ապա ասել " ( ) րհնեցէք ամենայն գործք տն զտր , , : Դարձեալ թէ " Ողորմեա՛ ինձ նծ ըստ մեծի ողորմութեբում : ըստ բազում գթութեբում քաւեա՛ զանօրէնութիւն իմ , , : Եւ ապա համարձակել և վերաձայնել թէ " ( ) րհնեցէք զտր յերկնից , օրհնեցէք զնա 'ի բարձանց , , : Եւ եթէ ընդէր երկիցս անդամ զնոյնս բարբառի , յաղագս վերջացելոցն 'ի նախաժամանողացն . զի զօրս ծուլութիւն զրկեաց յառաջումն , յերկարելոյն վայելեացն յերկրորդումն : Եւ այս յաղագս հարցինն և Գործոցն , Ողորմեցին և Տէր յերկնիցոյն :

Իսկ ապա յետ այսորիկ զհրեշտակայինն ձայն միաբանաբար նուագել . որպէս թէ ապաշխարութեամբ զինքն մաքրեալ , և երկնային յօրինուածով հաստաւ տեալ զանձնն յանմեղութե , ընդ նոսա և զուգա-

1 Ut ii scilicet, qui non aderant quando primâ vice decantabatur ea benedictio, adsint quum secundâ vice iteratur.

2 Hoc modo penes Armenios

nuncupatur aliquando trium Puerorum hymnus. Prior ejusdem pars dicitur Patrum eo quod incipit: Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum (Dan. 3.

adesse salutis suae Salvatorem, veluti ad caelum ex camino clamando, creaturas ad illum benedicendum invitabant: eodem pacto et nos, utpote membra corporis ejus, super nos et in nobis Caput gestantes, magnae vocis sonitu cunctis omnium creaturarum speciebus clamamus, dicentes: *Benedicite omnia opera Domini Domino*; tamquam si nobis a peccati servitute per contritionis ignem ereptis, libertatis nostrae participes redditae omnium quoque entium species, nobiscum omnino gratias benedictionesque, ei qui liberat omnes, referre cogantur.

Hoc autem utcumque sit: id nos edocet, quod oportet, primum peccatores per poenitentiam justificari, ac postea audere creaturis quoque jussa praecipere. Primum exclamare: *Peccavimus, inique egimus*, et postea dicere: *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Primum: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*; et postea audere, iterumque clamare: *Laudate Dominum de caelis: laudate eum in excelsis*. Cur nam autem bis eadem proferuntur? Pro iis, qui cunctantes fuissent a praevenientibus praeoccupati; quos enim pigritia primâ vice privavit ¹, producto hymno, participes fiant in secundâ. Haec porro quoad *Patres* et *Opera* ², et quoad *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*.

Postea vero Angelica vox ³ unanimiter est decantanda; tamquam si per poenitentiam purgatus ⁴, atque caelesti ordine per innocentiam insertus cum eis unanimiter hymnum cautaverit: quique antea

52.); posterior autem *Operum* vocatur, quippe quae ab iis verbis incipit, *Benedicite omnia opera Domini Domino*. (ibid. vers. 57.)

³ Hymnus nempe: *Gloria in excelsis Deo*.

⁴ Subintellige: homo.

ձայնեալ երգաբանէ։ Եւ այն՝ որ յառաջագոյն զայս ամենեցուն հասարակապէս հրամայէր օրհնել զանձ, այժմ թողլով զգգալիսս և զնիւթեղէնսս, վերաթեւեալ ելանէ յանմարմնականացն դադարս, և ընդ նոսա զխաղաղասիրելն առ միմեանս և զզուգաբնակն լինել երգակցէ ասելով. « Սառք ՚ի բարձունս ան, և յերկիր խաղաղութի, ՚ի մարդիկ հաճութիւն »։ Եւ վասն զի հանեալ կարգեաց զինքն մտօք ընդ զուարթնոցն պարակցութիս, ապա ըստ նոցա իմն կարգին ձեւանալով, սկսանի այնուհետեւ աստիճանաւոր պատուովք զնախապատուելին բարեպաշտել. յառաջ մատուցանելով նախկին զփսաղտն, և զինի նորա հետեւեալ ըստ կարգի սարկաւազն. յետոյ ապա իբրեւ զվեհագոյն՝ զերաստիճանեալն ՚ի նոցանէ եպիսկոպոսն։ Որպէս թէ ՚ի ստորուստ ՚ի հրեշտակական դասուէ առ երիս երիս դասս անմարմնոցն զմի մի կշռեալ յեկեղեցականացն, վերոտնելով առ սակաւ սակաւ երթալ հասանել մինչև ՚ի թագաւորական գահոյն. ուրանօր սրովքելիցն և քրովքելիցն ճոխացեալ պարէ բազմութի։ Յաղագս որոյ և զերեքսրբեանն խառն ընդ նոսա միաբանական ձայնիւ սկսանի նուագել։ Եւ այդպէս ապա զ՝ընկալոյն ըստ դասուց վերաձայնելով զսաղմոս կատարեն։

Երգ են թանց սորա առաւօտին ասացեալ սաղմոսքն թուով վեց, զուգաբանակ առ ՚ի մեզ տպաւորեալ զգայարանաց։ Օ երկունս ապաշխարութե և աղօթից, սակս ողբաձայնեալ հոգեկան մասինն՝ որ ընդ աղախնացելոցն որ ՚ի մեզ դաշնաւորեցաւ հեշտութե ճաշակելեաց և հոռոտելեաց։ Իսկ չորքն ՚ի նոցանէ՝ պարզաբար առ ՚ի նուագերգութիսն առեալք. որպէս թէ ՚ի քառից աստի գեղեցկաձայնեալ ՚ի տեսանելեաց և ՚ի լսելեաց, ՚ի խօսարանաց և ՚ի շօշափելեաց։ Բանգի երկուքս ՚ի սոցանէ իմաստասէրք անուանին. իսկ զմինս՝ արբանեակ բանի և սպասաւոր խոհականութե կոչէր Հերակղիտոս, զեղու։ Իսկ ձեռք առ հնարագիտութիսն հպելով, արարչա

1 Luc. 2. 14.

Psalmos legit.

2 Illum nempe ex clericis, qui

3 Ortus solis officium pene:

omnibus indiscriminatim praecipiebat, Deum benedicere, nunc relictis sensibilibus ac materialibus rebus, sursum advolans ascendit ad incorporeorum mansiones, et cum eis in pacifico invicem amore degere, atque habitare cupiens, eo illorum animo per canticum assimilatur dicens: *Gloria in altissimis Deo, et in terrâ pax, hominibus bonae voluntatis.* ¹ Quoniam autem sese mente elevatum commiscuit cum Angelorum choris, ideo honorabili gradatione, ad illorum iustar, incipit deinceps eum, qui super omnes est laudatione dignissimus, venerari, Psalmistam ² prius praecedere faciens; quem subsequitur juxta ordinem Diaconus; deinde, tamquam supremus in ecclesiastico ordine, Episcopus. Hoc pacto ex infirmâ Angelicâ hierarchiâ, unum de Clero adaptans unicuique ex triplicibus incorporeorum hierarchiis, ascendens paulatim pervenit usque ad regium thronum, ubi Seraphim, et Cherubim multitudo choreas gloriose ducit. Quamobrem et Trisagium alternatim cum illis concordi voce incipit decantare; sicque deinde perficit *Ortûs Solis* ³ officium, Psalmum choraliter recitando.

Hoc porro dempto, sex numerantur illius horae, quae Matutinum dicitur, Psalmi eodem numero ac sensus, qui in nobis sunt, comprehensi: quo de poenitentia, ac de prece pro miserrimâ spirituali parte, quae per voluptatem consociata est gustui atque odoratui, ancillis utique in vobis. Quatuor tamen ex iis pro hymnis dumtaxat usurpati, ex hisce quatuor quodammodo modulantur, ex visu, ex auditu, ex ore, et ex tactu. Duo siquidem ex istis philosophi nuncupantur; alium autem verbi satellitem, et ministrum prudentiae vocabat Heraclitus, linguam nimirum; manus vero ad industriam adhibitae, creatrices nominantur, magis tamen ad sermonis adiutorium factae sunt, si-

Armenios dicitur *Arevacdl*, responditque Latinorum Primae.

կանք անուանին . բայց առաւելագոյն բանին 'ի պէտս
օգնականութեան Երկազմեալք և յարաւոյեալք : Օր
զոր լեզուով ազգամամբ՝ լսելեաց մատուցանէ զբանն ,
զնոյն սա տարրաբար տեսանելեաց առաջի դնէ : Եւ
պարտ է ուսումնասիրացն և խոհականագունիցն՝
նուագարանօք քնարահարու լինել երաժշտական
հոգւոյն . այլ և զբոլոր գոյացելոցս ը ինքեան հնչե-
ցուցանել ձայնից տեսակս : Եւ այս մինչև ցայս վայր :

ԺԵ . ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԵԿՈՐԻՆ ԳԱՇԱՄԾԱՆԸ :

Իսկ երեկորին աղօթիցն հաւաքումն՝ այսպի-
սաբար յինքեան ունելով զեկուցանէ մեզ միտս :
Սկսան զի 'ի զանազան տուրնջենային տաժանմանց
անտի աշխատեալ և խոնջեալ լինի մարդկայինս կազ-
մած , և խնդրէ անդուստ իբր 'ի ծանրակիր ինչ բե-
ռանց զերծանել , և գիշերային անկողնացն պատրաս-
տութիւն հանգչել և զօրանալ : 'Եւ ինչին՝ մատուցեալ
ասէ ցած . "Եւ որոնարհեցո՛ւ ձեր զունկնք և լուր ինձ , զի
աղքատ և տնանկ եմ ես , , : Հայեաց ձեր , ասէ , յազ-
քատուի և 'ի տնանկուի բնութես , թէ զորպիսին և
զորքանս զօսանաց և զբաղմանց սաստկութիւն յայ-
գուէ մինչև յերեկոյ միալուծ ձգեալ բերեմ : Եւ
վե զի պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանսարկուն սա-
տանայի գիտէ . "Եւ , ասէ , անօրէնք յարեան 'ի վերայ
իմ . և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ , , : Եւ
ցուցանէ՝ թէ 'ի պատուիրանապահուէն իմմէ զչա-
րեալ , եկն 'ի խարդախել և 'ի խաբել զիս . " Եւ որհն-
ցան խափանել , ասէ , զգնացս իմ . թագուցին ամ-
բարտաւանք որոգայթ ինձ : Եւ արս ձգեցին որո-
գայթ ոտից իմոց . շուրջ զշաւղօք իմովք եղին ինձ
գայթակղութի , , :

Եւ պա զմտաւ ածեալ՝ թէ և ոչ մի ինչ իրօք զորո-
գայթս զայս փշրել կարիցեմ , եթէ ոչ այնուիկ՝ որով

1 Huic capitis solummodo prae- rubris characteribus inscriptum.
mittitur in Codice argumentum

mulque usurpantur; haec enim materialiter ante oculos ponit verbum, quod per linguae ministerium auribus exhibet homo. Oportet autem animas, quae literis prudentiaeque dant operam, tamquam per instrumenta citharaedos fieri Spiritûs, atque vocum genera cunctorum entium secum personare facere. Haec autem hactenus.

XV. DE VESPERTINO OFFICIO ¹.

VESPERTINAE orationis collecta hunc nobis sensum ostendit in se continere. Nam ex pluribus diurnis laboribus defatigata et lassa humana plasmatio quaerit ex illo, veluti ex gravi onere, liberari, et per nocturnam lectuli praeparationem quiescere ac roborari; tunc prius accedens dicit ad Deum : *Inclina Domine aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops, et pauper sum ego* ². Respice, Domine, inquit, in paupertatem et inopiam naturae meae, quale quantumque occupationum curarumque pondus a mane usque ad vesperam uno eodemque iugo sustinens patior. Quoniam vero novit diaboli seductionem esse harum rerum causam: *Deus, ait, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quaesierunt animam meam*. Ostendit autem, quod invidiâ motus ob suam mandatorum observationem venit ad se insidiandum decipiendumque: *Cogitaverunt, inquit, supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi; funes extenderunt in laqueum pedibus meis, juxta iter scandalum posuerunt mihi* ³.

Exinde perpendens, quod nullo modo laqueum istud confringere potest, nisi per eum Unigeniti sui

² Psalm. 85.

³ Psalm. 139.

գլխաւորեալ երկնային Հօրն, փրկանաւորեաց զմեզ արեամբ միածնին իւրոյ. զնոյն և մատուցեալ յիշեցուցանէ. զոր յրնդերեկս աւուրն ուրբաթու զանապական մարմինն իւր 'ի հաճոյս Հօրն Որդին միածին պատարագեաց: " Ուղղեսցին, ասէ, աղօթք իմ, որպէս խոնկ առաջի քո. համբարձումն ձեռաց իմօց պատարագ երեկորի", 1. յսուիկ ուրախարար զոհաբործութիւն ապրեցուցես զիս յորդայութի յայսմանէ, որ թագաւորս ինձ 'ի գայթակղութի գործողին զանօրէնութի: Եւ վասն զի գիտէ, թէ ներկայ ամանակիս գիշերային հանգիստս՝ զապականութեն ոչ կարէ յինէն մերկանալ զբռնութի, եթէ ոչ վերջնումն այնմիկ ապականահալած և մահալուծող գիշերին երթեալ հանգիպանամ, զսոյն և ընդունել հայցէ 'ի նմանէ, 'ի յանգումն ածելով զերեկորին զկարգեալ սաղմոսն. " Հանցես, ասէ, 'ի բանտէ զանձն իմ, և գոհանամ զանուանէ քումմէ", 1. Բանտ՝ զկեանս աշխարհիս անուանէ. և հանելն 'ի սմանէ՝ առ հանդերձեալ աշխարհին կեանս զելանելն ասէ. վասն որոյ և 'ի վերայ բերէ, թէ " Ինձ համբերեն արդարք՝ մինչև հատուցես ինձ", 1. Թէ և վասն իմ ոչ փութացուցանես. հատուցանել զխոստացեալ քո զարքայութիւն, զարդարոցն ընդ միտ ածցես զյապաղումն, զի և նոքա մեզ մնան ընդունել զաւետիմն:

Սկիւր որոյ ապա զճրագացն նուագեն զկցուրդ. որպէս թէ 'ի տասներորդ ժամէ աւուրն սկիզբն աւարեալ աղօթիցն, արեգականն լուսով մինչև ցայն ժամ լինին պայծառացեալ. իսկ ապա զերկրորդն՝ որ աղօտաճաճանչնէ՝ 'ի ներքս ածելով լոյս, մանաւանդ թէ փոխանակ զգալի լուսոյն՝ իմանալի լուսոյն ճառագայթիւք զսրտին խնդրեն լուսաւորել զայս: Եւ

1 Subintelligitur ad Deum.

2 Psal. 140.

3 In die videlicet extremi iudicii, quando plenam retributionem accipiet iustus homo quoad corpus etiam.

4 Ad rectam huiusce loci intelligentiam, integram luminum antiphonam ex Armeniaco Brevia-

riodesumptam referimus. "Benedictus es Domine, qui habitas in altissimis, et benedicta est gloria magnitudinis tuae. Qui firmasti luminaria in excelso: de caelis lucem oriri fecisti super omnem orbem: creasti solem ad illuminationem diei, lunam autem et stellas ad illuminationem noctis."

sanguinem, per quem benigne misertus redemit nos Pater caelestis, eundem in memoriam revocat accedens ¹; eundem, quem Unigenitus Filius ad Patris placitum sacrificans fudit Feriâ sextâ ad vespervas. *Dirigatur, ait, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*². Hoc porro laetificante sacrificio eripe me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem. Quoniam vero scit, nocturnam hujusce temporis requiem non posse ipsammet exuere corruptionis violentiam, nisi ad ultimam illam noctem, quae corruptionem expellit mortemque solvit, pervenerit; istud obtinere ab eo postulat, finem praecepto Psalmo vespertino imponens: *Educ, inquit, de custodiâ animam meam, ad confitendum nomini tuo*. Custodiam vocat hujus saeculi vitam; educationem autem de istâ appellat egressum ad futuri saeculi vitam. Quapropter addit: *Me expectant justî, donec retribuas mihi*. Nisi propter me acceleraveris promissum regnum tuum, justorum expectationis reminiscere; nam ii quoque nos expectant ad promissionem recipiendam ³.

Deinde cantatur luminum Antiphona ⁴; orationem quippe a decimâ diei horâ incipiendo usque ad hanc, solis luce clarificamur: alteram deinde, quae languentis splendoris est, in medium asserendo lucem ⁵ postulamus potius, ut materialis lucis loco, cordis oculus radiis intellectualis fulgoris illuminetur. Et quoniam per ipsa verba volantes mente elevamur ad

» nem noctis, item et lampadis lu-
 » men. Tu es lux laudabilis, sancta
 » et prima lûx; a te fugantur te-
 » nebrae; ideo lucem tuam vivi-
 » ficam, Domine, oriri facito in
 » cordibus nostris. Nos autem u-
 » nanimiter dicamus: Benedi-
 » ctum est nomen sanctum glo-

» riae tuae, tibi que canimus be-
 » nedictionem et gloriam, Patri
 » et Filio et Spiritui Sancto,
 » nunc et semper et in saecula
 » saeculorum. «

5 Lampadis nimirum lucem;
 dicit enim hymnus: *Item et lam-
 padis lumen.*

վամն զի ընդ ձեռն բանից՝ յամամարմնականացն մտօք
սլացեալ ելանեն 'ի բնակութիս, ընդ նմին և բարե-
ձեւանալ ցանկասիրեն: Ահա հապետական նախագա-
հութիւն ձեռնարկեն զնախապատուելին պատուել. և
զօր ինչ արարին յառաւօտին աղօթմն, զնոյն կարգ
և աստ յառաջ առնելով, 'ի սաղմոսողոգէն և 'ի հրեշ-
տական զասուէն սկսեալ տանին յանգել յեպիս-
կոպոսմն և 'ի քրովբէական դասն. ընդ որս և զերեք-
սրբեանն զուգաձայնեալ՝ երգակցեն զսրբասացուի.
և այսպէս զհանգստեանն նուագելով զսաղմոս, ար-
ձակեն:

Եւ չորք են ընդ ամենայն երեկոյին աղօթից սաղ-
մոք, առանց հանգստեան սաղմոսին. թերևս ըստ
չորից տարերացդ, որ 'ի նիւթականումն մեր գտանի
մարմնի: Օ ի զվեցն, որով իմանալի հոգին միջնորդէ
ըստ զգայարանացն, յառաւօտին աղօթիցն յիշեցաք
սաղմոսս. և չորք և վեց գումարին 'ի տանն, որ է ա-
ռաջին կատարեալ թիւ 'ի միակէն սկսեալ, և կատա-
րելագունից թուոց սկիզբն. և զուգաթիւ 'ի ձեռն
|| ովսիսի տէրունեան աւանդեալ օրինացն: Այլ և
բնականագոյնք, որովք զուգիւք ներգործել բնաւո-
րեաց առաջնորդականն որ 'ի մեզ միտք. աչօք, ական-
ջօք, ռնդամբք, բերանով և ձեռօք: Բայց և բանա-
կան մակացուէն սովաւ բովանդակին հնարք: Վան
զի մի ըստ միոյն համօրէն տանն թուով սահմանեցին
զսեռականագոյն զէականցն սեռս: Ա և եռանգիւնի,
'ի միակէն առ չորսն վերանալով. ա, բ, գ, դ. որոց շա-
րադրուին բաղկացուցանէ զտանն: Այս մեզ յա-
ղագս թուոյ քառակի և միակի, որովք առաւօտին
և երեկոյին աղօթք ասացեալ եզեն:

ԺԶ. ԲԱՅՑ արդ այսոցիկ այսքան բաւական լիցի,
սակաւս ինչ 'ի բազմաց նշանակելով, յովովիցն 'ի գի-
տութի ածել կամեցեալ: || ասն զի և չէ իսկ առա-
ջիկայս մեզ զստեղծեալն եղծանել հակաճառութիւն
տարօրէն սովորութիւն, այլ կանոնական սահմանա-
դրութիւն ըստ իւրաքանչիւր գլխոց՝ զհիմնացեալ զան-

incorporeorum habitacula, unâ simul bonos fieri cupimus, atque per excelsum Patriarchalem gradum venerari properamus Honorabilissimum. Quem porro in matutinis precibus servavimus, idem ordo nunc quoque prosequitur: a Psallente et ab Angelico ordine incipiendo finis perducitur ad Episcopum atque ad Cherubicum ordinem; quibuscum unâ voce cantatur benedictionis Trisagium. Sicque requiei Psalmum decantando fit finis.

Quatuor itaque omnino sunt vespertinae orationis Psalmi, si requiei Psalmum demas; fortassis ob quatuor elementa, quibus materiale corpus nostrum constat. Sex enim (*facultates*), quibus intelligibilis anima pro quolibet sensu utitur, in matutinae orationis psalmis memoravimus; quatuor autem et sex summum decem efficiunt; qui numerus ab unitate incipiendo primus est perfectus¹, perfectiorumque numerorum initium; par quoque divinae legis numero per Moysen traditae. Magis item naturalis est, quia per paria agere solet mens in nobis princeps; per oculos, per aures, per nares, per os, et per manus. Rationalis quoque scientiae vires sub isto numero comprehenduntur; universaliores namque entium species decem omnino ab antiquis numeratae fuere. Est praeterea triangularis numerus, si ab uno ad quatuor ascendas, 1. 2. 3. 4. quorum supputatio efficit decem. Haec autem de numero quatuor et uno, unde matutinum et vespertinum constat officium.

xvi Huc usque de hisce rebus satis sit: pauca de multis diximus, ut plarium pateat cognitio. Haud enim prae manibus nunc habemus, superadditam destruere disceptando illegitimam consuetudinem; sed per canonum constitutiones singillatim incongrua, quae invaluerunt, destruere, et ab Ecclesiâ Dei eji-

adeat Philonis Judaei opera, praesertim Serm. 2. in Genes. ,

կարգութիւն քակել և 'ի բաց հանել յեկեղեցւոյ այ' և փոխանակ նոցա զբարեվայելուսն և զօգտակարա գոյնսն 'ի տեղւոջն արձանացուցանել :

ԺԵ. ԼՂԴ որովհետև 'ի միասին հրաւիրեալ գումարեաց զմեզ անձային տեսութեն հրաման, որք մի անգամ հաղորդք եմք միմեանց առ անձ խոստովանութեն և նախագահութե, այլ և սիրով առ իրեարս եռացեալք, ոչ ինչ արգելու զառաջի արկեալսս 'ի գլուխ բերել մեզ հոգևորական ջանս : Բանգի և զայս 'ի մէջ պահանջէ՝ որ հաւատացն 'ի մեզ զվերականգուես այսորիկ ջնորհ, շուրջ գալով միշտ՝ տեսանել հոգաբարձութե զհօտ ԲՅԻ. զոր պատուական արեամբն իւրով փրկեալս ազատեաց. և յամենայն հարուածոց բանսարկուին բժշկեալ, առողջս և անարատս ինքեան յօրինեաց մարմին, զբոլորեցուն զանուանս գրելով 'ի դպրութեն կենաց : () 'ի մի գուցէ, որ առ մահն զմեզ ածէ, 'ի վերայ եկեալ ծուլութեն քուն՝ յափշտակել համարձակուի տայ զհօտս հանդերձ հովուան աներեւոյթն գազանի. որ յամենայն ժամ շուրջ գայ, և ինդրէ կլանել՝ զորս եթուքն. և գտանիցիմք եղեալ պարտականք արեան անձանց և յանձնեցեցոց : ԼՂԼ պարտ և արժան է հանապազօր վարդապետական մեր բանին ամրացուցանել զառողջսն, և վերաւորեցեցոցն զբարեգործութեն հրաման տալով 'ի վերայ բերել սպեղանիս. որպէս զի հնար լիցի ամենայն անձին Երրորդութեն երկրպագուաց ժառանգել զերկնից արքայութիւն 'ի ԲՅ (Կ) 'ի նոր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն :

ԺԸ. ՆՈՐԻՆ ԿԱՆՈՆԲ :

Ա. Երրորդութե կամ քահանայ կամ սարկաւազ կամ ով և իցէ յուխտե եկեղեցւոյն, յարեցութե գտեալ՝ մի իշխեսցէ պաշտել զկարգն. մինչև աւուրս ընդ մէջ արարեալ, սրբեսցէ զինքն ապաշխարութե, պահովք և աղօթիւք. և ապա համարձակեսցի մատչել 'ի կարգն իւր և 'ի հաղորդութիւն : Իսկ եթէ յամառեալ 'ի նմին որկորստութե յամեսցէ, լուծցի :

cere, atque eorum loco praestantiora utilioraque firmiter statuere.

XVII. QUONIAM itaque Divinae providentiae mandatum nos unâ simul invitatos congregavit, qui per Dei professionem et per Cathedrae praeeminentiam sumus invicem communione copulati, ac mutuâ charitate conflagramur; nihil obstat quominus propositum opus spirituale ad finem perducamus. Siquidem et hoc a nobis poscit, qui praesidentiae istius gratiam nobis tradidit, ut semper circumquaque perambulantes sedulo visitemus Christi gregem, quem pretioso sanguine suo redemptum liberavit, et ab omni diaboli plagâ sanatam, incolume et immaculatum corpus paravit sibi, singulorum nomina in catalogo vitae describens: ne forte superveniens, qui ad mortem nos pertrahit, ignaviae somnus vires addat invisibili belluae rapiendi gregem, unâque simul pastorem. Haec namque circuit semper quaerens eos, quos evomit, deglutire: unde nos quoque nostri nobisque commendatorum sanguinis debitores inveniémur. Verum oportet ac decet, quotidie per nostrum doctrinae verbum communire sanos, vulneratis autem bonorum operum linimentum per praecepta aptare; ut cunctis hominibus Trinitatem adorantibus concedatur caeleste regnum possidere in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula: amen.

XVIII. EJUSDEM CANONES.

I. EPISCOPUS, vel Sacerdos, vel Diaconus, vel quisquis fuerit de Ecclesiae Clero, in ebrietate deprehensus, non praesumat ordinem exercere; donec seipsum, diebus aliquot interjectis, poenitentia, jeuniis, et orationibus purgaverit, ac deinde ei liceat ad ministerium suum et ad communionem accedere: sin autem pervicax in eâdem intemperantiâ immoratus fuerit, deponatur.

բ. Ընտարհական որ զնոյն առնելով մի իշխեսցէ առանց զղջման և ապաշխարութե հաղորդել. ապա թէ 'ի նմին զեղխութե մնացեալ յերկարեսցէ, որոշեսցի :

գ. Ոչ է արժան յաւուր շաբաթու և կամ ճրագալուցի զատկին պսակադիրս առնել, զի սբ աւուրք յարութեն առաջի կան. յորս պարտ է աղօթել և հսկել, և հոգեւորական կարգօք մխիթարել զանձինս, և ոչ մարմնական զեղխութե զսուրբ աւուրցն խորհուրդ արհամարհել և ընդ ոտն հարկանել: Իսկ եթէ որ գտցի զայս արարեալ, պսակն անվաւեր լիցի, և պսակադիրքն ընդ պատժօք եղիցին, մինչև ապաշխարեսցեն. և եպիսկոպոսին տեսեալ, որպէս և կամեսցի՝ մարդասիրեսցէ 'ի վերայ նոցա :

դ. Ոչ է արժամ՝ յորժամ առ վաղիւ պսակ ընդունելոց են, յերեկորէն ժողովս առնել և արբենալ և զեղիսել. այլ պարկեշտութե և աղօթիւք արժանի առնել զինքեանս պսակին օրհնութե և անձային հաղորդուէ: Ի պա եթէ որ գտցի զայս արարեալ, քահանայն զօրն 'ի բաց փոխեսցէ, և որպէս ասացաքն՝ յայլում աւուր հրաման տացէ զգուշութե և արժանաւոր կարգօք պսակիլ և հաղորդիլ օրինացն :

ե. Ոչ է արժան 'ի սուրբ քառասներորդս զատկին և մինչև 'ի սուրբ պենտակոստէն հարսանիս առնել, և զաւուրցն խորհուրդն թշնամանել. զի ամենայն օր կիրակի է, և 'ի նոսա կատարի աստուածային խորհուրդն :

զ. Ընտան է 'ի սուրբ քառասներորդս պահոցն՝ յաւուր շաբաթու և կիրակեի պատարագ մատուցանելահիւ և երկիւղիւ, ըստ սահմանելոյ սրբոց հաւանցն յամենայն ժողովս իւրեանց: Իսկ եթէ որ հակառակեալ ընդդիմացի մերում հրամանիս կամ բանիւ կամ գործով, թէ ուխտաւոր է՝ լուծցի, և թէ աշխարհական՝ որոշեսցի :

է. Ըյլ վասն պահելոյ և լուծանելոյ զշաբաթ և զկիրակի 'ի սուրբ քառասներորդս պահոցն, այս յիւրաքանչիւր կամս թողեալ լիցի. միայն գոհանա-

2. Laicus quisque id faciens, non audeat sine contritione, et poenitentia communionem sumere: sin vero in eadem luxuria permanens processerit, excommunicetur.

3. Non licet in die Sabbati, sive Luminum Paschatis coronam imponere; quoniam sancti resurrectionis dies praesto sunt, in quibus oportet orare, et vigilare, atque spiritualibus ordinibus seipsum solari, non vero carnali luxu sanctorum dierum mysterium spernere, ac conculcare. Quod si quis id fecisse deprehendatur, Coronatio¹ invalida sit, et coronatores sub poenis sint, donec poenitentiam egerint; idque aspiciens Episcopus, utcumque voluerit, humaniter sese gerat cum illis.

4. Non licet, dum in crastino coronandi fuerint, vespere coetum agere, inebriari, ac luxui incumbere, sed cum honestate et oratione dignos sese efficere Coronae benedictione, divinaque Communionem. Sin autem quis deprehendatur id fecisse, Sacerdos commutet diem, et, sicut diximus, alio die praecipiat diligenter ac condigno more coronari, et communicari Eucharistiae.

5. Non licet in sacra Quadragesima Paschae, usque ad sanctam Pentecosten nuptias peragere, atque dierum mysterium inhonorare: cuncti namque dies² Dominici sunt, et in eis divinum sacramentum celebratur.

6. Decet in sacra jejuniorum Quadragesima in die Sabbati et in Dominica Missam celebrare cum timore et reverentia, juxta sanctorum Patrum in cunctis conciliis suis constitutionem. Si quis vero reluctans mandato nostro adversatus fuerit sive verbo sive factis, si clericus fuerit, deponatur; si laicus, excommunicetur.

7. De observando autem, aut solvendo Sabbato ac Dominica in sancta jejuniorum Quadragesima, voluntati uniuscujusque facultas sit: dummodo gratias

² Id est a Paschate usque ad Ascensionem, et ad Pentecosten.

լով զայն՝ առանց խղճի և հակառակութեն, և առանց բամբասակցի զընկերն, զոր կամեսցի և արասցէ հանդերձ պարկեշտութիւն. երկոքին ընդունելի են առաջիայ, և յաւանդութե եկեղեցւոյ Վճի :

Ե. Երժան է և զհացն՝ անխմոր, և զգինին՝ անսպակ հանել ի սուրբ սեղանն, ըստ աւանդելոյն մեզ սրբոյն Ղրիգորի. և ոչ խոնարհել յայլ ազգաց քրիստոնէից յաւանդութիւն : Օ ի սուրբ Լուսաւորիչն՝ յօրինականէն բերեալ զայս, առաքելաբար հրաման ետ կատարել իւրոց վիճակելոցն. որպէս և զաղն օրհնութե յազապացն զենմունս խառնել, և ըստ կարգի զեւտացւոցն ազգաւ սեպհականել զեկեղեցւոյ շնորհ. և մեզ ի նմին պարտ է յարանալ, և չթողուլ ի բաց, և չառնել նորաձեւս ինչ :

Թ. Պարտ և արժան է զսուրբ միւռոնն, այս ինքն զեւղն անուշահոտութեան, հայրապետին օրհնել. և իւրաքանչիւրոց եպիսկոպոսացն միանգամ ի զատկին հինգշաբաթին օր, որպէս և հրամայեալն է. և քաջանայիցն ի նոցանէ ընդունել, և օծանել նովաւ զսեղանս և զեկեղեցիս և զխաչս. առ մկրտեալն մատուցանել միայն յորդեգրութեն օծումն, որ յետ մկրտութեն լինի. և յայլ ի պէտս օծման մի խառնեսցէ զնա, և մի ընքեամբ յանդգնեսցի օրհնել քաջանայն :

Ժ. Պարտ և արժան է զմկրտութեն ձէլ՝ քաջանային օրհնել մի ըստ միոջէ ընդ մկրտելն, ըստ բաւականի ժամուն պիտոյից. և նոյն ժամայն առ մկրտեալն մերձեցուցանելով զօրհնեալն սպառել, և մի իշխել զմիանգամ օրհնեալն բազում անգամ օրհնել :

1 Scilicet ex Veteris testamenti Libris (Gen. cap. 14.) ex illo mystico ritu, quo Melchisedech Rex Salem, Christi Domini pacifici regis typus, panem et vinum, quibus immaculatum novae legis Sacrificium praefigurabatur, obtulit. Quamvis autem sciret Johannes Philosophus, esse universalis Ecclesiae ritum,

ut aliquae aquae guttae sacro calici commiscerentur; haud tamen sic ardenti studio loquitur, ut caeterarum consuetudinem Ecclesiarum contemnat, sed ut suos valde rudes ab Hydroparastarum haeresi (quae jam a saeculo II. per Syriam prope Armeniam extendeabatur) arceret, qui aut aquâ tantum, aut pari aquae

Deo agens, sine scrupulo, et contradictione, et sine proximi detractioe, quod voluerit, honeste fecerit : utrumque acceptum est coram Deo, et ex Ecclesiae Christi traditione.

8. Congruum est etiam panem azymum, et vinum purum offerre ad sanctum Altare, juxta S. Gregorii penes nos traditionem, non autem ad aliarum Gentium Christianarum traditiones deflectere. Nam sanctus Illuminator ex legalibus id assumens¹, tamquam Apostolus, dioecesanis suis praeceptum dedit perficiendum. Quemadmodum et sal benedictum in Agarum mactatione commiscere; atque juxta Levitarum ordinem in tribubus servare propriam Ecclesiae gratiam. Nos quoque in eodem perseverare, hand vero ab eo recedere, novitatemve inducere oportet.

9. Decet et congruum est, sanctum *Myronem*², oleum videlicet suavis odoris, Patriarcham benedicere, et unumquemque Episcopum semel in quinta Paschatis Feria, quemadmodum praeceptum est ; Sacerdotes autem ab eis recipere, atque illo inungere Altaria, et Ecclesias, et Cruces: et pro baptizatis adhibere dumtaxat ad adoptionis unctionem, quae post baptismum fit³; minime autem ad alium unctionis usum illud commisceant, neque illud ipsemet Sacerdos audeat benedicere.

10. Decet et congruum est, baptismatis oleum⁴ Sacerdotem benedicere pro singulis baptizandis, quantum satis fuerit ad usum praesentem, eoque pro baptizatis adhibito, illico absumere. Neque audeat semel benedictum iterum benedicere: illo autem un-

vinique mensurâ Sacrificium conficiebant. De hujusmodi haeresi loquitur quoque S. Joh. Chrysostomus hom. LXXXII. in Evang. Matth. Verum Armenii orthodoxi pluribus ab hinc annis universalis Ecclesiae consuetudinem amplexi sunt.

² Idest sanctum Chrisma.

³ Ad confirmationis videlicet Sacramentum conferendum; cuncti enim Armenii Sacerdotes Sacramentum istud illico post Baptismum administrant.

⁴ Idest Oleum Catechumenorum, quod a Sacerdote pro unoquoque baptizando subinde benedicitur.

և միայն օծմանել նովաւ զերեխայան և զմկրտեալն ընդ մկրտելն յաւազանին, և յայլ խորհուրդ օծման մի իշխեսցէ մատուցանել զնա :

ԺԹ . Ի արժան է զհիւանդացն զձէթ քահանային օրհնել ըստ իւրում աղօթիցն, և ըստ բաւականութե պահանջելոյ ժամուն պիտոյից :

ԺՁ . Եւ արժան զսեղանն, յորոյ վերայ պատարաքն Վճի մատչի, փայտեղէն կանգնել և շարժուն . այլ քարեղէն և անշարժ հիմնացուցանել : Եւ եթէ ոք հակառակեսցի, և ոչ արասցէ ըստ հրամանիս մերում, և ըստ աւանդութե կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եպիսկոպոսն լուծեալ եղիցի 'ի պատուոյն, և սեղանն արհամարհեալ և անգործ մնասցէ :

ԺԺ . Եւ պարտ զաւազանն յայլ իմեքէ նիւթոյ պատրաստել, և կամ ուրանօր և կամեսցի . այլ աւազան քարեղէն հաստատել 'ի նմին իսկ յեկեղեցւոյն, և կամ անդէն մերձ յեկեղեցին 'ի մկրտատունն :

ԺԳ . Պարտ և արժան է զերախայիցն ձեռնադրութիւն և զօծումն և զխոստովանելն առ դրոշմս մկրտարանին կատարել, և ապա տանել 'ի ներքն ուր աւազանն է, և մկրտել :

ԺԵ . Պարտ և արժան է զայնոսիկ՝ որք պսակելն հանդերձեալ են՝ քահանային յեկեղեցին տանել, և 'ի վերայ նոցա կատարել զկարգ և զկանոն ըստ օրինաց քրիստոնէից, և անդ 'ի սրբութե տեղինն պսակել . զի 'ի միում տեղւոյ վայելէ լինել պսակին, և որ ընդունի զպսակն : Եւ եթէ ոք այսպէս արասցէ, այլ որպէս և իցէ՝ իւրով կամակարուք և ծուլութիւն անարգեսցէ զօրէնս և զկարգ ամուսնաւորութեն, քահանայն լուծցի յիւրմէ պատուոյն, և զպսակաւորն վերստին պարտ է պսակել ըստ օրինաց քրիստոնէից . որպէս և առաքեալն պատուիրէ, թէ « Իմեալն ձեր ըստ կարգի և պարկեշտութիւն եղիցի » :

ԺԶ . Եւ զերկեակն նոյնպէս պարտ է ըստ առաջին կարգին միջնորդօք և խօսնականօք հաւանեցուցանել յիրերաց յօժարութիւն, և յեկեղեցւոյն և

1 Valde sapienter commemorat hisce verbis Philosophus nostrum divinum Extremae unctionis dogma, quod plurimorum incu-

gere dumtaxat cathecumenos et baptizatos quum in lavacro baptizantur: neque ad aliud unctionis Sacramentum eodem uti praesumat.

11. *Æquum est, ut Infirmorum oleum Sacerdos benedicat secundum orationem suam, idque prout sufficerit ad illius horae usum¹.*

12. *Altare, super quod Christi Sacrificium offertur, non licet ligneum mobileque construere, sed lapideum, et immobile aedificare. Quod si quis adversaretur, nec fecerit juxta mandatum nostrum, et juxta Catholicae Ecclesiae praxim, Episcopus ipse a suâ dignitate deponatur, Altare autem contemptum et frustraneum maneat.*

13. *Baptisterium non est ex quavis materiâ extruendum, nec ubicumque placuerit; sed Fons lapideus statuatur in ipsâ Ecclesiâ, aut prope Ecclesiam ipsam in baptismi loco.*

14. *Manûs impositionem super Catechumenos, et unctionem, et professionem ad baptisterii portas peragere oportet, ac deinde eos introducere ubi Fons est, atque baptizare.*

15. *Coronandos debet Sacerdos ad Ecclesiam perducere; et super eos perficiat ritum et canonem juxta Christianorum legem, et ibidem in Sanctitatis loco eos coronet: quia in eodem loco decet esse coronam, et eum, qui coronam accipit. Si quis autem ita non egerit; sed, utcumque fuerit, suâ perviciâ atque socordiâ Matrimonii legem ac ritum contempserit; Sacerdos a suâ dignitate deponatur, coronatos vero oportet iterum juxta Christianorum legem coronare: quemadmodum et Apostolus praecipit; *Omnia vestra honeste, et secundum ordinem fiant*².*

16. *Ad secundas nuptias accedentes item oportet, juxta priorem modum, per mediatores, desponsatoresque suadere ad mutuam adhaesionem, et per Ec-*

riâ penes Armenios Schismaticos
jam nunc desuevit.

2 I. Cor. 14. 40.

ի քահանայիցն օրհնութիւն ընդունել զնշան զուգաւորութե իւրեանց : Իսկ եթէ ոչ այսպէս , այլ յառաջ խանձեսցին և պղծեսցին առ իրեարս , զայն պիսիսն 'ի բաց մեկնեսցեն 'ի միմեանց , և զշնացելոց կանոն և զսահման 'ի վերայ դիցեն : Իսկ եթէ ոչ առնուցուն յանձն մեկնել 'ի միմեանց , յետ տան ամի ապաշխարութե՝ ողորմութիւն և արտասուօք արժանաւորեսցին խառնել յեկեղեցի նոյ :

Ժէ . Երժան է շաբաթն օր երեկունն մարտիրոսաց պաշտել , և ծունր չկրկնել , և զճրագացն օրհնութիւն ասել՝ յոս զուարթ եր :

ԺԹ . Երժան է գիշերապաշտօն առնել յայդ կիւրակէ . և հսկմամբ և աղօթիւք և յոտանաւոր տընութիւն զանցեալ շաբաթուն աւուրց զյանցանս ջնջել , և արժանաւոր առնել զինքն մեղսաքաւիչ և կենդանարար խորհրդոյն . և ակն ունել ամենայն զուարթութիւն և փութութիւն տեւադալուստ փողոյն , և անձառ յաւիտենական արքայութեն :

ԺԺ . Երժան է յերեկորինս և յառաւօտինս զինի ամենայն պաշտամանն՝ նուագել զ)) ուրբ նծն . և ապա զհետ բերել յերեկորինսն զհանգստեանն սաղմոս և յառաւօտինսն՝ զ)) րեւադալին սաղմոս : Իսկ յորժամ պատարագ մատչի , 'ի սկզբունս անդ պաշտամանն յիշել զ)) ուրբ նծն . և զսոցուն խորհուրդն յառաջաբանի անդ հաւաստեալ յայտնեցաք :

Ի . Պարտ և արժան է զ)) աչեցարն երիցս անգամ զհետ բերել , ըստ երիցս անգամ կրկնելոյ սրբասացութեն . և մի նուագեցուցանել , և նուագ գտանել 'ի շնորհաց խաչին Վ՛ժի :

Իա . Երժան է 'ի գիշերին , յորժամ ժողովին 'ի պաշտօնն , նախ զառաջաբանիցն ասել զհորեսին սաղմոսն միաբանութիւն 'ի թիւ՝ խոնարհ ձայնիւ : Եւաջին՝ զերրորդ սաղմոսն : Երկրորդ՝ զութաներորդ եւթներորդն : Երրորդ՝ զհարիւրորդ երկրորդն : Չորրորդ՝

1 Ex graecis Euchologiis desumptus est hymnus iste Φῶς ἱλαρόν etc. qui nunc quoque penes Graecos quotidie, penes Armeniacos in cunctis Sabbati die-

bus ad Vesperas canitur.

2 Praefationis nomine intelligitur praemissa Synodalis oratio; cujus tamen verba in codicibus lacunâ legebantur.

clesiae ac Sacerdotum benedictionem accipere legitimi conjugii signaculum. Si qui vero ita non fecerint, sed concupiscentiâ prius mutuo exarserint fuerintque polluti, hi dividantur ac subjiciantur canonicis statutisque contra moechantes disciplinis. Sin autem invicem dividi noluerint; post decem poenitentiae annos, per eleemosynas et lacrymas fiant digni, qui in Ecclesiam Dei recenseantur.

17. Oportet vespere diei Sabbati agere Martyrum officium; et genua nequaquam flectere; atque recitare *Luminum* hymnum: *Lux hilaris* ¹.

18. Convenit nocturnum officium usque mane Dominicae peragere; atque vigiliis, precibus, et stando per vigilantiam delere transactae hebdomadae delicta; seque dignum reddere propitio ac vivifico Sacramento; atque omni alacritate et diligentia expectare tubam in adventu Domini buccinantem, atque ineffabile regnum aeternum.

19. Oportet ad vespertas et ad matutinum, integro expleto officio, decantare: *Sanctus Deus*; et ad vespertas deinde subungere *Requiei* Psalmum; mane autem *Solis ortus* Psalmum. Quando vero Missa celebratur sub officii initio moduletur: *Sanctus Deus*. Cujus rei sensum in ipsâ praefatione firmissime demonstravimus ².

20. Oportet, et verba *Qui crucifixus es*, ter subungere, juxta triplicem trisagii repetitionem; non autem mutilare, nec imminutum reperiri in Crucis Christi gratiâ ³.

21. Aequum est in nocte, cum congregantur (*Ecclesiae ministri*) ad Officium, primum praefationis loco dicere quatuor Psalmos unanimiter humili voce currente: prius, Psalmum III.; secundo, Psalmum LXXXVII.; tertio, Psalmum CII.; quarto, Psalmum CXLII.

3 Quia olim Armenii ad Filium carne crucifixum cantabant Trisagium; ut ex praemissâ argumentorum serie num. XIII. liquet, ubi dicitur: *Sanctus Deus*

ad Filium solummodo cantatur etc. Attamen post Concilium Florentinum omnes orthodoxi haec verba omittunt.

զհարիւրորդ քառասներորդ երկրորդն. և նոցին զքա-
րողութիւն և զաղօթսն զհետ բերել, զոր 'ի նոյն խոր
հուրդ արարեալ է երանելոյ (Յոհանայ) Սանդա-
կունայ հայոց կաթողիկոսի : Քարողութիւն. Օար-
թուցեալքս : Ղլօթք. Օքէն գոհանամք. և զհան-
գիստն նորին, 'Լայեա, տէր, ողորմութիւնք քով :

Իբ. Լըժան է զառաւօտինսն՝ ամենեցուն նմանա
միմեանց զնոյն և ըստ նմին կարգի կատարել. զի
այսպէս վայելէ քրիստոսասիրաց, որ նորին լեզուոյ և
ազգի են, միաբանութիւն փառաւորել զանձ, և յորի-
նել զվարս ուղիղս. զի գրեալ է զօրոց առաքելոցն՝
Թէ էին ամենեքեան միաբան յաղօթս : Լըդ զկնի
հարցինն և Ողորմեցւոյն և Տէր յերկնացւոյն՝ զՓառս
'ի բարձունսն պաշտել. ապա ըստ իւրաքանչիւր աւ-
ուր զկցուրդն, զոր առեալ է 'ի սաղմոսացն : Երկու-
շաբթւոյն, Լոյս տուր տէր աչաց իմաց : Երեքշաբ-
թւոյն, 'Լքէն է տէր աղբեր կենաց : Չորեքշաբթւոյն,
Լոս ասացի տէր ողորմեա ինձ : Հինգշաբթւոյն, Լոս
առ քեզ տէր աղաղակեցի : Ուրբաթուն, Սոցեն ա-
ղօթք իմ առաջի քո տէր : Շարաթուն, Լքաքեա
տէր զլոյս քո : Լպա զկնի քարողութե և աղօթիցն՝
զերեքսրեանն երգել զփառաբանութիւն հանդերձ
սրբոյ անձանին կցրդիւն : Լպա զԼըժապիւն սաղ-
մոսն ասել, ըստ դասուց վերաձայնութիւն :

Իգ. 'Լոյնպէս և զերեկորինսն հանդոյն միմեանց
ըստ այսմ կարգի և այսու օրինակաւ կատարել : (Յա-
ռաջագոյն պաշտել զԽոնարհեցո՝ վերաձայնութիւն ըստ
դասուց. զոր երանելի 'Լերսիսի հայոց կաթողիկոսի
յաւելեալ է. որպէս Թէ կամելով սկիզբն ամենայն
վերերգակ սաղմոսիցն՝ յաղօթելոյ առնել. զի և սաղ-
մոսս այս աղօթք 'Լաւթի են ըստ վերնագրին յայտ-
արարուէ : Օ կնի նորա զԼպրեցո՝ մի ըստ միօրէ դե-
րեսին սաղմոսն զմիմեանց զհետ, ըստ դասուց վերա-
ձայնութիւն : Իսկ զկնի Սեսեդի և Ուղղեսցին ասե-

1 Qui floruit Saec. V.

2 Seu Pausa, vel Conclusio,
quam vocat requiem, quippe
quae incipit: Pax omnibus etc.;

estque posterioris Precum partis
initium: bifariam namque uni-
versae armeniacorum rituum O-
rationes dividuntur.

atque subungere eorum praeconia, et orationes, quas eadem mente fecit beatus Johannes Mantacunensis Armeniorum Catholicus ¹. Praeconium est: *Expergefacti*; Oratio: *Tibi gratias agimus*; ejus autem Requies ²: *Respice, Domine, misericordid tuâ*.

22. Matutinum officium omnes debent similiter uno eodemque ordine peragere; sic enim decet Christi amatores, qui ejusdem linguae ac gentis sunt, unanimiter glorificare Deum, rectosque componere mores; siquidem scriptum est de sanctis Apostolis: *Omnes erant perseverantes unanimiter in oratione* ³. Ergo post *Patrum* hymnum, et *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*, oportet decantare *Gloria in excelsis*. Deinde juxta unumquemque diem antiphonas ex Psalmis desumptas: *Feriâ II: Illumina, Domine, oculos meos*: *Feriâ III: Apud te, Domine, est fons vitae*: *Feriâ IV: Ego dixi, Domine, miserere mei*: *Feriâ V: Ego ad te, Domine, clamavi*: *Feriâ VI: Intret oratio mea in conspectu tuo, Domine*: *Sabbato: Emitte, Domine, lucem tuam*. Post Praeconium autem, et Orationem (*oportet*) Trisagii glorificationem decantare unâ cum antiphonâ ad sanctam Dei Genitricem: postea *Ortus Solis* psalmos choralis voce elatâ recitare.

23. Item et Vespertinum (*officium*) similiter ad invicem hoc eodem ordine ac modo peragere (*oportet*). Primum recitare Psalmum *Inclina*, alternando juxta choros; quem beatus Nerses ⁴ Armeniorum Catholicus addidit; ut principium omnium reclamationis Psalmorum agatur ab oratione; iste namque Psalmus oratio est David, sicut ex titulo eruitur. Post illum; *Conserva*, singillatim tres psalmi continuo secundum choros alternentur. Postquam autem *melodia* et *Dirigatur* dicta fuerint, praeconium, et o-

³ Act. 1. 14.

⁴ Post Nersetem magnum, qui floruit saec. IV., duo alii Nerses extiterunt, alter an. 524. al-

ter an. 640. Horum unum aut alium intelligit hoc loci Philosophus noster.

լոյ, քարոզել և աղօթս մատուցանել. յետ այնորիկ զերեքսրբեանն նուազել նովին նմանութիւն. և վախճան ամենայն պաշտամանն՝ զհանգստեան սաղմոսն ասել, ըստ դասուց վերաձայնութիւն :

Ի՞նչ. Իսկ կիւրակէին աւուր առաւօտինքն՝ այսգուհի խորհրդով յօրինեալ բերէ զկարգն իւր : () Կնի Հարցինն՝ Սեծացուցէ ասել, վասն զի հարկաւորապէս պարտի այն՝ որ զյարութին Վճի ճառէ՝ ընդ նմին և զգերեզմանն յիշել, և զսուրբ Եղիմի : () Ի եթէ ոչ էր ծնեալ, ոչ էր հնար և ոչ թաղել. և եթէ ոչ էր թաղեալ, ապա և ոչ յառնել. արդ գերեզմանն յրնթեռնոյ զաւետարանն յիշեալ լինի. իսկ զսուրբ Կոյմն՝ ի Սեծացուցէն ասելոյ յիշեմք : () Ի որպէս ընկալան ի միմեանց զփրկիչն, յարութին՝ ի գերեզմանէն, և գերեզմանն՝ յարգանդէն, ըստ նմին և վրայք պարտին լինել միմեանց վասն յարուցելոյն. և այս է ճշմարիտ մարդեղութեն և մահուանն Վճի խոստովանութիւն : Եւ սակայն ի ծննդենէն առ յարութին զհետ երթեալ միաւորին. իսկ ի յարութենէն առ ծնունդն վերջադարձիլ անկարելի. զի չե գործեցելոցն ի Վճե պատմութիւն առնել անհնար է : Եւ յաղագս այսորիկ՝ աւետիքն և ծնունդն և մկրտութին Վճի ի միասին առեալ տօնախմբին. և սոքա ամենեքին, և որ այլն ևս իցեն անօրինեալք ի Վճե, ի յարութեն միաւորեալ բովանդակին : Եւ այս յաղագս Սեծացուցէ ասելոյ յառաւօտինն աւուր կիւրակէի : () Ետ որոյ դարձեալ մինչև զաւետարանն ընթերցեալ, որպէս թէ տակաւին ևս ի թաղման վարկանելով զտէրն, արտաքուստ ի գերեզմանն առնա աղաղակիցեմք ասելով թէ՝ « Երի, տէր, օգնեա մեզ և փրկեա զմեզ » և թէ « Եւ ի վերջ աղօթից իմոց, ունին դիր Բանից բերանոյ իմոյ », և եթէ « Իմա գաւորեսցէ տէր յաւիտեան » : Իսկ յետ ընթերցելոյ զաւետարանն, իբրու թէ զնոյն ինքն զյարուցեալն ան-

1 Idest post canticum, quod vocatur *Patrum*, ut supra diximus.

2 Subintellige: *Officii verba*.

3 Hec loquitur de antiqua

Armeniacae Ecclesiae consuetudine commemorandi Annuntiationem B. M. V. in vigiliâ Nativitatis Dominicae, etiam alia die Annuntiationis festum sejun-

ratio fiat; deinde Trisagium cantetur eodem modo ; ut finis autem totius officii , Requiei Psalmus dicatur, alternis vicibus respondendo.

24. Porro Matutinum diei Dominicae suum habet ordinem hoc consilio dispositum. Post *Patrum*¹, *Magnificat* dicatur ; oportet namque eum , qui resurrectionem Christi celebrat, sepulcrum quoque unâ cum illâ, ac sanctam Virginem commemorare. Nisi enim natus fuisset, fieri non poterat , ut sepeliretur ; nisi autem fuisset sepultus, neque resurrexisset. Idcirco quemadmodum sepulcri in Evangelio lecto fit mentio, ita et sanctissimam Virginem *Magnificat* recitando commemoramus. Nam sicut Salvatorem exceperunt ad invicem, Resurrectio a Sepulcro , Sepulcrum autem ab utero; item quoque ad invicem sibi esse debent testimonio propter resurgentem: haecque est vera incarnationis, et mortis Christi confessio. Verumtamen a nativitate ad resurrectionem consequenter uniuntur²; a resurrectione vero ad nativitatem retroire impossibile est. Etenim fieri nequit , ut de iis, quae nondum Christus peregit, historia recolatur. Quamobrem Annuntiatio quoque, et Nativitas, et Baptismus Christi conjunctim celebrantur³: haec omnia porro, sicut et caetera Christi acta , in resurrectione unita comprehenduntur. Haec sane de dicendo *Magnificat* in Dominicae diei Matutino. Post illud autem , antequam Evangelium legamus , tamquam si Christum adhuc in sepulcro esse arbitraremur, foris clamamus ad eum erga sepulcrum , dicentes : *Exurge, Domine, adjuva nos, et libera nos*: et: *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei*; et: *Regnabit Dominus in aeternum*. Verum post Evangelii lectionem, tamquam si ipsummet

etiam celebratur; eodem prorsus modo quo S. Romana Ecclesia toto Adventûs tempore Antiphonas legit ad Annuntiationem re-

spicientes. De Nativitatis autem et Epiphaniae solemnitatibus satis antea diximus.

դէն և անդ ընդ աւետարանական բանին 'ի դէմս մեր բերելով, հրամայեմք միմեանց՝ [Թէ "՝] գիշերի համ բարձէք զձեռս ձեր 'ի սրբուի, և օրհնեցէք զտէր,":

Վ) ամս զի լուեալ աղօթիցն մերոց, յարեալ և օգնեաց մեզ, փրկելով զմեզ 'ի մահուանէ՝ և թագաւորելով մշտնջենաւորաբար ամենայն տիեզերաց: Բայց գիշեր՝ ոչ այնքան զժամանակն, որքան [Թէ զհրէական զանհաւատուին անուանելով. որ զաղջամիջին խաւարի արդարեւ բերէ զօրինակ, ըստ Եսայայ պանծալի բանին, [Թէ "Վ) փշերեաց կանխէ հոգի իմ առաւօտել առ քեզ ւծ",. այս ինքն [Թէ 'ի միջոյ ամբարշտաց համարձակիմ բարեպաշտել առ քեզ ւծ: Երդ զայսոսիկ այսպէս և այսու օրինակաւ յառաջ վարելով զկարգն, արժան է՝ զկնի Փառք 'ի բարձանցն՝ յարու [Թի ասել. իսկ զՎ) ուրք ւծն՝ հանդերձ սրբոյ ւծածնին կցորդիւն 'ի վերջն անցուցանել, որպէս և յայլ աւուրմն ըստ ասացելում պատճառին: Եւ զկնի ամենեցուն՝ զՎ) քաղաքին նուագել սաղմոս, զոր Եղիցի անունն նմ ասել սկսեալ են 'ի ժամանակացն Եղի կաթողիկոսի:

Ին. Վ) արտ և արժան է 'ի գիշերապաշտաման, զկանոնացն զհետ բերել զչորս զայս քարոզութիւն. Վ) ամս 'ի վերուստ խաղաղութեան. Վ) ամս 'ի գիշերի և 'ի տուրնջեան: Վ) ամս ուղղելոյ զգնացս մեր. Վ) ամս գտանելոյ մեզ չնորհ. զոր արարեալ է վամս նորին իրի սրբոյն Վ) ասակայ Հայոց կաթողիկոսի: Եւ ըստ իւրաքանչիւրոցն զաղօթսս զայսոսիկ հանգրստիւքն իւրեանց. Տէր ւծ մշտնջենաւոր. հանգիստ, Շնորհատու բարեաց: Վ) գիշերի և 'ի տուրնջեան. հանգիստ, Հովիւ քաջ: Ինկեալ եմք առաջի քո. հանգիստ, Բուսմ ամենազօր տերուէդ: Վ) երջին

"( ) րհնեալ էս տէր ւծ մեր, որ և զմեզ զմեղաւորս արժանի արարեր փառաւորել զքեզ. ընկալ բարերար և մարդասէր տէր զամենեցուն մեր աղաչանս, զխնդրուածս, զխոստովանութիս, զգոհացողութիս.

1 Isai. 26. 9.

2 Hic saec. VII. Patriarchalem Armeniorum Cathedralam tenuit;

totisque viribus Sanctam Chalcedonensem Synodum amplectens defendebat.

resurrectum illico in nobis cum Evangelico verbo exciperemus, nobis invicem jussum damus inquires: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum*: quippe quod, exaudita oratione nostra, resurrexit, et auxiliatus est nobis, eripiens nos de morte, regnansque super univrsam orbem in sempiternum. Noctem tamen, haud (*noctis*) tempus dumtaxat, sed potius Judaicam incredulitatem nuncupamus, quae obscurissimarum similitudinem tenebrarum proculdubio praesefert, juxta celebre Isaiae effatum: *Anima mea desideravit in nocte vigilare de mane ad te, Deus* ¹; hoc est, in medio impiorum audeo, te Deum venerari. Haec itaque hoc modo; hocque modo ordinem proseguendo decet post hymnum: *Gloria in excelsis*, resurrectionem repetere. Porro *Sanctus Deus* cum sanctae Deiparae commemoratione ad finem transferatur, quemadmodum et aliis diebus, juxta exhibitam rationem. Post omnia vero *Ortus Solis* psalmus cantetur, quem: *Sit nomen Domini*, dicere coeperunt temporibus Esdrae Catholici ².

25. Oportet in nocturno officio post Canones subjungere quatuor haec Praeconia: *Pro superna pace; Ut die, ac nocte; Ut dirigantur gressus nostri; Ut inveniamus gratiam*; quae eadem de causa composuit S. Isaac Armeniorum Catholicus ³; sicut et pro quolibet sequentes Orationes cum requiebus suis ⁴. *Domine Deus sempiternae, requies: Largitor bonorum. Nocte, et die, requies: Pastor bone. Procidimus coram te, requies: Tuae omnipotenti dominationi*. Postrema autem:

»Benedictus es, Domine Deus noster, qui nos quoque peccatores dignos fecisti, qui te glorificemus. Suscipe, benigne et clemens Domine, omnium nostrum supplicationes, petitiones, confessiones, gratiarum

³ Vixit Saec. V.

⁴ Seu potius, ut superius innuimus, cum conclusionibus suis.

իբ. Իսկ զայնոսիկ, զորս օրհնութիւն և օծմամբ կատարեալ է, որք միանգամ և իցեն անձային խորհրդոյն գործարանք, պարտ է զնոսա պատուել և պաշտել, երկրպագել և համբուրել. զի 'ի նոսա բնակէ Հոգին սուրբ, և նորօք մատակարարէ 'ի մարդիկ զպահպանութիւն և զշնորհս բժշկութե ատից հոգւոց և մարմնոց: Այլ եթէ մեռանել հասցէ 'ի վերայ այնոցիկ 'ի ձեռաց հեթանոսաց, մի հրաժարեալց. զի մեծագոյն այնպիսւոյն առաջիկայ յոյս, և ընդ մարտիրոսս համարեալ է:

իթ. Այլ է պարտ ամենեկին անխտիր լինել և հաղորդութիւն առնել ընդ հերձուածողաց. այլ խորշել 'ի նոցանէ, և չհաւասարել ընդ նոսա 'ի հոգեկան և 'ի մարմնական սեղանս. զի պատկառեսցեն և փափաքեսցեն միաբանել ընդ ուղղափառութեն աւանդիս:

չ. Արժան է յայտնութեն աւուր 'ի Սատթէոսի գլխոյն զմկրտութեան կարգին ընթեռնուլ զաւետարան: Այլ յամենայն իսկ ութօրեայսն խառնել պատշաճ վարկանիմ ընդ ծննդեան աւետարանսն զմկրտութե աւետարանսն. զի որպէս տօնն հասարակաց է երկոցուն, հասարակաբար պարտի լինել կարգաց մօռնքն և պաշտօնն:

լա. Սովորեցին մօմնք զկիւրակէն օր մինչև ցճաշն պատուել, և անտի յառաջ լուծմանել զաւուրն խորհուրդ. յաղագս նորին հրամայեցաք մինչև ցերեկոյն նովին պատուով պատուել զօրն. արգելուլ զինքեանս 'ի գործոյ և 'ի ճանապարհորդութէ, և երեկունն ծունր չկրկնել, և յարութեան պաշտել:

լբ. Այլ է պարտ 'ի չարազանդ մծղնէիցն տեղիս որ կոչին Պոլիկեանք, օթել ումեք. և կամ յարել և խօսակից լինել, և երթեկութիւնս առնել: Այլ ամենեկին հեռանալ 'ի նոցանէ, գարշել և ատեալ զնոսա. զի որդիք սատանայի են և լուցկիք յաւիտե-

qui huiusmodi benedictionem praeceperant, ut Cruci sanctisque imaginibus honorem debitum exhiberent fideles nuper ab ido-

latriâ conversi; utque eorum mentem per illas benedictiones ex materiali substantiâ averterent, et ad divini nominis adora-

28. Illas autem¹; quae per benedictionem, et unctionem sanctificatae fuerint, quaeque divini mysterii fuerint instrumenta, honorare et colere, adorare et osculari oportet; in illis enim habitat Spiritus sanctus, et per illas dividit hominibus conservationes, et gratias curationum ab animarum corporumque infirmitatibus. Et si pro iisdem mori oportuerit per Ethnicorum manus, nemo sese subtrahat; ingens namque illum manet spes, et cum Martyribus adnumerabitur.

29. Non decet omnino cum haeticis indifferentem se se habere, nec illis communicare; sed eos vitare, neque cum illis spirituali aut corporali mensâ participare, ut erubescant, et cupiant cum orthodoxiae depositariis copulari.

30. Convenit in die Epiphaniae legere de baptis-
mi serie Evangelium ex Matthaei capite. Per totam autem octavam alternare cum nativitatis Evangelis Evangelia baptismatis, congruum censeo: sicut enim solemnitas est utrique communis, communes debent esse lectiones, et officium.

31. Consueverunt quidam, Dominicam diem usque ad prandium venerari, deinceps vero solvere diei mysterium. Quamobrem mandavimus, usque ad vesperam eadem veneratione diem honorare; abstinere ab operibus, atque ab itinere faciendo; ad vesperam autem minime genuflectere; atque resurrectionis memoriam colere.

32. Neminem decet in pessimae obscaenorum hominum sectae locis, qui vocantur Pauliciani, diversari, illisve adhaerere, aut eos alloqui, aut ad invicem visitari; sed ab illis omnino recedere, eos execrari, et odio prosequi; quoniam filii Satanae sunt, aeternique

tionem erigerent. Et quemadmodum sane universa sacri altaris divini cultûs instrumenta aut indumenta benedicuntur aut in-

unguntur; ita et Cruces caeteraeque sanctorum imagines benedicantur, et ungebantur.

¹ Cruces nempe.

նական հրոյն, և օտարացեալ են 'ի սիրոյ կամաց ա-
րարչին: Եթէ ոք իցէ՝ որ յարեսցի 'ի նոսա, և 'ի օխ-
րելու թի՛ և 'ի բարեկամութի եկեսցէ, պարտ է զայն-
պիսիմն խոշտանկել, և ծանր պատուհաս 'ի վերայ
ածել, մինչև զգառտացին և առողջացին 'ի հա-
ւատս: Եւ եթէ դարձեալ վերստին 'ի նմին գտցին,
զայնպիսիմն հրամայեմք ամենեին հատանել և ար-
տաքս ընկենալ իբրև զժանտախտ յանդամոց եկեղե-
ցւոյ Վշի: « Օ ի մի արմատ դառնուն 'ի վեր երև-
եալ նեղիցէ, և նովաւ բազումք պղծիցին »:

ignis fomites, atque abalienati ab amore voluntatis Creatoris. Quod si quis illis adhaeserit, et dilectionem atque amicitiam cum iisdem fecerit, iste omnino puniendus est, gravique poenâ est plectendus, donec resipuerit, atque in fide convaluerit. Sin autem recidivus in id fuerit deprehensus, hunc praecipimus penitus excommunicari, et foras, ceu pestem, ex Ecclesiae Christi membris ejici, ne *radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi* ¹.

¹ Hebr. 12. 15.

Ն Ո Ր Ի Ն

ԸՆԴԴԵՄ

Պ Ը Ի Ղ Ե Ն Ը Ն Ց

Եթի՛ի սկզբան անդ մարմնանալոյն Վրիստոսի
դէպ եղև ասել աւետարանչին (Յովհաննու
յիւրումն կաթողիկէի, եթէ «Լազու՞մք են ելեալ
յաշխարհներէնք, որով մարթեմք իմանալ թէ յետին
ժամանակ է,» զի՛նչ ևս ասասցուք մեք, որ ոչ միայն
զներինսն չարագոյնս և բազմապատիկս քան զնոյնս
ընդ մեզ բերեմք, այլ և ստուգապէս վերջնումն ա-
ւասիկ եկեալ հանդիպեցաք ժամանակի. որք յետին
յետնոց գտանին արդարև քարոյք և վկայք. զժա-
մանակս ասեմ, և զմարդիկ ժամանակիս : Վանդի
ահա գտաւ որոգայթ իբրև զվարմ հաւորսաց ձգեալ
'ի մէջ ժողովրդեան ազգի իւրոյ՝ ըմբռնել զախմարս
և զպարզամիտս 'ի մարդկանէ, որք չարեաց 'ի չարիս
վերացեալ ելին . 'ի պատկերամարտութենէ 'ի խա-
չամարտութի և 'ի քրիստոսատեցութիւն, և ան-
տուստ յանանձութի և 'ի դիւապաշտութի : Եւ ի
խորամանկեալ գտին չարութեն իւրեանց զէն խող-
խողիչ քրիստոսասիրաց անձանց, դաշնակից լինելով
բռնակալաց կրճատելոցն, և 'ի հմտութի ածեալ
նոցուն ստուերագիր առասպելապատում մատենիցն
զհամբակացն իւրեանց խմբաւորութիւն . զի որոց 'ի

EJUSDEM

CONTRA

PAULICIANOS

Sⁱ in ipso Incarnationis Christi principio contigit, ut diceret Evangelista Johannes in suâ Catholicâ¹: *Multi Antichristi facti sunt in mundo, unde scimus, quia novissima hora est*; quid amplius dicemus nos? qui non solum antichristos illis pejores pluresque nobiscum habemus, verum etiam veraciter in hoc novissimum tempus incidimus, in quo novissimi temporis profecto inveniuntur praecones ac testes; hoc tempus, inquam, hujusque temporis homines. Ecce enim repertus est, tamquam aucupii rete, laqueus extensus inter suae ipsius gentis populum ad decipiendos rudes simplicesque ex hominibus, qui ex malo ad pejus assurgentes ascenderunt, ex insectandis nimirum Imaginibus ad insectandam Crucem, et ad odio prosequendum Christum, atque exinde ad atheismum et ad daemonis cultum. Praeterea insidiantes invenerunt malitiae suae arma ad jugulandas Christi amatorum animas, inito cum tyrannis circumcisis² pacto, docent tyronum suorum coetum illorum libros obscuritatum fabularumque refertos. Qui enim per suam ipsorum perversitatem gavisii sunt cum dia-

² Cum Saracenis nimirum.

կամակորուժենէ ախորժելի եղև բանսարկուն գալի բարեկամութի, ոչինչ են զարմանք թէ և արբանեկաց նորուն ընտանասցին համախոհութեամբ:

Եւ ուղիղ և անաւանդ կրօնիցն մերոց լուսաւորութի նախատել զմեզ յանդգնին պղծալիցն իւրեանց ըթամք, կուսպաշտս անուանելով տէրունեան աղագաւ նշանապաշտութի. զոր անխտրապէս յանդեղեուն մտաց առեալ մեք կապեցաք զհուշակելին զայն նշան ընդ ամենայն նիւթս. որ և քերովլէիցն է սարսափելի և պատկառելի, զբուժիչն հոգեկանաց մերոց և մարմնականաց ախտից, զպակուցանող և զզարհուրեցուցիչ դիւայ: Եւ կենդանագրեալ պատկերաւ մարդացելոյ լանին այ՝ պախարակել զմեզ անամութին, յիմարեալք և խելագարեալքն յայտոյն յանհաւատութենէ, զսրբոց մարգարէիցն զբանս ընդդէմ մեր բերելով, զոր առ ՚ի յանդիմանութիւն հեթանոսական կռամոլութեանն է ասացեալ: Եւ կարացեալ տեսանել խաւարեալքն մտօք, թէ զինչ նմանութի է անպաշտութեանս մերոյ առ բաղմաստուածութիւնն հեթանոսաց. մեք զմիայնոյ միածնի Որդւոյն այ՝ պաշտեմք պատկեր և զնշան յաղթութեան. իսկ զհեթանոսս անհուն և անթիւ պաշտամամք մոլորեցոյց սատանայ:

Լանջի են ոմանք ՚ի նոցանէ, որք զաչացն զհետերթեալ խաբեցան. որ ինչ միանգամ ՚ի տարերցդ յերկնէ և յերկրէ գեղեցիկ ինչ առ երես հանդիպաւ՝ անուանեցին. զաստեղս, զլերինս, զբլուրս, զծառս, զքարինս: Եւ են դարձեալ որք յուժգնութենէ կենդանեաց կամ ՚ի դժնէութենէն երկուցեալք և ահաբեկեալք՝ ՚ի պաշտօն նոցին դարձան, և անուանեցին. որպէս առ բարեգոնացիսն զիշապն պատուեցաւ, առ եգիպտացիսն կրոկոդիլոսն: Իսկ որք անչափաբար գիշական ախտին հոգ տարան՝ զարական և զիգական անդամն նոյնաձեւաբար ստեղծեալ պաշտեցին, մովաբացիքն և սիդոնացիքն զԼամովն և զԵստարտան: Եւ դարձեալ զօգտակարս և զպիտանիս ՚ի տարերաց այտի առ կենցաղական պէտս ընտրեալ անձացոցին. որպէս Պարսիկք և Սորք զհուր և զծուր և զերկիր. մինչ թէ հա-

bolo amicitiam inire, haud mirum est, illos cum ejus quoque satellitibus unanimiter familiaritatem contrahere.

Hujusmodi porro homines ob rectae et a Deo nobis traditae religionis claritatem mussitantes foedissimis labiis suis conviciari nos audent, nos idololatrias nuncupantes ob cultum, quem dominico Crucis signo exhibemus. Celeberrimum namque illud signum indiscriminatim ex quibusvis materiis firmo consilio extruimus: estque sane signum Cherubim quoque terribile atque venerabile, medela spiritalibus aequae ac corporalibus nostris infirmitatibus; daemones autem terrore ac tremore afficiens. Praeterea nos audacter ob depictam Incarnati Verbi Dei imaginem audent vituperare; insanientes ac furentes ex malo infidelitatis spiritu nobis obijciunt sanctorum prophetarum verba ad refutandam gentilium idololatriam prolata; atque intellectu saepe obcaecati nequeunt perspicere quatenus sit cultus nostri similitudo cum gentium polytheismo. Nos enim solius Unigeniti Filii Dei imaginem, Signumque victoriae colimus: ethnicos autem per infinitos, innumerosque cultus seduxit diabolus.

Nonnulli siquidem post ea, quae intuentur, gradientes decepti sunt; ita ut si quid pulchri oculis suis obviam factum fuerit ex caelorum terrarumve elementis, Deum, appellaverint; astra, montes, colles, arbores, lapides. Nonnulli item bestiarum vim aut saevitiam metuentes ac trepidantes, ad earum cultum conversi sunt, deosque vocaverunt: quemadmodum penes Babylonios draco in honore habitus fuit, et apud Aegyptios crocodili. Qui autem luxuriae vitio operam effraenate dederunt, virile ac saevineum membrum eadem figurâ expressum coluere; ut Moabitae, et Sidonii Chamos, et Astarthen. Alii rursum ex hisce elementis utilia ac necessaria ad vitae usum seligentes deificaverunt; ut Persae, et Medi ignem, et aquam, et terram: ita ut maluerint, cum morerentur, corpora sua bestiis dari, et volucris absumen-

Ճոյ թուեցաւ նոցա 'ի մեռանէն , զմարմինս իւրեանց
 գազանաց և թռչնոց ծախել տալ քան թէ ընդ երկ-
 րաւ ծածկել , և նեխուածքն անպատուել զյիմարա-
 բար պատուեալն : Եւ ումանք 'ի նոցանէ , որոց տե-
 սեալ զարիւնարբուս և զթարախածուծս 'ի կենդա-
 նեացդ՝ իբրեւ զխտաբոյժս և զցաւահալածս մեծա-
 րեալ զնոսա նծս անուանեցին . որպէս գազացիքն և
 ակկարոնացիքն զտղրուկս և զճանճս և զմօթիսս : Այսպէս
 'ի նոցանէ զընդդիմամարտս այլոց կենդանեաց զկեն-
 դանիս 'ի պատիւ առեալ պաշտեցին . որոց յաղթա-
 հարեւն զմիմեանս օգնականութե սպասաւորութի
 առնել է իւրեանց ստացողաց : Որպէս հիւսիսայինքդ
 զծի և զշուն . զմին վասն երազաշարժութե ոտիւքն ,
 որպէս թուօք թռչել հեծելոյն զկնի որոյ հասանէն
 բաղձայ . և զմիւսն 'ի գազանացն յափշտակութենէ
 զտէր իւր յապահովացուցանելոյն սակս : Եւ կամ որ
 պէս առ նոսին իսկ , զորոց բանս , կատուապաշտուին
 է մեծարգի եղեալ՝ կերակուր իւրեանց զկերակրոցն
 ապականիչս առնելոյ աղաղաւ :

Բայց ամպարշտագոյն գեր զասացեալսս՝ այս էր
 հեթանոսականացն , ինքն անձին իւրում՝ երկրպա-
 գու և պաշտօնատար լեալ . զի որ առ ընկերսն մե-
 լորեցաւ նծութեան կարծեօք , ինքն իւր ինքեան
 խոնարհեալ երկրպագէ յիմարաբար : 'Եւ համեմա-
 տութիւն գալով առ միմեանս մարդիկն , որով իւր
 նուագեալ գտանէին առ ընկերն՝ նորին պատճա-
 ռաւ յարարչութեան աստիճանի զգերազանցեալն
 հանեալ դնէր . և խելագարեալ , զինքն արարած խոս-
 տովանիւր լինել : Բայց այսմ օրինակի քաղդէացւոցն
 տեսեալ զտիտանեանն զայն վիթխարի և աշխոյժ ,
 վաթմնականգնեան գոլով ըստ երկայնութե հաս-
 կին , իսկ լայնութեամբն վեցաքանակս ունելով կան-
 գունս , վասն որոյ զգերամբարձեալն մարմնոյն տրա-
 մագրութե՝ նծօրէն իմն պատուով պատուեցին . և
 սորա խաւար չարապաշտութեն զբոլոր տիեզերս ընդ
 իւրեւ կալեալ կուրացոյց : Բայց իւրաքանչիւր լե-

da potius quam sub terrâ abscondi, atque putredine eam inhonorari, quae insipienter honorabatur. Fuerunt quoque nonnulli, qui bestias aspiciendo sanguinem sugentes ac saniem, eas utpote morborum sanatrices, dolorumque expultrices colnerunt, deosque nominarunt: ut Gazeuses, et Accaronites hirudines, et muscas, et culices. Quidam ex illis animalia, quae aliis adversantur animalibus, honoris causâ veneranda acceperunt; ea nimirum avimantia, quae per mutuum sui ipsorum supplantationem dominis suis adferunt servitutis adiutorium; quemadmodum Septemtrionales equum, et canem (*venerantur*), illum ob pedum velocitatem, quibus tamquam alis volat eques post eum, quem attingere cupit; hunc vero, quia dominum suum a ferarum rapinâ tuetur: aut quemadmodum penes istos, de quibus loquimur, summâ prosequitur veneratione feles, qui cibum sibi reddit eorum depopulatores ciborum¹.

Verum iis, quae diximus, execrabilius adhuc penes Ethnicos istud fuit, ut quis etiam sui ipsius adorator ac cultor extiterit: qui enim errans divinitatem proximis tribuit, ipse humiliatus semetipsum stulte adorat. Conferentes siquidem homines semetipsos cum aliis, ob illud, in quo prae caeteris videbantur sibi deficere, praeeminentem in eos ad creatoris gradum extollebant, atque insanientes seipsos illius creaturas esse profitebantur. Hoc pacto Chaldaei aspicientes Titanum illum procerum ac ferocem, cuius staturae longitudo erat sexaginta cubitorum, latitudo autem sex cubitorum, hunc praeeminentem ob corporis structuram divino honore venerati sunt. Porro pessimi istius cultûs tenebrae totum terrarum orbem sibi subjicientes obcaecarunt, et pro suo quisque idiomate nomen ejus immutantes, Chusenses Nembroth nuncuparunt, Babylonii Bel, Philisthaei Baal,

¹ Mures videlicet.

զուլաց այլաձևելով զնորա զանուն , բուշացիք Վե-
բրովթ կոչելով, բաբեղացիք Վեդ, փղշտացիք Վահադ,
եղղենացիք Վիոս , պարսիկք Որմըզդ , Նայք Մրա-
մապդ : Եւ զորօրինակ սորա ընդ բարձրուի հասա-
կին հիացեալք խաբեցան, վասն այլոց այլով իւիք քա-
ջահաճութեցն պատահմանց ի զարմացումն եկեալք՝
անծա անուանեցին . զՎռոնոս վասն յոխորտաբար առ-
կուռարարութիս յարձակելոյ . զՎրեմ՝ վասն արին
գոլոյ . զՆերմէս՝ վասն քաջախօսնակ ճոռումսբանու-
թեանն . զՕւս՝ վասն անընդդիմամարտ ներհակացն
զուգախառնութե . զայլս վասն այլ իրիք քաջաբաս-
տիկ զննականն ունելոյ որակուիս . յորոց անուն և
զկուռս պատկերակերպս քանդակեալս անծա անուա-
նեցին : Եւ վասն զի յաղծապղծից անուն և ի վատ-
թարագործաց կուռքն կանգնեալ լինէին , դեն չա-
րասէր և ճշմարտատեաց ի ներքս մտեալ դարանէր .
և զկուսպաշտիցն , ընդ ձեռն երևելի անդրեացն առ-
ինքն ձգեալ, ընդունէր զերկրպագութիւն : Նորմէ գտա-
նէին եղեալ ոչ միայն դիցն երկրպագութե տարրա-
պաշտք , այլ և դիւսպաշտք . առնլով ի նոցանէ դի-
ւացն պաշտօն , և տալով զինքեանս փոխարէն ընդ-
ծառայուէ : Սման որոյ դիւաքնակք և դիւաշունչք
կուցն լինէին սպասաւորք , այլ և դիւցազունք անուա-
նեալ՝ գեր ի վերոյ մարդկայնոցս համբառնային բը-
նութեան :

Եւ արդ վասն զի բացայայտակի քողախնդրեալ
զկուսպաշտիցն հոլմնեցաք զյիմարութի , ոչ ինչ են
պետք դերանունութի զայնոսիկ , յաղագս որոց բանս
ընթանայր , նշանակել . զի համագործուի իրի յան-
դիմանակաց եղեալ , ոչ կարօտանայ անուանակոչու-
թեան : Վրեգական երկիր պագանելով , նորայումն
լծակցին երկրպագուաց . մինորսակացն լինելով պաշ-
տօնամատոյց , յայնոցիկ մղեալ անկանին խորխորատ՝
որք զձի և զշուն ընտրեցին իւրեանց լինել աստուածս .
և կամ յեգիպտացւոցն ընկղմին գազանասնոյց գետ :
Նոգ խաւար զխաւարայինսն կատարելով ծանակու-

Helleni Dia, Persae Ormizd, Armenii Aramazd. Quemadmodum autem illi ob ejus staturae celsitudinem admirautes decepti sunt; sic caeteros ob aliam quamdam amabilem qualitatem admiratione capti deos nuncuparunt: Saturnum, ob strenuum impetum in praelio; Martem ob fortitudinem; Mercurium ob disertam eloquentiam; Jovem ob contrariorum minime repugnantem conjunctionem; alios propter alias felices naturales qualitates. Eorum nomine idola quoque imaginibus conformata deos nominarunt. Et quoniam immundorum scelestorumque hominum nomine erigebantur idola; daemon mali cupidus, et veritatis osor intus ingressus insidiabatur, et per visibiles statuas ad se idololatrarum pertrahebat adorationem. Quapropter idolorum adoratores, non elementorum dumtaxat, sed et daemonum cultores inveniebantur: ab illis namque daemones cultum recipiebant, et pro servitutis retributione sese iisdem offerebant: proindeque erant daemonis habitacula, atque a daemonibus afflati idolorum ministri: et Heroës facti supra humanam sese elevabant naturam.

Postquam igitur luculentissime idololatrarum stultitiam denudavimus, non amplius opus est, ut alio novo nomine eos, de quibus iste sermo loquitur, designemus; ejusdem rei namque cooperatio ante oculos posita novae nuncupationis non indiget. Solem enim adorantes cum iis, qui illum colunt, consociantur: murium captoribus ¹ cultum praebentes, in eorum foveam, qui equum et canem sibi deos elegerant, impulsii raunt, aut in Ægyptiorum fluviam bestiarum nutritium immergantur. In tenebris tenebri-cosas perpetrantes turpitudines, provoluti in Persicum materni stupri coenum sese impingunt; aut pro-

¹ Id est, *felibus*.

Թէն , 'ի պարսկական մայրապականութեցն վայր վը տանգետալ խրին խոհերս : Եւ կամ զնոյն ինքն զ՝ Բամիլսայն և զ՝ Ետարտայն անկեալ զգարշելի կուռնս ողորեն : Օ կայծակնահանու գիւին զգեհենին հրոյ ցայտմունս բարեբանիւք լինելով ընդ Յանեսի և Յամրեսի յՈղոմպիոս լերին գետնաթաւալ և փրփրեալս գիւին խոնարհեալ երկիր պագանեն : Տղայոցն արեամբ զանգետալ ալեւր , զանօրէնն ժուայթելով զօրէնս , անդր ևս քան զխողիցն գտանին զանզգայ ծննդակերութի :

Որք և զնոցին դիակունս առ երդովքն ուրեմն 'ի տանիս զեղչեալս բարձրահայեաց և երկնապիշ լինելով , երդնուն այլ ընդ այլոյ ասացեալք . Բարձրեալն գիտէ : Իսկ զարեգակն աղաչել կամեցեալ , ասեն . Երեւիկ , Ուսիկ , և 'ի ծածուկ զօգային և ըզվերնոտ դէմն կոչեն ըստ Սմանայ և Սիմոնի կախարդի մոլորութեցն : Դոյնպէս և զասացեալ զառաջնածին կնոջ զմանուկն 'ի ձերբաձգութենէ առ իրեարս չարամահ առնելով , զայն՝ յոյր ձեռս ոգեսպառ եղեալ սատակի՝ յաղանդապետական կարգեալ պատուի մեծարեն : Եւ յիւրաքանչիւրոցն անուն երդմունս կատարել զառածանին . Երդուեալ ասեն , 'ի միածինն որդի : Եւ դարձեալ՝ Թէ Ս կայ ունիմքեզ զփառս այնորիկ , յոյր ձեռս միածինն որդի զուգի իւր աւանդեաց :

Եւ յսպէս ազգի ազգի խաբկանաց բանիւք զանձինս ծածկեն . և զանգէտս 'ի հաւատացելոց յինքեանս հնարին յանկուցանել : Եւ որպէս ինչ գորտոցդ առնեն ազգ , զանդամ մարմնոց իւրեանց 'ի լիճնս սուզանելով , զձայնն ևեթ բերանովքն 'ի դուրս առաքեն , միանգամայն և գտանին և կորնչին . սոյնպէս և ասացեալքս այսոքիկ , տղմասէրք և ժանտագործք , առ միմեանս անպատկառացոյցք են պղծուէն , իսկ 'ի մէջ վըրպանուն պատրողաբանութիւն զանխլանալ կարծեն : Ոչ գիտեն՝ Թէ որպէս հոտոցն անկարածածկելիք են , ընքեամբք առ հոտոտելին բերեալ ,

cidentes ipsa execrabilia Chamos et Astarthae idola deprecantur. Laudibus efferverentes irruptiones ignis gehennae a diabolo prunarum excitatore accensae cum Janne, et Mambre ¹ in Olympio monte humi prostrati, atque ore spumantes inclinati daemonem adorant. Infantium sanguini similam commiscentes illegitimam communionem deglutiunt; quo pacto porcorum suos foetus immaniter vescentium exsuperant edacitatem.

Quique illorum cadavera super tecti culmen celantes, ac sursum oculis in caelum defixis respicientes, jurant alieno verbo ac sensu: *Altissimus novit. Solem vero deprecare volentes, ajunt: Solicule, Lucicule;* atque aëreos, vagosque daemones clam invocant, juxta Manichaeorum Simonisque incantatoris errores. Similiter et primum parientis faeminae puerum de manu in manum inter eos invicem projectum, quum pessimā morte occiderint, illum, in cujus manu exspiraverit puer, ad primam sectae dignitatem provectum venerantur; atque per utriusque nomen audent insane jurare: *Juro, dicunt, per unigenitum filium;* et iterum: *Testem habeo tibi gloriam ejus, in cujus manum unigenitus filius spiritum suum tradidit.*

Ita pluribus fallaciae sermonibus se se occultant, et rudes ex fidelibus ad se moliantur allicere. Et quemadmodum ranarum progenies quodammodo agit; suorum namque corporum membra in stagnis submersa tenentes solam vocem foras mittunt ex ore, uno momento tum inveniuntur, tum abscedunt; item quoque recensiti coenorum amatores obscaenorumque operatores inter se mutuo turpitudinem impudenter proferunt, nobis autem falso nomine aequivo-co per verborum fallaciam sese abscondere putant; nescientes, quod sicut factoris halitus occultari ne-

¹ II. Tim. 3. 8.

բուրմուռն . սոյնպէս և վամն գործոցն հողմով համ
բաւուցն զյորովից բախեալ զեկուցանէ զլսելիս : Այլ
սակայն և զժուարագիտելի է յոքնազան և բազմա-
խուռն ՚ի նոսա անտառացեալ չարութիւն : Վանդի
որոշաբար սատանայականն ուսմունք ՚ի մի իմն տեղի
հաւաքեալ ծովացան ուղիք ամպարշտութե նոցա :

Վախկին մծղնէութե պայղակենուէ խեշերանք .
որք խրատեալք, և ոչ իմաստնացեալք, ՚ի Վերսիսէ
կաթողիկոսէ, զկնի նորուն մահուանն խուսեալք
չոգան զօղեցին յորտառ ուրեք աշխարհիս մերոյ : Եւ
՚ի նոսա հատուածեալք եկին յարեցան կշտամ
բեալքն ՚ի կաթողիկոսացն Մուսանից պատկերաւ
մարտք ոմանք . զի սիրէ առ համանմանիս իւր հա-
սանել վրիպեալն ՚ի ճշմարտութեն : Եւ մինչև էր
նոցա զօրավիզն գտեալ զկարապետս դերաքրիստո-
սին, երկուցեալք և սարսեալք կային յուղիղ և ՚ի
գերապանձ կրօնից քրիստոսականաց : մանաւանդ թէ
և ինքն զինքն դատապարտէ անզգամն յիւրոց տան-
ջեալ խորհրդոց : Իսկ յորժամ այսմիկ որպէս մեծա-
գունի ինչ և նորոյ՝ հնացելոյս և աղօտացելոյ՝ հասա-
նել կարծեցին, յայնժամ ՚ի դարանամտութեն իւ-
րեանց սողեալ յորջից՝ յաշխարհամէջս և ՚ի ժողո-
վրդաբնակս համարձակեցան յարձակել տեղիս . ՚ի
հեղեղական հեղձուցիչ ջուրցն մասն հասեալ նմա,
Վրկայ անուանելով : Եւրանօր ՚ի միասին ընթացեալ
կուտեցան ամենայն ուստեք, որպէս անգեղք աշխար-
հաց ՚ի նեխաշաղիղ ինչ գեշ . և զանուանն իւրեանց
զաղտախիսս յանդգնեցան կախել զայնցանէ, որ գերկ-
նից բարունցն բուռն հարեալ ունիցին յուսով : Ինտ-
րեալք ՚ի մարդկանէ և անձային բնակութեն արժա-
նաւոր լինել գտեալք, որք ՚ի վերայ երկրի գերկ-

1 A magno nimirum Nerse, qui fuerat saec. xv. Armeniorum Patriarcha.

2 Penes Mahumetanos.

3 Quum autem subsidium istud penes Mahumetanos invenisse arbitrati sunt etc.

quit, quippe qui ad nares per se ipsum pervenit, ita et famae ventus multorum aures pulsando de eorum operibus ingerit cognitionem. Nihilominus tamen scitu difficilis est multigena, ac sylvae cujusdam instar condensa eorum malitia: quum enim sejunctim diabolicae doctrinae in unum congregatae sint locum, torrentes impietatis eorum tamquam mare intumescunt.

In primis, incestuosae Paulicianorum gregis sordescentes reliquiae, objurcationem sane sustinuerunt a Nersete Catholico ¹, sed minime resipiscentes, post illius obitum aufugientes, alicubi in quibusdam regionis nostrae finibus latitarunt. Ad quos iconomachi quidam ab Alvanorum Catholicis repraehensi advenientes adhaeserunt; aberrans siquidem a veritate consimiles sibi attigere cupit. Antequam autem subsidium hi penes antichristi praecursores invenissent ², trepidantes pertimescebant rectam eximiamque Christianorum religionem: quin immo seipsum condemnat impius a cogitationibus suis exagitatus. Quum autem istud ³ ceu magnum quoddam ac novum, quod jam vetus erat atque obsoletum, consequutos fuisse arbitrati sunt; tunc ex insidiarum suarum cubilibus obrepti in medio regionis atque per loca populis referta irruere ausi sunt; atque haec suffocantium diluvii aquarum portio confluit ad locum *Cirgà* ⁴ nuncupatum; ibique accurrentes undequaque congregati sunt, tamquam regionis vultures super corruptum quoddam cadaver. Sui autem nominis sordes inferre ausi sunt iis, qui caelestia bona per spem arripiunt, electis ex hominibus, atque divinā habitatione dignis inventis, qui super terram caelestium vitam agere aggrediuntur. Contra hos audacter evo-

⁴ *Cirgà* Armenice idem est ac *Aquae statio*; et prope quemdam hujus nominis lacum habitabant Pauliciani, quos ob loci illius

nomen vocat metaphorice *suffocantium diluvii aquarum portionem*.

նախոցն հանդիսանան կատարել վարս, զայսպիսեօքն անամօթին փոխել զամպարչտութեամն իւրեանց զմաղձ . անզգայեալք յայսոյն հայհոյութենէ, կռապաշտս ասելով:

Այնուաստանամ որով նախատել վարկուցեալք անուամբս, բարեպաշտաբար լուեալ. զի արդարեւ իսկ կռեմք և կոփեմք և քանդակեմք, և քերեմք . որովք միանգամ անպաշտութեանս մերոյ կատարին կարգք, զեկեղեցիս, զսեղանս, զխաչս, զպատկերս: Եւ ոչ եթէ ընդ ձեռն այնոցիկ և համապաշտօնք հեթանոսացն. զի նոցա մեհեանքն կռոցն ընդունարանք շինեալ լինէին . իսկ եկեղեցիք բարեպաշտացն տաճարք աղօթից և խնդրուածոց, և ժողովարանք որոց առ ան մերձենալ կամիցին: Առ զազս որոյ և կարի յոյժ ամնամանիք միմեանց են տաճարն այլ և մեհեանք կռացն. որպէս և Պաւղոս ասէ: Իարձեալ՝ նոցա ձեռագործքն յախտէ իմեքէ ըսկիզբն ընկալեալ՝ դրօշեցան, որպէս յառաջն ասաքի. և իւրաքանչիւրոցն ախտից դէն ի ներքս ընթացեալ, ընակարան իւր զկռոցն առնէր զմեհեանս. և այս է, զոր մարգարէն ասէ. Եւ « Եւնայն կռուք հեթանոսաց, դէ են », . կամ բարկութե դէն, կամ ագահութե, կամ սպանութե, կամ պրոռնկութե: Իսկ եկեղեցիք հաւատացելոց անսիրութեանն փափաքանօք շինեցան . յաղազս որոյ և ան ի ներքս եկեալ դադարէ, և երկնայինքն գասակցեալք ի նոսին պարեն զուարթունք: Ու ուրմնօր ան յայտնեալ, ամենայն իրօք և զհրեշտակացն իմանամք շուրջ կացեալ ի սպասաւորութե բազմութի:

Իարձեալ՝ կռապաշտիցն զմեռելոց ոմանց զմամնութի յանշունչ նիւթս կերպագործեալ տպաւորելով, յաղազս որոյ միանգամայն և ի նախատպէն և ի պատկերէն զրկեալ լինէր յուսոյ պատկերագործն: Իսկ մեք զկենդանին և զկենդանացուցիչն քո յամենայն նիւթս մարդակերպ նմանութե նկարագրեմք .

1 Sculpticolae indiscriminatim omnes idolorum cultores ab

mere praesumunt impietatis suae bilem, atque insanientes, ex mali spiritûs blasphemiâ, *Sculpticolas* ¹ (*eos*) vocant.

Nullam sustineo dedecus ob illud, quo me contemnere censent, nomen recte perceptum: revera siquidem exculpimus, caelamus, cudimus, dolamus ea, quibus religionis nostrae sacra perficiuntur, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; nec tamen per ista participes fimus Ethnicorum cultibus. Nam eorum delubra in idolorum receptacula condebantur; Ecclesiae vero sunt piorum orationis ac supplicationis aedes et loca congregationis eorum, qui ad Deum accedere volunt. Quamobrem valde differunt inter se templum Dei, et fanum idolorum; sicut et Paulus dicit. Praeterea eorum manufacta a vitio quodam originem, ut jam dixi, sumentia exculpta fuere; et cujuscumque facinoris daemon ingressus, habitationem suam efficiebat idoli fanum. Id porro est, quod Propheta dicit ²: *Omnes dii Gentium daemonia*; sive iracundiae daemon, sive avaritiae, aut homicidii, aut fornicationis. Ecclesiae vero fidelium fuerunt divini amoris desiderio aedificatae; ideoque Deus ingrediens requiescit, et caelestes Vigilantes in eis congregati choreas ducunt. Ubi enim Deus revelatur, omnino et Angelorum multitudinem adstare ministrantem credimus.

Item idololatrae efformatam quorundam mortuorum similitudinem in insensibilibus materiis imprimunt; quapropter unâ simul orbatus cum exemplaris tum imaginis spe carebat statuarius. Nos autem vivum, atque vivificatorem Christum in quibuslibet materiis per humanae formae similitudinem exprimi-

Armeniis nuncupantur; seu potius imaginum, quae sunt scal- pro cusae, adoratores.
2 Psal. 95. 5.

նորին՝ աղաքաւ և հաստատուն է յոյսն մեր . զի « (Որ հաւատայ յիս, ասաց ինքն, զմահ մի տեսցէ . այլ թէ և մեռանի, կենդանի է »¹ : Եւ որպէս Եսայիասն ասէ . « Տը ւծ Իսրայելի, ի ծագաց երկրի արուեստս լուաք, յոյս բարեպաշտի . և ասիցեն , խորհուրդ իմ ինձ և իմոցն » . այս ինքն ի ձեռագործ արուեստէն զառաջիկայ յուսոյն խորհուրդ երաշխաւորեալ , սեպհականէ անձինն և իւրայոցն : Իսկ զնոցանէ ասէ . « Եւ ման նոցա եղիցին արարողք նոցին , և ոյք յուսացեալ են ի նոսա » . և եթէ « Եւ մահացեն ամենեքեան՝ ոյք երկիրպաւ գանեն կոող , և ոյք պարծին ի դրօշեալս իւրեանց » . և ի նոցանէ ամենաչար դէքն ըստ իւրաքանիւրոց ախտիցն վերակացութե զպաշտելութիս պահանջեն : (Որպէս վասն պոռնկուէ դիւին գրեալ է . « (Ստին ի Լեղեքովր , և օտարացան յամօթ իւրեանց . և եղեն գարշելիքն իբրև զսիրեցեալս »² : Աղաքս սպանուէ դիւին ասէ . « Օղհեցին զուստերս և զգտտերս իւրեանց դիւաց , և հեղին զարիւն անբիծ » : Եւ բեցուէ դիւին աղաքաւ ասէ . « Եւ արեաւ կաթեաց ի նոսա այս միւռրութե գինի և արբեցութի » : Տարրատուիւն դեն ստիպէ զիւրսն հնազանդեալս , որոց և դիպեցին բարեքաճեաց տարերց և գեղեցկակերպից՝ երկիրպաքանել . որպէս և ուսան իսկ առնել կարկանդակս տիկնոջ երկնից , և նուիրել նուէրս արեգական : Եւ ոյսպէս յերկրի առ փայտն աղաղակել վարդապետէր՝ հայր իմես դու , և քարին՝ քո իսկ ծնեալ է զմեզ . և ի վերայ լերանց և բլրոց հրամայէր զօհել , ի ներքոյ կաղնեաց և կաղամախեաց և վարսաւոր ծառոց : Իսկ ի մէջ զինչ հայցէ նր ւծ մեր , բայց առնել իրաւունս և գործել զարդարութիւն , և մի չարի չար հատուցանել , այլ յաղթել բարեաւ չարին , և թէ խաղաղութի արարէք , և ւծ խաղաղուէ եղիցի ընդ ձեզ : Եւ ոյք և որ սոցին նման սիրելիք մեզ լինել հրաւնայեալ յայ , իսկ ի նոցանէ ատեցեալք՝ դիւացն

1 Johan. cap. 11.

2 Isai. 24. 16. sic habet Armeniaca lectio.

3 Psal. 113. 8. et 134. 18.

4 Psal. 96. 7.

5 Osee. 9. 10.

mus; proindeque firma est spes nostra: *Qui enim credit in me, dixit, mortem non videbit; sed etiamsi mortuus fuerit, vivet*¹. Et sicut Isaias dicit: *Domine Deus Israël, a finibus terrae artes audivimus, spem iusti; et dicent: Secretum meum mihi, et meis*²: id est, ex manufactâ arte praesentis spei consilium ceu vadem accipiens, illud sibi suum facit, atque suorum. De illis autem dicit; *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis*³; et: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis*⁴. Atque ab eis cultum exigunt maligni daemones pro suâ quisque singulorum vitiorum praefecturâ. Idcirco de fornicationis daemone scriptum est: *Intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles sicut ea, quae dilexerunt*⁵. De occisionis daemonio dicit: *Immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis, et effuderunt sanguinem innocentem*⁶. De ebrietatis daemonio dicit: *Surrexit, et stillavit in eos spiritus mendacii, vinum et ebrietatem*⁷. Creaturarum concupiscentiae daemon suos subditos cogit, quaelibet, ut ut obviam fiant, pulchrae formae venustaeque speciei elementa adorare: sicut et reapse didicerunt *facere placentas dominae caeli*⁸, atque offerre libamina soli. Similiter in terrâ ad lignum clamare docebat: *Pater meus es tu; et lapidi, tu me genuisti*⁹. Atque super montes et super colles sub cedris et abietibus, et comatis arboribus praecipiebat sacrificare. A nobis vero *quid requirit Dominus Deus noster, nisi facere iudicium, et operari iustitiam*¹⁰ et: *Malum pro malo ne reddas, sed vince in bono malum*¹¹; et: *Pacem habete, et Deus pacis erit vobiscum*¹². Haec, hisque similia diligere nos a Deo iubemur, quae illis odisse praecipiant daemones; ita ut quaecumque a nobis sunt rejicienda, ab iis adorentur. Si-

6 Psal. 105. 37.

7 Mich. 2. 11.

8 Jerem. 7. 18.

9 Jerem. 2. 27.

10 Mich. 6. 8.

11 Rom. cap. 12.

12. II. Cor. 13. 11.

հրամանաւ, և որ ինչ միանգամ մեզ հրաժարելիք՝ մեծարելիք նոցա : Վանգի սկզբնաչար դեքն և մարդատեացք, ոչ միայն թէ գնոսա՝ որ նոցա ոչ են՝ կամին տեսանել չարչարեալս և նեղեալս, այլ և առ իւրեանցսն գրգռին պաշտօնեայս յարձակել չարարութիւն և վնասահարութիւն : Օր և տեսանեմք ՚ի ծառայութի զեկեալմն սատանայի խեղանդամն և հոգեհաշմն, ծիւրեալս, ծմրդեալս, և կասեալս ՚ի զօրութենէ : Իսկ մարդասէրն մեր իոր և բարերար ընդ ողջոցն ոչ միայն թէ ոչ մախայ ընդ առողջունի, քանզի ՚ի նմանէ իսկ և եղեալք և պահպանեալք այնպէս, այլ և ախտաժետացն ՚ի վերայ բերէ զժուշկութեն զեղս :

Եւ քանզի ՚ի մարմնի ելով մեր՝ ոչ կարէաք նովին կապանակցաւ ընդ իմանալիսն խառնել, և յայտնապէս ՚ի դէմն մեր բերել զարարչին մեծութիւն՝ որ և քերթելիցն է անտեսանելի, և ցանկայ միշտ բանական բնութիւնս գերագունի և առաջնոյ պատշառին հասանել տեսութեամբ, նորին աղաքաւ ընդ զգալիսս յածեալ, և ՚ի նոսին թակարդեալ, ՚ի նոցանէ և զխնդրելին իւր յանձն առնու ընտրել : Եւ քանզի ինքեան կամօք և ծառայեցուցանէ ՚ի ստեղծանելն զնիւթն, և տիրացուցանէ ՚ի պատուելն, ագահէ այնուհետեւ բազմաց լինել և արարիչ և պաշտօնեայ : Հայսմանէ մոլորեցան մարդիկ զանց առնել զմի իշխանութիւն, և բազմիշխանութեն ծառայել. աստուտ և կերպարանին այլայլեալ տգեղանայր ձև, զբազում ախտից և ցանկութեց յինքեանս երեւեցուցանելով շաղախմունս :

Սինչև գթացեալ ստեղծողի պատկերին, եղև պատկեր ստեղծուածոյն . և որ ՚ի սկզբանէ արար զմարդն ըստ պատկերի իւրում և ըստ նմանութե,

1 Angelicis nimirum Cohortibus.

2 Seu potius: Unius Dei principatum; quemadmodum et Po-

quidem auctores mali, atque misanthropi daemones, haud eos dumtaxat, qui illorum non sunt, cruciatos et afflictos volunt aspicere; verum in suos quoque ministros per maleficia et damna saevire connituntur: quemadmodum jam cernimus diabolo deservientes mutilatos membris, animo tabescentes, graciles, detorsos, ac vigore destitutos. Humanitatis autem amator, et benefactor Dominus noster haud tantum non invidet sanorum incolumitati, quoniam ab eo facti sunt sicque servantur; verum etiam aegrotis largitur curationis medelam.

Quandoquidem vero quoadusque in corpore degimus non possumus cum eodem ligaminis socio intellectualibus ¹ commisceri, atque super vultum nostrum evidenter praeferre Creatoris majestatem, quae vel ipsis Cherubim incomprehensibilis est; atque semper desiderat rationalis haec natura supremæ ac primæ causæ intuitum consequi; ideo per sensibilia decurrens, et ab illis, quasi a laqueis quibusdam capta, sufficere sibi putat ex iis etiam id, quod quæsierat, eligere. Quia vero suâ voluntate et sibi servire facit materiam quum illam effingit, et sui ipsius dominari eam facit quum illam honore prosequitur; exoptat proinde multorum et creatricem fieri et ministram. Hinc erraverunt homines, Monarchiam ² negligendo atque Polyarchiæ deserviendo. Hinc et immutata formæ figura deformis reddebatur ³, plurimum in se ipsâ vitiorum et cupiditatum iniquamentata ostendens.

Donec Creator imaginis suæ misertus, factus est imago creaturæ; qui enim ab initio fecerat hominem ad imaginem et similitudinem suam, ipsemet venit,

lyarchiæ vocem adhibet ad *plurimum Deorum cultum* designandum.

³ Id est, deformis reddebatur

nostra forma, quam ad imaginem Dei expressam mutabant in similitudinem bestiarum aut hominum vitiis deservientium.

ինքն եկն, և 'ի վախճան ժամանակացս այսոցիկ զկերպարանս ծառայի էառ, և 'ի նմանութիւն մարդկան գտաւ եղեալ. զի 'ի ձեռն այսորիկ միւսանգամ զարդարեսցի զեղեցկագունութիւն յորինեալ պատկերն ըստ առաջին աստուածատեսակ նմանութեն: Եւ այս է, որ զմարմնացելոյ բանին նոյ վարդապետեաց մեզ պաշտել զկենդանագրեալ մարդկային ձեով զպատկեր, և զպատուականն զայն յողթութե նշան: Որոց երկրպագեալ, ոչ յերկուսնամ նմին ինքեան բազմեցելոյն 'ի նոսա Վճի զերկրպագութեն մատուցանել, ոչ հայելով յերևելին առաւել քան թէ զանտեսանելին 'ի նմա գանձեալ ընդ միտ ածելով: Թէպէտ և 'ի զանազանից և յայլատեսակաց իցէ նիւթն, զմի և զնոյն յամենեւին տեսանեմ զութի:

Ս'ի թէ յորժամ տեսանեմ քարեղէն կամ ոսկեղէն խաչ յորինեալ և կամ պատկեր, 'ի քանն կամ յոսկին զնիցեմ զոյս իմ: Եւ նոցա է՝ որք ընդ քարին և ընդ փայտին չնային. որպէս մարդարէն ասէ, և զորոց 'Եւրթի ասէ, թէ “ Եւրթ հեթանոսաց արծաթ և ոսկի են, Եւ Եւրթ զայն միայն յիւրաքանչիւրոցն բացորոշեալ պատուեմք 'ի նիւթոց, յորոց վերայ զնմանութիւն պատկերին Վճի և խաչին իւրոյ ձեացուցանիցեմք: Եւ ասն զի անունն և նմանութիւն զերկոսին հարկեցուցանէ, Վճի բնակել 'ի նոսա, և մեզ աներկբայելի սրտիւ մեծարել: Եւ ոչ միայն այս, այլ և քահանայական ձեռն և բանն զԵւրթորդութեն սրբոյ 'ի նոսա կոչեալ բնակեցուցանէ զութիւն. որով ձեռամբ և բանիւ պարգեք և պատուհասք 'ի մարդիկ կարկառին, որովք և երկնայինն փակեալ և բացեալ լինին դրունք, որոց և տարերքս ամենայն տեղի տուեալ հնազանդի:

Եւ զինչ ասեմ զբան և զձեռն, որ և զի նոյն ինքն հոգւոյն սնոյ առհաւատչեայն վստահացուցանէ զմեզ իբրև 'ի գերազանցեալ ոմանս և յմծաբնակս 'ի նոսա

1 Philip. 2. 7.

2 Crucem videlicet.

et in fine horum temporum *formam servi accepit*, et in *similitudinem hominum inventus est* ¹, ut hoc pacto imago juxta priorem deiformem similitudinem effecta majori pulchritudine adornaretur. Idque nos docuit incarnati Verbi Dei colere imaginem humanâ figurâ depictam, et pretiosum illud victoriae Signum ². Quibus adoratis, nequaquam dubito, quin ipsi Christo in iisdem sedenti adorationem exhibeam, non adeo visibilem intueus, quantum potius invisibilem ibi absconditum mente revolvens; et quamvis ex diversis, variisque materiis sint condita, unam tamen eandemque virtutem in omnibus aspicio.

Num quando video lapideam aut auream Crucem elaboratam vel imaginem, in lapide forsitan aut in auro ponam spem meam? Id illorum est, qui *cum lapide et ligno moechabantur*, sicut Propheta ait ³; de quibus et David dixit: *Simulacra Gentium argentum, et aurum* ⁴. Nos autem illas dumtaxat, super quas expressimus similitudinem imaginis Christi Crucisque ejus, a quibusvis materiis secretas honoramus. Etenim nomen, et similitudo nobis utrumque suadet, Christum nempe in iis habitare, atque nos illas sine haesitatione venerari. Neque id tantummodo, verum et Sacerdotis manus, ac verba sanctissimam Trinitatem super eas invocantia ejus ⁵ habitare faciunt virtutem: illa quidem manus ac verba, per quae dona ac poenae in homines dimanant, per quae et caelestes portae tum clauduntur, tum aperiantur, quibus et elementa omnia subjecta obtemperant.

Verum quid dico verba, et manum? quum et ipse Spiritus sancti arrhabo fiduciam nobis praebeat, ut ad illas accedamus et confugiamus, ceu ad res excel-

³ Jerem. 3. 9.

⁴ Psal. 113. 4. et 134. 5.

⁵ Trinitatis scilicet.

մերձենալ և ապաւինել. զիւղոյն սրբոյ ասեմ զհէ
ղումն, որով իւրք զքահանայսն և զթագաւորսն 'ի
նախնումն անծեղէն Հոգին յանցնիւրսն շարժէր ներ-
գործութիւն : Եւ անուրեք առ անմիտ պարզեաբաշխ
Հոգին իւղովս այսուիկ զիւրն գտանի կատարեալ խոր
հուրդ : ⁽¹⁾ որօրինակ երկտեսակ բնութիւն է մարդկային,
երկպատկաբար և նորոգող՝ ի Հոգին առ մեզ մերձե-
նայ . նիւթականաւն զգալին զուարճացուցանէ, զի
“Եւ զուարթ առնէ,” ասէ մարգարէն. և ինքեամբ զիւ
մանալին որ 'ի մեզ զօրացուցանելով. “Հրամայեա, ա-
սէ, անծ զօրութե քում զօրացուցանել զոր հաստատեցեր
'ի մեզ,” : Եւ զի մի կեղակարծելի ումեք թուիցի իրո-
ղութեն իւրոյ գործ, մարմնաւոր տեսեամբ 'ի սկզբ
բանն 'ի վերայ ազգակցին իւրոյ իջեալ հանգչիւր, առ
հաւատեայ զայնպիսաբար երեւին աշխարհի կամե-
ցեալ գործել աներևութապէս իւրոյ դալստեանն .
որում աշխարհ ոչ կամեցաւ զաչացն տեսութի սրտին
կազմել տեսութե ճանապարհ : Եւ այս է, զոր ասէր
նորն՝ եթէ “Եւ աշխարհս ոչ ընդունի զնա, զի ոչ տեսանէ
և ոչ ճանաչէ զնա . բայց դուք տեսանէք, զի առ ձեզ
բնակէ,” :

Որպէս և ահաւասիկ մեք բանիւ առաքելոց հա-
ւատացեալքս ամենասուրբ Երրորդութեն, նկա-
տեմք օծեալ իւղովն զփրկութեն գործարանս . զե-
կեղեցիս, զսեղանս, զխաչս, զպատկերս, և հաւա-
տամք ընդ նմին 'ի ներքս գալ անծային զօրութեն : Եւ
այսուիկ որոշեալ լինին նոքա 'ի հոմատեսակ յիւրա-
քանչիւրոցն նիւթոց . զատանիմք և մեք յայնցանէ,
որք 'ի համանգամայն նիւթ անծութեանն կարծեօք
խաբեալք գրաւին : Եւ նշանակ հաւատարմութեն
այս է մերումն բանի . զգօրութիւն և զնշանսն 'ի նո-
ցանէ առ մարդիկ կատարել, դիւաց սարսել և փա-
խստեայ լինել : Եւստ գրեցելումն, եթէ “Եւստուր եր-
կիւղածաց քոց նշան, զի ապրեացին յերեսաց աղեղան,”
որ մանաւանդ անհաւատիցն՝ քան թէ մեզ 'ի դէպ էր

1 Constat enim animā et cor-
pore.

2 Idest corpus.
3 Psal. 103. 15.

lenticiores et ad Dei habitacula : olei sancti scilicet effusio, per quam sacerdotes olim ac reges divinus Spiritus in singulis actibus movebat; et ubique et in omnibus Spiritus donorum distributor per oleum istud comperitur suum perfecisse mysterium. Et quemadmodum duplicis speciei est natura nostra humana ¹, dupliciter etiam renovator Spiritus sanctus ad nos accedit; per materiale quoddam sensibilem speciem ² delectat : *Oleum enim exhilarat*, ait Propheta ³; per seipsum autem confirmat in nobis intelligibilem ⁴: *Manda*, inquit, *Deus, virtuti tuae; confirma hoc, quod operatus es in nobis* ⁵. Ne quis autem de operationis ejus effecta dubitaret, ab initio *descendens corporali specie* ⁶ quievit in Consubstantiali sibi, volens per hujusmodi visionem coram mundo pignus praebere invisibilis adventus sui; mundus tamen per oculi visionem noluit cordis visioni viam praeparare; et istud est, quod Dominus inquebat : *Mundus non accipit eum, quia non vidit, neque scit eum; vos autem videtis eum, quia apud vos manet* ⁷.

Quare ecce nos per Apostolorum praedicationem credentes in sanctissimam Trinitatem consideramus per olei unctionem instrumenta salutis, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; et credimus unâ simul cum eo divinam virtutem introire. Per istud ergo distinguuntur illa a singulis ejusdem generis materiis; distinguimur sane et nos ab iis, qui in ipsâmet materiâ immorantur divinitatis opinione decepti. Nostri autem sermonis probatio firmitatis haec est : virtutes, et signa per eadem apud homines patrari, daemones perterrefactos fugari, juxta scriptum; *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* ⁸ : ita ut infideles, plusquam nos, mirari oporteret, atque ad fidem accedere; *signa enim infidelibus fiunt, non au-*

⁴ Animam scilicet.

⁵ Psal. 67. 29.

⁶ Luc. 3. 22.

⁷ Joh. 14. 17.

⁸ Psal. 59. 6.

ըմբռնիլ հիացմամբ և 'ի հաւատման հպել. զի "Եւանջ
անհաւատից և ոչ հաւատացելոց", ասէ առաքեալ: Սե
կարէին անշունչ նիւթք 'ի կենդանի մարդիկ օգնա
կանութե մատուցանել շնորհ, եթէ ոչ անձ 'ի նոսա
հը բնակեալ:

Եւ մի գայթաղիւր տարակուսեալ, 'ի լռելն և ոչ
ցասմամբ 'ի վերայ հարկանիլ հայհոյեացն և թշնա
մանողացն. քանզի հասարակաբար երկոքումք տե
սանեմք վարեցեալ զանձ՝ երկայնմտութն և վրէժխն
դրութիւն, ոչ ամենայն տեղի կամ ժամանակ կամ դէմ
երկոցուն կամ միոյ 'ի նոցանէ. այլ է երբեք, և ուրեք
և ումեմն և ոմամբ 'ի նոցանէ, որպէս զիարդ ճանաչէ
անձային կանխատեսութիւն: Եւ մի յամառեացիս՝ ան
հաւատութեն խորհրդովք 'ի վայր անկեալ. իբր թէ
անհնար է այլ յամենայնոս լինել 'ի նմանէ գոյացելոցս
տեսակս. "Եւն, ասէ, լի են երկինք և երկիր," և "Լի
են փառք նորա ամենայն երկիր,". այլ առ ներդո
ծելն այնորիւք միայն տնօրինել, որովք կամեսցի ինքն,
և ժամանակին պահանջեն պէտք:

Հերձանէր զծովն Սոլեւս գաւազանաւ, և յա
մուլ վիմէն գետս գնացուցանէր. ոչ եթէ անշունչ
փայտին զայնոսիկ համարիցիմք առնել զհրաշագոր
ծութիւն, այլ որ 'ի նմա դարանեալն էր անձային
շնորհացն: Եւ զեւթըր տապանակն զՆորդանան գետ,
զնոյն և բաժանէր մաշկեակն Եդիպի: Երիբովի 'ի
վայր կործանէին պարիսպքն 'ի տապանակէն: Ոչա
մեռանէր յօգնելն տկար զօրութիւն հզօրագունին.
զայլազգիսն հարկանէր յերաստանս, և 'ի սրունս.
զգազանականն ընդ յատակս բազնին տապալեալ ցը
րուէր զկուռս, կռապաշտիցն անպաշտութե շաւիղ
ցուցանելով: Ս'ի թէ յանշունչ քարանց կոփեալ պնա
կիտքն զայսոսիկ առնելով. եթէ ոչ ինքնին անձ՝ որ 'ի
նո միաւորեալն էր, ժամանակին զայն պահանջեալ:

Եւ արդ զի ցուցաւ թէ 'ի հնումն և 'ի նորումս
կամք եղեն այլ յանշունչ նիւթս լինել, և 'ի նոցանէ

1 1. Cor. 14. 22.

2 Jerem. 23. 24.

3 Isai. 6. 3.

4 Exod. cap. 14.

tem fidelibus, ait Apostolus ¹; neque jam inanimae materiae poterant vivis hominibus auxilii gratiam conferre, nisi Deus in illis habitasset.

Ne scandalizeris tamen haesitans, eo quod Deus taceat, non autem iratus super blasphematores, et conviciatores exurgat: ambobus namque pariter Deum uti solere aspicimus, longanimitate, et vindictâ. Non omnem locum, nec tempus, nec personam utraque manet aut ex eis altera; sed aliquando, et alicubi, et aliquem, vel per alteram ex illis, prout divina praescientia noverit. Neque in incredulitatis consilio obduratus humi serpens instabis, quasi fieri nequeat, ut sit Deus in cunctis ab eo creatis speciebus: *A me*, ait, *implentur caeli, et terra* ²; et: *Plena est omnis terra gloria ejus* ³. Ad operandum vero illis utitur dumtaxat, quibus ipse voluerit, et temporis necessitas postulaverit.

Mare dividebat Moyses ⁴ per virgam, et ex sterili petra fluvios scaturire faciebat ⁵; haud sane arbitremur, haec mira perpetrasse inanime lignum, sed in eo insitam Dei gratiam. Arca compescebat Jordane fluvium ⁶; quem et Eliae pallium dividebat ⁷; Hiericuntis moenia corruebant Arcae vi ⁸; Oza moriebatur auxilium infirma virtute praebens fortiori ⁹. Alienigenas in podicibus et cruribus percutiebat (*Arca*); Dagon simulacrum super templi pavementum prostratum dispergebat ¹⁰, idololatrie pietatis semitam ostendens. Nonne politae tabulae lapideae, animâ carentes haec faciebant, an potius, prout tempus poscebat, ipsemet Deus iisdem unitus?

Quoniam itaque compertum est, quod cum in veteri tum in novo (*foedere*) placuit Deo in materiis

5 Ibid. cap. 17.

6 Jos. cap. 3.

7 iv. Reg. cap. 2.

8 Jos. cap. 6.

9 ii. Reg. cap. 6.

10 i. Reg. cap. 5.

առ մարդիկ զօգտուեն մատակարարել զպէտօ, ցուց
ցուք և զայս, [Թէ և պատուելի և պաշտելի մեզ այնո
քիկ՝ յորս անծ իցէ: Բայց մի՛ լի վերայ վազենցեն պար
զաբար ասացելոցս բանորսակացն դրժողուիք. իբրեւ
[Թէ զի ամենայն ուրեք անձ, ապա ամենայն դոյքօ
պաշտելիք. անսուտ ուրեմն զարարածս փոխանակ ա
րարչին մեծարողք: Բաւ լիցի. այլ ՚ի հասարակացն
միայն նոքա, զորս ՚ի ձեռն առեալ իբրեւ գործեալ իւ
իք անձ զբարերարութեանն ՚ի մեզ հեղու զինամն:
Բազումք ՚ի Բաբելոնի պատուական անօթք ոսկւոյ
և արծաթոյ, այլ միայն յաղազս անօթոցն
կրեալ զպատուհասն Բաղտասար արքայի. և յորումք
յաւուրս Բաւթի ոսկէզօծ յօրինեալ արկեղք, բայց
կաքաւեն և նուազել միայն տապանակին ան առաջի
՚ի Բաւթի լեալ: Բայց պակաս և առ Սողոմոնիւ գե
ղեցկակերտեալք ՚ի տեղիս տեղիս տաճարք, այլ յիւ
րայեղեանն ազգ յաւ ՚ի նմանէ շինեալն եւեթ ժո
ղովեալք ամենայն ուստեք ՚ի խնդրել զանձ: Բայտ
այսմ բանի և տէրն յանդիմանեալ սաստէր այնոցիկ,
որ զպարունակողսն անպատուեալ զտաճարն և զսե
ղանն, պատուեցին յատուկ զպարունակեալսն առ ՚ի
նոցանէ՝ զպատարազն և զոսկին. ասելով, «Երբ
նու յընկալեալսն երդուեալ լինի յընդունօղս նոցին»,
Օ նոյն և մեզ ՚ի դէպ է ասել, որ պատուէ զխաչն
Վրժի և զպատկեր նորին, զնոյն ինքն պատուեալ լի
նի զՎրժ. նոյնպէս և Թշնամանելուն զնոսա, ՚ի Վրժ
լինի մեղուցեալ Թշնամանիչն:

Բայց այս այնքան առաջի անկեալ ձգտեցաւ բանս,
որքան Թէ զլեզուազարիցն առ ՚ի պապանձեցուցա
նել զաւելաբանութիւն. որ ծամածռեալ խաթարել
զմիտս մեր խորհին կռապաշտուն անուամբ: Բայ որո
ասելի է. «Երբ անօրինելոցն է, անօրինէ: Բայց դուք ե
լէք ՚ի միջոյ նոցա և մեկնեցարուք. և ՚ի պիղծս մի մեք
ձենայք: Օ ի անմտունկ, յայ ոչ տնկեալ, խլեսցի»,
Օ որ և հրաւիրեալ առաջի կալցուք բարձրագոյն և
ամենազօր բազկին, որ կարօղն է խարշել իբրեւ զփուշ

inanimatis habitare, et ex eis utilia quaeque hominibus distribuere, et istud ostendamus; nobis scilicet veneranda esse colendaque ea, in quibus est Deus. Ne tamen illico adversus ea, quae absolute diximus, insurgant subdoli verborum aucupatores, dicentes: « Quum ubique Deus sit, ergo cuncta entia sunt colenda; ergo non errant, qui creaturas pro Creatore venerantur ». Apage: nam ex entium congregatione illa dumtaxat sunt colenda, quae in manum, velut instrumentum quoddam, Deus assumens, per ea in nos beneficiorum largitatem effundit. Plura erant in Babylone pretiosa auri et argenti vasa, sed tamen propter divina vasa dumtaxat poenam luit Baltassar rex. Et plures in diebus David deauratae arcae erant; saltavit autem, et cantavit David ante solam Dei Arcam. Item et Salomonis tempore pulchra extabant ubique terrarum templa; sed ad illud solummodo, quod ipse in Israëliticâ gente extruxerat, undique conveniebant gentes ad Deum deprecandum. Hac de causâ Dominus quoque increpans arguebat illos, qui despectis receptaculis, templo et altari, honorabant tantum recepta in eis, sacrificium et aurum¹, dicens: *Qui jurat in recepta, juravit in eorum recipientibus*. Id ipsum et nobis convenit dicere: qui honorat Christi crucem, et imaginem ejus, ipsum jam honoravit Christum: item qui eas spernit, in Christum peccat offensor.

Porro iste sermo hac tantum de causâ prolatus est, ut obmutescat blaterantium hominum garrulitas, qui intentionem nostram obtorquentes praesumunt eam idololatriae nomine depravare. Quibus dicendum: *Qui incredulus est, infideliter agit*². *Vos autem exite de medio eorum, et separamini, et imundos ne tetigeritis*³. *Omnis enim plantatio, quam non plantavit Deus, eradicabitur*¹. Hos itaque accersitos ponamus coram excelso Omnipotentis brachio, qui *velut agri*

2 Isai. 21. 2.

3 11. Cor. 6. 17.

ազարակի զհեթանոսական բոյն, միեղել և արտաքս ընկենուլ և դնել զդադարս նոցա 'ի բնակութի դազանաց երկրի և թռչնոց երկնից :

Եւ զմեզ յառաջ կոչէ նա ինքն ընդդէմ յառնել երկակաց ոմանց առ միմեանս մենամարտուցելոց յայլազգեացն գնդից, և ամբարտաւանութեամբ յառաջ կոչողաց զմեզ, որպէս յայնժամ Պետրոսի զ'Պաւլոսի : Եւ և զկենդանականն որ 'ի մեզ հաւատ, սրեալ իբրև օձի խօսարանացն իւրեանց սրով սատակել սպառնացեալ, որ ըստ նմանութեան թռչնոց ճախրեն դիւրադարձ լինելով, և զազանաբար խորխտանան գօշել և պատռել : Նաղազս նոցուն ապա և մեր անծայնոքն զհնազարդեալ սպառազինութեք, հաւաքեսցուք 'ի հեղեղագնաց կենցաղոյս՝ զգայութեցն որ 'ի մեզ զկարծրութի, 'ի հոգեկանումն պահպանելով խորհրդարանի : Եւ և զկորովագոյնն 'ի նոցանէ ընտրեալ զբանին ճահաւորութի, դնելով յիմաստութեցն մերոց պարսատիկս, ուղղաձիգ արարեալ քաղեսցուք զվեհագոյն և զգերակացեալն 'ի նոսա չարապաշտունն անդամ : Եւ նոցուն իսկ չարաչար ասացուածոցն զի նուր գնոսին սատակեսցուք, աւար առնով և գերելով զհպարտացեալ նոցա խորհուրդս 'ի վերայ գիտութենն նյ, որք նմանապէս են նյ և մեր թշնամիք, և մերումն ոչ հաւատան՝ զուզահաւասար առ եր-

1 Matth. 15, 13.

2 Isai. 32. 12.

3 Ipsemet nempe Dens, coram cuius excelso et omnipotenti brachio Ethnicam germen comburendum exhibuerat.

4 Hic Ozniensis noster, relictis Paulicianis, viam sibi praeparat ad subsequendum contra Phantasticos Orationem, in qua dimicaturus est etiam contra omnes Haereticos, qui perperam de Incarnatione Christi sensere; praesertim tamen contra Nestorianos et contra Eutychianos, qui vel unam per confusionem, vel duas per divisionem in Chri-

sto asserebant naturas. Admodum difficilis est huiusmodi Oratio, quia contra omnes recensitos etherodoxos uno tempore dimicatur; proindeque serio attendendum est in ea quando Nestorianos, quando Eutychianos, quando caeteros circa Christi Incarnationem haereticos jugulare aggrediatur Philosophus noster; ne quis fallaci interpretatione aberrans, modo Nestorianum quum Eutychianos redarguit, modo Eutychianum quum Nestorii fautores insectatur, orthodoxum Patriarcham arbitretur.

spinas comburere * potest Ethnicum germen; atque ut paleae festucas ventilare ac foras projicere, et in habitaculis bestiarum terrae, et volucrum caeli stationes eorum collocare.

Nunc porro ipsemet ³ nos vocat, ut contra illos insurgamus qui veluti duo inter se ad certamen congressi ⁴ nos provocant audacter ex alienigenarum agmine, quemadmodum olim Gethaeus ⁵ Davidem; atque vitalem, quae in nobis est, fidem deperdere minantur gladio linguae suae ut serpentis acutae, quae ad volucris similitudinem circumvolat flexilis; ac ferarum more diripere et dilaniare praesumunt. Quamobrem et nos divinâ ornatî armaturâ colligamus ⁶ ex hac vitâ torrentis instar decurrente duritiem sensuum nostrorum; hanc conservemus in spiritali consiliorum cellario; atque validiorem ex iisdem seligamus sermonis efficaciam; eamque positam in sapientiae nostrae fundâ, recto tramite projiciamus, atque praeminens illorum cacodoxiae membrum confringamus; eorundemque sermonum perperam prolatorum armis eos enecemus, depraedemus, et *in captivitatem redigamus elata adversus scientiam Dei consilia* ⁷ eorum, qui Dei indiscriminatim ac nostri sunt inimici. Nostra non credunt utrisque pariter adversantia ⁸; sed calumniantes detrahunt nobis, nosque consonos

5 Supple: *provocabat*. 1. Reg. 17. 43.

6 Davidis similitudinem praeseferens Ozniensis noster sibi metaphorice aptat, quae David contra Philisthaeum operatus est tum *eligenſ de torrente quinque lapides*, quinque sensibus respondent; tum *mittens eos in peram pastorem* per consiliorum cellarium significatam; tum manu accipiens *fundam*; in quam posuit lapidem, quippe quod in sapientiae fundam validiorem ponit sermonis efficaciam; tum de-

nique percutiens Goliath in fronte, quia eterodoxiae praeminens membrum (caput videlicet) confringere conatur. Et quemadmodum David Philisthaei caput amputavit gladio illius; sic et Philosophus noster interimere vult haeticorum pervicaciam iisdem illorum perperam adhibitîs sacrae Scripturae verbis.

7 II. Cor. 10. 3.

8 Iis nimirum, qui unam per confusionem, vel duas per divisionem asserunt in Christo naturas.

կոսին ունելով Թճնամուլթի. այլ զրպարտելով բամբասեն, և իրերաց գուլ ասեն զմեզ ձայնակիցս և համախոհակս : Եւ այս է քան զամենայն դժնդակագոյն մեզ 'ի նոցանէ վտանգ. բանիւ առ ընկերն մըղել, և ձեռամբ առ ինքն յանգուցանել. օտոխին վերօք խարել զսիրտն, և 'ի ծածուկ ընդ ինքեան յարահիւսել ջանալով. զայն միայն գտեալ անձին յաղթութի, զստեղն և նախատինս զմեօք արկանել զօտարոտւոցն լուտանս : Իսկ մեք այսքան յերկոցունց 'ի նոցանէ հեռացեալ գտանիմք, որպէս ոչ է հաղորդութի լուսոյ ընդ խաւարի, և ոչ գայլք ընդ գառանց ընտանասցին համակամուլթի : Իայց է և ոչ սուղ ինչ և զոր առ միմեանս ունիցին նոքա զԹճնամուլթի. վասն զի իւրաքանչիւրոցն նոցա չարափառութիւն յոյժ աննմանիք են միմեանց և տարանջատականք : Վանդի մին միով ճանապարհով, և միւսն երկուք, որք ոչն են անմոլար, հակառակին անհասանելի մարդեղունք բանին հասանել : Եւ այս մինչև ցայս վայր եղիցի :

1 Nestoriani nempe nos Eutichianos dicunt; Eutichiani vero Nestorii fautores nos arbitrantur. Id ipsum palam fecit vel S. Ner-

ac consentientes dicunt ambo adversariorum parti ^r. Haec est autem illorum contra nos injuria prae omnibus dirissima: verbo nos ad adversarios suos impellunt, et manu ad se pertrahunt: hostili vulnere sauciant animum nostrum, nosque clam secum connectere student; hanc sibi dumtaxat victoriam arbitrantes, ut mentiantur et super nos injiciant alieni opprobrii improprium. Nos autem adeo ab utroque eorum distare certum est, quemadmodum non est communicatio lucis cum tenebris, neque lupi cum agnis familiaritatem ineunt concorditer. Verumtamen illi inter se non exiguam habent ad invicem inimicitiam. Siquidem uniuscujusque eorum etherodoxia valde dissimilis est inter se, atque disjuncta: alter enim per unam viam, alter per duas (neutra tamen erroris expers), dimicat; ut incomprehensibilem Verbi Incarnationem comprehendere queant. Haecque hactenus.

ses Clajensis in suâ ad Graecos responsione, ut videre est in ejus operum Tom. I. pag. 252.

Ն Ո Ր Ի Ն Յ Ո Վ Ն Ե Ն Ն Ո Ւ Ի Մ Ե Ս Տ Ե Ս Ի Ր Ի

ԸՆԴԴԻՄ

Ե Ր Ե Ի Ո Ի Թ Ա Կ Ա Ն Ա Ց

ՅՈՅժ տենչալի էր ինձ և փափաքելի, ոչ այլոց զիս, և ոչ զայլս ինձ լինել 'ի Թշնամուլթէ. այլ յժամ ժամ զբարեաց զհետ երթալ ըստ առաքելական հրամանին՝ առ միմեանս և առ ամենեսին, 'ի բոլոր սրտէ առ համօրէն մարդիկ զխաղաղութիւնն ունել խնդրելով: Որպէս զի նովին և զանոնս սիրոյ և զխաղաղութեան 'ի մեզ հաւանեցուցանել հնարէպք բնակել տալ: Եւ այց վասն զի զոր 'ի սկզբանն 'ի բաց հրամայեցաք դնել զսպանութեանն գործիս, վերստին այժմ աւասիկ 'ի ձեռն առնելով մարդիկ պատերազմին առ միմեանս, և ընդ միոյ գլխոյն Վճի անդամոց՝ բազում գլուխք և ցեղապետք նստեալ կացին, ապա հարկ է մեզ՝ որ զմին միայն ընտրեցաք ունել զօրագլուխ և վերահացու կենաց մերոց, որք ոչ միայն այլ զմեզ ասեմք, այլ և վասն նորա գիր հանեմք, և յանուն նորա խրախոյս բառնամք, յաղաքս նորին ահաւասիկ և ատեամք զատելիս նորա. զկաւ տարեւադոյնն զնոսին ատեսցուք զատելութի:

Եւ ասացից առ նոսա. « Եւ կեցջիք, փոխա

EJUSDEM
J O H A N N I S
P H I L O S O P H I

CONTRA

P H A N T A S T I C O S

VALDE optandum mihi esset desiderandumque, neque aliis me, neque alios mihi contrario fuisse animo; *sed potius semper, quod bonum est sequi*, juxta praeceptum Apostolicum, *in invicem et in omnes*¹, ex toto corde erga universos homines pacem habere quaerentes; ut hoc pacto Deum quoque charitatis et pacis inducere possimus ad habitandum in nobis. Quoniam vero, quae ab initio jussi sumus, seponere necis instrumenta, nunc iterum ea resumentes homines, manus conserunt adversus se invicem, atque loco unius Capitis Christi, plura super ejus membra se ipsos capita ac phylarchas constituerunt; ideo necesse est nobis, (qui unicum solum elegimus habere vitae nostrae Ducem et Praepositum, quique non Dei esse dumtaxat profiteamur, verum et literas propter ipsum evulgamus, et in ejus nomine animum erigimus) ut hac de causâ eos quoque odio habeamus, qui ipsum odio habent, perfectiori odio nos illos prosequentes.

Verum eis quoque dicam: *Non vivetis, eo quod*

¹ 1. Thess. v. 15.

նաև զի սուտ խօսեցայք յանուն նոն՝, ըստ մարգարէին ձայնի: Եւ զի՞նչ ստեղծարարդոյն կայցէ քան զոչ խոստովանել զՎՅ մարմնով եկեալ. զոր մոլորեցուցիչ և Վեռն անուանէ մեծն (3) Զոյճանէս: Վանգի այն քան նրբեն և նուաղեցուցանեն նոքա՝ զորոց բանս է, որ վասն ՎՅի մարմնոյն մտածութիւն և ճառք, մինչ զի առ աչս երևութե կարծիս արկանել մարմնացելոյ բանին, որքան 'ի զօրուէ՝ բանից նոցա 'ի միտ առ նուլ է: Վանգի զամենայնսն 'ի ՎՅ ըստ մարմնոյն կիրս՝ ոչ առնուն յանձն ասել ըստ մարմնոյ և կամ մարմնով. զի մի երկուց, ասեն, ակնարկուի տայցեմք բնութեանց 'ի ՎՅ. այլ ինքն իսկ Ռանն անծ էր՝ որ ընդ երկոսին անցանէր, ասեն, ընդ մարդկայինսն և անմարդկայինսն:

(1) արմանամ ընդ այսպիսի կեղակարծ և գայթ 'ի գայթ խոստովանութիւն. եթէ անմարմնապէս ըզմարմնականսն կամելի էր կրել ՎՅի, ընդէր և մարմին զգեցաւ 'ի կուսէն՝ իննամեայ ժամանակաց յղացութիւն և ծննդեամբ յառաջ եկեալ երևեցաւ տղայ: «Վատանիցէք, ասէ, մանուկ պատեալ 'ի խանձարուրս, և եղեալ 'ի մուր», . և «Եղելոյ 'ի զաւակէ Վաւթի ըստ մարմնոյ», . և «(3) Զորոց և ՎՅ ըստ մարմնոյն». և «(1) Եծ է խորհուրդ անձպաշտուէն, որ երևեցաւ մարմնով». և «ՎՅի չարչարելն մարմնով», ասէ. և «(1) Եւ պէտ և մեռաւ մարմնով, այլ կենդանի է հոգւով»: Եւ ակամայ կուրուծի ցանկայ՝ ոչ տեսցելոցն լինել տեսող, իսկ կամաւոր կուրուծի ինդրէ՝ ոչ լինել տեսցելոցն տեսող:

Եւ և ոչ 'ի կուսէն, ասեն, մարմնաւալ, այլ 'ի կուսին. զի մի արդեւք 'ի կուսէ ասելով՝ զմերս յիշեցուցեալ 'ի ներքս ածիցեն բնութիւն: Իսկ 'ի կուսին ասացեալ ինքն ապա, ասեն, բանն անձ մարմնացեալ լինի յարգանդի կուսին: Եւ բնութեան զմարմնա-

1 Jerem. 28. 16.

2 1. Joan. 4. 3.

3 11. Johan. 7.

4 Similia habet S. Leo in E-

pist. ad Flav.

5 Luc. 2. 12.

6 Rom. 1. 3. et 9. 5.

7 1. Tim. 3. 16.

falsa locuti estis adversus nomen Domini, juxta vocem Prophetarum ¹. Quodnam enim mendacium pejus, quam *non confiteri Christum in carne venisse* ²? idque asserentem Seductorem atque Antichristum appellat Magnus Johannes ³. Etenim isti, de quibus loquimur, adeo extenuant diminuuntque cogitationes atque verba, quae de Christi carne sunt, ut sane Phantasiae suspicionem videantur inducere in Verbo incarnato; quod ex eorum verborum vi licet conjicere. Quoniam omnes in Christo secundum carnem passionibus renuunt dicere *secundum carnem*, sive *per carnem*; ne forte *duas*, ajunt, *naturas in uno Christo innuere videamur*; sed ipsummet, inquit, Verbum divinum erat, quod utraque tum humana tum divina ⁴ obibat.

Miror sane hujuscemodi suspectam atque claudicantem confessionem. Nam, si incorporaliter corporalia pati Christus potuisset, cur carne indutus est ex Virgine per novem mensium conceptionem, atque per nativitatem productus, infans visus est? *Invenietis*, inquit, *infantem pannis involutum, et positum in praesepe* ⁵; et: *Factus ex semine David secundum carnem* ⁶; et: *Ex quibus idem Christus secundum carnem*; et: *Magnum est mysterium pietatis, quod manifestatum est in carne* ⁷; et: *Christum passum esse in carne*, inquit ⁸; et: *Mortuus est quidem carne, sed vivit spiritu* ⁹. Verum, sicut involuntaria caecitas cupit ea, quae non videt, videre; ita voluntaria caecitas quaerit, ea, quae videntur, non videre.

Praeterea, neque *ex Virgine* incarnatum dicere dignantur, sed *in Virgine* ¹⁰; ne forte, quum *ex Virgine* dixerint, nostrae introducant memoriam naturae. At *in Virgine* dicentes, consequenter ipsum, ajunt, Verbum divinum comperitur incarnatum in utero

8 1. Petr. 4. 1.

9 1. ibid. 3. 18.

10 Similia repetit etiam S. Fulgentius in Lib. de Incar. et Grat.

ad Petr. Diac. cap. 3. Vide Biblioth. PP. Tom. XI. p. 233. (edit. Venet. 1776.)

նալս տայք բանին, հարցանեմ զձեզ, եթէ ըստ առինքն զառ 'ի մէնջն միաւորելոյ : Եթէ յիւրն ընկալաւ զայս գոյացութի, լուծեալ եղև յայնմանէ՝ յորում էրն, 'ի նանիր է և յոյս փրկութե մերոյ : Բայց կարծեմ զայլ ինչ երկնել մտաց ձերոց՝ այսպէս կեդ ծաւորելովդ : Օ ինչ արասցես և զհրեշտակապետին ձայն . “ Եթէ 'ի քէն ծնանելոցդ է ”, ասէ, և ոչ թէ որ 'ի քեզ : և եթէ “ Բաբելաց անձ զորդին իւր, որ եղև 'ի կնոջէ ”, և եթէ “ Բաբելացաւ անձ յայ, և առ հողի և մարմին 'ի կուսէ : և եթէ “ Բն 'ի կուսէ . կանայք, կոյսք լերուք ”, և եթէ “ Ենաւ 'ի Սարիամայ սրբոյ կուսէ ”, Գիտեմ զի զայսոսիկ լսես, և ոչ հնազանդիս . զի եղիցիս 'ի կորուստ անհնազանդեալ որդիդ հարանց :

Բայ թէ յերկիւղէ տարակուսանաց է թերաբանելոյ ձեր, զնմանն առնէք այնոցիկ, որք 'ի սրոյն զարհուրանաց փախելով՝ գահավէժք եղեալ մեռանին : Բստ նմին և դուք երկուցեալք յերկուցն ասել ընութէց՝ 'ի Պանդորոսին փախուցեալ անկանիք յի մարուն, որ զԲանն 'ի մարմին և յոսկերս յեղեալ աւեր : Օ ի եթէ ոչ խորհրդոյ ակամք հայել գիտաւ ջիք յաւետարանական ձայնն, “ Բանն մարմին եղև ”, ոչ իւրք հեռանալ կարիցէք յառաջասացեալ հայհոյութէն :

Բստ նմին օրինակի՝ զմին ասել ընութիւն, եթէ որպէս պարտն է ասել ըստ Ճշմարտութեն կարգի ոչ ասիցէք, բազում շանց հոմատեսակք եղանիցիք զհայհոյութիւն բարբառողաց : Բանզի առ այս՝ ամենայն քրիստոնասիրաց լուսաւորեալ են մտաց աչք . զի ոչ

1 Luc. 1. 35.

2 Gal. 4. 4.

3 S. Gregorius Illumin. in edit. Agathangeli. pag. 156.

4 S. Gr. Naz. Sermon. xxxviii.

5 Symbol. Nic. Const.

6 Panodorum, (Arm. Bantors), haeresis auctorem, non

reminiscor apud alios Scriptores Ecclesiasticos memoratum: nescimus, an Παγδαρος Monachus astrologus et chronographus vergente Saeculo IV. cuius meminit Georgius Syncellus, adeo erronea scripserit. Verum absque nomine, huiusmodi auctor confuta-

Virginis. An ne secundum suamipsius naturam, interrogabo vos, tribuitis Verbo Incarnationem, an secundum illam, quam sibi unierat ex nobis? Sin autem in suam assumpsit hanc substantiam, et dissoluta haec fuit a suo esse, jam inanis est nostrae salutis spes. Caeterum, ut mihi videtur, aliud quidpiam animus vester per hanc simulationem parere intendit. Quid dices porro de Archangeli voce? *Quod nascetur*, ait, *ex te*, non vero *in te*¹; et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*²; et: “Missus est” Deus de Deo, et assumpsit animam et corpus ex “Virgine”³; et: “Christus ex Virgine, mulieres virgines estote”⁴; et: “Natus est ex Sanctâ Virgine” Mariâ⁵. Scio, quod, his auditis, minime obtemperas, ut perditionem consequaris, fili genitoribus inobediens.

Sin vero ob dubietatis metum fuerit haec vestra ambagio, similia agitis iis, qui gladii pavorem effugientes, praecipitio acti mortem obeunt. Hoc modo enim vos quoque timentes dicere *ex duabus naturis*, in Panodori⁶ per fugam inciditis insaniam dicentis Verbum conversum fuisse in ossa et carnem. Nisi enim oculo mentis sciatis inspicere vocem evangelicam *Verbum caro factum est*⁷, nullo modo a praedictâ blasphemiam recedere poteritis.

Similiter *unam* dicere *naturam*, nisi, ut oportet ad veritatis normam asserere, dixeritis, multifariam blasphemantibus consimiles efficiemini. Ad hoc enim omnium Christi amantium illuminati sunt mentis oculi, quod non est una natura Carnis et Verbi se-

tur a S. Athanasio in Epist. ad Epictetum: “Undenam exiit, aut”
 “qui infernus evomuerit Con-
 “substantialem dicere eam, quae
 “ex Mariâ erat, Carnem Divi-
 “nitati Verbi. Aut quod Verbum
 “in carnem et ossa pilaque con-
 “versum fuerit, et variatum a

” suâ naturâ ... In alienam im-
 “ pietatem incidistis, dicentes,
 “ in carnem et ossa et nervos,
 “ integramque naturam corporis
 “ conversum esse Verbum, ac
 “ variatum a suâ naturâ ”.
 7 Johan. 1. 14.

է մի բնութի մարմնոյն և ի՛նքն ըստ նոյնուէ բնութիւն . զի ոչ մարդկային երկոքին , և ոչ անասին : Եւ մարմինն յերկնից իջեալ՝ ըստ առաջին խառնեցայ բազմապէս , և ոչ անստ ինքն ի յարիամայ առեալ ըստ կիզմն , որպէս Փոտինոսի թուեցաւ ասել . այլ ինքն անեղ՝ յանեղադունէն իջեալ հօրէ՝ մարմին ստացական յարգանդէ կուսին զգեցաւ : Իսկա ուրեմն ոչ է ըստ բնութի նոյնուէ՝ մի բնութի . զի թէ և ասեմք՝ մի բնութի ինքն մարմնացելոյ , ոչ այդպէս խելայեղ և ջաղջախ մտածութիւն , որպէս թէ միոյն ի միւսմէն ի բաց բարձեալ . և կամ լուծեալք ի միմեանց՝ որպէս խոնաւուտ բնութեանցն . յորմէ լինի և ոչ մի բնութի : Իսկ զոր էրն ոչ ի բաց թողլով , եղև՝ զոր ոչն էր . և այսպէս բարձրագունին ծանուցաւ խոնարհութի . մնալով ի բարձրութե՝ գտաւ նոյն ինքն ի խոնարհութե . որպէս սքն Վրիգոր ասէ . « Թեպէտ և վասն մեր էջ յանարգութի , այլ կայ յիւրում բնութեն . որպէս և ինքն իսկ ասաց . « Ես նոյն եմ » և ոչ փոփոխիմ » : Եւ այսին եղև և մերն մեծութի . ունելով զպատկեր ծառային՝ զգեցաք զպատկեր երկնաւորին : Եւ զայս՝ ինքն Փրկիչն յայտնեաց ասելով . « Ես եկի՝ զի զկեանս ունիցիք , և առաւել ևս ունիցիք » : այս ինքն ոչ եկի զտուեալն ի բաց բառաւ ի սկզբանն զգոյացութեն շնորհ , այլ զանտեսակագոյնս զիմ ի վերայ նորուն հաստատել : Ինքն ոչ եկն յեղծանել ստեղծողն զստեղծեալն յինքենէ ստեղծուած , այլ վերաստեղծել զնոյն և նորոգել : Եւ այսպէս ի գոյնն ոչ ի բաց կալով , մարդկայինն և անասինն այնուհետեւ ասին ի միաւորութեն և որոց ոչն էին գոյացութեան . այս է ինքն ան մարդ լինելով և ասելով մնաց և այնպէս ան . և անանալով մարդս և առնուանելով ոչ երբէք զիւրն ի բաց կորոյս գոյացութի : Եւ այս երանելին խորեմ ասէ . « Եւ փոփոխելով

1 Duos Euthychetes primum nempe et secundum nescio cur Philosophus noster distinguit ; quod penes caeteros Scriptores numquam videre est . Fortassis varia ejusdem stultissimi senis di-

cta sibi invicem contraria occasione praebuerunt duos numerandi ejusdem nominis viros .

2 Sancti Cyrilli Alexandrini , non semel ab eo usurpatum expositumque effatum , adeo ut post tot

cundum identitatem naturae; quoniam nec utraque humana, neque divina: non corpus de caelo descendit juxta primi Eutychetis ¹ hallucinationem, neque Verbum divinum ex Mariâ initium sumpsit, ut Photino visum est proferre: sed potius Ens increatum, descendens a Patre increato, carne indutum est creatâ in utero Virginis. Non est ergo una natura per identitatem naturae; nam etsi dicamus *unam naturam Verbi Incarnati* ², non tamen tali stultâ delirâque sententia dicimus, quasi una ab alterâ ablata fuerit, aut altera dissoluta, humidarum naturarum more; unde neutra exsurgit natura. Sed quod erat, non abjiciens, factum est quod non erat; atque ita Altissimi cognita fuit humilitas: permanens in altitudine, inventus est idem in humilitate, ut inquit S. Gregorius ³. » Quamquam propter nos descenderit ad vilitatem, constat tamen in propriâ naturâ; quemadmodum vel ipse dicit: *Ego ipse sum, et non mutor* ». ⁴ Manifesta fuit nostra quoque excellentia; habentes enim formam servi, induti sumus formâ coelestis ⁵. Quod sane Salvator ipse manifestavit, dicens: *Ego veni, ut vitam habeatis, et abundantius habeatis* ⁶. Quasi dixerit: Non veni, ut largitam ab initio substantiae gratiam auferam; sed ut Deiformem istam meam super illam confirmem. Haud enim venit Creator ad destruendam creaturam a se conditam; sed ut ipsam recrearet, renovaretque. Sic quum non recesserit a suo Esse, sequitur, quod tam humana quam divina dicantur propter unionem de iis quoque, quae non erant ejusdem substantiae. Hoc est, Verbum divinum homo factum et nominatum, nihilominus remansit quoque Deus; et Homo Deus factus ac nominatus, nunquam suam perdidit substantiam, sicut Beatus Ephraem dicit:

argumenta Philosophi nostri contra Monophysitas, ad demonstrandum, quod re ipsa non una, sed duae in uno Christo fuerint naturae, injuriam ei intolerabilem inferat qui aliter de eo sentit.

3 S. Gr. Illum. apud Agath. pag. 159.

4 Malac. 3. 6.

5 1. Cor. 15. 49.

6 Joan. 10. 10.

մարմինն յանմարմնութի, այլ ունի զինքեան զմարմինն՝ որպէս ծնաւ 'ի կուսէն. և առաւել քան զմեզ, ըստ որում յԼստուածն իսկ միաւորեցաւ, » :

Եւ զի՝ յայտ է թէ անհասանելի միաւորութիւնն, և ոչ բնութեցն այլայլութի առաջնորդէն մեզ զմին ասել բնութի մարմնացեալ իսկին, ( ) սոյն և մեծա հանճարն ի իւրեղ աւանդէ Եղեքսանդրի հայրապետ, ասելով. « Այլ 'ի մարմնոյ բնութի փոխաբոսեալ իսկին, այլ և ոչ մարմնոյն 'ի նորայն, այլ 'ի յատկութեան ըստ բնութե երկաքանչիւրոյ մնացելոյ և իմացելոյ, ըստ այժմու մեզ աւանդեցելոյ բանին՝ անձառելի և անասելի միաւորութիւնն՝ մի մեզ եցոյց Որդոյ բնութի » : Եւ զի՝ յատկութե ըստ բնութե ասել, զանշարժն մնալ ասէ յերկաքանչիւրան՝ որոց էինն : Իսկ 'ի գերազանց և 'ի սքանչելի միաւորութե և ոչ ինչ է արդեւ միութեան՝ զամենայնսն խոստովանել 'ի Վճ, մի դէմ, մի անձն, և մի նորա բնութ. զի որ 'ի Հօրէ անմարմին իսկն էր, 'ի Սարիամայ սրբոյ կուսէն՝ այս ինքն 'ի մարդկային բնութէս՝ մարմին զգեցաւ. և զնոյն միաւորեալ ընդ իւրումն դիմի և բնութե, մի դէմ, և մի բնութի ասի և հանդերձ մարմնոյն : Այլ թէ անգոյ և կամ առանց մտաց և անձին, և թանց բնութե զմերն ընկալաւ 'ի կնոյն, այլ ըստ ամենայնի կատարեալ առնելով՝ առ իւրն միաւորեաց կատարելութի իսկն որ 'ի Հօրէ. և այսպէս ասի մի կատարեալ՝ զմի ունելով կենդանութիւն և զգէմ : Այլ 'ի միութե և զերկաքանչիւրոցն ուրանամ զկատարելութի, և ոչ յաղագս երկաքանչիւրոցն կատարելութե զմին հրաժարեմ ասել կատարելութի. միութիւն յանայլայլութե, և անայլայլութիւն 'ի միութեան խոստովանելով :

Եւ զի՝ ուրեմն մի բնութիւն և մի դէմ Վճի, եթէ պարտ է համառօտագոյնս ասել, ոչ է ըստ նոյնութե բնութե կամ ըստ միանձնականութե. զի այս զերկոսին 'ի միասին գրեթէ զրկեսցէ, զանձ 'ի մարդն լի-

» Non permutatum est corpus in incorporeitatem ;
 » sed tenet proprium corpus, sicut ex Virgine natum
 » est; idque nobis eminentius, quatenus unitum fuerat
 » Verbo divino ».

Patet itaque, quod incomprehensibilis illa conjunctio, non autem naturarum permutatio, nos ad unam asserendam Verbi incarnati naturam perducit. Id etiam sapientissimus Cyrillus¹ Alexandrinus Patriarcha tradit dicens : « Neque Verbum in carnis naturam translatum est, neque caro in ipsius naturam ; sed in proprietate secundum naturam utrâque mente et intellectâ, juxta nunc nobis traditum sermonem, ineffabilis et inenarrabilis unio unam nobis demonstravit Filii naturam ». Atqui *in proprietate secundum naturam* dicens, immutabilia manere dicit in utrâque quaecumque erant propria. Propter autem excellentem atque admirabilem unionem nihil unitati officit, quominus haec omnia in Christo confiteamur; unam personam, unam hypostasin, atque unam ejus naturam ; ille enim, qui ex Patre erat, incorporeum Verbum, ex sanctâ Virgine Mariâ, scilicet ex humanâ nostrâ naturâ, carnem indutus est: quam quom personae ac naturae suae copulasset, una quoque dicitur persona unaque cum eâdem carne natura. Verum non sine existentia seu sine mente et animâ, aut sine naturâ nostram assumpsit substantiam ex muliere; sed omnino perfectam sumens, suae univit perfectioni Verbum, quod est ex Patre. Itaque unum dicitur perfectum unam habens vitam atque personam. Non propter unitatem nego utriusque perfectionem, neque ob utriusque perfectionem recuso unam dicere perfectionem; unitatem confitens in immutabilitate, et immutabilitatem in unitate.

Unam ergo dicere naturam, unamque personam Christi, si oporteat brevius loqui, non est secundum identitatem naturae, aut secundum consubstantialitatem, (hoc enim utrumque fere simul tolleret et

¹ Ep. ad Succens. 2.

նելոյ, և զմարդն յանձնալոյ . այլ է, որպէս բազում անգամ ասացի, ըստ անձառ միաւորութե (Բանին ընդ իւրում մարմնի : Որպէս և սուրբն Գրիգոր ասէ . “Ս”իացաւ ’ի մարմնի բնութիւն, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր անձութեն” : Եւ հաւաստիկ ըստ անձառելի և անպարիմանալի խառնմանն և միաւորութեն համարձակիմք ասել մի բնութիւն Վերի, և ոչ ըստ այլում իմիք յեղանակի : Օսոյն և երանելին (Յուդիոս ասէ Հռովմայ հայրապետ . “Որ ասէ զմարմինն առ ների առ անեղն անձ միաւորութիւն անձային և երկընդակալեալ, ևս զերկախումբն իբրեւ մի անառնելի անձ, երանեալ եղիցի” : Եւ երկոսին հաւասարապէս ունի երանութեն բան, երկախումբ խոստովանեալ ըստ բնութեց, և մի ըստ միաւորութե : Ս”ի զմին ասելով զբնութեցն խցանել կամակորեացուք զաղբեւրս, և մի յասելոյ անտի զերկախումբն պատառել կամելով զմիաւորութեն պատմուճան . այլ բարեպաշտաբար առ երկոսինն դալ գիտացեալ, միութիւն ճանաչել զբնութիւնն, և ’ի բնութեց անտի ելանել առ միաւորութեն : Որպէս հրաշալին ասէ Յովհան Կոստանդինուպոլսի . “Ս”իութիւն խոստովանիմ, և ոչ քայքայումն ինչ և լուծումն այսր բնութե յայն, կամ այնր յայս . այլ միացեալ, մի լեալ” : Եւրդ մի լեալ, որպէս յառաջն ասացի, ըստ միաւորութեն գոլ ասէ զերեւելին և զաներեւելին, և ոչ ըստ համագոյութե . զի օրպէս արդեւք եղիցի՝ որք ոչն են :

Բայց սակայն և զայս լսեմք ’ի ձէնջ ասացեալ . “Ս”ի բնութիւն զանձայինն իսկ ասեմ, զոր ’ի Հօրէ ունէր զիւր զիսկական բնութիւն . զի ոչ ասի յարարածականացս որ բնութիւն, քանզի արարչականն ասի միայն բնութի . իսկ զմարմինն՝ մարմին Վերի ասեմ, և ոչ բնութի Վերի” : Փախչիս ’ի բնութեդ անուանէ, ընդ նմին և յերկուցդ ասելոյ . և ոչ գիտես թէ մարմինն ասելով յերկոսին ’ի ներքս ըմբռնիս յորոց փախչիսդ : Եւրդ զնոյնս, որովք բարեպաշտելդ կարծես, հակառակ ընդդէմ քեզ եղից : Օ մարմինն՝ մարմին

¹ S. Greg. Illum. apud Agath. pag. 156.

² In Epist. ad Prosd. apud Labbé Tom. III. pag. 1250.

Deum hominem esse, et hominem Deum esse) sed, ut saepius dixi, propter ineffabilem Verbi cum suo corpore unionem. Sicut etiam sanctus Gregorius¹ dicit: « Unitus est carni physice, et miscuit carnem cum » suâ Divinitate ». Ecce secundum ineffabilem incomprehensibilemque mixtionem et unionem audeamus dicere unam esse naturam Christi, minime vero ob aliam quamlibet rationem. Hoc dicit etiam Beatissimus Julius Romae Pontifex²: « Qui corpus creatum per unionem cum Deo increato divinum dicit » et adoratur, atque utrumque sicut unum Deum increatum, beatus erit ». Ad utramque partem aequè spectat istud beatitudinis verbum, duplicem confitendo secundum naturas, et unum secundum unionem. Nec unam dicentes, naturarum arroganter obturare nitimur fontes, neque utramque asserentes, cogitamus unionis scindere tunicam; sed pie unum alterumque adire scientes, in unitate noscimus naturas, et a naturis ipsis ad unionem ascendemus. Quemadmodum ait admirabilis Johannes Constantinopolitanus: « Unionem confiteor, nec vero destructionem quamdam » aut dissolutionem hujus naturae in illam, vel illius in » istam; sed unitam, unum factum. « Unum ergo factum, ut jam dixi, secundum unionem esse dicit visibile et invisibile, non autem ratione consubstantialitatis: quomodo enim esse possunt, quod non erant?

Sed tamen hoc quoque audimus a vobis dici³: Unam dico naturam, divinam ipsam veram suam naturam, quam ex Patre habebat; quoniam nulla creaturarum dicitur natura, quum Creatrix illa dumtaxat sit natura; carnem vero carnem dicimus Christi, non autem naturam Christi ». Effugis *Naturae* nomen, atque unâ simul *duarum* vocabulum: ³ nescis tamen, quod *Carnem* dicendo, in utrisque, quas effugis, circumductus comprehenderis. Eadem ergo, quibus pietatem colere putas, adversus te opponam. Car-

³ En fragmentum aureis litteris exarandum, quod fuscè citat etiam Gregorius Patriarcha co-

gnomento Degà; ut notavimus in Praefatione.

Բանին ասելով, և զՂանն ասացեալ մարմին ունել, զի՛նչ այլ ինչ թուլիցիս ասել, եթէ ոչ կրկին: Եւ դարձեալ զՂանն ՚ի Տօրէ ասելով, զՏօրն տացես նմա զքնուր: Իսկ զմարմինն ՚ի մարդկանէ ասելով զՅոր ունել ասես նմա քնութի, եթէ ոչ զմարդկան: Բայց կարծեմ թէ կամիք և ոչ մարմին Վշի ասել. զի թէ զմարմինն ճամարտութի խոստովանէիք ունել Վշի, և զայն ՚ի մարդկանէ և մարդկային, զնոյն և քնութիւն մարդկային ոչ արդեւք խղճէիք ասել: Վանս զի նոյն է մարմին մարդկային ունել Վշի, և քնութի մարդկային. և զի Վշ առանց միաւորութեն ոչ ասի Վշ Յո, այլ անձ Բան: Որպէս սքն Բասիղիոս ասէ. «Օ ի թէ ասիցէ որ զմարմինն քնութի Բանին, և զՂանն քնութի մարմնոյն, ամպարչտութի լի է այս պէս ասացեալքն»,:

Իսկ եթէ զմի և զնոյն Վշ յերկուց խոստովանեսցիս ասել քնութեց, այսինքն անձային և մարդկային, ընդէր զարհուրիս և զայրանաս, և այլանդակ և հայհոյիչ շարադրութի զգարեպաշտաց պղտորես զլսելիս: Վանս զի ասես, որ ՚ի Տօրէ գոյացեալ անձնն էր, նոյն անձնաւորեալ ՚ի սուրբ կուսէն. և որ ՚ի Տօրէ քնութին էր, նոյն քնաւորեալ եղև յարգանդի կուսին: Եւ սակայն գոհութիւն ան, որ յայմնէ ըզխորս խաւարի, և հանէ ՚ի լոյս զստուերս մահու. զի թէպէտ և շատ քանացար կուրաշաւիղ իմն արահետիւք ծածկել և թաղուցանել զհաւաքեալ ՚ի քեզ զգառնութե մաղձ, այժմ յանձնոյն բռնադատեալ յակնարկութե տեսչութեն՝ ՚ի վեր բղխեցեր: Ի՞նչ զիմարդ անձնաւորեցաւ ՚ի կուսին անձն Որդւոյ. թող լով զիւր գոյութին՝ յայլում գտաւ գոյութե, որպէս Պանդորոսն ասէ, եթէ յիւրումն մնալով գերեւութական միայն զձեն զինքեամբ արկաւ, առ աջօք և ձեւով եւեթ ցուցեալ զմերն ՚ի կուսէ, որպէս Եւտիքէսն երկրորդ յիմարաբար բարբառի՝ ասելով. «Իսու տովանիմ զՂանն անձ յարգանդի կուսին կերպացեալ տպաւորեալ, ՚ի պատկեր և ՚ի ձև մարդոյ եղեալ, այլ

nem dicendo carnem Verbi, et Verbum asserendo carnem habere, quid aliud dicere putas, nisi duplicem? Item Verbum dicendo ex Patre, Patris naturam illi concedis; carnem vero ex hominibus asserendo, cujus naturam eum dicis habere, nisi hominum? Sed, ut mihi videtur, ne carnem quidem Christi dicere vultis. Nam si carnem reapse habere Christum confiteremini, eamque ex hominibus atque humanam; haud sane detrectaretis eandem quoque naturam dicere humanam. Idem namque est Christum humanam Carnem habere, ac humanam naturam; quum Christus praeter unionem non dicatur Jesus Christus, sed Verbum divinum. Sicut sanctus Basilius dicit: « Si quis carnem dixerit esse ipsam Verbi naturam, et Verbum naturam carnis, impietatis plena » hujusmodi dicta sunt ».

Sin autem unum et eundem Christum ex duabus naturis confitearis esse dicendum, ex divinâ scilicet et humanâ, quare abhorres aegreque fers; et mirâ blasphemâque verborum constructione aures piorum deturbas? Dicis enim: « Quae ex Patre existens erat, anima, eadem animata fuit ex sanctâ Virgine; et quae ex Patre natura erat, eadem nata fuit ex utero Virginis ». Gratias tamen Deo, *qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbras mortis*. ¹ Quamvis enim multum studuisti per caeci cujusdam vestigii vias operire atque occultare coacervatas in te amaras biles, nunc demum divinae providentiae nutu illas coactus evomuisti. Quaeso itaque, quomodo animata fuit in Virgine anima Filii? Num depositâ suâ existentiâ, in aliâ existentiâ inventa est, ut Panodorus dicit? aut in suâ permanens, phantasticam tantummodo formam superinduta est, oculo tenus ac figurate dumtaxat ostentans nostram ex Virgine? sicut Eutyches secundus stulte profert, dicens: « Confiteor Verbum divinum in utero Virginis efformatum, impressumque ut effigies, et in hominis figuram

ոչ եթէ յարարածական ընուծին ինչ յինքն խառնեաց . քանզի անխառն է անուծին և անյող . » : Տէսախէս, որպէս համաձայնը առ միմեանս գտանիք յամպարշտելոյ . դու ասես , 'ի Հօրէ անձնն Որդւոյ անձնաւորեցաւ 'ի կուսին . և նա ասէ , ոչ ինչ խառնեաց 'ի կուսէն յանխառն անուծին :

Եւ եթէ ոչ գոյուի ինչ անձնաւոր զմերս 'ի կուսէ ընդ ինքեան միաւորեաց Ղանն, զհարդ ինքն զինքն մարդ և որդի մարդոյ անուանեաց : Օ իմրդ և տըղայ երեւեալ խանձարրապատեցաւ , և կաթնաբոյծ եղանիւր , և առ կատարելութի 'ի վեր ընթանայր աճմամբ հասակի, ըստ մեծին Լթանասի ուղղափառ դաւանութեանն . « Որքան ինքն , ասէ, հրամայեաց՝ զընուծին կատարելով յինքն ընկալաւ . որքան կամեցաւ , այս է՝ ծննդեան 'ի կնոջէ , աճման հառակի , ամաց թուոյ , աշխատութե , ծարաւոյ և քաղցոյ , և քնոյ , և տրտմութե , և մահու և յարութե » : Եւ յորդիկ ամենեքին՝ նմանութիւն և երկոյթ թուիցին քեզ եղեալքն 'ի Վիտէ , թէ ճշմարտուի : Եւս եթէ ճշմարտութիւն , որպէս և է իսկ . քանզի անհնար է անսուտն ան ստութեամբ իւրիք կեղծաւորել 'ի գործս իւր . զհարդ իշխես ասել զաներկոյթ և զանմարմին անձնն Որդւոյ մարմնաձեւապէս անձնաւոր յարգանդի կուսին , եթէ ոչ զկատարեալ մեր ընուծին 'ի կնոջէ յինքն ընկալեալ՝ ընդ ինքեան միաւորեաց Ղանն ան առաքեալ 'ի Հօրէ :

Եւ թէ այդպէս ասեմք՝ ասեն , երկուս լինիմք ասացեալ դէմն , և երկուս ընուծին : Եւարձեալ փախչելով 'ի սնտոի երկիւղէ , 'ի մեծագոյնն անկանխ չար : Եւ թէ յերկուց ըստ ընուծե ոչ կամիս ասել զմինն , կարի յոյժ չարաչար ըստ ընուծե զմին գտանիս ասացեալ ընուծի : Եւս անմարմին ընուծի անձային Ղանին՝ զմարմնական ընուծի 'ի կուսէն ընկալեալ , ընդ ինքեան միաւորեաց . որ է ըստ ընուծեան յերկուց՝ անձային և մարդկային . իսկ ըստ միաւորութե մի : Օ ի եթէ այս երկուք զեղեցիկագոյն հաւատոյ ոտիւք առ ճշմարտութիւն 'ի վեր կանգնեալ ոչ հաստատիս , առ որ և յենուցուս առ մինն 'ի նոցանէ՝ կաղ

factum; non tamen aliquid ex creatâ naturâ sibi admiscuit, quia immixta incompositaque est Divinitas». Videsne, quomodo consonantes vobismetipsis invicem inventi fuistis in impietate? Tu dicis: Ex Patre anima Filii animata fuit in Virgine; Ille vero dicit: Nihil ex Virgine immixtae suae Divinitati commiscuit.

Sin vero nullam nostram substantiam animâ prae-ditam ex Virgine sumens univit sibi Verbum, qua ratione se ipsum Hominem et Filium hominis nominavit? Quomodo etiam infans visum fasciis involutum fuit, lacteque nutritum, atque ad perfectionem progressu aetatis pervenit, juxta orthodoxam magni Athanasii professionem? «Quantum ipse jussit, inquit, naturae opera perficiens, sibi conciliavit, quantum voluit; hoc est, nativitatem ex muliere, progressum aetatis, annorum denumerationem, laborem, sitim, famem, somnum, moerorem, mortem et resurrectionem. «Anne haec omnia a Christo acta similitudines atque phantasmata fuisse tibi videntur, an veritates? Si veritates, ut sunt reapse, quoniam impossibile est veracem Deum aliquod mendacium simulari in factis suis, quomodo audes dicere invisibilem et incorporealem Filii personam in figurâ corporis subsistere in utero Virginis, nisi perfectam nostram naturam ex muliere assumens, secum univerit Verbum divinum a Patre missum?

«Si ita dicimus, inquit, dicamus oportet quoque duas personas, duasque naturas». Iterum effugiens inanem metum, in pejus incidis malum. Si ex duobus secundum naturam non vis dicere unum, pessime quidem secundum naturam inveneris unam dixisse naturam; sed incorporea Verbi divini natura corporalem accipiens ex Virgine naturam, secum univit; quod est secundum naturam ex duobus, divina videlicet natura et humana; secundum vero unionem una. Nisi enim hisce duobus pulcherrimis fidei pedibus directius te ad veritatem firmum reddideris; cuivis istorum inhaereas, claudicabis in confessione verita-

գտանիս առ խոստովանութիւն ճշմարտութեն . այլ կատարեալ ըստ երկաքանչիւրոցն դիտելով զերկուսն, ըստ միաւորութե՝ մի կատարեալ, մի դէմ, և մի Որդի նոյ խոստովանելով . որպէս սքն Ռասիլիոս ասէ . “ Երկուց գոյացուեց կատարեցեւոց միաւորութիւն , : Եւ որ դու հակառակաբար ընդդէմ յարուցեալ գրեցեր ’ի քու շարագրածութիւն անդ, և ասես . որ ’ի չորեք բնութիւն է՝ նոյն բնաւորեալ է ’ի սք կուսէն : Սինչ ’ի չորեք բնութիւն էր, զինչ այլ ինչ բնութիւն յարգանդի կուսին գոյանայր : Օ մտան ած, յորքանեանց չարաչար հայհոյութեց պտոյտս ընկղմիս՝ զայդ այդպէս ասելովդ : Աք հարքն ’ի Եկեղիս ժողովեալքն աւսացին՝ զնոյն բնութիւն չոր վասն մերոյ փրկութեան ծնաւ մարդացեալ ’ի Սարիամայ սք կուսէն չորգուով սրբով : Եւ ապա ’ի շարարկեալ թուեն զկատարելուն բնութեն մերոյ . հոգի , մարմին , և միտս . և նովին մարմնով համբարձեալ յերկինս . և նովին մարմնով գալոց է ասացին : Իսկ դու ասես . որ ’ի չորեք բնութիւն՝ բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին . և յաղաքս այնր ասի մի բնութիւն : Եթէ յարգանդի կուսին բնաւորեցաւ, ապա ’ի չորեք ոչ էր բնաւորեալ : Իսկ ձեալ՝ թէ յարգանդէ կուսին սկիզբն էաւ ինեւ մի բնութիւն ընդ չոր, ապա նախ քան զխոնարհեւն յարգանդ . կուսին՝ օտար գոյր բնութեն չոր : Եւ զայդ այդպէս զաւղակատելովդ՝ Երիտսի եղեալ գտանիս չարապաշտութեն զուգաձայն :

Իսկ ձեալ զմի բնութիւն ապաքէն ընդդէմ երկուս բնութիւնս ասողացն ասես գու . և որ երկուսն ասէ բնութիս, զանձայինն ասէ և զմարդկայինն . դու զով ոք ’ի նոցանէ ասես՝ զմիդ ասելով, կամ ըստ որովմ յեղանակի : Եւ որ այսպէս շամբու խորհրդով բանդագուշիս, և ոչ գիտես գտանել զշաւիղս նոյ զգիւրինս . զի Բանն անձ՝ գոյութիւն հանդերձ մարդկային բնութեք ընկալեալ յանարատ արգանդէ կուսին՝ ընդ ինքեան միաւորեաց անձառապէս գոյութե և բնութե , ոչ զյառաջագոյն գոյացեալն . քանզի “ Օ գոյութիւն մարմնոյն՝ միաւորութեք բանին ծանեայ ” , ասաց ոմն ’ի սրբոցն . և այսպէս ասի մի դէմ, և մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ : Այլ ըստ ինքեան ասի մի

tis; sed rectus eris duobus observatis relate ad utramque naturam, et quoad unionem unum perfectum, unam personam, atque unicum Dei Filium confitendo; sicut sanctus Basilius dicit: "Duarum substantiarum perfectarum unio".

Tu autem hisce e regione oppositus scripsisti in tuis tractatibus, dicens: "Quae ex Patre natura est, eadem nata fuit ex sanctâ Virgine". Quum ex Patre natura esset, quae alia natura formabatur in utero Virginis? Attende, in quot pessimarum blasphemiarum gurgites demergaris haec ita asserens. Sancti Patres Niceae congregati dixerunt, Consubstantialem Patri propter nostram salutem natum atque incarnatum fuisse ex sanctâ Virgine Mariâ per Spiritum Sanctum; ac deinceps serie ducta dinumerant nostrae naturae perfectionem, Animam, Corpus, et Mentem; et eâdem carne ad caelos ascensum, atque eâdem carne venturum dixerunt. Tu autem dicis, naturam, quae ex Patre erat, natam fuisse in utero Virginis, ideoque unam esse dicendam. Si in utero Virginis nata fuit, ergo non est ex Patre nata. Item, si ex utero Virginis initium duxit, ut esset una natura cum Patre; ergo antequam humiliatus esset in uterum Virginis, alienus fuit a Patris naturâ. Idque hoc pacto blaterando, Arii te declaras pessimae doctrinae esse concordem.

Praeterea unam esse naturam equidem dicis contra duas naturas asserentes; qui autem duas dicit naturas, divinam dicit atque humanam: tu quamnam earum asseris, quum dicis unam, quove sensu? Sic profecto delirâ opinatione nugaris, et nescis invenire semitas Dei faciles; quia Verbum divinum substantiam simul ac naturam humanam, haud sane prius existentem, accipiens ex immaculato Virginis utero, suae ineffabiliter univit substantiae ac naturae. "Car-nis namque existentiam novi in unione Verbi"; dixit Sanctorum quidam: hocque pacto dicitur una persona, unaque natura Verbi Incarnati. Non per se dicitur una natura ac personalitas; hoc enim ab ipso Pa-

բնուի և առանձնաւորութիւն. քանզի զայս 'ի Հօրէ իսկ անսխալմանակաբար յիշեան բերէր Ռանն անձ . այլ ըստ անձառ. տնօրէնութեն 'ի կուսէն : Որպէս զքն Ռասիւրիս ասէ . “Նսեալն 'ի Վարիամայ էուին 'ի նորա բնութեն՝ ոչ էր անձ բնաբար, այլ միաւորութե տնօրէնութեն . վասն զի որ 'ի բնութէ Հօր էր անձ՝ Ռանն, 'ի բնութէ Վարիամայ էառ զպատկեր ծառայի, և պտուղ որովայնի նորա գտաւ եղեալ ” : Եւ զայս նա : Եւս ուրեմն ոչ բնութին անձային բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին, որպէս դու դանդաչես . այլ անձն Ռանն 'ի Հօրէ՝ զմարդկային զգեցաւ բնութի 'ի կնոջէ : Որպէս և մեծն Ռեմանաս ասէ . “Վասն զի բնութի մարդկութեն էր՝ որ ծնանելոցն էր, վասն այնորիկ և չարչարեալ զնա նշանակէ ” : Եւսպէս չայրն :

Ռայց դու թէ ասիցես՝ մարդ եղեալ ճշմարտապէս 'ի մարդկանէ զՌանն որ 'ի Հօրէ, ընդէր զանդիտես զմարդկայինն 'ի Վառ դաւանել բնութի . և աղամոզես 'ի բանս քո, և յայլմէ առ այլ վազեալ անցանես տաւրապարտ մտածութիւն : Երկնչիս յերկուց ասել բնութեց . երկիւղ մեծ գոյ, եթէ ոչ արժանապէս և զմին ասել Վառ բնութի : Իսկ եթէ իրաւապէս և բաւականաբար զերկոսին լսես, ոչ ինչ է արգել զմին ասելով յիշել և զառ 'ի յերկուցն . և դարձեալ՝ ոչ մոռանալով զյերկուցն, խոստովանել և զմին : Սիւս և զք հարքն՝ բարեփառութե հիմնացեալ հաւատով, աներկեւան և անտարակարծ խոհականութեամբ՝ զէն անվթարելի զերկոսին զսոսա ընդ ինքեանս բարձեալ բերելին ըստ պիտոյիցն իրակութե, զմի մի ոք 'ի սոցանէ շարժեալ շողացուցանէին ընդդէմ թշնամեաց ճշմարտութեն : Եւս այնոսիկ՝ որք ըստ Եւտիքեայ, և կամ Յովղիանեայ չարապէս զմին իմացեալ ասէին, երկակի ասացուածով զբանիցն իւրեանց յօրինէին զառաջարկութիւն . քանզի իւրաքանչիւր ոք սոքա՝ առ միմեանս բարեփառագուշին առաջնորդեսցեն մտաց : “Վպտողոյ անտի ծառն ճանաչի”, և յարմատոյ անտի ասի ծաղիկն : Հարցանես զծաղկէն, արմատոյն ա-

tre ante tempora in se habebat Verbum divinum, sed juxta ineffabilem ex Virgine dispensationem. Sicut sanctus Basilius dixit: « Nata ex Mariâ essentia, quae » erat ex ejus naturâ, non erat Deus naturaliter, sed » per unionem dispensationis; nam Verbum quod ex » naturâ Patris erat Deus, ex naturâ Mariae accepit » formam servi, et factus est fructus ventris ejus ». Haec ille. Ergo non natura Divina nata est in utero Virginis, ut tu hallucinaris, sed Verbum divinum, quod erat ex Patre, humanam induit naturam ex muliere. Quemadmodum et magnus Athanasius dicit: « Quoniam natura humanitatis nostrae erat illa, quae » nascitura erat (*ex Virgine*), ideo etiam eam passioni » subjectam designat ». Sic ille Pater.

Sin vero tu concedis Verbum, quod erat ex Patre, hominem revera ex hominibus factum; cur metuis humanam in Christo profiteri naturam? atque titubas in dictis tuis, et ex unâ in alteram saltu transfereris frivolam cogitationem? Anne times duas dicere naturas? magis timendum est, si recte unam quoque Christi naturam non dixeris. Sin vero aequè ac religiose utrumque audis; nihil obstat, quominus quum unam dicis, memineris illius quoque ex duabus; et rursus non oblitus duarum, unam etiam confitearis. Quoniam sancti Patres quoque in orthodoxâ fide fundati, per securam et insuspectam prudentiam, veluti arma inexpugnabilia, unum et alterum secum gerebant, prout rerum opportunitas postulabat, hoc vel illud moventes vibrantesque adversus inimicos veritatis. Contra eos, qui juxta Eutychem, aut Julianum male sentientes *unam* dicebant, *duplicem* asserentes argumentum sermonum suorum construebant; singula enim istorum vicissim ad orthodoxos adducunt sensus.

*Ex fructu suo arbor cognoscitur,*¹ et ex ipsâ radice flos nominatur; si de flore quaeris, radicis nomine

¹ Luc. 6. 44.

նուամբ նշանակեսցի . եթէ անուանն 'ի միջոյ բարձցի , ապա և Ռանն . և շարաբարձումն անուանն և բանի բարձցէ ընդ նմին և զնա՝ զորմէ ասեմն . և հարկ է կամ ստուծէ՝ և կամ այլոյ ասել գոյացուէ զիրն : Եւ զիմորդ մարդ , և որդի մարդոյ , և անդրանիկ 'ի մէջ եղբարց բազմաց . և ամենայնիւ նման մեզ՝ բաց 'ի մեղաց : Եւ ամին ծանօթանալ պտղոյն , չորիւք այսողբիւք անստերիւրօղ խորհրդով առ հմտութի իրին վերաձգեալ ածցիս . անուամբ արմատոյն , տեսութի զուանոյն , 'ի բուրմանէ անտի հոտոյն , և համոյն ճաշակաւորութի : Եւստ նմին օրինակի և առ փրկչական մարմինն վերաթւեալ համբարձցիս . դաւանելով զնա տեսակին անուամբ՝ մարդ : Եւստ ասելով : 'Ի տեսութեանէ անտի . « Շափեցէք զիս և տեսէք , զի ոգի մարմին և ոսկերս ոչ ունի , որպէս զիս տեսանէք՝ զի ունիմ » : 'Ի մարդկային կրիցն . « Երով ինքն չարչարեցաւ՝ զփորձ առեալ՝ կարօղ է և փորձանաւորացն օգնական լինել » : 'Ի մահուանէ՝ նորա վաճն մեր . « Եւստ մեռան վաճն մեր ըստ գրոց » :

Եւստ ուրեմն՝ թէ և միովն ոչ զգաստացար , առ այլն մի ըստ միովն ընթացեալ հարցնիր . և հաւանեցուցեն զքեզ համագոյ և համաբուն ասել զտէրուական մարմինն մարդկային ընութեւն . զի այսպէս յերկուց ընութեց խոստովանելով՝ նշանակեսցես զնա մարդ . միանգամայն և անձ : Եւստ մին ըստ ընութեան զնա ասացեալ՝ որպէս և ասեքդ իսկ , բացարձակ անուամբն և եթ նշանակեալ լինի . զիմորդ կարասցես մարդ զնա եղեալ ասել՝ և մեռանել , և մահուամբն զանմահութեան 'ի մեզ աղբիւրացուցանել շնորհ : Եւստ իսկ աղագաւ՝ անպատկառացոյցք՝ որ հարքն երկուց ընութեց՝ Եւստի անգայնոյն և մարդկայնոյն լեւալք . Եւստութիւք երկու ասելով , վաճն զի անձ և մարդ , և եթէ՝ 'Ի միասին եկին ընութիւնն , և եթէ՝ Հաւաստի զերկոսին ունէր զընութիւնն Եւստ . և եթէ՝ Երկին է՝ Եւստ . մարդ էր՝ որ երեւէր , և անձ էր՝ որ ոչն երեւէր :

1 Rom. 8. 29. atque Hebr. 2. 17.

3 Hebr. 2. 18.

2 Luc. 24. 39.

4 1. Cor. 15. 3.

notabitur. Si nomen de medio auferatur, auferatur verbum quoque; ablatio autem tam nominis quam verbi auferet unâ simul subjectum, de quo loquitur; sic necesse esset aut falsam, aut alienae substantiae dicere rem ipsam. Quomodo autem *Homo, et Filius Hominis* est, et *Primogenitus inter multos fratres*, atque *omnino similis nobis absque peccato* ¹? Visne fructus habere notitiam? per haec quatuor proculdubio assequeris rei cognitionem: per nomen radicis, per visum coloris, per olfactum odoris, et per gustum saporis. Eodem modo etiam ad Salvatoris Carnem advolans elevaberis; per formae nomen, confitendo eum *hominem Christum Jesum appellatum*; per visum: *Palpate me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* ²; per humanas passiones: *In quo enim passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur auxiliari* ³; per mortem ejus propter nos: *Christus mortuus est propter nos secundum Scripturas* ⁴.

Itaque si per unum non sapis, ad reliqua singillatim currens investigabis; tibi que suadebunt corpus dominicum consubstantiale atque homogeneum dicere nostrae humanae naturae; sic enim confesso eo ex duabus naturis, notabis eum hominem simul ac Deum. Quum vero dicitur Unus secundum naturam, ut reipsa dicitis, absoluto nomine tantum notatur; tunc quomodo poteris dicere Hominem eum factum fuisse, mortuum, atque per suam mortem immortalitatis gratiam, fontis instar, nobis effudisse? Quapropter sine rubore sancti Patres duas in Christo exposuerunt naturas, Divinam inquam, et Humanam; dicentes: “*Duae naturae, quoniam Deus est, et Homo*” ⁵. Rursus: “*Simul convenerunt Naturae*” ⁶. Item: “*Duas constanter habebat Christus naturas*”. Et rursus: “*Duplex est Christus, homo erat qui aspi-*

5 Greg. Naz. ad Cled. 1.

7 Cyril. Jerosol. Cateches. 4.

6 In. Serm. xxxi.

և որ այլ ինչ սոյնպիսիք յայլոցն ասացեալ եղեն : Այլ եթէ գերկուցն ասելով՝ հրաժարէին ասել զմին , և կամ եթէ զսորին հակառակն՝ զմին խոստովանելով՝ յամառէին յերկուցն գալ խոստովանութի . այլ հաւմարձակաբար երկոքումբքս այսոքիւք բարեփառուն զամսարօք փայլեալք պայծառանային , երկուս ըստ բնուն , և մի ըստ միաւորուն զՄ. քարոզելով . ընդ ձեռն որոյ ցուցեալ լինէր Մտուծոյն Րանի բնուն անեղանելի , և ՚ի Հօրէ . իսկ մարմնոյ նորին գոյացութիւնն ՚ի կուսէ , և արարածական . ասելով՝ « Այլ զուգապատիւս ասեմ զաւետարանչացն ձայնս , և ոչ ՚ի նոցունց արժանաւորութենէ ասացեալս . այլ՝ ոմն զբարձրութիւնն անձութեանն , և ոմն առ նրաւստութիւնն մարդկութեն զիջանելն նշանակեն » . և եթէ՝ « Հարչարելի մարմնով , և անչարչարելի անձութեամբն » : Այլ համայն սա՝ որ այժմ անչարչարելի ասաց անձութիւն , յայլում տեղով մակաձայնէ՝ « Մարչարեալ » : Մ. որպէս զսոսա իմասցուք . միեթէ մարմնիցն ինքն ընդ իւր վարդապետս . քաւ լիցի . այլ զառաջինն ըստ բնութե տրամաբանէ , իսկ զերկրորդս՝ ըստ միաւորութեն բանի : Այլ յորժամ ըստ միաւորութեն ասէ՝ ուրանայ զհասարակականն , և ոչ դարձեալ ըստ հասարակականացն ինչ ասացեալ բան՝ զմիութիւն յերկուս բաժանէ միութիւնս . այլ՝ յերկուսին անչարաբարոյական կամօք բարեպաշտեալ մերձենայ . զչարչարելին ըստ հասարակականին՝ անչարչարելի ՚ի միաւորութեն խոստովանելով . և զանչարչարելին ըստ գոյացութե բազմաչարչարելի ըստ միաւորութե :

Մանակի սմա և այլ քա հարքն զիւրեանցն արձաւնացուցին խոստովանական բան : Յորժամ ըստ բնութե ինչ բարբառել հասանէր , համարձակապէս զերկաքանչիւրցն յիշէին զհասարակականն . ոչ առ ՚ի բաժանել զմին Որդի յերկուս որդիս , կամ յերկուս դէմն , այլ միայն յորոց էինն՝ ազդեալ նշանակէին , ասելով՝ Երէն Րարսղի . « Այլ աստակեաց յուղեւորութեն »

1 Greg. Nyss. in Orat. Synod. Constantinop. habitā.

2 Greg. Nazianz. in Ep. 1. ad Gledon.

«ciebatur, Deus autem qui non aspiciebatur ». Aliaque hujusmodi ab aliis prolata. Neque duas dicentes, unam renuebant dicere; vel ex adverso unam confidentes, duarum non detrectabant adire confessionem; sed libere per has ambas orthodoxiae faces illuminati splendebant; duplicem ob naturam, et unum propter unionem praedicantes Christum; quo demonstrabatur tam Verbi divini naturam increata ex Patre, quam carnis ejus substantia ex Virgine, et creata. Sic enim proferunt: ¹ « Non uniformes dico Evangelistarum voces, neque ex ipsorum auctoritate dictas; sed » unus excellentiam divinitatis, alter descensum ad imaginem nostrae humanitatis designat ». Et rursus: « Passibilis carne, divinitate impassibilis » ². Et profecto is, qui nunc impassibilem eum dixit divinitate, alibi exclamans dicit Deum passibilem ³. Quomodo ergo haec sunt intelligenda? num secum pugnat sanctus Doctor? Absit: sed primum relate ad naturam loquitur, secundum vero ratione unionis. Nec quum secundum unionem disserit, negat communia; neque rursus juxta communia dicens aliquid, unitatem in duas dividit unitates; sed ad utrumque sinceram voluntate accedit religiose; passibilem secundum communem naturam, impassibilem confessus in unione; et impassibilem secundum substantiam, magis magisque passibilem secundum unionem.

Huic consonas caeteri quoque sancti Patres suas declaraverunt confessiones. Quando secundum naturam aliquid eis occurrebat proferre, expedite utrisque naturis communia commemorabant: non ut unum Filium in duos dividerent Filios, aut in duas personas; sed solummodo ex quibus essent, innuebant. Dicit namque sanctus Basilus: ⁴ « Defatigatus

³ Serm. xxxvi.

⁴ D. Basil. Serm. de Gratiarum actione Tom. II. pag. 29.

մարմնոյն և ջղացն յուղեգնացուծէն յաւէտ ձգեցելոց . ոչ անժուէն աշխատուծք տաժանեալ, այլ մարմնոյն որ ՚ի բնուծէն յարմարագոյն էր՝ զպատահումնն ընկալեալ » : Եւ որ այժմն ըստ մարմնոյն բնուծեան զայս այսպէս մակձայնէ, այլուր ըստ միաւորուծէն առ Ռանն ան զայսոսիկ վերաբերէ՝ ասելով : « Եւ զթաղումն մարմնոյն և զգետնորա ասեմ Ռանին . ոչ բնուծք անժուծէն, այլ միաւորուծեամբ տնօրէնուծէն . սոյնպէս զձայնս զանճնականս, և զգարարանս զանճնականս, զտրտմնութիւն և զզոփան, այլ Ռանին ասեմ, ոչ բնուծք անժուծէն, այլ միաւորուծք տնօրէնուծէն » :

Եւ այսպէս երկոքումք այսոքիւք ուղղապաշտուծէ շաւղօք առ խորհուրդ մարմնաւորուծէ Ռանին վերերթալ գիտացեալք որ հարքն՝ համարձակէին և զբնուծեցն արժանաւոր բարբառել բանս, և զմիաւորուծէ տնօրէնութեանն պատշաճագոյնս, ասելով . « Վաղցեալ ըստ մարմնոյն, ծարաւեցաւ, վաստակեաց, ննջեաց . և այնու ոչ եթէ անժուծիւնն ինչ թշնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնուծի չձմարտուծք յայտ առնելոյ » : Եւ եթէ՝ « Եւ վերջաւ ան մահ է Ռանն որ յայտնօրէ . յաղագս այնր իւրացոյց իւր մարմին՝ որ վշտանալն կարէ » : Եւ եթէ՝ « Ինչ իւրում անժուծէն միացոյց զբնութիւն մեր, և զամենայն ըստ բնութէ մարդկութեան մերոյ առնէ և կատարէ միածին Որդին Եւտուծոյ . այլ ըստ անժուծէ բնութէն անախտ և անկարօտ, և լցուցիչ և կատարիչ ամենայն արարածոց » :

Իսկ այսպէս բազմերջանիկ հարանցն անորոշաբար յիշել ՚ի վերայ միոյ Ռեի, ոչ առ ՚ի բաժանել զմիւս Ռե յերկուս դէմն, կամ յերկուս որդիս . քաւ լիցի . այլ զառաւելագոյն աստուած զամբուծի առ չձմարտուծի հաւատոյն տնտեսել կամեցեալք . միանգամայն թէ և զգարափառացն տապաստ արկանելով խուճառ . որք ընդ ձեռն մին ասելոյն Ռեի բնութի, ուրանային զանսուտ նորա մարդեղութեն խորհուրդ : Օ վեր-

1 Textus est Severiani Gabalicensis, vel Eusebii Emissemi, iterum insequentibus fusius replicandus.

»est ex itinere facto, carne et nervis ob itinerationem
 »plus aequo distentis; non succumbente labori divini-
 »tate; sed corpore, quae naturae ipsius obveniunt, in se
 »suscipiente». Qui vero nunc secundum carnis naturam
 haec ita profert, alias secundum unionem Verbo di-
 vino haec tribuit, dicens: «Ego sepulturam carnis,
 »et operimentum ipsius Verbi esse dico; non per na-
 »turam divinitatis, sed per unionem dispensationis :
 »similiter voces proprias, passionisque peculiares,
 »moerorem et timorem Verbo divino esse dico, non
 »per naturam divinitatis, sed per unionem dispensa-
 »tionis ».

Sic porro per duplices istas orthodoxas semitas ad
 mysterium Incarnationis Verbi ascendere scientes
 sancti Patres, audebant quoque condigna naturis
 verba proferre, et unioni dispensationis convenientia,
 dicentes: ² «Esurivit secundum carnem, sitivit, de-
 »fatigatus est, dormivit; quo non Divinitati honorem
 »detraxit umquam, sed ut carnis naturam vere decla-
 »raret. «Item: ³ »Impassibile et immortale est Ver-
 »bum, quod ex Deo Patre; quamobrem appropriavit
 »sibi carnem passioni subjectam ». Et rursus: «Cum
 »suâ divinitate univit naturam nostram, atque omnia
 »juxta naturam humanitatis nostrae facit et perficit
 »Unigenitus Dei Filius; sed secundum Divinitatis na-
 »turam inconcussus est, nibili indigens, implens atque
 »perficiens omnes creaturas ».

Sic itaque beatissimi Patres unius Christi memo-
 riam indiscriminatim faciunt, non ut dividant unum
 Christum in duas personas, aut in duos Filios, quod
 absit; sed ut potiore exhiuc constantiam veritati
 fidei conciliare queant, unâque simul ut cacodoxo-
 rum sternant phalanges, qui unam Christi naturam
 esse dicentes, verum illius negant Incarnationis my-
 sterium: posteriorem videlicet Eutychetem ³, qui

² Cyrill. Alex. Apolog. 10.

distinguit ut supra in adn. num.

³ En iterum duos Eutychetes

1. pag. 114. notavimus.

ջինն Եւտիքէս որ ոչ համագոյական կուսին դժոխաբանէր զմարմինն Վշտի, և մի բնութի: ( ) առաջինն Եւտիքէս, որ յերկնից և անսաղացական ասէր զմարմինն Վշտի, և մի բնութի. զ[ ] աղենտիանոս և զ[ ] անի, որ կարծեալք առացին զերեւումն Վշտի, և մի բնութի. զ[ ] պողինար և զ[ ] ուփրոնիոս և զ[ ] ռուդիանէ, որ կիսաբաժ և ոչ կատարեալ զմերս ասացին բնութի առեալ բանին 'ի կուսէն, և մի բնութի. զ[ ] Նումիոս և զ[ ] րիոս, որ զաներեւելի արարած ընդ երեւելի արարածոյ շարակարգեալ ասաց զ[ ] անն ընդ մարմնոյն, և մի բնութիւն:

Ոչ հեռի 'ի սոցանէ և զքոյդ կարծեմասել մի բնութի. որ առ վտանգի խոշտանգանաց՝ մարմնանալ ասես Բայն Ռանի. և յորմէ իցէ մարմինն, զայն ուրաշաս: ( ) րինակ իմն, որք զթագաւորական դահոյսն պատուոյ արժանի վարկանին լինել. և յորմէ դահոյքն գեղեցկակերտեցան՝ զնիւթն իբրեւ զանարգինս անգոմնեալ 'ի բաց մղէն. ոչ գիտելով թէ յայնժամ՝ պատուեալ երեւի իրն, յորժամ առ հոմատեսակն իւր ասացի. զի թէ այնմիկ ոչ ասացի՝ յորմէ առեալն եղև, ոչ ծանիցի առաւելութիւն՝ որումն համն փառաց, և դարձեալ թէ 'ի նորին վերայ էութիւնն ոչ հասցէ փառացն մեծութի, ոչ ասի փառաւորեալ, այլ փոփոխեալ. քանզի այլ առ այլ ասի փառքն և փառաւորելն, և ոչ առ նոյն:

Եւդ կամ եկ խոստովանեա յառաջասացելոցն զքեզ մի որ գու 'ի չարապաշտից. և ծանիցուք որ յոյժդ ես մարդատեաց՝ զլանալով զայ մարդասիրութիւն. վասն զի նա առնելով յինքն մեծարեաց զքուութիւն, և դու ոչ խոստովանելովդ վատթարես: ( ) քի ևս ապա ընդ քեզ հարազատապէս մաքառեսցուք, որ ախորժեսդ հեթանոսաբար առ 'ի մէնջ մեկուսանալ. և այն զի հրամանն ընկալաք՝ զհեթանոսացն ոչ կոխել ճանապարհ, և 'ի քաղաքս յամարացւոց ոչ

1 Sophronium istum, incognitum ferme apud caeteros Scri-

ptores, memorat etiam Photius in suâ Bibliothecâ pag. 887. Edi-

consubstantiallem Virgini Christi carnem non esse effutiebatur ore infernali, adeoque *unam* assererat *naturam*: primum Eutychetem, qui de caelo esse et increatam dicebat Christi carnem, ideoque *unam* habere *naturam*: Valentinum; et Manetem, qui phantasticam dixerunt esse Christi formam, *unamque* illi asseruerunt *naturam*: Apollinarem, Sophronium¹, et Julianum, qui dimidiam, non vero perfectam nostram dixerunt Verbum accepisse naturam ex Virgine, et ideo *unam naturam* habere: Eunomium et Ariam, qui dixerunt Verbum carni esse conjunctum, tamquam invisibilem creaturam cum visibili creaturâ, proindeque *unam naturam* dicebant.

Non procul ab istis censeo tuum quoque unius asserendae Naturae modum; qui ob punitionis metum asseris Verbum Dei incarnatum fuisse; unde vero sit illius caro, negas. Exempli gratiâ, qui thronum regium in pretio habendum esse existimant, materiam vero unde thronus ille decore constructus fuit, sicut quidpiam vile contemnentes rejiciunt; nesciunt hi quod tunc res honoratur, quando asseratur de homogeneo sibi; sin autem de eo dicatur, unde sumpta fuit, minime innotescet consecutae gloriae amplitudo. Adde, quod nisi super illius essentiam advenerit gloriae magnitudo, non dicitur glorificata, sed permutata; de diverso namque dicitur gloria, et glorificatio, non vero de eodem.

Itaque veni, et vel invitus confitere te unum esse ex recensitis cacodoxis; tunc noscemus, quod penitus sis misanthropus, negans Deo erga homines charitatem; quum ille assumptâ sibi nostrâ naturâ eam honoraverit, tu autem nolens id confiteri, pessumdaris. Quid ergo amplius tecum fraterno more congre-di-mur, cui placet ethnice a nobis disjungi? quinimmo mandatum accepimus² *ne in viam Gentium abeamus, neque in Samaritanorum civitates introeamus*. Si

tionis Rothomagensis.

² Matth. 10. 5.

մտանել : Ի՞պա թէ 'ի չարաչար արմատոց անտի ոչ ես չարագոյն ընծիւղեալ շառաւիղ, խոստովանեացիս ընդ մեզ, մանաւանդ թէ ընդ հանրական կաթողիկէ եկեղեցւոյ՝ զմի և զնոյն Վճ՝ անժ միանգամայն և մարդ . զի ծանիցի անբաժանելի և անշփոթ միութիւն մարմնացելոյ Վանին այլ Ռնդէր լինիս իբրև զճուր հոսեալ ընդ զառ 'ի վայր՝ անդրէն ոչ կարացեալ դառնալ . կամ իբրև զկարկուտ հատեալ յամպոց՝ առ հալելն հուպ լինելով, քան թէ առ վերստին կապիլն յամպս : Ինկալ առանց խարդախուէ զգրեցեալն , և ճշմարտեա զոր առ 'ի Փրկէն կատարեցան իրադործութիւնքն : Ուստ համարեսջիր լինել զքոյինդ ջաղջախ և սխալականդ խորհրդոց իմաստ, և մի զանձայինն անսուտ գիր : Եթէ գրովն գայթաղիցիս , գործովն հաւատասցես . զի ապացոյցք բանի գործք 'ի անէն վկայեալ . « Վրնէ վասն գործոցն , ասէ , հաւատացէք » :

Ս'ի բաղդատեր զյոյժ 'ի միմեանց տարբերեալն . քանզի անդ անմարմնաբար և միայն ձեւացութե՛ն ներգործութիւն . իսկ աստ մարմնով և հանդերձ ճշմարտութե՛ն : Կերակրեցաւ առ Վարահամու . ճաշակեաց և ընդ աշակերտսն . անդ յանմարմնութե՛ն , և աստ 'ի մարմնաւորութե՛ն . ուստի յայտ է՝ եթէ այն նմանութիւն գործոյ . իսկ այս՝ գործ ճշմարտութե՛ն : Եթէ զգործս առ գործն տարեալ հաւասարեցես , հաւաւ սարեալ լինին և երեւո՞ւնքն՝ առաջինն և վերջինս : Օնորին հետ երթիցէ ծնունդն , աշումն , մահն , թաղումն , յարուին , համբառնախ . ընդ որս ինքն անցանելով ըստ նմանութե՛ն գլխոյ՝ զբոլոր զառ 'ի յեկեղեցւոյ զհետ հրաւիրեալ կոչէ զպատշաճեալ իւր անգամսն . և ամենայնքս մեր՝ ըստ քեզ՝ ստուեր և երեւութիւնք առ 'ի յոյն ակնկալութիւնք : Իստուստ ապա և Ս'անի և Ս'արկիոն կենդանասցին՝ զկնի այն . քան ամաց՝ տեսանելով զքեզ իւրեանց եղեալ զարմ : Սորուսանես , ասէ , մարգարէն զստութեան խօսողսն . եթէ կորուսանէ բանն , առաւել ևս գործն ընձե-

1 Johan. 10. 38.

2 Gen. 18. 8.

3 Sabintelligitur phantastice peracta est.

vero non es ex malis illis radicibus pejor pullulatus ramus, confitere nobiscum, immo, cum universali Ecclesiâ Catholicâ, unum eundemque Christum Deum simul et Hominem, ut indivisibilis et inconfusa unio Verbi Dei Incarnati innotescat. Cur vis esse sicut aqua deorsum effusa, quae nequit sursum redire? vel sicut grando a nubibus decisa, quae facilius dissolvetur, quam possit iterum nubibus conjungi? Suscipe absque dolo scripta, et agnosce acta a Salvatore perfecta. Fallacem reputa esse tuam concussam fallibilemque sententiam, minime vero divinam Scripturam, quae non fallit. Si per Scripturam scandalizaris, crede per opera; nam probatio sermonis opera sunt, teste Domino: "*Saltem, inquit, operibus credite*"¹.

Noli invicem conferre, quae nimium sibi discrepant: nam olim incorporaliter, et figurate dumtaxat operabatur; nunc autem in carne, et veraciter. Cibum sumpsit tempore Abrahae², manducavit quoque cum discipulis suis; illic incorporaliter, hîc autem in Incarnatione: unde patet illud fuisse acti assimilationem, istud verum actum. Si opus volueris operi adaequare, ea etiam, quae apparebant aequanda florent, anteriora illa, haecque posteriora. Hinc sequetur nativitas, incrementum, mors, sepultura, resurrectio, et ascensio³, per quae ipse, ut Caput, pertransiens cuncta Ecclesiae membra sibi coaptata post se invitans vocat: secundum te autem omnes nostrae spei expectationes umbrae sunt et phantasmata. Hinc itaque Manes et Marcion reviviscent post tot annos, videntes, te suam esse progeniem. *Perdes*, ait Propheta, *qui loquuntur mendacium*⁴: si verbum deperdit, quanto magis opus perditionem inducet? *Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est?* ait magnus Jacobus⁵. Ut quid mendacium,

4 Psalm. 5. 7.

5 Jac. 2. 21.

ուէ կորուստ: Աբրահամ հայր մեր ոչ ապաքէն 'ի գործոց արդարացաւ, առաց մեծն՝ Նախորդս. ընդէր զսըտութի, և ոչ զհաւատս 'ի բանս և 'ի գործս առփորձիս ցուցանել, կամելով լինել որդի անդրանիկ 'ի հօրէ սատանայէ:

Հիմ ջանաս փոփոխել զմակագրութի անուանն, և դնել զայլոյ ուրուք անուն, յորմէ հեռի են ասացուածքն. և կամ թէ յեղանակել զբանն՝ ոչ որպէս ինքն խնդրէ: Տօւր զքեզ ներխորհրդումն բանի, և մի զխորհուրդ բանին առ քեզ բռնադատեալ թիւրեցես: Ա կայեա՛ այնոցիկ բանից, որոց անուն իմն վկայեաց ընտրել. և մի զքոյդ արդարացուցաներ՝ 'ի բազմաց կրեալ ստգտանս և ապաքանութի: Նա նիւր, զի որ 'ի նոցանէ ըստ բնութե է ասացեալ. և յիջ այնոցիկ իցեն՝ որ ըստ միաւորութեն տրամաբաւ նեցան: Եւ այսպէս լուսաւորագոյն իմացուածով կարասցես 'ի միտ առնուլ զերկաքանչիւրս գրեցելոցն բանից խոհականութիս:

Վանդի բազում ինչ անյայտութիւն և տարակուսանք յաւետարանականն գտանի ձայնս և յառաքելականս, առ որ եթէ խաւարազգած որ 'ի ներքս յառեալ նայիցի հոգւոյն ակամբ, նոյն ինքն մոլորութե պատճառ ճշմարտութեն նմա եղանի ասացուած: Որպէս յիմարամիտն այն Վրդղինար՝ լսելով յառաքելոյ, «Որովհետեւ մանկունք հաղորդեցին արեան և մարմնոյ, և ինքն իսկ մերձաւորութե կցորդ եղև նոցուն» աստուստ ապա զմարդկայինն՝ 'ի բաց կրճատեալ եհան 'ի մարմնոյն Վրի զբանական հոգին, ասելով. Վրային էր հոգիացեալ հոգւորութե: Վոյնպէս և այլով իւրիք բանիւ այլ որ վրիպեալ մոլորեցաւ, յասել անդ՝ Փրկչին. «Ա որ եւ յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ՝ որ էն յերկինս», և կարծեաց Եւտիքէս առաջին յերկնից բերեալ, և յածային բնութեն հայթայթեալ Վրի մարմին, և իբրև ընդ խողովակ գնոյն անցուցեալ ընդ մէջ կուսին. ոչ իմանալով թէ յաղաքս առ երկնայինն միաւորութե որ յերկրէն էր՝ ասիւր այս այսպէս: Վրդ է՝ ուրեմն յաւ

1 Johan. 8 44.

2 Hebr. 2. 14.

non vero fidem in verbis et operibus niteris ostendere, optans filium te esse primogenitum *ex patre diabolo* ¹ natum?

Cur permutare conniteris nominis conscriptionem, atque alterius nomen reponere, a quo distant ea verba; aut contra illius sensum verba commutare? Applica te ipsum ad verbi sensum, nec sensum verbi ad te violenter contorqueas; eadem proferto verba, quae Verbum Dei testatum est se elegisse; neque tua tuere a plurimis accusatione sauciatns ac confusione. Nosce quanam ex iis Scripturae verbis relate ad naturam dicta sint, quanam autem relate ad unionem prolata; sicque clariori intelligentiâ utrumque conscriptorum verborum sensum comprehendere poteris.

Haud modica namque obscuritas et ambiguitas in Evangelicis Apostolicisque vocibus reperitur quas si quis tenebris obnubilato animae oculo introspicere voluerit, illi vel ipsa veritatis dicta erroris causa fient. Sicut insanae mentis Apollinaris audiens ex Apostolo: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter per affinitatem participavit eisdem* ²: hinc ille humanam mutilans naturam ex Christi corpore exclusit animam rationalem, dicens: » Divinâ erat ipse animatus animatione ». Item alio quoque verbo alius quidam in errorem sese praecipitavit, quum dixerit Salvator: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis, qui est in caelo* ³. Hinc existimavit Eutyches primus Christum de caelo adduxisse, et ex divinâ naturâ sibi carnem aptasse, eamque per virginem veluti per canalem quemdam transire fecisse; non intelligens, quod propter terrestris cum Caelesti unionem, istud sic dicebatur. Est ergo in divinis Scripturis verbum, quod dictum est, et intelligitur secundum naturam, est-

3 Johan. 3. 13.

տուածային գրիցեալն բան՝ որ ըստ բնութեն է ա-
սացեալ և իմանի, և է որ ըստ միաւորութե տնօրէ-
նութեանն : Օ ի յորժամասէր Փրկիչն ցՓիղիպոս,
« Որ՛եստես զիս՝ ետես զհայր իմ » : Եթէ գտեսանելս զայս՝
առ բնութեն տեսուի՝ զոր ունի Որդի զհօր, ոչ ա-
ռաջնորդեսցես մտացն աչաց, ոչ միայն թէ որդեհայ-
րութիւն ՚ի ներքս ածեալ մոռճանես, այլ և մարմին
ևս հօր շնորհեսցես՝ որպէս և Որդւոյ : Բստ նմին և
յորժամասէր, թէ « Ես և հայր իմ մի եմք », ոչ ըստ
գիմաց և առանձնաւորութեան զմին ասէր գոյ, այլ
ըստ բնութեան :

Բ որ դու կուրացեալ մտօք հայելով՝ ոչ գիտա-
ցեր զանազանել, այլ մեղադիր եղեալ առաջնոցն առ-
տուածխօսութե՝ գրեցեր և ասացեր, թէ Օ ի՛նչ
պարտ է զճարտարանն Յունաց համարել, որք ասեն
զԵրրորդունին դիմօք և առանձնաւորութե բաժա-
նեալս, և անճութե միաւորեալ : Ուստի յայտ արա-
րեր, թէ դու և ոչ զմի յերկոցունց յայդցանէ ոչ
ընդունիս . և այդպէս՝ ոչ բաժանելով ըստ դիմաց՝
լինիս Սաբելացի, և ոչ միաւորելով ըստ բնութե՝ Բ-
րիոսեան : Եւ եթէ ոչ բաժանի ըստ դիմաց, զիմրդ
առանձնաւորութիւն կարեն անշարժ մնալ . զոր մեծն
Վրիգոր ասէր՝ « Եղիազու, թէ՛ « Օ երիս գոյուինն
ոչ միոյ իմանալ ժողովման, կամ լուծանելոյ ՚ի մի-
մեանս, և կամ խառնակութե », . և դարձեալ « Եթէ
ոչ անճութեամբն միաւորես, օտար ապաքէն ՚ի ներքս
ածես բնութի, և յանհաւասարս զզուգահաւասարն
դնես գոյացուի » : Երդ այսպէս ընդ խաւար զճըշ-
մարտադոյնն շօշափեցեր լոյս . և զկուրութի մտաց
քոց զսրբովքն արկանես հարամբք, զորս ճարտարս
Յունաց անուանեցեր . և զայս ՚ի քեզ հայելով ասա-
ցեր . զի թէ դու ՚ի գիտութե էիր եղեալ, զայլս ոչ
անուանէիր գիտունս : Իսկ մինչ ճարտարս գնոսա-
խոստովանեցեր, զառ ՚ի նոցանէ իմաստաբար ասա-
ցեալն իբր ոչ ընդունիցիս : Բայց իցեն ո՛վ արդեւք
ճարտարքն այն Յունաց, հարցանեմքք՝ թէ զճըշ-

1 Johan. 14. 9.

2 Greg. ὁπάρτορα. Vid. Atha-

nas. in Exposit. Fid. Tom. I. pa-

gina 80.

que aliud secundum unionem dispensationis. Quum enim Philippo dicebat Salvator: *Qui videt me, videt et Patrem meum* ¹: nisi visionem istam acie mentis ad Naturae rationem, quae Filio communis est cum Patre perduxeris, non solum Filio-Paternitatem ² introduces, sed etiam sicut Filio corpus attribuas Patri necesse est. Sic etiam quando dicebat: *Ego et Pater unum sumus* ³ non secundum personam proprietatemque unum esse dicebat, sed secundum naturam.

Quae tu obcaecatâ mente perspicies distinguere non potuisti, sed spretâ Majorum Theologiâ scripsisti et dixisti: « Quidnam habendi sunt Graecorum Rhetores, qui dicunt Trinitatem esse personis ac proprietatibus divisam, divinitate vero unitam ». Quo declarasti te neutrum istorum concedere; atque ita non dividendo secundum personas, Sabellianus sis, non uniendo autem secundum naturam, Arianus. Porro nisi dividantur secundum personas, quomodo possent proprietates permanere constantes? sicut magnus Gregorius Nazianzenus dicebat: ⁴ « Tres » hypostases non esse unius collectionis intelligendas » aut inter se dissolutionis, aut confusionis ». Et rursus: « Nisi divinitate unieris (*personas*), alienam » utique inducis naturam, et inaequalibus aequalem » tribuis hypostasim ». Hoc itaque modo per tenebras lumen veracius tetigisti; mentis autem tuae caecitatem sanctis Patribus tribuis, quos Graecorum Rhetores nuncupasti: idque relate ad teipsum dixisti; alioquin si tu in scientiâ fuisses eruditus, alios non nominares eruditos; quum vero Rhetores ⁵ illos esse confessus sis, quomodo eorum dicta sapientissima non admittis? At si verum dicas, te interrogo: qui sunt illi Graecorum Rhetores? Etiam si tu mentiri volueris, tua de illis accusatio nobis indicat nominatim illorum verborum Auctores. Dixisti, eos per-

³ Johan. 10. 30.

⁴ Sermon. xxix.

⁵ Vel *eruditos*.

մարիան ասացես . զի Թէ և դու կամիցիս ստել ,
ամբաստանականն քո բան՝ որ զնոցանէն՝ յանուանէ
մեզ զասացողս բանիցդ այդոցիկ ցուցանէ : Եւսացեր ,
Թէ դիմօք և առանձնաւորուէք բաժանեն , և անօու
Թէն միաւորեն : Եւս 'ի սքց հարանցն ասացեալ եղև .
“ Եւ ծանօթուիք յիւրաքանչիւր ումեքէ բարձեալ
լինի , և ոչ առանձնաւորական նմանութիւն յայլում
ումեք երևեալ , Եւ Եթէ՝ “ Բաժանի անբաժանաբար ,
և միաւորի որոշմամբ . ոչ զմիաւորութիւն խառնակու
թի գործելով , և ոչ զբաժանումն՝ օտարուի , : Եւ
Եթէ՝ “ Կարտ է զմի անօուին պահել , և զերիս դէմն
խոստովանել , և կամ զերիս գոյացութիւն . և զիւ
րաքանչիւրօք հանդերձ յատկութեամբ , : Եւ Եթէ՝
“ Եւ անգոյք են անուանքն , կամ միոյ դիմաց . մինչ զի
լինել ճոխութիւն մեր անուամբք , այլ ոչ իրօք , : ”

Եւս են երջանիկ հարանցն անբաժանական դաւա
նութիւնք . որովք բանիւք դու հերձուածօղս առա
սես զնոսա , և ոչ զանգիտես և զարհուրիս՝ զթունա
լից որպէս զօձի զլեզուդ քո շարժել ընդդէմ նոցա ,
որք արբանեակք և սպասաւորք եղեն Բանին այ . ան
յողդողդելի հաւատով զնորայն հիմնացուցին զեկեղե
ցի : Եւ զի՞նչ զարմանք են յանգանիցն ոչ պատկա
ռելքեզ արանց . որ զի և առ նոյն ինքն վեհագոյն
բնութիւնն անամօթեցար զհայհոյութեդ քո ձգել
բան , ոչ խոստովանելով 'ի միում անեղ բնութե զե
րիս դէմն և զերիս առանձնաւորութիւն , զհայր և
զՍրդի և զԵրջողին : Եւ ձեռն որոյ 'ի բաց բառաւ
լով զպատճառն՝ որով իւրիք միմեանց են և ասին , ընդ
նմին բարձեալ լինի և իւրաքանչիւր ուրուք նոցա գոյ
ուին . ընդ որով ապա և ոչ Եւստուած , և մնալ քեզ
անաստուած , որ այդպէս յանդուգնդ ես յանձառե
աւ . որ իմաստասիրեսդ և ասես , Թէ որ 'ի Հօրե
անձնն էր՝ նոյն անձնաւորեցաւ 'ի սք կուսին :

Յորժամ ընդ Հօր զնա անբաժանելին , ոչ շնորհե
ցեր նմա զկատարելութի ունել դիմի . իսկ այժմ եր
կուցեալ Թէ մի գուցէ խոստովանել հասցէ 'ի կու

1 D. Athan. Sermon de Trinit.

2 Greg. Nazianz. Sermon de Epiphaniâ. xxxix.

sonis ac proprietatibus dividere, divinitate autem unire. Utique; sic a sanctis Patribus dictum est: „Nec notiones ab unoquoque auferuntur, nec personales species in alio aliquo apparent ¹ “. Rursus: „Dividitur indivisibiliter, et unitur cum distinctione; nec per unionem confusio fit, neque per divisionem alienatio ² “. Et rursus: „Oportet unam Divinitatem servare, et tres personas sive tres hypostases, confiteri, et unamquamque cum suis proprietatibus ³ “. Et iterum: „Haud inexistencia sunt, aut unius personae nomina, ita ut opulentia nostra nomine tenuis ac non reapse fiat ⁴ “.

Hae sunt beatorum Patrum Theologicae professiones, quorum verborum ratione tu Haereticos illos esse dictitas, neque vereris, nec horrescis linguam tuam serpentis instar venenosam contra eos movere, qui satellites quum sint ac ministri Verbi Dei, per inconcussam fidem illius Ecclesiam firmaverunt. Quid mirum porro, te sanctos Viros non timere quum vel in ipsam supremam Naturam ausus sis blasphemiae tuae verba impudenter jaculari, nolens in unâ increatâ naturâ tres personas tresque hypostases confiteri, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum? Quamobrem, ablatâ ratione, qua unaquaeque (*persona*) est atque dicitur alterius, unâ simul aufertur etiam uniuscujusque subsistentia; unde, neque Deus extabit; et tunc tu Atheus manebis, qui adeo in divinarum rerum speculatione audax es; qui philosopharis et dicis: „Quae ex Patre erat persona, eadem in sanctâ Virgine efformata est “.

Quum de Deo agens asserebas eum esse Deum cum Patre, non concessisti ei perfectionem habere personae; nunc autem veritus ne forte confitendum tibi sit eum ex Virgine, id est, ex humanâ naturâ

սէն, այսինքն 'ի մարդկային բնութիւն, զկատարելա-
գոյնն տալ նմա գոյութի մարդեղութե, անձն 'ի Հօ-
րէ զնա անուանեցեր: Իսկ մինչ անձն ասես, ընդէր
հրաժարես զնա դէմ ասել. եթէ արդեւք վարդա-
պետեցար 'ի քում արուեստարանիդ՝ այլ գոլ զանձն,
և այլ զգէմն. որ թէպէտ և է ուրեք՝ որ զանազանի
'ի զանազան տեսակն, սակայն առ մի և նոյն առեալ
իրակութիւն զնոյն երկոքին ակնարկեսցեն: Վանգի
զումեմնէ ասի՝ թէ անձն և եթէ դէմ. և այս հա-
սարակաբար զհետ երթիցէ մարմնական և անմար-
մին տեսակայն. քանզի իւրաքանչիւր առանձնաւո-
րեալքն 'ի տեսակին՝ դէմ անուանի. որպէս 'ի մարդ-
կանէն⁽⁴⁾ լազոս յատկացեալ դէմ առկոչի. իսկ յանմար-
մնոցն՝ Վաբրիէլ առանձնացեալ դէմ անուանի. սա-
պէս յանեղազոյն էութիւն, Հայր կամ Որդի կամ
Հոգի առանձնակի յիշեալ՝ դէմ առասի: Եւ արտո-
րոշեալ ճանաչի 'ի նոսա դէմն այսուիկ. Հօր ծնող
գոլ. Որդւոյ ծնունդ. իսկ Հոգւոյ ելումն: Եւ նոյն
սա է առանձնաւորութիւն. զի որով իւրք նշանակեսցի
դէմն, նոյն և առանձնաւորութիւն նմին եղիցի:

Եւ զի արդ դու մոլորեցար՝ կամ ոչ իսկ ասել դէմ
և առանձնաւորութիւն երեքանձնական զօրութեն,
և կամ թէ ասել՝ չարաչար ասել ընդ ի բէացւոյն ե-
լանել սուր. փոխանակ երկից դիմաց և առանձնաւո-
րութեան՝ մի ասել դէմ և առանձնաւորութիւն: Եւ
համայն հիացեալ եմ մեծապէս՝ զնորանշանդ 'ի քեզ
տեսանելով ձեացութիւն. զի այլք յահեկանացն
զմի մի ինչ 'ի սատանայական ուսմանցն բարձեալ տա-
րան շահս. իսկ դու յոյժ ազահելով և ոչ զմի որ
անտուտ 'ի կողմանէ թողլով տենչացար. մինչ թէ
զնոյն զմարգարէին առ քեզ բարբառել իրաւացի է.
“ Եւ բարձ զաչս քո յուղղութիւն և տես, ո՞ր ոչ թա-
թաւեցար 'ի ճանապարհս քո », և որ 'ի կարգին. առ-
ամենեւեմն անամօթեալդ, և 'ի խոստովանականս,
և 'ի կարգս, և 'ի կրօնս. առանց ամենեցուն հոլա-
նեալ, և զամենեցուն 'ի տեղի արարեալ լցեր զհայ-
հոյութեանն չափ:

perfectam suscepisse incarnationis existentiam, personam ex Patre eum nominasti. Quum ergo personam dicis, cur recusas eam hypostasim dicere? num didicisti in tuo gymnasio artificioso aliud esse personam, aliud vero hypostasim? quae etiamsi aliquando relate ad variantes species distinguantur, ad unam tamen eandemque rem accommodatae, idem ambo indicabunt. Enim vero de aliquâ re dicitur tam persona, quam hypostasis; idque communi ratione consequitur corporales incorporalesque species; singuli quippe personaliter distincti in specie, hypostases nominantur; sicut ex hominibus Paulus proprietate suâ distinctus, hypostasis vocatur; et ex incorporalibus Gabriel seorsim sumptus, hypostasis appellatur. Eâdem ratione in ipsâ increatâ essentiâ Pater, aut Filius, aut Spiritus particulariter memoratus, hypostasis dicitur. Distincta autem hypostasis in illis hoc modo dignoscitur: Patrem Genitorem esse, Filium Generationem, Spiritum vero Processionem. Atque hoc ipsum est Personalitas; qua enim re assignatur hypostasis, eâdem etiam personalitas fit.

Quomodo ergo tu in errorem inductus es? vel non asserendo hypostasim et personalitatem Virtutis Personarum, vel asserendo, pessime dicis, gladio ictus Libyci Sabellii, qui pro tribus personis ac hypostasibus unam dicebat personam ac hypostasim. Et profecto summâ afficior admiratione, novâ omnino in te contemplatâ figuratione. Alii enim ex sinistra parte stantes unum tantum, quemque diabolici studii fecerunt lucrum; at tu nimis avaritiae deditus, nullum praeterire avidiori animo passus es: ita ut iustum sit erga te Prophetæ effatum dirigere: *Leva oculos tuos in directum et vide, ubi non prostratus sis in viis tuis*, et caetera¹; erga te, qui in omnibus impudice te geris, in confessione, in ordine, et in religione; quique tu ipse solus denudatus, atque cunctorum vices adimplens blasphemiae mensuram perfecisti.

¹ Jerem. 3. 2.

Ղոյ հնար թուել զխիճս հեզեղատի, և զաւագ ծովու, և զշիթս անձրեկի, և ոչ զստեղծեալն առ 'ի քէն նորագիւտ բանս և իրս . ընդ հակառակս ելանել անձայնոյն խորհեցար գրոյ . "Վ ցցի, ասէ, երկիր գէտուք ան իբրեւ զՊուրս բազումն՝ որ ծածկեն զծովս, և լսանակ և դու հրապուրողականդ քո բանիւք ծովացուցեր, անձ օր և ժամ և ամիս՝ քեզ նորաձեւութեան : Ուր տարցուք զառ 'ի քէն հասեալ 'ի մեզ աղէտս . ունձ պատմեսցուք զջարիսս, կամ ունձ գոյժ տացուք զանջատելոյդ 'ի կաթանէ, զհատուցելոյդ 'ի ստեմէ . որ եդիր յերկինս զբերան քո, և զլեզու քո ածես զերկրաւ . որ ջանասդ մերժել 'ի մէնջ զօրէնս նոյ մերոյ, և պատմել մեզ փոխանակ այնոցիկ այլ մոլորութի . որ իբրեւ զձի ընդ քիրտն մտեալ՝ ոչ կասես յընթացից քոց . և ոչ ասացեր՝ թէ լ'ըդ հանգեայց . զի զայն առ ուժի գործէիր : Որ յոյժ պինդդ ունիս զմիդ ասել ընութի . և ասելոյդ քո խորհուրդ 'ի վաղէնտինեայցն և 'ի մանկքեցւոցն հայի աղճատանս : Իսկ զառ 'ի յերկուց ընութեցն ասել՝ ոչ միայն թէ լսել ոչ կարասցես, այլ և վատթարագունի իմն նմանեցուցանես տարացուցի . որ է ըստ քում անձախօսութեանդ . և տարացոյցն քո : Եւ յաղագս այդր երկիւղի, թէ մի գուցէ զփրկչական մարմինն 'ի մարդկայնոյս ասել հարկեսցիս ընութի, 'ի հանուր իսկ էակացս 'ի բաց բարձեալ տարար զանուն ընութի, ասելով . Ոչ ասի այլ ընութիւն, բայց արարչական և եւթ . և անքս 'ի նմանէ անմեղեցեալք՝ զնա ունին միայն իւրեանց ընութի : Որպէս զի ըստ քեզ՝ յերկուց մին պատկանեսցի, կամ զարարիչն թուել ընդ արարածս, որ է անանութի, և կամ զանութի կարծիս բերել 'ի վերայ արարածոյս, որ է բազմանութի . և նոյնպէս երկուքն անանութի : Եւ քո պանծալի անձախօսութիդ, մանաւանդ թէ յիմարութեդ ցոյցք, զնիւթս զայս յաւէժակից ասել արարչական զօրութեն . ընութի, և ոչ ստացուած նման զսա համբաւել :

1 Eccle. 1. 2.

2 Isai. 11. 9.

3 Isai. 28. 9.

4 Psal. 72. 9.

Dinumerare quis poterit calculos torrentis, ¹ *arenam maris, et pluviae guttas*; non tamen conficta a te novitatis verba et commenta. Secus divinae Scripturae cogitasti te prodere: *Implebitur*, inquit, *terra scientiâ Domini, sicut aquae maris operientes* ². Sic tu quoque seductoriis tuis verbis mare vastum edidisti: omnis dies, et hora, et mensis, novitatis tempus est tibi. Ubi portabimus calamitates ex te in nos pervenientes? cui referemus mala tua, vel cui umquam nuntiabimus deplorabilem rumorem de te *ablactato a lacte, avulso ab uberibus* ³? Qui *posuisti in Caelum os tuum, et linguam tuam transire facis in terrâ* ⁴, qui studes amovere a nobis leges Dei nostri, atque enarrare nobis pro iis errorem alienum ⁵. Qui *sicut equus sudore defatigatus non cessas a cursu tuo* ⁶; *neque dixisti: Quiescam* ⁷; id enim per vim agebas. Qui nimis acriter tenes modum dicendi *unam naturam*; intentio autem hoc dicendi pertinet ad Valentinianorum Manichaeorumque nugas. Quum vero *ex duabus* dicitur *naturis*, non solum recusas audire, verum etiam turpissimo cuidam exemplo assimilas; quod est sane juxta tuam theologiam. Et ob hunc timorem, ne forte cogaris Salvatoris carnem ex humanâ dicere naturâ, universis entibus Naturae nomen abstulisti, dicens: Nulla dicitur natura praeter Creatricem, omniaque ab eâ producta eam tantum sibi habent naturam. Proindeque, juxta te, horum unum consequitur; aut Creatorem oportet connumerare cum creaturis, quod est Atheismus; aut divinitatem tribuere creaturis, quod est Polytheismus: utrumque pariter Atheismus. Haec tua est excellens Theologia, immo stultitiae specimen; materiam hanc nostram creatrici Virtuti consempiternam asserere; naturam, non autem illius creaturam, istam divulgare.

5 Isai. 30. 10.

6 Jerem. 8. 6.

7 Isai. 57. 10.

Եւ սակայն լիբր և չար լինելով՝ զամպարչտուեդ ոչ գիտացեր զյագուրդ . որպէս ասէ մարգարէն : Յորժամ տեսանես զմարդկային ինչ ուրուք ճառեալ զՐՅԻ կրիցն , յանդգնիս աներկիւղաբար՝ ի գրեցելոց անտի՝ որ զայնն քարոզէ՝ ի բաց ջնջել զբանն . և ասես՝ Որոմնացան մշակացն է զայդ սերմանեալ : Որ ոչ միայն է անհաւանական՝ զոր ասեսդ , այլ և անհաւաստի : Յորժամ չար մշակքն՝ ի վերայ բարի սերմանն որոմնացանուք լինել հանդիսանային , ամենեքին առհասարակ եկեղեցականացն ի բաց բարձեալ եղեն հոգաբարձուք . անտերո՞ւն՝ ի ՎՅԵ առ մի հաւաքեալ գաւիթ՝ շրջէին հօտիցն բազմութիւն . ոչ որ տեսանէր , և ոչ այն որ լսէր : Եւրդ եթէ էին ոմանք , այլ և յողովք ևս կենդանիք մնացեալք , զիարդէր՝ եթէ զթիւրութեն արտահալած առնելով զաւանդիչս , զիւրեանցն ի ձեռս նոցա տային առ ի թիւրել զուղղասացութի :

Եւ կամ զորս ի մէնջից աստի Հոգին սուրբ զարթոյց՝ լինել զկնի առաջնոյն լուսաւորիչք , զերկոսին զնոսա ասեմսքս՝ զ]]ահակ և զ]]աշդոց , և զամենեւին զընտրեալն զարբանեակս նոցուն և զգործակիցս , զ]]զնակ և զայլն . և կամ որ ըստ նոցանէ , և ոչ հեռի ի նոցանէ՝ զմեծն իմաստասիրաց և զհռչակեալն ընդ տիեզերս զԵՐ Եւսէս . որք էին միանգաւ մայն արուեստաւորք թարգմանիչք և ուղղափառք : Եւրբ և այնքան ոչ կարացին ճանաչել զօտարոտի խառնուածն . փոխանակ անխարդախ կաթինն հրապոյրս պղտորս իւրեանցայոցս արեուցին համազանց . վարձկանք և ոչ հովիւք լինելով՝ անփոյթ արարին զոչ խարացն : Եւ ձեզ հնչեաց բանն այ , և առ ձեզ միայն եհաս աւետարանն : Եւրբ ուրեմն հովիւն քաջ ի ՎՅԵ զինքն ասացեալն . ամենեքեան՝ որ յառաջ քան զձեզն էին՝ գողք էին և աւազակք :

Եւ ասէք . Թծսիրութեան միանգամայն և ուսումնասիրութեան ըմբռնեալ ցանկութիւն , որոց և հանդիպել կարացին գրիցելոց՝ թարգմանեցին և բերին : Օ ինչ ասէք . Թծասէրք լինելով՝ Թծատեցութե՞ն

Verum impudens et improbus quum sis, impietatis tuae *nescivisti saturitatem*, sicut inquit Propheta ¹. Quum vides aliquem humana quaedam enarrasse de Christi passionibus, andes intrepide a scriptis ejus, qui illa praedicat, expungere verbum, dicens: Operarii zizania seminantes illud seminarunt. Quod dicis, non modo improbabile est, sed etiam nullius valoris. Quum maligni operarii supra semen bonum zizania seminare publice praesumerent, omnesne omnino absuerunt Ecclesiasticarum rerum Curatores? anne sine tutore aliquo multitudo gregis a Christo in unum ovile congregata ambulavit vagans? nemo vidit, nemo audivit? Sin vero erant nonnulli cum aliis adhuc viventes, quomodo factum est, ut quum ipsi expellerent novatores obliqua tradentes, recta verba sua in manus eorum traderent detorquenda?

Quosve ex hisce suscitavit Spiritus Sanctus post primum illum Illuminatores fieri, ambos illos Sanctos, inquam, Isaacum et Mastotzium, cunctosque electos eorum ministros et cooperatores, Eznacium cum reliquis; quive illis posterior, nec ab iis procul, magnum dico inter Philosophos celebremque in orbe terrarum Dominum Moysen: qui simul erant optime periti Interpretes, et orthodoxi. Hi neque adeo compotes facti sunt, ut cognoscerent alienam mixturam? an pro lacte sincero seductiones turbidas suisne bibere dederunt nationalibus? mercenarii forsitan, non vero pastores, existentes neglexerunt oves? *An a vobis verbum Dei processit* ², *aut in vos solos pervenit Evangelium*? Vos ergo estis Pastor ille bonus, quem se esse dixit Christus ³? *omnes ergo, qui ante vos fuerunt, fures erant atque latrones* ⁴? At dicitis: « Ducti avidius Dei simul atque studii amore, quaeque invenire potuerunt scripta, interpretati sunt, et adduxerunt.» Quid dicitis? Dei amantissimi quum essent, odium Dei praesumpserunt opus praestare? atque a lit-

3 Joan. 10. 11.

4 Ibid. vers. 8.

յանդգնէին ցուցանել գործ. և յուսումնասիրութիւնս
անտի կանխեալք՝ ելանէին առ յիմարութիւն, զգառնն
քաղցր վարկանելով, և դնելով զխաւարն իբրեւ զլոյս.
զգարն ընդ բարւոյ փոխանակել, և բառնալ բերել
զմարդարէականն 'ի գլուխս իւրեանց վայասացուի :

Եւ յսպէս մնոտիս զմնոտեօք պատէք, որպէս ասէրն
Յովք. և դնելով ստուի 'ի յոյսն ձեր՝ ընդ ստութիւնս
և մտեալ ծածկիք ըստ Լսայայ բանին : Եւ սես քաղ-
ցնուլ գրեալ յաւետարանսն զճոշ, և զուղիս պնու-
հետեւ 'ի շատիս ստութեանն հոսանս՝ ասելով. Որպէս
վայել է այլ քաղցնուլ. զքաղցն իմանամ, և ոչ մարդ-
կայնովս օրինակեալ ներքատակեմ զնորայն : Օր
մարդու մնալ քաղցնուլն զապականութիւն երգործէ, և
նոյն ինքն քաղցն ոչ է այլ ինչ, եթէ ոչ ապականու-
թիւն :

Եւ յլ ես նախկին, զի և ոչ իւրիք գիտեմ զմծայինն
հարկաւորագունիցն ներքոյ անկեալ բռնուե. զի թէ
այս էր, հարկ էր և մարմին ասել գոլ զպարզն և զան
մարմին զօրութիւն : Եւ սուտ լինի ըստ ձեզ 'ի կնոջ
մարդ զնա լինել գրեալն. այլ զինքեանն բերեալ ե-
րեւեցոյց մեզ յերկնից մարմին : Եւ զձեռն որոյ եր-
թեալ հանդիպիս զոր միշտն ինդրես, Եւ տիբեայ ա-
ռասպելականին : ( ) Երկնակ իմն, մանուկ մոլորեալ ու-
րանօր և երթիցէ, զմայրն վերաձայնեալ կարգայ :

Ղարձեալ զի և որ 'ի մեզ բնութարականքն են հո-
գեկանք և մարմնականք, ոչ են ապականիչք և կամ
ապականութիւն բնութեան մերում : Վրանգի ապակա-
նութիւն ներլինելութեան ներհականայ. և ներհակքն
ոչ կարեն համանգամայն 'ի միում, և 'ի նոյն ժամա-
նակի բաղկանալ. իսկ քաղց և ծարաւ և աշխատութիւն
և տրտմութիւն և հոգք և երկիւղ և ցասումն՝ ևս և
անգիտութիւն և որ սոցին նմանք, համանգամայն ընդ-
ներլինելութեանն բանի առեալ լինի մարդումն. ա-
պառ ռէքեմն ոչ են այսոքիկ ապականութիւն. զի եթէ
էր ապականութիւն, ոչ կարէր 'ի միասին ընդ գոլոյն
բաղկանալ. այլ են բաղկացականք գոյացուե : Վրան
զի ասէր գոյացուցիչն մերում՝ նախահօրն. « Եւ մի ծա-

terarum studio inchoantes, ad stultitiam ascenderunt? *amarum pro dulci dicentes, et ponentes tenebras lucem*²; ita ut malum pro bono fuerint mutuati, et propheticam maledictionem in capita sua praetulerint?

Ita vanis vana applicatis, ut ajebat Job³, et *adjecto mendacio in spe vestra, sub mendacio quoque intrantes occultamini*, juxta Isaiae dictum⁴. Audis Jesum esurientem in Evangelio scriptum, et illico demergeris in gurgites loquacitatis, dicens: « Quo- modo decet Deum esurire? Famem intelligo, minime vero humano more ejus famem configuro: esurire hominem corruptionem agit, et fames ipsa nihil aliud est, quam corruptio. » At ego primum nullo modo novi divinam naturam necessitatibus esse subjectam; alioquin necesse foret carnem etiam dicere simplicem illam et incorpoream Virtutem. Itaque falsum erit secundum vos etiam scriptum de illo, hominem ex muliere factum fuisse; sed potius dicendum erit propriam de caelo ductam carnem nobis apparere fecisse. Quo posito, abiens confugis, quod semper optabas, ad Eutychium fabulosum; eodem saepe modo, quo puer errabundus ubicumque vadat, clamans vocat matrem.

Praeterea, etiam quae nobis sunt naturalia, tam spiritualia quam corporalia, non sunt corruptiva, vel nostrae naturae corruptio. Corruptio enim generationi opponitur; contraria autem non possunt simul, eodemque tempore subsistere: attamen fames, et sitis, labor, et moeror, sollicitudo, et timor, ira, et ignorantia, hisque similia, unâ simul cum generatione rei accipiuntur in homine: ergo non sunt corruptiones. Si enim corruptiones forent, non possent cum existentia consistere; verum reipsa coexistunt substantiae. Siquidem Protoparenti nostro dicebat Creator: *Ex omnibus arboribus, quae sunt in Paradiso, manducans manducabis*⁴. Nonne hoc

³ Isai. 28. 15.

⁴ Gen. 2. 16.

ուոց՝ որ են 'ի դքսախորդ, ուտելով կերիցես, : Լ՝յս՝ ոչ ապաքէն ըստ ընուծեն պատշաճեալ կերակրողականին առաջի դնէր զպէտս . զի եթէ ոչ այս այսպէս, աւելորդ վարկանիմ զամենապտուղն զայն տնկագործողին տնկեալ զգրախտն . և 'ի նմա դնելով զմարդն՝ հրամայեալ անդուստ վայելել նմա :

Եւ դարձեալ թէ՛ " Ի պտղոյ ծառոյն՝ որ 'ի մէջ դրախտին, մի ուտիցես, զի մի մեռանիցիս, : Եթէ ոչ երկիւղին տրամադրութի 'ի բանականութեան նորա բնաւորեալ էր յոգւոյ, զիմրդ զգուշացուցանէր, և կամ զգուշացեալ լինէր, և կամ մեղադրիւր յետ ոչն զգուշանալոյ : Եւ յառաջ քան զայս գրեալ է, գործել զնա և պահել զփափկականն զայն դրախտ՝ զոր տնկեացն : Եւ աջինն զաշխատութիւն, և երկրորդն զհոգալն ընդ ինքեան շարամանեալ ունի : Իսկ զքընոյն ունակութի բացայայտակի 'ի գրեցելոց անտի բանից ծանեալ . " Եւրկ, ասէ, անծ թմբուի 'ի վերայ Լ՝դամայ՝ և ննջեաց, : Եւ արտաբուստ 'ի նմա բերելով զքնոյն իրակութի, այլ բնաւորականին ըստ պիտոյիցն 'ի վերայ անկեալ կրից : Իսկ զցանկութի՝ յորոց ցանկացան հրաժարեցուցեալն պտղոյ՝ իմանամ : Եւ զոր ասէն, " Լ՝դամայ ոչ գտաւ օգնական նմա, : այսուիկ զտրամութի նշանակէ զնախաստեղծին, զայլ 'ի կենդանեացն զուգակենակցաբար ըստ ազգի տեսանելով վայելացեալս, յաղաքս նորին տրտմէր ընդ իւրն միայն անտուն ամայուի և զրկանս : Եւ և զառաջգիտութեն ոչ ըստ ընութե 'ի նմա ասեմ գու նախատեսութի, այլ յանձային հոգւոյն ազգմանէ, որ երբեմն շարժէ, և երբեմն առ ինքն ամբոյնեալ՝ թողացուցանէ զմտաւոր և զբանական հոգին . զի այսմիկ ոչ որ յարարելոց աստի արժանալ ցաւ հասանել գոյից . միայն արարչականին այս հետեւեցի . որպէս և ինքն Եսայեաւ ասէ . " Եւ որպէս ըստ ընութեան և նախ քան

1 Gen. 3. 3.

3 Ibid. vers. 21.

2 Ibid. 2. 15.

4 Ibid. vers. 20.

secundum naturam coaptans proponebat usum vescendi? alioquin supervacaneum, ut reor, foret Plantatorem omnigenis fructibus Paradisum illud plantasse, ibique homine collocato, praeceptum illi imposuisse iisdem frui. Et rursus: *De fructu arboris, quae est in medio Paradisi, ne comedas, ne moriaris* ¹. Nisi timoris dispositio in rationali ejus anima nata fuisset, quomodo cavere illi juberet? aut quomodo ipse cavere potuisset, vel culparetur, postquam cavere neglexisset? Ante id quoque scriptum est: *Ut operaretur, et custodiret deliciosum illum Paradisum* ², quem plantaverat. Quorum primum labores, secundum vero sollicitudines secum habet conjunctas. Somni porro habitudinem palam ex scriptis illis verbis novimus: *Immisit, inquit, Deus soporem in Adam, et obdormivit* ³ non extrinsecus inducens ei somni actum, sed naturali, ubi opus fuerat, superveniente passione. Desiderium vero ex optati fructus prohibitione conjicio. Quod autem dicit: *Adae non inveniatur adjutor ejus* ⁴, per hoc designat Protoplasti tristitiam. Caetera namque aspiciens animalia fuisse decorata, eo quod juxta genus pares cum paribus convivebant, moerore idcirco afficiebatur, quoniam ipse solus erat desolatus familiâ carens. Nec non praescientiae haud secundum naturam in eo dixerim esse praenotionem, sed ex divini Spiritus inspiratione, qui nunc movet, nunc ad se ipsum contractus, intelligentem rationalemque animam relinquit. Nulla namque creatura digna facta est, quae hanc praescientiam consequeretur; solus enim Creator id consequitur: sicut vel ipse per Isaiam dixit: *Nemo est praeter me, qui sciat novissima, antequam fiant simulque perficiantur* ⁵.

Constat porro, secundum naturam, et ante peccatum haec fuisse, non jam postea propter peccatum intrusa in nostram naturam, ut tibi proferre visum est. Sed quoniam unum idemque animae ductor li-

⁵ Isai. 46. 9. sic habet Arm. lectio.

զյանցանին այսօրիկ, և ոչ յետամոռականաբար 'ի մեղացն 'ի ներքս անկեալ 'ի ընուծին. որպէս և քեզ թուեցաւ ասել: Իայց վասն զի մի և նոյն անձնիշխանութի առաջնորդականիս՝ յերկուս կողմանս հակամիտեացի յարձակմամբ ցանկուծէն, երկատեսակ իմն սոցայն կարծեսցի գոլ տրամադրուծի. որ մին հոգւոյն անուանի, և միւսն մեղաց: “ ( ) րէնք հոգւոյն կենաց ազատեցին զիս յօրինաց մեղացն և մահու, ” Պաւղոս ասէ. և եթէ “ Տեսանեմալ օրէնս զինեալ հակառակ օրինաց մտացն, և գերեալ զիս ռրինօք մեղացն որ են յանդամս իմ, ”:

Իբրդ ոչ եթէ ներքսածողականք են մեզ մահուն և ապականութե քաղցն և տրտմուին և այլքն աժնեքին, և կամ ինքեանք սոքա ապականութիք իցեն. այլ 'ի ձեռն առնելով առաջնորդականին, որպէս երկրագործն զսերմանսն, սերմանելով նոքօք առ մարմին, 'ի մարմնոյ անտի հնձեսցէ զապականութի. և սերմանելով 'ի հոգին, 'ի հոգւոյ անտի հնձեսցէ ըզկեանսն յաւիտենից: Այլ էր ինքն տրտմութին մահ, այլ աշխարհի տրտմութին ներգործէ զմահ. իսկ որ ըստ այ տրտմութին է՝ անզղջականին հանդիպեացի փրկութե: Այլ ոչ այս միայն, այլ և որ փոխանորդենն զնոսա հակակայքն՝ նոյնաձեւապէս իմն երբեմն առ կեանս, և երբեմն առ մահ պարաբերելով ածանին. քանզի ուրախութե փոխանորդի տրտմութին, և զուրախութին՝ որ չարութիւն է շարամանեալ առ սուգ և տրտմուի՝ 'ի բաց հալածել սպառնայր մեծն Դաւիթոս. “ ( ) աղը ձեր, ասէ, 'ի սուգ դարձցի, և ուրախութի ձեր 'ի տրտմուի, ”. և նովին այսուիկ ուրախութե՞ որ առ ան սիրովն՝ ընդարձակեալ հոգին, յամժամ ուրախանալ հրամայի 'ի Պաւղոսէ: Սոյնպէս և ուտելն որ յորկորստութեն է՝ դարովի. իսկ այն որ անային փառացն է լրումն՝ սեղանն, բարեբաւ նեալ լինի, ըստ նորին իսկ Աւագելոյ բանից. “ Եթէ ուտիցէք, ասէ, եթէ ըմպիցէք, զամ 'ի փառս այ արաջիք ”:

1 Rom. 2. 2.

2 Ibid. 7. 23.

3 Gal. 6. 8.

4 II. Cor. 7. 10.

berum arbitrium per impetum desiderii ad utramque partem deflectit, duplex quaedam istorum arbitretur dispositio; quorum aliud spiritus, aliud peccati nomine notatur. *Lex enim spiritus vitae liberavit me a lege peccati et mortis* ¹, Paulus dixit. Et rursus: *Video aliam legem repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis* ².

Non ergo inducentes sunt in nos mortem et corruptionem, fames et moeror, caeteraeque omnes affectiones; nec ipsae corruptiones sunt, sed prae manibus habens ductrix facultas, sicut semina agricola, si per ea *seminaverit in carne, de carne et metet corruptionem; sin autem seminaverit in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam* ³. Non ipsa tristitia mors fuit, sed *saeculi tristitia mortem operatur, quae vero secundum Deum tristitia est, salutem laetificantem operatur* ⁴. Neque istud dumtaxat, verum etiam contraria, quae iis e contra succedunt, aequâ dixeris ratione nunc ad vitam, nunc ad mortem circumacta ferri; quoniam laetitiae succedit tristitia, laetitiam autem, quae per malitiam conjuncta est cum luctu et tristitiâ, expellendam esse hortabatur magnus Jacobus ⁵: *Risus vester, ait, in luctum convertetur, et gaudium vestrum in moerorem*: verum hoc ipso gaudio, quod est ex amore erga Deum, dilatata animâ *gaudere semper* a Paulo jubemur ⁶. Pariter et esus a gulâ proveniens condemnatur; et mensa, quae divinae gloriae est supplementum, laudatur juxta ejusdem Apostoli dicta ⁷: *Sive manducatis, sive bibitis; omnia in gloriam Dei facite*.

Patet itaque ex dictis illis, etiam de Protoplasto dicendum esse, quod dum in mandatorum observatione progrediebatur, per ista naturalia oppugnans mortem corruptionemque a se removebat, sicque permanente substantiâ, ineffabilem vitam fuisset assecutus. Verumtamen quum in mandatorum trans-

⁵ Jac. 4. 9.

⁶ Philipp. 4. 4.

⁷ I. Cor. 10. 31.

Ի՛նչո՞ւ յայտ է յասացելոց անտի՝ և վամն նախաստեղծին ասել, թէ ցորճան զպատուիրանապահութիւն թեւակոխէր, նոքունմէք այսոքիւք բնաւորականաբար ընդդիմամարտուցեալ ՚ի բաց յինքենէ հալածէր զմահն և զապականութիւն . և այնպէս յարատեւողագոյն գոյացութե՛ք՝ անճառելեաց երթեալ հանդիպանայր կենաց : Իսկ յորժամ առ պատուիրանազանցութիւն ՚ի վայր սողոսկեալ անկաւ, յորմէ և մեղացն եղև բողբոջ, յայնժամ ընդ լծով մահու և ապականութեան մտեալ հնազանդիւր : Եւ այսպէս ոչ ստեղծիչն, և ոչ ստեղծեալն ՚ի նմանէ, այլ ինքնակամութիւն ստեղծուածոյն և պատրանք բանսարկուին զմահն և զապականութիւն ՚ի մերումն յարագրեաց ընութե՛ք : Ի՛այց սակայն դժուարաշարժ առ մեզն յայնժամ, և դիւրաշարժագոյն առ բարին . որպէս և այժմիկ յապականացուս անկեալ կեանս՝ հակառակաւն այսոցիկ վտանգիմք, դիւրաշարժ առ մեզն, և դժուարաշարժ առ առաքելութիւն փոփոխելով :

Եւ զայս այսպէս որպէս յընթացման ըմբռնեալ բանիս՝ քոյինն սակա բանի . զի զնոյն ինքն բնաւորականս՝ ապականութիւն թարգմանեցեր . ոչ միայն որք ընդ մարմնութեան են յարահիւսեալ աշխատութիւն և քաղցն և քուճն, այլ և որ յողորջն են եռատեսակ մասունք, խոհականն և ցանկական և ցամանական . որք են ոչ այլ ինչ, այլ բնաւորականք և ընութիւնք մարդկային կազմածիս, հակառակամարտք զինեալք պատուիրանապահութիւն առ մահն և ապականութիւն . իսկ ՚ի պատուիրանազանցութե՛ն վահանընկեց լինելով մասն եղանին թշնամեացն :

Ի՛նչո՞ւ զի երեւցոյց բանս՝ ոչ մեղք և ոչ ապականութիւնք հոգեկանացն և մարմնականացն մերոց լինել կրից, այլ որակք ոմանք, և որակութիւնք մարդկայնոյս պատշաճեալ գոյացութե՛ք, զի՞նչ զարմանք են, թէ և Փրկին սղօք ՚ի կենցաղավարելն ընդ մարդկան վարեցաւ, ուրանօր և կամեցաւ, և յորժամ և որքան . ոչ օտար յեղանակաւ և կամ ստուերաւ իւրք, այլ ճշմարտութե՛ք . և զմերն իսկ առաջի արկանելով

gressionem praeceps ceciderit, unde peccati quoque pullulatio processit; tunc sub mortis corruptionisque jugum se se introducens obtemperabat. Sic neque Creator, neque ab eo creatus, sed propria creaturae voluntas, simulac diaboli seductio mortem corruptionemque nostrae inseruit naturae: quae tunc tamen haud faciliter in peccatum ferebatur, propensiorque erat ad bonum; secus autem nunc, postquam in corruptibilem cecidimus vitam, per contraria periclitamur; facillime nos ad peccatum, perquam difficile vero ad virtutem movemur.

Haec autem sic obiter dicta sunt propter verba tua; quia vel ipsa naturalia corruptionis nomine commentatus es; nec ea tantum, quae cum carne nostra sunt connexa, ut labor, fames, et somnus; sed etiam quae in animâ sunt triplices facultates, rationalis, concupiscibilis, et irascibilis; quae nihil aliud sunt, quam naturales, atque innatae humanae constitutionis affectiones; quae per mandatorum observationem contra mortem corruptionemque armantur; per transgressionem autem, clypeo rejecto, se se hostibus dedunt.

Quum igitur sermo noster demonstraverit passiones nostras spirituales corporalesve, neque peccatum neque corruptionem esse; sed quasdam qualitates affectionesque humanae convenientes substantiae, quid ergo mirum, si vel iisdem Salvator, quum conversaretur cum hominibus, usus fuerit, ubi, et quando, et in quantum voluerit: non alieno modo, aut specie tenuis, sed veraciter; atque ita nostra quoque sibi naturalia proponens, carni permiserit suis propriis affici? Quemadmodum dixit sanctus Gregorius Nyssenus: " Quoniam jejunus ¹, ait, permanserat per " quadraginta dies, postea esuriit, et permisit, quando ei placuit, naturae peragere sua ".

Itaque ratione suae carnis ex nobis assumptae nostras patiebatur passiones, minime vero secundum

¹ In Serm. De Beatitudine.

ընաւորականս՝ թուղացուցեալ մարմնոյն կրել զիւրմնս :
 Որպիտքն Վրիգոր ասէ՝ Վիւսացի Վրանդի անսուաղ,
 ասէ, զքառասուն օր մնացեալ յետոյ քաղցեաւ . և
 ետ՝ յորժամ արորժեաց, ընուծեն զիւրն կատարել :
 Վսպ ուրեմն ըստ օրինի մարմնոյն իւրոյ՝ զոր ի
 մէջն ընկալաւ, զմերն կրէր կիրս . և ոչ ըստ անու-
 թեն, որպէս քեզ թուի ասել : Օյ եթէ ըստ անու-
 թեանն հնար էր զմարդկայինսս կրել Վրի, ապա
 թերեւ ոչ մարմն էր գգեցեալ ի կուսէն ի մերմէ
 ընուծէս, այլ զնոյն զնախահարցն էր պահեալ զե-
 րևուծական տեսուի . որպէս առ Մարտիրոսն և
 կեր, և ընդ Յակոբայ եղև կուսակից . ցլ՝ քամ և
 ցլ՝ յայէն անգիտաբար հարցանէր : Իսկ եթէ այն նը-
 մանուծիք և օրինակք էին ճշմարտութե, իսկ այս
 նոյն ինքն ճշմարտութիւն՝ և ոչ օրինակ, ապա յայտ է
 ուրեմն, թէ ճշմարտութիւն էր և երևումն, ճշմար-
 տութիւն էր և երևեալն, ճշմարտութիւն էր և կրելն,
 ճշմարտութիւն էին և կիրքն : Եւ թէպէտ և անային
 զօրութիւն կարօղ է և ի նմանութե զճշմարտութիւն
 պահել, որպէս ասաց ոմն ի Խաչն մերն Վրիգորիոս,
 սակայն առ վերջնովս զառաջինսս յիշեցեալ զերև-
 մունս և զկիրս՝ նմանութիւն և օրինակ զնոսս ասելի
 է, և ոչ ճշմարտութիւն : Իսկ ճշմարտութիւն կոչեմ
 զիւրն, և ոչ զանունն միայն : Եւ որպէս իր էր ե-
 րևեալն ի կնոջ, իր ուրեմն էին և ներգործեալքն ի
 նմանէ և կրիցեալքն : Եւ որպէս զմարմնն Վանին ոչ
 յայլմէ իմեքէ ծանեալք, այլ ի կուսէն, այսինքն ի
 մարդկային զանդուածոյս, նոյնպէս և զկիրսն մարդ-
 կայինս ըստ մեզ և զմերն ասեմ կրեալ Վրի, և ոչ
 ըստ անայնոյ, և կամ զայլոյ ուրուք : Որպէս և մեծն
 Վրիգոր ասէ՝ Վաղիազու . Վրկին էր՝ ըստ որում
 վաստակեցաւ, և երկեաւ, և արտասուեաց, և
 քաղցեաւ, և ծարաւեցաւ օրինոք մարմնոյն : Վրկինն
 ասել զանձ Վանն, և զնորայն յայտնեաց մարմն . և
 օրինոք մարմնոյն ասելն՝ ըստ մարդկուս, և ոչ ըստ
 անուծե նշանակէ կրել զկիրսն : Օրդու և ոչ զմի

1 S. Gr. Illum. apud Agath.
 pag. 139.

2 Serm. de Epiph.
 3 Integram hanc Severiani ho-

divinitatem, ut tibi dicere videtur. Nam si secundum divinitatem fieri posset, ut Christus humana pateretur; nec carne quidem indutus esset ex Virgine secundum nostram naturam; sed eandem, qua Patriarcharum diebus usus est, habuisset phantasticam visionem: sicut penes Abraham manducavit, et cum Jacob colluctatus est, et Adamum et Cain uescientis more interrogavit. Quod si illa erant veritatis similitudines atque exempla, istud autem veritas ipsa, non exemplum; patet ergo, quod veritas erat ipse quoque aspectus; veritas erat et ipse, qui apparuit; veritas erat etiam pati, veritas passio quoque. Quamvis enim potuisset virtus divina etiam in similitudine veritatem servare, ut dixit Sanctorum quidam, Gregorius noster¹; attamen collatis cum hac postremâ priscis illis visionibus affectionibusque, illae similitudines et figurae dicendae sunt, haud sane veritas. Veritatem autem voco rem ipsam, non autem nomen dumtaxat. Sicut ergo res erat apparitio ex muliere, res profecto erant etiam ea, quae ipse egit et passus est. Et sicut carnem Verbi non aliunde novimus, nisi ex Virgine; ex humanâ nempe massâ; sic etiam humanas passiones secundum nos, atque nostras Christum subiisse dico; minime vero secundum divinam, vel aliam quamlibet naturam. Quemadmodum etiam dixit magnus Gregorius Nazianzenus²: « Duplex erat, quatenus fessus est, timuit, » lacrimatus est, esurivit, et sitivit carnis lege » : *duplex* dicendo, Verbum divinum, ejus quoque Carnem exposuit; dicendo autem, *Carnis lege*, secundum humanitatem, haud vero secundum divinitatem designat subiisse passiones. Quorum tu neutrum concedere potes, quippe qui vel ipsas humanitatis affectiones asseruisti esse peccata.

De quibus sic disserebat gratosus Severianus Galensis Episcopus³ in sermone de Salvatoris dispensa-

miliam, cum integro suo libro a ris fecimus ann. 1827.
nobis latine reddito, publici ju-

զոր յաղագանէ կարես առնուլ յանձն. յաղագս որոյ զնոյն ինքն ընքեան զմարդկային կազմածս մեղս ասացեր գոլ :

Օ որմէ առաւելաշնորհն Սեւերիանոս ասէր զառաջագոյն եպիսկոպոսն 'ի տնօրէնութեան Փրիկին բանի . ինչարշարելին , ասէ , չարչարի չարչարելեան . ոչ ընդ այնու կարեօք եմուտ' որ 'ի մեղսն տանիցին , այլ որ զհասարակաց բնութիւնս պատեալ է : Վնազի ոգի և մարմին ծառայեն կարեաց' որ 'ի մեղսն տանին , և այնց կարեաց' որ արտաքոյ քան զմեղսն ինքն . այսինքն քաղցնուին և ծարաւեն , և վաստակեն և ննջեն' մարմնոյն կարիք են , այլ ոչ եթէ 'ի մեղս համարեալ իցեն . իսկ պոռնկութի և պղծութի և հակառակութի' այն կարիք մեղաց են : Վոյնպէս և ոգին ունի պատեալ զիւրե կարիս յարարէ բնութեն ընկալեալ զօգտակարսն և զկարեւորսն , զերկիւրն և զարտմութիւնն և զցասումն : Եւ եթէ լոկ առանձինն քննիցին , կարիք կոչին . իսկ չափով և ըստ ժամանակի' օգնականութի են բնութես : Օ այս ասաց , և 'ի վերայ երեր' ասելով . Օ կարիս մարմնոյ և ոգւոյ' որ արտաքոյ քան զմեղսն իցեն , կալալ յանձին կենարարն . քաղցեալ ըստ մարմնոյ , ծարաւեցալ , վաստակեցալ , ննջեաց . և այնու ոչ եթէ զատուածութիւն ինչ թշնամանեաց , այլ վասն զմարմնոյն բնութի ճշմարտութե' յայտնելոյ : Վոյնպէս և ըստ չնչոյն' երկեալ , տատամեցալ , տրտմեցալ . “Տրտում է ասէ շուշ իմ մինչև 'ի մահ” . և դարձեալ , թէ “ Սկսաւ տրտմել և հոգալ” . և այն չէին կարիք մեղաց , այլ բնութեան մարմնոյն ծանուցիչք : Եւ դարձեալ ասէ . Օ ի յառաջագոյն կարեկեացէ զերանոս հերձուածողացն , և յայտ արասցէ , թէ զայս մարմինս զգեցալ , որ ընդ բազում կարեօքս մտանէ , որ զանգիտես 'ի չարչարանաց , որ դողայս 'ի բռնութե' մահու , որ խուլի և տրտմի ընդ վախճան կենաց :

Իհաւաստիկ յայտնի բանիւ երեւցոյց տուրբ հայրս'

1 In oper. Sever. habetur luxuria.

2 Matth. 26. 38.

3 Marc. 14. 33.

4 Serm. IX. qui locus nomine ejusdem Severiani Gabalensis E-

tione : « Cruciatum, inquit, subiit qui pati non po-
 » terat, per passibile corpus; haud illas affectiones
 » subiit, quae in peccatum perducant, sed quae affi-
 » ciunt communem naturam. Anima enim et corpus
 » serviunt affectionibus tam in peccatum ducentibus,
 » quam iis, quae extra peccatum sunt: Ut esurire, si-
 » tire, fatigari, et dormire affectiones sunt corporis,
 » nec tamen in peccatum habentur; at fornicatio,
 » pollutio, et contentio ¹ affectiones peccati sunt.
 » Pariter anima quoque habet circumpositas sibi af-
 » fectiones a Creatore ex ipsâ naturâ susceptas, eas-
 » que utiles et necessarias, ut timorem, moerorem,
 » et iram. Quae si se junctim examinentur, passiones
 » vocitantur; moderate tamen, et ad tempus, adjutri-
 » ces sunt naturae nostrae ». Quibus dictis addit :
 » « Eas passiones corporis et animae, quae sunt extra
 » peccatum, suscepit Salvator: esuriit secundum car-
 » nem, sitivit, defatigatus est, et dormivit: hisce ta-
 » men nullatenus divinitatem suam inhonoravit, sed
 » ut carnis naturam veraciter manifestaret. Similiter
 » secundum animam timuit, sollicitus fuit, tristatus
 » est. *Tristis est*, inquit, *anima mea usque ad mor-*
 » *tem* ². Et rursus : *Coepit pavere et taedere* ³: quae
 » sane non erant affectiones peccati, sed naturae car-
 » nis indicia ». Praeterea dicit: « Ut praeveniens ob-
 » strueret Haereticorum ora, atque manifestaret hanc
 » nostram induisse carnem, quae varias subiit affe-
 » ctiones, quae pavet dolores, quae timet vim mor-
 » tis, quae turbatur ac terretur de fine vitae ⁴ ».

Ecce claris verbis ostendit sanctus Pater passiones,

piscopi citatus legitur in Concil. liorum Florentiae edit. Tom. x.
 Rom. sub Martino I. habito an. fol. 1091.
 949. Vid. Mansi Collect. Conci-

ոչ մասունս գոլ մեղաց և ապականութե՛ն, որ 'ի մեզ գտանին կիրքս, այլ բնական մարմնոյ և ոգւոյ կարիք. առ որս կամաւ և ըստ կանխատեսութե խորհրդոյ յայնոսիկ խոնարհէր նորն, և ոչ եթէ բռնազբօսութեամբ զփրկչականն զիւրեամբք ածել կարէին զմարմինն. զի այս սոսկ մարդոյ է՝ բնականացն 'ի հարկի կալ ծառայութե կարեաց: Իսկ Ղանն անծ ընդ ինքեան անբակաբար զմերն միաւորեաց. յորժամ կամէր ինքն, յայնժամ ականարկէր մարմնոյն իւրոյ յառաջ ունել զբնականն, առ 'ի ճշմարտելոյ զբովանդակն ընդ ինքեան միաւորել զմարդկայինն զօգի և զմարմին: Որպէս հրաշալին ասէ Յոհան Կոստանդինուպօլսի. Եւ զիմորդ այգուցն քաղցնոյր. յորժամ կամէր և թոյլ տայր, ասէ, մարմնոյն, յայնժամ զգայր իւրոց կարեացն:

Եթէ այդպէս է՝ ասեն, ապա փոփոխելի էր ՎՅ. երբեմն տկարանայր մարմինն՝ թոյլ տալով նմա բանին, և երբեմն զօրանայր՝ ընկալեալ 'ի բանէն: Կարձեալ թիւրահաւատք առ 'ի թիւրեկ յանդգնեալք զհաւատո ուղիղս: Օ ի՞նչ ասես և զմեռանելն վասն մեր զՎՅ. եթէ ըստքեզ է, կամ մեռաւ և փոփոխեցաւ. և կամ թէ ոչ փոփոխեցաւ, և մեռաւ ոչ: Ի՞պա եթէ և մեռաւ, և ոչ փոփոխեցաւ, ըստ նմին և ընկալաւ զկիրմն, և ոչ այլայլեցաւ 'ի կրիցն. և որպէս 'ի մահուն զմերն ընկալաւ զմահ, այս է՝ օրոշեալ զշունչն 'ի յիւրմէ մարմնոյն, սապէս և 'ի կրեին՝ մերումն նոյնաձեւապէս հաւասարեաց կրից: Որպէս սուրբն Ղասիլիոս ասէ յառ գոհութեանն Ճառի՝ ասելով. Երբ որպէս ընկալաւ զքաղցնուն նոր՝ հաստատուն կերակուրն չնչեցեալ 'ի նմանէ, և զծարաւելն իրաւացոյց խոնաւութեն ծախեցելոյ որ 'ի մարմնին. և վաստակեաց՝ մարմնոյն և ջղացն յուղեգնացութեն ձգեցելոյ. ոչ անծութեն աշխատութե տաժանեցելոյ, այլ մարմնոյն՝ որ 'ի բնութեն յարմարագոյն է՝ զպատահումն ընկալաւ. նոյնպէս և զարտօսոյն իրաւացոյց, զբնական լինել 'ի մարմնի ըզպատահումն թուղացոյց: Եւ յայնչս 'ի սքա հայրն:

1 Chrysost. Hom. 67. in Matth.

2 Tom. II. pag. 29. Edit. Paris.

quae in nobis inveniuntur, non esse peccati corruptionisque partes; sed naturales corporis animaeque affectiones, ad quas ultro et secundum providentiae consilium se se humiliabat Dominus; neque per violentiam poterant (*affectiones illae*) sibi subjicere Salvatoris carnem. Id namque meri hominis est, ut necessario naturalibus deserviat affectionibus. At Verbum divinum, quod indissolubiliter secum nostram univit naturam, quando ipse volebat, tunc annuebat carni suae naturalia proseguere, ut revera ostenderet, integram sibi humanam conjunxisse animam et carnem. Quemadmodum dicit admirabilis Johannes Constantinopolitanus¹: « Et quomodo *mane esuriit*? Quando id voluit, inquit, et carni concessit, tunc illius » sensus ostendit ».

Si ita est, aiunt, mutabilis ergo erat Christus: nunc debilis erat caro, permittente ei Verbo; nunc fortis, Verbo eam roborante. Iterum protervae fidei viri rectam detorquere fidem praesumunt! Quid ergo dixeris de illius quoque morte propter nos? Si secundum te accipiat, aut mortuus est et mutatus; aut nisi fuerit mutatus, neque mortuus. Sin vero et mortuus est, et non mutatus, eodem pacto suscepit quoque passiones, nec tamen per passiones fuit immutatus. Et sicut in morte nostram sustinuit mortem, hoc est sejunxit animam a suo corpore; similiter patiendo nostris aequè particeps fuit passionibus. Sicut sanctus Basilius loquitur in homiliâ de Gratiarum actione, dicens²: « Quemadmodum igitur Dominus, solidis cibis digestis famem sustinuit, sitimque admisit³ humore corporis consumpto, et defatigatus est ex itinere musculis ac nervis plus aequo distentis, non succumbente labori divinitate, sed corpore, quae ipsius naturam comitari solent, accidentia suscipiente; admisit quoque lacrymas, carni sinens accidere, quod erat ei naturale ». Ita sanctus Pater.

³ Arm. *certam reddidit*.

Ուստի յայտ է՝ թէ հաւաստապէս ընականացն թոյլ տուեալ՝ զանցնիւրցն իրողուն առ իւրն անապականապէս ազդել մարմին և հոգի՝ ինքնիշխանական կամօք՝ յորժամ և կամեցան . ոչ անուանն և ձեռն և եթ , այլ առաւել իրացն՝ որոց և անունն՝ յիւրաքանչիւրն համբերեալ . և այսր աղազաւ ըզմերն ասի ընդունել կիրս : Եւ և ըստ մեզ , եթէ ոչ յոյժ գայթաղեացիս բանիւս , զապականութեն ընդ միտ ածելով տեսակս . քանզի ես զընականացն ասեմ բուռն հարկանել զԻՅ . դու զանընականն ի ներքս մղես , այս է զապականութի և զայլայլութի : Այլ էր սոսկ մարդ , բայց և ոչ անձ մերկ . այլ մանաւանդ անձ և մարդ միանգամայն . էր ինչ՝ որ ըստ մեզ , և էր ինչ՝ որ ոչ ըստ մեզ՝ յինքեան ցուցանելով տիրս . քաղցեալ ըստ մեզ , և քաղցնլովն ոչ ըստ մեզ՝ առ յազեցուի երկնային բարութեն զմեզ փոխաբերեաց : Այլ թէ յառաւել մարդ , ոչ ևս ընդ կրեին ներգործեալ կարող . և եթէ միայն անձ , ոչ ևս ներգործելովն կրել գիտակ : Բայց այժմ առ երկոսին միանգամայն բաւական լիեալ . առնլով յինքն զտկարութի մեր՝ և ըստ մեզ , եղեալք և մեք զօրութե նորա հաղորդք՝ և ըստ նմա : Եւ զփտացաւ , և նովին մարգարէաշնորհս զմեզ յարդարեաց : Եւ եւաւ ըստ մեզ՝ թաղման տալով զիւրն մարմին , և ստուգապէս մարդկային շնչովն առ դժոխականն ժամանեալ . յորոց միովն՝ զմահուն ընկալաք լուծումն , և միւսովն՝ զապականութեն զքակտումն : Այլ միանգամայն ասել , թէ զամենայնսն իւր ընտանեցոյց զմերսն ընականս , որովք իւրումն զմեզ ընտանեցուցանէր ընականաց : Այլ զայս լուսաւորագոյնս մեծն Եւթանաս ասէ Եղեքսանդրի . “ Համբերեալ Բանին ծննդեան մարմնապէս . և զնորին աւրարածն ի մեղս և յապականութե և ի մահու ցրել եւալն՝ ինքեամք ժողովեալ նոր պատկերաւ . վասն որոյ զմեղացն դատապարտութիւն յերկրի արար , և զանիծիցն բարձումն ի վերայ փայտին , և զապականութեն քակտումն ի գերեզմանին , և զմահուն լուծումն ի դժոխս : ” Եւ վերայ ամենայն տեղոյ եւ , զի

Unde constat, quod revera naturalibus permittebat, singula agere in corpus suum atque in animam incorruptibiliter per liberam voluntatem, quandoque volebat; haud nomen dumtaxat, et figuram, sed res ipsas, quarum est nomen, singillatim sustinens. Propterea nostras dicitur suscepisse passiones, necnon secundum nos; nisi nimis scandalizeris in hoc dicto, examinatis corruptionis generibus. Ego siquidem naturalia Christum suscepisse assero; tu autem innaturalia intrudis, corruptionem videlicet et mutationem. Non erat merus homo, sed nec merus Deus; potius Deus simul et homo. Ideo quaedam sicut nos, quaedam vero non omnino sicut nos praeseferebat Dominus: esurivit sicut nos, et esuriendo non sicut nos ad caelestium bonorum saturitatem nos transtulit. Si purus homo erat, non poterat in passione agere; si vero solus Deus, non amplius agendo passionis conscius. Nunc porro in utroque pariter sufficiens compertus est, sibi conciliaus infirmitatem nostram, et sicut nos; ita nos quoque virtutis ejus participes facti sumus, et sicut ille. Ignoravit, sicque prophetiae gratiis idoneos nos effecit. Mortuus est sicut nos, corpore suo sepulturae tradito, et revera per humanam animam ad inferos pervenit; quorum per unam mortis recipimus dissolutionem, per aliud autem corruptionis destructionem. Summatim dicam, omnia nobis naturalia sibi familiaria fecit, ut per eadem nos familiares redderet naturalibus sibi. Haec porro aperte dicit magnus Athanasius Alexandrinus¹: „Subiens Verbum nativitatem corporaliter, suam ipsius creaturam in peccato, corruptione, et morte dissolutam in se ipso per novam imaginem congregavit. Quapropter peccati condemnationem in terrâ, maledictionis abolitionem in ligno, a corruptione immunitatem in sepulcro, et mortis dissolutionem in inferno peregit: omnemque locum permeavit, ut totius hominis salutem perficeret, formâ imaginis nostrae in se ipso

¹ Contra Apollin. lib. 1. num. 5.

ամենայն մարդոյ փրկութիւն գործեսցէ, զպատկեր մերոյ կերպարանիս յինքեան ցուցանելով: Վրանգի զինչ պէտք էին այ ծնանելի կնոջ, առել հասակաւ և ամաց թուով, որ և զյաւիտեանսն արար. և կամ գարձեալ խաչին և դերեզմանին և դժոխոցն, յորս մեք անկաք. եթէ ոչ զմեզ խնդրէր՝ ի ձեռն մերոյ պատկերիս կենագործելով զմեզ, և յիւր միաբանութիւն և նմանութիւն կատարեալ պատկերին կոչիցէ զմեզ:

Օ այս այսպէս ասելով անձազանն հօր՝ յայտ արար, թէ ոչ մեծագորն և եթ իւրով զօրութիւն և կամ իշխանասաստ հրամանաւն զմերն տանջեաց տանջիչս լանն անձ, այս է զմեզն և զպակասութիւն և զմահ. այլ մարմնով իւրով որ ի մէնջ, և բանական հոգւովն ի նոսա հպեալ՝ զյաղթութիւն ցուցանէր: Եւ այսպէս երկրորդս լիցամառացոյն գտաւ նորոգող. զի զոր օրինակ նա վիրաւորեալ ի մեղացն՝ հաւառակորդին՝ տ զինքն ի ծառայութի, եւ անմեղուք մերձեցեալ՝ զմեզն դատապարտեաց. և վիրաւորեցելումն ի վերայ բերելով զողջութի՝ ծառայեցուցանել զծառայեցուցիչն հրամայեաց ծառայեցելոյն: Եւ զայս գտեալ մեր զազատութի ի նենչն՝ ոչ այլով իւրեք օրինակաւ, այլ ի ծառայական կրիցն անտի, զոր կատարեաց իւրով մարմնովն հնազանդ լիեալ հօր մահու չափ. որպէս թէ ի տկարութե զօրութի ցուցանել, և ի խոնարհութի գործել ճանապարհ առ բարձրութիւն: Օ այս և մեծն Վրիգոր Վաղիագու ընդարձակագոյն բանիւ բարբառեալ ասէ. «Վերպարանէ զօտարին բովանդակ յինքեան զիմն բերելով հանդերձ իմովքն, զինքեամբ ծախեսցէ զչարութիւնն իբրև զմոմ հուր, և կամ իբրև զգողոյի արեգակն. և ես հաղորդեցայց նորայոցն յաղագս խառնմանն. վասն այնորիկ գործով պատուէ զհնազանդութիւն, և զփորձ առնուլ զնորա ի չարչարելն: Այսպէս զի ոչ էր բաւական սէրն, որպէս և ոչ մեզ, եթէ ոչ և գործովք կատարեալ էր մեր. քանզի գործքն ցոյցէ էին սիրոյն: Այսինչ է վատթարագոյն

„ ostensâ. Nam quid opus erat, Deum, qui saecula i-
 „ psa condidit, nasci ex muliere, aetate crescere anno-
 „ rumque dinumeratione? aut quid opus habuit cru-
 „ ce, sepulcro, et inferno, quibus nos obnoxii su-
 „ mus, nisi nos quaereret, ut per formam nostram
 „ vivificaret nos, atque ad perfectae imaginis suae si-
 „ militudinem imitationemque provocaret „ ?

Haec ita dicens divus Pater declaravit, quod Ver-
 bum divinum non solum per omnipotentem suam
 virtutem, aut praevalentem auctoritatem nostros tor-
 sit tortores; ut peccatum, corruptionem, et mortem;
 sed etiam per carnem suam, quae ex nobis, et ani-
 mam rationalem conflictatus cum iis victoriam cele-
 brabat. Atque ita secundus iste Adam primi illius in-
 ventus est renovator. Sicut enim ille vulneratus a
 peccato, adversario sese dedit in servitutem; iste per
 innocentiam peccatum damnavit, atque salutem red-
 dens vulnerato, jussum dedit illi, qui servivit, ut sibi
 tyrannum cogeret deservire. Quam sane libertatem,
 nos nacti sumus a Domino non nisi per serviles pas-
 siones, quas perfecit in carne suâ, Patri *factus obe-*
*diens usque ad mortem*¹; ita ut per infirmitatem de-
 monstraverit virtutem, et ex humilitate viam parave-
 rit ad celsitudinem. Haec magnus etiam Gregorius
 Nazianzenus ampliori sermone disserens, ait ² „ For-
 „ mat sibi alienam formam, omnia mea in seipso cum
 „ meis ferens, ut per seipsum absumat malum, si-
 „ cut ceram ignis, aut sicut sol vaporem, ut ego
 „ sua per mixtionem participarem: quo circa obedien-
 „ tiam reipsa honore afficit, eamque in passione
 „ experitur. Neque enim satis erat amor, sicut ne-
 „ que nobis, nisi etiam opere perficeremus; quoniam
 „ opus iudicium erat amoris. Haud improbabile erit
 „ fortasse illud quoque in animum reducere, quod
 „ tentat nostram obedientiam, passionibusque suis

¹ Philipp. 11. 8.

² Tom. I. p. 581. Serm. XXXVI.

Թերեւս և զայն զմտաւ ածել, զի փորձէ զմեր հնա-
զանդութիւնն՝ և չափէ զամենայն իւրովք չարչարա-
նօքն՝ արուեստիւ մարդասիրութեն, որպէս թէ ու-
նիցի գիտել իւրովքն զմերս, : Եւ զայս նա :

Բայց մի զամենայն զմարդկական կարիմն 'ի միում
չարի հարեալ ընդ մի համարիցիս . իբրու թէ նմա-
նապէս ամենեցուն զքնաւորելն սոցա առ մեզ վար-
կանելով . որովք և ոչ ամենեքումք այսոքիւք զփրկ
չականն պարտ և արժան է ասել զկիրնդունակու-
թիս : Բանգի ոմանք 'ի նոցանէ բնականք ասին՝ ըստ
բնութեան 'ի մեզ տրամադրեալք . որպէս քաղցն և
ծարսւն և քունն և աշխատութիւն, տրտմութիւն և
երկիւղն և ցասումն և անգիտութիւն : Իսկ ոմանք
յետամտականք 'ի մեզ եղեն : Յորոց մին 'ի նոցանէ՝
'ի մէջ ընկալաւ զսկզքնաւորութիւն, այսինքն մեղքն,
որ զպատուիրանն ուսոյց արհամարհել . իսկ ոմն յա-
րարէն պատուհաս ընդ յանցանացն 'ի վերայ եղաւ՝
մահն : Իսկ ապականութիւ հետեանք ասին մահուն .
ոչ 'ի մէջ և ոչ յարարէն յարեալ եղև 'ի բնութիւն,
այլ որս գտեալ և կերակուր արարեալ իւր զընդ մա-
հուամբ անկեալն . քանզի ներլինելութեն է ներ-
հական, որպէս յառաջն ասացի . որ ապականէ զիրն,
և գողցես թէ յանգոյութի զգոյն ինդրէ ներածել :
Արով առաւել իմնդայր, և չարաչար յուսոյն զուար
ճանայր խաբեբայ և պատրիշն մերոյ նախահօր, որ-
պէս թէ յաղթեալ նախանձեււոյն . և զանուանեալն
'ի բոլոր գոյացելոցս պատկեր արարչին խափանել կա-
րացեալ, որում ոչ իցէ հնար լուծեցելոյն առ նիւթն՝
յորմէ գոյացաւ՝ վերստին միւսանգամ գոյանալ վըւ
տահանայր . և վստն այնորիկ անշունչ և անշարժ նիւ-
թոյն անփոյթ արարեալ՝ միայն բռնացեալ պահէր
զկենդանական շունչն : Աորին աղազաւ ոչ տուեալ
թոյլ ապականութեանն առ իւրն մերձենալ մարմին՝
որ կենագործելն եկն զմեզ Բանն անձ, որ հանդեր-
ձեալն էր քակել զսա 'ի մեռանելն իւրում : ( ) րինակ
իմն՝ շինուածոց զհիմնն 'ի բաց առեալ, և կամ կոր-
ծանումն քաղաքի եղեալ 'ի տապալել զպարիսպն :
Իսկ մահուամբն թէպէտ և պատժեաց զմեզ՝ որ ի-
րաւապէսն դատիւր, այլ սակայն երկեակս 'ի նմին 'ի

„ omnia metitur per benignitatis suae artem ; quasi
 „ per sua scire vellet et nostra „ Haec ille.

4

Caeterum vide ne omnes humanas affectiones in unam seriem reducens , unius instar censeas , ac si eodem modo omnium istarum sit apud nos habitus ; quibus omnibus neque Salvatoris dicendae sunt passionēs. Quaedam enim istarum naturales dicuntur , naturaliter nobis insitae , ut fames , sitis , somnus , defatigatio , moeror , timor , ira , et ignorantia ; quaedam vero postmodum intrusae sunt. Quarum una e- quidem a nobis ipsis principium duxit , peccatum scilicet , quod praeceptum contemnere docuit ; altera vero a Creatore ipso ob delictum cen poena superposita fuit , mors nimirum. Corruptio autem dicitur mortis consequentia , quae nec a nobis , neque a Creatore naturae nostrae fuit insita ; sed ipsa venata est , sibi- que escam paravit subjectos morti. Nam generationi est contraria , ut superius dixi , qua corrumpit rem et quasi ad nihilum reducere nititur entia. Quo valde exultabat , atque maligna spe delectabatur mendax Protoparentis nostri seductor , quasi victor extiterit contra eum , quem invidebat ; ipseque ratum habebat se potuisse impedire , quominus ille , qui inter creaturas appellabatur Creatoris imago , quum resolutus foret in materiam , unde formatus , minime posset iterum reformari : quapropter neglectā inanimi immobilique materiâ , solam vitalem animam tyrannice insidiabatur. Ideo Verbum , quod venit propter nostram salutem , corruptioni nequaquam permisit suum attingere corpus , quum ipsam esset in morte suâ destructurus ; sicut exempli gratiâ , fundamento aedificii sublato , aut muris eversis , corruere urbem oportet. Quamvis autem nos per mortem punierit , qui iuste iudicabat ; verumtamen duplicia in ipsâ morte unum post aliud occultavit utilitatis semina , quae sunt ista : ut peccatum , per quod periclitamur , finem acciperet ; utque indissolubilis vitae prin-

մահուն մի ըստ միովէ զօգտութեն ծածկեաց զսերմանս . որք են պսոթիկ . յորմէ վտանգեալ լինիմք՝ ՚ի վախճան հասանել մեղացն, և անլուծականի կենդանութեան լինել սկիզբն : Եւ յաղաքս այսորիկ ամփութով եկեալ յանձն առնոյր զսա տօրն . զի մեղացն արասցէ լուծումն, և զապականութեն խափանեսցէ զյափշտակութի . զի և յարութիւն կոչեսցէ զմեզ առկեանս :

Իայց կամիմ սակաւութե և ձգտել՝ որ յաղաքս ապականութե իցէ բանս . զի և արժան իսկ է զառաւելազանցս զայս չար մարդկայինս ազին՝ յորովագուշիւք հրապարակել բանիւք . զի գիտասցէ խոհեմագոյն, թէ որպիսի պատուով յիսկզբանն յայ ստեղծաւ բնութիս . և յորպիսի և յորքանս յինքնակամութեն սայթաքեալ եկն յանարգութիւն . և կամ զհարդ եղև փոյթ արարչին մերոյ սակս մերոյն փրկութե մարդ լինել, և արեամբ խաչին իւրոյ ազատել զմեզ միանգամայն ՚ի մեղաց և յապականութե, և ՚ի ծառայութե բանսարկուին բռնութե : Եւ զի և ապականութիւն բոլոր իրի քակտութեան պատճառ՝ այլայլութե ՚ի վերայ հասեալ . քանզի բոլորն ՚ի մեզ սանց բաղկանայ . և զբաղկացեալն ՚ի մասանց քակտէ ապականութի, զայլայլութիւն ՚ի գործ արկանելով : ( ) ընկալ իմն . որպէս թէ առաջի կայցէ բանիս՝ տունկ ինչ ՚ի տնկագործողէն իւրմէ խլեալ . առ որ մերձեցեալ ապականութե՝ փախուցանէ ՚ի նմանէ՝ նախկին հրաման տուեալ այլայլութե, զբնականն որ ՚ի նմա որակութիւն . և փոխանակ այնոցիկ զանվայել չազոյնս ՚ի ներքս ածէ զորպիսութիւնս . և ոչ տայ թոյլ մնալ նմա յայլայլութեն յայնմիկ, այլ ՚ի վայր քարշեալ՝ անցնիւրցն մատուցանէ զնա յորոց բաղկացան տարերց . զոր ապա կարողութի է միայն ամենազօր ձեռինն՝ միւսանգամ զքայքայեալն նիւթ առնոյն հաւաքելով հաստատել տեսակ :

Եւ զի երիս եցոյց մեզ բանս զկործանմանն մերոյ տեղիս . զառաջինն մեր իսկ գտեալ և անձին մատուցեալ, զմեղսն . և զերկրորդն որ գատեւն զմեզ՝ զպատուհամս ՚ի վերայ ընկէց տօ, զմահն : Իսկ զվերջինս՝ հետեանս ասացաք լինել մահուն, զապականութի .

cipium oriretur. Quamobrem omni sollicitudine veniens hanc sibi conciliabat Dominus, ut peccato dissolutionem inferret, corruptionisque rapinas impediret; ut hoc pacto per resurrectionem suam quoque ad supernam vitam nos revocaret.

At aliquantulum adhuc extendere volo, quod de corruptione est, verbum; etenim justum est excessivum hoc humani generis malum copiosissimis verbis vulgare, ut sciat sapientior, quali honore in principio fuerit a Deo creata natura nostra, et in qualem quantamque voluntario lapsu ignobilitatem ceciderit: vel quae fuerit Creatori nostro diligentia, ut propter nostram salutem homo fieret: et *per sanguinem Crucis suae* liberaret nos simul a peccato, a corruptione, et a diabolicae tyrannidis servitute. Corruptio itaque est integrae rei per supervenientem immutationem; causa dissolutionis totum enim partibus constat, atque constitutum ex partibus per immutationem solvit corruptio. Exempli gratiâ; supponamus aliquam plantam fuisse per plantatorem suum eradicatam; quam adiens corruptio, fugat ab ipsâ, eam primum immutans, naturales illi insitas qualitates, posteaque pro iis indecoras inducit qualitates: neque sinit illam in eadem manere variatione, sed deorsum pertrahens eam ad singula quibus coaluerat, elementa reducit. Quam dissolutam materiam deinceps in propriam restituere formam iterum recolligendo unius Omnipotentis manibus erit potestas.

Tria porro loca nobis ostendit ruinae nostrae sermo: primum peccatum a nobis ipsis excogitatam nobisque appropinquatum; secundo mortem, quam Iudex noster Deus superinduxit ut poenam; corruptionem demum, quam mortis consequentiam esse

մանաւանդ թէ յաղթանակ հակառակորդին գտեալ զսա խաբէութեն իւրոյ հանդիսի : Օ՛ր թէպէտ և ասաց ստեղծիչն հողածնիցելոյն , “հողէր և՛ ի հող դանձցիս” , ոչ հրաման տալով , այլ առ որ ինչ երթալ լոցն էր զկնի մահուն , մակձայնելով զայն ասէր : Օ՛ր օրինակ՝ քար ինչ ՚ի բարձուստ ուստեք հոլովեալ , որ մօտն կայցէ՝ ասասցէ , երթալ ունիս՝ մինչև ուրանօր արժանն իցէ երթալ :

Իւրդ են ծայրքն պարզաբար ասացեալ չար՝ և առնուամբ և իրօք . իսկ մէջն ոչ պարզաբար և ոչ նոյնպէս , այլ ՚ի միմեանց ընկալեալ , և շարամանեալ ընդ միմեանս : Վանդի որ ասի մահն , նոյն և քուն ասի . և որ կենացն է վախճան , սկիզբն է կենաց : Եւ ծայրիցն՝ մարդն եղև գտօղ , և բանսարկուն . ոմն զմեղսն , և ոմն զապականութիւն բնութեանս առթելով : Եւ յաղաքս այսորիկ եղեալն վասն մեր մարդ՝ և անուանեալն երկրորդ Իշամ մեղս ոչ արար . վասն զի ոչ գտաւ նենգութի՛ն ի բերան նորա . և ոչ մարմին նորա ետես զապականութի . զի զոր ոչ իւր ինքեան եղեալ ՚ի բնութեն , և ոչ հպեալ ՚ի նոսա : Վանդի աւելորդ և վայրապար վարկանէր՝ յորոց ազատեն զմեզ խորհեցեալ՝ զնոյս ինքեան՝ մատուցանել . իսկ ՚ի պատուհասէ անտի ոչ հրաժարեր . զոր օրինակ բժիշկն արբուցանել զդեղն հիւանդին հանդերձեալ՝ արասցէ իւրով ճաշակմամբն հաւատալի . զի ոչ էր մեղք և ոչ ապականութի պատուհասն , այլ որ զնոսա ՚ի բնութեն հալէր և ՚ի բաց ջնջէր՝ որպէս յոսկւոյ անտի հուր զժանգն : Եւ զայս կամաւորապէս կրել կարողութիւն էր միայն Վճի , և որք ՚ի նմանէ զօրացեալք՝ զորդեգրութեն արժանաւորեցան ընդունել փառս . “ Երորդ լինելով չարչարանացն՝ եղեն և փառացն նորա հաղորդք ” . ոպ ասէ Իշաբեալ , “ Վանդի զոր սիրէ նոր՝ խրատէ , տանջէ զամենայն որդի՛ն զոր ընդունի ” : Եւ սոյն սա՝ թէպէտ “ Իշ ժամանակն ոչ ուրախութե թուի , այլ յետոյ պտուղ խաղաղուն նովաւ կրթելոցն հատուցանէ յարդարութի ” :

1 Genes. 3. 19.
2 II. Cor. 5. 21.

3 Isai. 53. 9.
4 I. Petr. 2. 22. atque Act. 2. 31.

diximus; immo triumphum, quem in seductionis suae palaestrâ nactus est adversarius. Quamvis enim terrogenae dixerit Creator: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*¹; non praecipiendo, sed praedicendo statum, quo abiturus erat post mortem, id proferebat: ut si quis, exempli gratiâ, saxo cuivis ex alto loco decedenti, proxime adstans dixerit: Restat tibi, ut, quocumque ire liceat, vadas.

Extrema igitur sunt mala simpliciter dicta tam nomine, quam reipsa: media vero non simpliciter, nec eodem modo; sed se invicem comprehendentia sibi que connexa. Quae enim dicitur mors, somnus quoque nuncupatur; quodque finis est vitae, est vitae initium. Extrema vero invenere homo, et diabolus: uno peccatum, altero corruptionem naturae inducente. Quamobrem ille, qui propter nos homo factus est, atque *Secundus Adam* nominatus, *peccatum non fecit*², quoniam *non est inventus dolus in ore ejus*³; neque *ejus caro vidit corruptionem*⁴: quod enim ipse non introduxerat in naturam, id ei neque attigit. Superfluum siquidem et inane censebat, eadem, a quibus nos liberare statuerat, sibi aptare. Poenam vero non renuit; ut si medicus pharmacum aegroto propinaturus, illud ipsemet degustans aegrotum redderet securum; quia poena neque peccatum, neque corruptio erat, sed potius illa liquefaciendo abstergebat a naturâ, sicut ignis⁵ rubiginem ab auro. Id autem ultro pati potest solus Christus, nec non illi, qui ab eo corroborati gloriam adoptionis accipere meruerunt; nam *compatientes conglorificantur*, ut dicit Apostolus⁶. *Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit*: quod *ad tempus quidem videtur non esse gaudii, postea autem fructum pacis exercitatis per eam reddet justitiae*⁷.

5 Subintelligitur, *abstergit*.

6 Rom. 8. 17.

7 Hebr. 12. 6. et 11.

Իսկ խաղաղութե՛ պտուղ զնոյն ինքն ասեմ՝, “ Որ արարն գերկոսին մի, և զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց զթշնամութիւն ’ի մարմնի իւրում ”: Եւ զի՛նչ քան զայս վեհագոյն և գերաշխարհիկ խաղաղութիւն, ընդ նոյնոյն միանալ մարդկային բնութեան, և լինել մի գերազուանին յաղթելով: Եւ այս է՝ որպէս ինձ թուի՝ ասելն Որդւոյ առ Հայր: “ Փառաւորեան զՈրդի քո առ ’ի քէն փառօքն, զոր ունէի յառաջ քան զլինել աշխարհի առ ’ի քէն ”: Եւ զայսց քանից զարմատս ինքն իսկ եկեալ ուսուացէ մեզ նոր, հարցեալ ’ի նմանէ: Եւ ի՞նչ, ո՞վ նոր, Հայր քեզ զնո՞ւ. ապա ուրեմն էութեան նորա ես Որդի. յայտ է՝ թէ և փառակից նորուն. իսկ զի՛նչ այդ՝ զոր ասեսդ, “ Փառաւորեան զՈրդի քո առ ’ի քէն փառօք ”, և զայդ ճշմարտեմ՝ թէ ունէի զփառան, և առ ’ի քէն ունէի, և յառաջ քան զլինելն աշխարհի ունէի: Իսկ մինչ զառ ’ի նմանէ փառան ունէի՞ր ’ի սկզբանէ աշխարհի, այժմ՝ որ է՝ զոր ինդրեսդ. ունէի՞ր յայնժամ, և այժմ՝ ոչ ունիս: Եւ անհնար է մշտնջենաւորի էութեդ զուսուանց փառաց. զի թէ փառքն ոչ են առ քեզ, ոչ է ապա և էութիւն. և եթէ առ քեզ ոչ են, ապա և յորմէ ունէի՞րն ’ի Հօրէ բարձեալ եղին: Սինչ ես ինդրես ’ի նմանէ, յայտնեմ մեզ աղաչեմք զքեզ, տէր. զի ’ի քեզ են ծածկեալ նմ՝ գանձք իմաստութե և գիտութե:

Եւ արդանս ինձ կրել առաջի կայր, զթուք և զազտակ ընդունել. քացախ և ղեղի ճաշակել. զմահ խաչի յանձն առնուլ: Եւ զայլի զՀայր՝ որպէս անարգեալ զոք, զի վերստին առ իս դարձուցէ զփառան:

Եւ զիսորդ. մերկացա՛ր արդեւք յանարգանացն զփառան. եթէ այդ է, ապա և ’ի մահուանէ անտի զանմահութիւն կորուսեր, և միանգամայն ասել՝ թէ և նոյնութիւն մարմնոյդ աղազաւ հեռացաւ ’ի քէն:

Ո՛չ այդպէս. ոչ եթէ ես յիմոց անտի փոփոխեցայ, այլ կարծիք մարդկան՝ զոր ունէին վասն իմ, փոփոխեցան: Յորժամ ’ի բժշկութեցն սքանչելիս վայելէին՝ զարմանային, հաւատային, բարեբանէին ըստ

1 Ephes. 2. 14.

2 Greg. Naz. Sermon. XXXV.

Pacis autem fructum dico eum ipsum, *qui fecit utraque unum, et medium parietem destruxit inimicitiam in carne sua*¹. Quaenam vero excelsior ac superior pax, quam cum divinâ uniri humanam naturam, unumque fieri, Superiore superante²? Et hoc est, ut mihi videtur, dictum Filii ad Patrem: *Clarifica tu Filium tuum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te*³. Horum autem verborum radices ipse Dominus adveniens docebit nos, interrogatus a nobis: Vocas, Domine, Patrem tibi Deum: ergo essentiae ejus es Filius; unde liquet, quod etiam aequalis sis illi in gloriâ. Quid autem est, quod dicis: *Clarifica tu Filium tuum claritate*? istud quoque confirmas, *habui claritatem, et apud te habui, et antequam mundus esset habui*. Atqui quum ipsam apud eum claritatem habuisses a principio mundi, nunc quaenam illa erit, quam quaeris? tunc habuisti, modo non habes? sed fieri nequit, ut sempiterna tua essentia sit absque claritate: si enim claritas tibi non esset, ergo ne essentia quidem esset; et si haec tibi deest, ergo a Patre quoque, unde habebas, ablata fuit. Quid ergo amplius poscis ab eo? declara nobis, quaesumus te, Domine, quoniam *in te sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi*⁴.

Mihi iustabat impropere, sputum colaphumque suscipere, acetum et sel degustare, crucisque mortem amplecti; rogabam Patrem, tamquam injurias patiens, ut gloriam mihi redderet.

Quid ergo? exspoliatusve tuâ gloriâ fuisti per opprobria? Si ita erit, ergo etiam per mortem immortalitatem amisisti; uno verbo dicam, ergo propter corpus ipsa quoque Divinitas longe fuit a te?

Minime: non ego a meis propriis immutatus sum, sed hominum opinio, quam de me habebant, est immutata. Quum curationum miraculis fruerentur, admirabantur, credebant, mibique secundum gloriae

3 Johan. 17. 5.

4 Colos. 2. 3.

արժանի իմոց փառացն . իսկ յորժամ անարգեալ զիս տեսին, գայլթագղեցան վամս իմ . Թողով զպատշաճն ըստ իս՝ յանպատշաճագոյնն իմ ընկղմեցան խորհուրդս . որպէս և Նսայիաս զսոյն յառաջաձայնեալ վամս իմ ասէր զսոցանէ : Մըդ ինդրեմ՝ ի Հօրէ, զի մերկացուցէ ՚ի կարծեաց մարդկան զանհաւատութեանն անարգանս , և զհաւատոցն զգեցուցէ խորհրդոց նոցա զփառս : Ս՝ի հայեսցին առայս՝ զոր տեսանեսն այժմ՝, այլ զոր ինչ ընդ ձեռն այսորիկ լինելոց է մշտնջենականի փառացն իմոց մեծութի : Վիտասցեն այնոքիկ՝ որոց իմաստութիւնն իւրեանց առաջնորդեաց նոցա առ մոլորութիւն , Թէ պարտ է “ Յիմարութի քարոզութեն ապրիլ հաւատացելոց ” . յանարգանաց անտի իմոց՝ վերստին գրտանել զոր կորուսին մարդիկ զփառս . ՚ի մահուանէս զոր ճաշակեմ, ստանալ զանմահութի . և միանգամայն ասել, Թէ լինելովս իմ որդի մարդոյ՝ արժանաւորեսցին լինել որդիք մարդկան որդիք այ : Սոյն և Հայր ինձ պատասխանեաց յերկնից . “ Վառաւորեցի, և դարձեալ փառաւորեցից ” :

Որպէս նախքան զմեռանելոք քո՝ զօրութիւն պահելեացքոց ոմանք ապրեցան մարդիկ, առաւել ևս զինի կամաւոր մահուն քո բազմացցին հաւատացեալք ՚ի քեզ, այլ և հանդերձ գերազանցութի . զի սակաւք են յածահրաշիցդ քոց նշանաց ընտրեալք, և անթիւք ՚ի մարդկանէ՝ զորս ճառ խաչին քո ժողովեցէ՝ լինել ժառանգորդ արքայութե քում՝ :

1 Աստանօր պարտի լինել ստորագրուի Գրիգորի վեպասերի մեծի կմ փգըն՝ իբրև ստացողի գրոցս, քի Շօրինակել տուողի ՚ի հին օրինակէ ՚ի պէտս իւր և հայրապետանա

ցին . այլ Թէ որքի բանիւք նշանակելիցէ ստորագրուին այն , ունիս տեսանելի յետագայ բանս Գորգոյ գրչի, զի թ ասելոյ նորա՝ ՚ի վերջն օրինակին կայր գրեալ այսպէս :

Տեառն Վրէժորեոսի և Գերսո հայոց թահանայապետի :

Ս՝ս է Գերս Կապի ուղղափառութի հօր՝ Մերոյ սէն Յովնն նոս Կաթողիկոսի Հայոց և Իմաստասերի օջեցեացոյ : Եւ Ես Վրէժ գորեոս նոսասար՝ նորին հասարոց որդի և աշակերտ՝ յայնապէս :

meae dignitatem benedicebat ; quum autem opprobrio affectum me viderunt, scandalizati sunt in me; relictâ mihi condignâ, in absurdas submersi sunt cogitationes ; sicut etiam Isaias ¹ idem de me vaticinans quoad illos asserebat. Peto itaque a Patre, ut exuat ab hominum opinione infidelitatis ignominiam, eorumque animum induat fidei gloriâ. Ne respiciant id, quod nunc vident ; sed illam, quae per haec futura est sempiternae gloriae meae magnitudinem. Sciant ii, quorum sapientia eus decepit, quod per praedicationis stultitiam salvari oportet credentes ; per opprobria mea iterum illam assequi, quam homines perdiderunt, gloriam ; per mortem, quam delibo, immortalitatem acquirere ; atque uno verbo propterea quod ego filius hominis factus sum, digni efficiantur hominum filii *filios Dei fieri*. Quapropter et Pater respondit mihi de caelo: *Et clarificavi et iterum clarificabo* ².

Sicut ante mortem tuam per virtutem miraculorum tuorum nonnulli homines salutem assecuti sunt, magis ac magis post voluntariam tuam mortem multiplicentur credentes in te ; idque abundantius, quoniam pauci sunt per divina signa tua electi ; innumeri sint homines, quos sermo Crucis tuae congreget ; ut fiant Regni tui haeredes ³.

¹ Isai. 53. 2. et 3.

² Johan. 12. 28.

³ In codice Parisiensi illico sequitur subscriptio Gregorii Armeniorum Catholici, cognomento *Peghajasêr*, seu Martyrophili.

Postea vero Amanuensis quoque subscriptio legitur, quam veluti suae fidei professionem ille exaratam voluit ; nosque, prout jacet, quibusdam interjectis lacunis, ipsissimam exhibemus :

Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber.

Hic est liber testamenti orthodoxiae Patris nostri sancti Johannis Armeniorum Catholici, ac Philosophi Ozniensis. Ego autem infimus Gregorius ejusdem fidei fi-

է՛մ այսմ խոստովանումը և ասանքման . և որք այլապէս դա-
ւանեն չան զայսոսիչ , և նորայնէս առնեն ¹ . . . . .

Եւս արուստ Վարդ , որ 'ի թէկոանս լերինս Լճիկն նստի՛մ
յանապարս (Յովանիսի , պարահեցայ օրինակէ գրոցս (Յովանիսու
օջիեցոյն , յարկեղս մեծ վանայն Սիւնայի , և խոշոր գրով գե-
ղեցի զսա . և 'ի վերջս օրինակին կայր գրեալ թէ Թն Վրեգո-
րիսի է գիրքս՝ Նայոց թահանայապետի . և այլ 'ի խնարհ՝ է-
րով յեոթօսի գրեալ գորք յեղապահարանի՝ զոր պեսանեա . և
տող ու կէս տերած էր . և յայտ է թէ Բ Դրանին է ի
ծն ² , թէ որ այլապէս դաւանէ՝ նշովեալ է : Լճի գիւղեցի
զսա 'ի յօգտումեան պիտանացոսաց իրաց պէսպէս ասանքից 'ի
պտուղովէն ինչ , և համաշունչ յարկանչի եղբօր Սալապրոյ վար-
դապետի և Լճի արուածապրոյ , և զէնի մեր որոց Թրյաշղեայն .
գրեցաւ շխե ³ Թուիս 'ի գառս Կ . ամէն :

1 Յօրինակին Գորգայ գրչի 'ի
լուսանցն կայր գրեալ՝ Այն՝ Գոր-
ոս կէս տերած էր , : Բայց վայրա-
պար քերեալ է 'ի տխմարէ ումե-
մնէ ձև բանագրանայն . որ ինքնին
մակարերի 'ի միացուածոյ նախըն-
թաց բառից , թէ ունի լինել այս
պէս . * Եւ որք այլապէս գաւա-
նեն քան զայսոսիկ , և նորաձևս
առնեն . . . նշովեալ լինին , , որ-
պէս բացատրէ 'ի ներքոյ և Գորգ
գրիչն :

2 Տէս զախմարուծի և զայսր
քերողի , զի երկուցեալէ անգ՝ ուր
ոչ գոյ երկրիւ . միանգամայն և
թողեալ է զայնպի տառս՝ որովք
գաւապի վերծանելին , այս ինքն

թէ՛ Բանադրանի է տերածն : Եւ
թէ և զամբողջ տողն քերէր , նոյն
բան յայտնի գաւապիւր :

3 Օրինակս մեր՝ որպէս տեսա-
նես , ունի զհնուէ կարևոր և հա-
ւատարիմ . գտով գաղափարեալ
յամին 1298 , իբր հարկուր ամօք
յետոյ քան զաւուրս լամբրոնա-
ցւոյն՝ 'ի բուն օրինակէ անտի , զոր
'ի ձեռս ունէին և վերծանէին լամ-
բրոնացին և Շնորհալին և Գրիգոր
կաթողիկոսունք : Նմին իրի ոչ ևս
գոյ տեղի կարծելոյ՝ այլ զայս ճառ
լինել , և այլ զոր առաջինքն ըն-
թեռնուին , և զոր Թեոփանէ փա-
փաքելով խնդրեաց :

*lius et discipulus huic confessioni traditionique assentior. Qui vero aliter quam haec profitetur, novitatemque facit*¹ . . . . .

Ego pusillus Gorg², qui a tergo montis Armeni sedeo in eremo Johannis, attigi exemplar libri Johannis Ozniensis in Bibliotheca magni Coenobii Scheurae, meisque non adeo politis literis eum exscripsi. In fine autem exemplaris scriptum extabat: Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber: et paulo inferius manu propria scriptum erat breve hoc monumentum, quod aspicias: ubi lineae dimidium ac linea una erat erasa, constat tamen rasuram fuisse Anathematis (verba): quippe qui aliter profitetur, anathema praesefert. Hunc porro transcripsi ad salutarium rerum traditionumque utilitatem, ad mei eruditionem, nec non unanimis sodalis mei fratris Chaciadur Doctoris, ac Deodati, nostrorumque posterorum: quibus Dominus incolumitatem largiatur. Exaratus fuit aera MCCXLVII³ ad Dei gloriam. Amen.

¹ Hic desunt quaedam verba, sed fuisse videntur . . . Anathema sit.

² Idest: Georgius.

³ Armeniorum sane aera, anno scilicet Domini 1298.

ՆՈՐԻՆ ՏԵԼՈՒՆ

Յ Ո Վ Ը Ն Ն Ի Ս Ի

Ի Մ Ը Ս Տ Ը Ս Ի Ր Ի

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՐԳԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Օ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ և զկենդանարար Հոգւոյն
 ■ Ասրբոյ զօրութիւն յայտնելով երբեմն , որ իսկա
 կիցն էր Հոգւոյն, “Հողմ ուր կամի, ասէ, ջնէ.” , այս
 ինքն է՝ որ յամ մարդիկ մատակարարէ զիւրոյ զխորհրդ
 դոյն զզօրութիւն . ոչ միայն յարժանաւորան , այլ և յան
 արժանան ցուցանէ զիւր զբարերարութիւնն՝ վասն
 բազմաց օգտի : Իստանօր Բաղասամայ որ զյայտնեալ
 Բանին այբարբառեցաւ, որ՝ ի վախճան ժամանակացս
 և ՚ի կատարման ժամանակիս՝ մարդ եղեալ յերկրի
 երևեցաւ , և ընդ մարդկան շրջեցաւ . կամ խոնար
 հագոյն քան զինքն զէշ նորուն մարդկեղէն բարբա
 ռովն բարբառեալ , արգելելով զմարդարէին զանօրէ
 նութիւն . կամ զանշունչ գաւազանն Իհարովնի պըտ
 զարբերեալ ՚ի խորհուրդ եկեղեցւոյ :
 Իպա չեն ինչ զարմանք՝ եթէ մեղաւորաց և անար
 ժանից թողացուցանէ անձ փոքր ինչ մասն խորհրդոյ
 քննել յեկեղեցւոյ, ՚ի հնգից անտի բանիցն Պաւ
 ղոսի, առ ՚ի յօգուտ ուսմանսիրաց եկեղեցւոյ ման

1 Generatim Armeniacae Eccle-
 siae officia Ordines, seu Disposi-

tiones nuncupantur.

2 Christus nimirum quatenus

EJUSDEM DOMINI
J O A N N I S
PHILOSOPHI

DE OFFICIIS · ECCLESIAE

CHRISTI

Divini et vivifici Spiritus Sancti virtutem declaraturus aliquando ipsemet ³ verus eidem Spiritui Coëssentialis dixit: *Spiritus ubi vult, spirat*³; idest, cunctis hominibus distribuit sui mysterii virtutes. Non solum super dignos, verum etiam super indignos beneficentiam suam ostendit ad multorum utilitatem. Quemadmodum Balaamo, qui protulit revelata Verbi divini, quod in fine temporum, et in consummatione annorum homo factum *in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*⁴; aut illo viliores ejus asinum fecit humanam edere vocem, prophetae iniquitatem coërcens; aut inanimem Aaronis virgam fructuosam reddidit ad Ecclesiae symbolum.

Quapropter non est mirum, quod peccatoribus et indignis permittat Deus modicam quamdam mysterii partem in Ecclesiâ perscrutari ex quinque illis Pauli sermonibus ⁵ ad utilitatem studiosorum Ecclesiae

Deus est.

3 Johan. 3. 8.

4 Baruch. 3. 38.

5 I. e. a Paulo memoratis. 1. Cor. 14. 19.

կանց : Յաղաղս այսպիսի մարդասիրութեն՝ թերևս
և զիմն ոչ յիշեաց Վրիստոս անձ զբազմութի յան-
ցանացս, և ոչ ընդդէմէբեր զանախորժելի զյանդի-
մանութեն, եթէ “Ղու ընդէր բնաւ պատմես զար-
դարութիւն իմ, կամ առնուս զուխտ իմ՝ ի բերան
քո”, և զպատճառն յայտնէ յասեւն. “Ղ ամն զի
դու ատեցեր զխրատ իմ, մերժեցեր և յետս ընկե-
ցեր զամենայն զբանս բերանոյ իմոյ”, և որ ի կար-
գին է :

Օ ի թէ արտաքնոցն ասացեալն ի խորհուրդ-
եկեղեցւոյ վերաբերին, ի Պաւղոսի յասեւն, եթէ
“Ղ ի որ ննջեսոյ և կանգնեաց ի մեռելոց, և լուսա-
տու լիցի քեզ Վրիստոս”, և կրետացւոց սուտ մար-
դարէին վկայութիւն առ Տիտոս զարմանալի. որչափ
ևս առաւել որ ուղղափառ հաւատով խորհրդաբե-
րին, ներէ նոցա և առաջնորդէ առ բարեացն գիւտն.
ըստ այնմ եթէ “Օ կամն երկիւղածաց իւրոց առնէ
տէր, և ինդրուածաց նոցա լսէ”, տալով նոցա լեզու
դիտութե խօսել ի ժամու զբանն : Որպէս և աստա-
նոր և ինձ շնորհօքն այ պարզեցաւ համարձակուի
բանիս :

Եթէ ընդէր ի Դէլ գիշերին հինգ սաղմոսիսն նախ եր-
գէն. եթէ լիւն խորհուրդ բերէ բարոյն, և բանանայանն
աղօթիս :

ՎԱՆՁԻ յաստուածային խաղաղուի ժամանեալ
մարդկային բնութի, խորհիւր ազատել ի չարին վըր-
դովմանց սուրբ եկեղեցի. և որպէս յանդիման կա-
լով առաջի մեծի թագաւորի, նախկին համարձա-
կուի հայցէ ի բանալ բերանոյ իւրոյ, յասեւն, “Տէր
եթէ զչրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօր-
հսութիւն քո” : Եւ յետ այնորիկ համարձակեալ

1 Psal. 49. 16.

2 Ephes. 5. 14. Videtur quidem
hoc a Paulo citatum testimonium
ex Isaiae Prophetiâ cap. 60. v. 1.
desumptum fuisse : Auctor ta-
men cum quibusdam antiquiori-

bus ex prophano quodam Scripto-
re prolatum esse arbitrabatur ;
ideoque externorum dicta illud
vocat.

3 Tit. cap. 1. vers. 12. Creten-
ses semper mendaces, malae be-

puerorum. Propter hujusmodi benignitatem utique nec meam commemoravit Christus Deus multitudinem delictorum; neque in iacundam reposuit reprehensionem, dicens ¹: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* rationem quoque adducens totidem verbis: *Quoniam tu odisti monitum meum, respuisti, et projecisti omnes sermones oris mei, et caetera.*

Quod si externorum dicta ad Ecclesiae symbolum referuntur, Paulo dicente: *Surge, qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus* ²; Cretensium autem pseudoprophetae mirabile extat testimonium apud Titum ³; quanto magis iis omnibus, qui per orthodoxam fidem in mysteriis conversantur, indulget, eosque ad bonorum adeptum perducet? juxta illud: *Voluntatem timentium se facit Dominus, et deprecationem eorum exaudiet* ⁴; praebens eis scientiae linguam ad loquendum, quum verba sint proferenda, sicut nunc mihi quoque per Dei gratiam largita fuit istius sermonis fiducia ⁵.

Quare mediâ nocte quinque Psalmi decantantur; qualemque intentionem praesefert Praeconium, ac sacerdotalis Oratio?

QUONIAM ad divinam pacem perveniente humanâ nostrâ naturâ ⁶, sancta quoque Ecclesia cogitabat liberari a mali perturbationibus, atque in conspectum magni Regis quodammodo veniens, ante omnia confidentiam poscit ad aperiendum os suum, dicens: *Domine, labia mea aperies, et os meum cantabit laudes tuas* ⁷. Deinde confidens retulit contributorum insi-

stiae, ventres pigri.

⁴ Psal. 144. 19.

⁵ Ad hunc locum refertur fragmentum illud, quod de Nocturnâ horâ inscribitur, in sequentibus exhibendum.

⁶ Post nimirum quietem noctis.

⁷ Psal. 50. 17. quibus verbis, quemadmodum Latinae, sic et Armeniaca Ecclesiae nocturnum officium incipit.

պատմեաց զնեղչացն դաւաճանուին, և զազգի ազգի
ալեկոծութիւն. յասելն՝ «Տէր, զի բազում եղեն նե-
ղիչք իմ, և բազումք յարեան 'ի վերայ իմ», 'ի սկըզ-
բանէ կենաց իմոց [Թշնամիք 'ի դրախտին հակառա-
կամարտ զօրութիւն :] Եւ «բազումք ասելին զանձնէ
իմմէ [Թէ չիք փրկութի սորա առ անծ իւր], : [ ] ամս
որոյ աղաչէ՝ օգնական լինել տկարութե ընու[Թեա՝
առ 'ի խորտակել զյարձակունն լիկողացն, և ոչ ան-
տես լինել մարդկային ընու[Թեա՝ 'ի բարեգութութենէն
տեսն. զի լցոյց չարչարանօք մեղաց զոգի իմ, և ըզ-
կեանս իմ՝ 'ի փառաց դրախտին 'ի դժոխս մերձեցոյց,
« [ ] համարեցայ ես ընդ այնոսիկ՝ որք իջանեն 'ի
գոգ » . և որ զկնի սաղմոսն պատմէ զանազան փոր-
ձութիւն վարարկեալ որպէս վարմի :

[ ] Եւ ընդ այս ամենայն կիրս փորձութեց անցեալ
եկեղեցւոյ, սակայն ոչ լքանի յարարչական խնամոցն
որ 'ի դրախտին . ամենեւին արտաքս սահմանեալ զինքն
'ի բարձրութենէ խոնարհեցուցանողին, գոչէ քաջա-
լեռաբար և ասէ, « ( ) րհնեա՛ն անձն իմ զտէր, և ամե-
նայն ոսկերք իմ զանուն սուրբ նորա », և [Թէ՝ « ( ) րհ-
նեա՛ն անձն իմ զտէր, և մի մոռանար զամբարանելիս
նորա », զառաջինսն և առ յապայսն . որ պսակելոցն է
զկամարարմն իւրով ողորմութիւն :] Եւ այսպիսի անծա-
շնորհ յուսով զօրացեալ՝ հրամայէ երկնային զօրացն,
առ 'ի յօգնականութիւն փառաբանութեն իւրեանց
տեսանին օրհնել զտէր :

[ ] Եւ այսպէս սրբեալ և ամրացեալ և զգաստացեալ
հինգ սաղմոսիւք, յաղազո հինգ զգայութեցն մաք-
րութեանն, խնդրեաց յայ զսուրբ Հոգւոյն զշնորհմն
յօգնականութի, առաջնորդ լինել յերկիր բարու-
թեանցն, ուստի ելաքն մախանօք չարին . յասելն,
ե[Թէ՝ « Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր
ուղիւղ », գոր և քարոզն պատուիրէ պահել զպատուի-
րանն, զի երկայնօրեայք լինիցին յերկրին բարուեց,
որպէս 'ի դրախտին սակաւօրեայք :] Եւ ապա քահա

1 Psal. 3. 2.

2 Psal. 87. 5.

3 Psal. 102.

4 Psal. 142. 10.

dias, et variam confluctuationem, dicens: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversum me?* ab initio vitae meae inimici in paradiso adversariae virtutes. *Multi vero dicebant animae meae, non est salus ipsi in Deo ejus*¹. Propterea poscit, ut adiutor sit imbecillitati naturae nostrae ad confringendam velli-cantium incursionem, neque humanam nostram naturam despiciat Domini benignitas. Peccati namque vitiis implevit adversarius animam meam, et ex paradisi gloriâ ad infernum appropinquare fecit vitam meam; *existimatus sum cum descendentibus in lacum*². Sequens autem Psalmus sese variis tentationibus tamquam tendiculis circumdatum fuisse enarrat.

Quamvis ergo per hasce omnes tentationum passionem transierit Ecclesia, minime tamen derelinquitur ab expertâ in paradiso providentiâ Creatoris. Omnino itaque exulem sese aspiciens ab humiliantis celsitudine, viribus receptis, exclamat dicens: *Benedic anima mea Domino, et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto ejus. Item: Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnia mirabilia ejus antiqua et futura*; quippe qui in misericordiâ suâ ministros suos coronabit³. Per hanc porro divinitus largitam spem confortata (*Ecclesia*) praecipit caelestibus Virtutibus, ut ei auxilio sint per suam doxologiam, qua Dominum laudare videntur.

Sic itaque sanctificata, munitaque, et resipiscens per quinque Psalmos, ob quinque sensuum purificationem, petiit a Deo gratiam Sancti Spiritûs in auxilium, ut perducatur nos in terram bonitatis, unde per Maligni invidiam egressi sumus, dicens: *Spiritus tuus bonus deducat nos in terram rectam*⁴. Item et Praeco⁵ praecipit observare mandata, ut in terrâ bonitatis sint longaevi; quum in paradiso paucis diebus fuerint commorati⁶. Deinceps oratio Sacer-

⁵ Id est, Diaconus Praeconium decantans.

⁶ Subintelligitur *Protoparentes*.

նայական աղօթքն հայրաբար զփրկեալն իբրև զորդիս լուսոյ կենաց մատուցանէ առաջի Հօրն երկնաւորի, և երկրպագուս և փառաբանիչս ամենասուրբ Երրորդութեն. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն :

Եւ թէ ընդէր եօթն գոթաղայիս¹ կանոնեալ է սաղմոսն յաւիտեանս. և թէ Վասն ինչ պարճառի իբրև զթերի ին խորհրդով զայլոյ մարգարէիցն ՚ի վերայ Բերելով օրհնութեան յայնչն. և ապա յետոյ բարոյ և բանական աղօթքն :

՚Ի հԻԱԸԱԿԵՐՏ փառազարդութիցն նոյ զնմ գոյ բարեօք տեսանեմք. և ս առաւել զգերազանց զպայծառ և զանեղ լոյսն զսահմանօղ տուրնջեան և գիշերի, որով վարին ժամանակաց շրջմունք եւթնօրեայք շաբաթացեալք : Եւ թէ թէպէտ յոյովք կան եօթներեակք ՚ի վր այլոց աւուրց շրջագայից, այլ ինչ մերձ թուի գոյ սաղմոսիս միտք եօթն գոթաղայիւքն կանոնեալ. զոր ոչ օտարքան թէ Հոգւոյն Եւ իմաստիւքն վարկա նիմերանելի հարցն մերոց զեօթն գոթաղայոն կանոն անուանեալ, այսինքն է անշարժուի, որ ըստ համեմատութեան ընդ եօթն աւուրս շաբաթուն գաղափարին մի մի գոթաղայ առ օր մի գոյով, վեցն ըստ վեց աւուրցս տարժանմանց. իսկ եօթներորդն զգլուխն և օր կատարման, յորում աւուր և սուրբքն ճգնեալք ՚ի Վրիստոս պսակին :

Իայց չև ևս կատարումն եօթներեկին. զոր յայսմ վարի զօրհնուի զայլոց մարգարէիցն ՚ի վերայ բերելով, որ նշանակէ զութերորդ դարուն զխորհուրդն, և օրն զդարուն, որպէս օր միաշաբաթուն և խոր.

¹ Hanc vocem *Copula*, seu *nexus*, seu *conjunctio*, ex Armeniacâ voce *Coplâ* integram servare voluimus, quippe quae, ut nobis videtur, ex latino idiomate desumpta est; armeniacae siquidem nullius est significationis. Ad maiorem tamen huiusce loci intelligentiam notandum est, quod pe-

nes Armenios octo Canonibus comprehenditur totus Psalmorum liber; unusquisque autem Canon septem *Copulas* habet, quarum unaquaelibet vel duos vel tres vel plures Psalmos comprehendit, hac sane de causâ *Copulas* nuncupatos, quia semper conjunctim recitantur inter se

dotalis, patris more, in conspectu caelestis Patris offert quodammodo salvatos luminis vitae filios adoratoresque, et glorificatores Sanctissimae Trinitatis. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quare autem septem Copulis¹ sub Canone redactum fuit Psalterium David? aut qua de causâ, tamquam si imperfectum fuerit mysterium, adjunctis caeterorum Prophetarum hymnis, laudes decantantur, ac Praeconium postea, et oratio Sacerdotalis subsequitur?

Ex mirificis ac magnificis ornatissimis Dei operibus cuncta bona esse vidimus; maxime vero superexcellentem, et clarissimam lucem increatam, diei ac noctis designatricem; qua temporum vicissitudines peraguntur septenis diebus Sabbatum² praeseferentes. Quamvis autem plurimae sint septenae³ per caeterorum dierum circulum; mihi tamen sensus adesse videtur Psalterii in Canones per septem Copulas redacti: quia nonnisi Spiritus Sancti sententiâ beatos Patres nostros arbitror septem Copulas nominasse Cauonem, videlicet *Constantiam*; ut per analogiam septem assimilentur Hebdomadae diebus, unâquaque copulâ ad unumquemque diem respondente; sex quidem secundum sex dies laborum, septima vero veluti caput perfectionisque dies, in qua sancti quoque dimicantes coronantur in Christo.

Necdum perfecta est septima; quapropter huic intervallo superadditur aliorum Prophetarum hymnus; idque octavae aetatis mysterium designat, dies autem ipsius aetatis mysterium⁴. Sicut Primae Sabba-

quodammodo copulati, et nonnisi in fine Copulae dicitur versiculus *Gloria Patri*. Idipsum et penes Latinos agitur in Laudibus, ubi duo Psalmi 62. *Deus Deus meus*, atque 66. *Deus misereatur nostri*, conjunctim recitantur quotidie, quemadmodum et tres illi 148. *Laudate Dominum de*

caelis, 149. *Cantate Domino canticum novum*, et 150. *Laudate Dominum in Sanctis ejus*.

² Seu quietem.

³ Seu potius Hebdomadae.

⁴ Octavae aetatis nomine aeternam beatitudinem saepe saepius intelligunt Sancti Patres.

Հուրդքն 'ի նմա ութերեակք, և ինքն սկիզբն լինելու է աշխարհի: Եստանօր յանգումն բերի աղօթից մերոց և նա՛մ տնօրէնութեցն Վրիստոսի . զմահն ասեմ, և զթաղումն, և զյարուին, որպէս յետո լքանելով զեօթնօրեայ ժամանակս, որ է ըստ մարմնոյ երկրաքարչ տարժանամանցս . և առ ութերեակն ճախրել զխորհուրդն առ Վրիստոսի յարութե օր :

Ս'երձ յասացեալն վարկանիմ և զղևտացւոցն օրէնմն և զքահանայիցն զկատարելութիւն ութօրեայ դեգերեալ առ դուրս խորանին վկայութե, գոնեա տիպք օրինակի եօթներորդացն, որ առ ութերեակն հանենք իստոսեան խորհուրդն. ի՞նչ որում իմաստունն Սողովմն, 'ի զգոնուէն խրատուն յորդորէ՝ տալով մասունս եօթանց, այլ և ութից: Կամ 'ի սաղմոնն Պաւլի՝ որ վասն ութերորդացն գրեալ է. կամ բազարջակերաց առուրքն, կամ տաղաւարահարաց տօնին գուշակումն, որ յերկնայինմն բերէր զմեզ՝ ի վայր սրն: Վրանգի նծորդւոյն հետեւիմք 'ի լեառն բարձու առանձնանալ ընդ Երրորդութեն փառաց. յորմէ զրկեալ 'ի սկզբանն 'ի գերակայ բարեացն, մարդկային բնութիւնս՝ յերկիր կործանեցան: Եստ այսմ՝ զաղափարի և որդի թագաւորազնւոյն յետ եօթներորդ ժամու առուրն ապաքինէր յախտէն, յորդոցն միածնէ բժշկութեն. նա և յութերեակն լինէր նորդումն ընդ Վրիստոսի յարուցեալք:

Ես մեծի խորհրդոյ խորհրդազգած եղեալ եկեղեցւոյ, 'ի բոլոր ժամանակաց լրմունս, բարեփառ հաւատով երջանկացեալ 'ի Վր, պատուիրէ 'ի կենցաղումն արթուն և զուարթուն լինել առաջի նորա, և մատուցանել նմա զբանաւոր զպատարագս 'ի հոտանուշից, և արժանաւոր լինել խոստացելոց բարեացն՝ զոր պատրաստեաց հաւատացելոցն միածին Որդին այ. նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

1 Hoc est Dominicae.

2 Ad Dominicam nempe diem, in qua semper Armenii myste-

rium resurrectionis Christi commemorant.

3 Eccle. 11. 2.

ti¹ ejusque mysteria octavum declarant; ipsamet vero principium creationis mundi. Hic sane orationis nostrae omniumque dispensationum Christi fit implementum; mortem dico, et sepulturam, et resurrectionem; tamquam si, postpositis septem dierum temporibus, quae sunt secundum terrenos carnis labores, ad octavum diem alacriter transferendum esset mysterium, ad diem videlicet resurrectionis Christi².

Ad haec, quae diximus, propius accedere puto cum Levitarum legem, tum Sacerdotum initiationem, octo diebus commorantium ad ostia Tabernaculi testimonii, fere ad symbolum septenorum perducentium ad octavum Christi mysterium: quemadmodum sapiens Salomon in sapientialibus monitis hortatur *dare partem septem, nec non et octo*³; aut David in Psalmo *pro Octava* inscripto⁴: vel Azymorum dies, vel Tabernaculorum festivitatis praefiguratio, quae nos ad caelestia spatia referebat. Nam per Dei Filium iter facimus, ut in montem excelsum secedamus cum Triadis gloria; qua excellenti nimirum bonitate, expoliatum in principio genus humanum corrui in terram. Eodem modo et filius reguli⁵ post septimam diei horam a morbo sanabatur per Unigeniti Filii curationem; item in octavis resurgentes cum Christo innovabuntur.

Hoc magno mysterio penitus imbuta Ecclesia in totius temporis plenitudine, atque per orthodoxam fidem prosperata in Christo, jubet, in praesenti vitâ vigiles esse atque hilares in conspectu ejus, et offerre illi rationalem hostiam in odorem suavitatis, dignosque fieri promissis bonis, quae credentibus praeparavit Unigenitus Filius Dei. Ipsi gloria in saecula. Amen.

⁴ Psal. 6. 1.

⁵ Johan. cap. 4. vers. 52. ubi de filio reguli habetur; quia he-

ri hora septimâ reliquit eum febris.

Եւ եթէ վասն Բնչ պարճառի զլնոր երէց ճանկանցն հանապաղ երգեն 'ի գիշերին . եւ ապա բարոյ եւ բանայական աղօթք , եւ զԷն Ողորմա սաղմոսն . եւ նոյնպէս բարոյն եւ բանայական աղօթքն . յետոյ Տէր յերջնիցն՝ առանց Ռշնորդի , յետոյ՝ Թառս 'ի Բարձրանս յօրինեն . եւ եթէ զԲնչ այսոքից յայդնեն խորհուրդսն՝ շնորհօքն ասկիւքն արասցոսք յայստուիցն :

Ի ԱՆՁԻ անձն յաւիտենական որ զամենայն արարածս բանիւ գոյացուցեալ , ուսուցին մեզ գիրք սուրբք յորնչէ լեալ զամենայն : Իսկ զԹագաւորական զպատկերն յետոյ 'ի պատիւ տէրուէն իւրոյ զարդարէր , ինքեան ստեղծանելով ձեռամբն՝ առաւել մեծարեալ , զանարգ նիւթն յերկինս հանելով 'ի տէրութե փառան , որ է ըստ պատկերի եւ ըստ նմանութե , յաղաքս որոյ հրամայէր արձակապէս քաղաքավարիւ , զի ինքնայոժար ընթացիւքն ըմբռնեացէ զառաջադրեալ զխորհուրդսն : Իստանօր 'ի վերայ հասեալ չարին , զանհասանելին ինքեան յափշտակելով զգարձրութիւն , որումն հանդուրժելի հասանելին աղէտքն . զի զորոյ 'ի սիրտն ընկալաւ փափաքանօք զխրատն , նովին ձեռնիւ յառաջադիմանայր . ուստի կապեալ իբրեւ շղթայիւք 'ի խորս անգիտութեն անկանէր , անծ իւր յօրինելով զկործանիչն . ընդ որոյ հովանեաւս լծեալ , զնորինս ժառանգէր զխաւարն . եւ ամենեւիմք ընդ մահու կորստեամբ գրաւեալ , յայն եւ 'ի դրախտէն արտաքս անկանէր :

Եւ այսոցիկ այսպէս եղելոց , սակայն ոչ կարաց ժուժկալել իւրում պատկերին՝ յաղթեալ 'ի մարդաւ սիրութենէն Հայրն . այլ ընդ առաջ ելանէ նմա մարգարէական քարոզութիւն , գիրկս արկանէր . եւ համբուրէր զգարձեալն 'ի խղազնաց շաւղէ կռամուլութենէն . պատմութեան փառաց եւ մատանի հրամայէ ազուցանել նմա զառաջիկան , զոր մերկացաք մախանօք չարին . ապա զմեծ եւ զանպարագրելի զեզն , զանմահ իւր Որդին եւ զՆանն տայ 'ի զենումն եւ փրկութիւն աշխարհի , յոր եւ կոչէ 'ի հարսանիս երկնաւոր

Qua de causâ hymnus trium Puerorum quotidie cantetur in nocturno, ac deinde Praeconium, et Oratio sacerdotalis sequatur; postea Psalmus Miserere, atque itidem Praeconium et Oratio sacerdotalis; dein sine intermissione Laudate Dominum de caelis; demum Gloria in excelsis concinnetur; et quatenus sit horum mens per Dei gratiam declarare exordiamur.

QUONIAM aeternus Deus omnes creaturas Verbo condidit¹, sacrae Scripturae nos docuerunt, omnia ex nihilo facta fuisse. Regiam autem imaginem postremo in domini sui honorem adornabat, eam suis ipsius manibus efformans magis magisque decoratam, vilem materiam ad caelum provehens in dominicam gloriam, quum facta sit ad imaginem, et similitudinem suam. Libere idcirco mandabat conversari, ut suoapte cursu proposita apprehenderet mysteria. Interea, superveniente maligno, inaccessam ei surripere celsitudinem satagit; unde ingentes irrepserunt aerumnae. Cujus namque animus avide suggestionem recepit, eodem tenore processit: proindeque ligatus tamquam catenis, in profundum ignorantiae cecidit, Deum sibi effingens deturbatorem: sicque, cujus praesidio sese subdiderat, ejusdem possidebat et tenebras; atque per interitum sub morte omnino detentus, a Deo et a Paradiso ejectus est.

Quibus hoc pacto obtingentibus, nihilominus non potuit suae imaginis lapsum sufferre Pater a sua erga hominem clementia victus; verum illi per prophetica praedicationem occurrit, amplectitur, osculaturque ab idololatriae semita porcorum propria conversum. Tunicam gloriae, et pristinum annulum, quem per Maligni invidiam abjecerat, ei porrigi jubet. Mox autem magnum et incircumscriptum vitulum, immortalem Filium suum ac Verbum, in salutem mundi mactandum praebet, atque ad caelestes Filii sui nu-

¹ Juxta illud Psalm. 32. 6. *Verbo Domini caeli firmati sunt.*

Որդւոյն իւրոյ զտիեզերս : Եւ այսպիսի փրկական տնօրէնութիւնք տիեզերք նորոգեալք կենդանացան , զորոց երկուց աւուրցն զխորհուրդս հրամայէ 'ի կիրարկանել . զծննդեանն ասեմ' և զյարուէ . ոչ միանգամ և երկիցս՝ այլ ամի ամի զնոյնն վերստին առնելով , նա և յամենայն շաբաթու տօնէ եկեղեցի զգրորդութիւն նախաստեղծին զոր արար միածին Որդին նոյն :

Իայց նախադասելոյ պատճառ զօրհնութիւն երկից մանկանցն քան զՈղորմեա սաղմոնն այս է . վասն զի երգք երկից մանկանցն յաղաքս նախահօրն փրկուէ ձեւանայ , որ մախանօք չարին 'ի մէջ հնոցի կենցաղիս դատապարտեալ մարմնով , չնու և հոգւով . վասն այնորիկ նախ զարուին զփրկութիւն յառաջ բերէ : Իսկ Ողորմեա սաղմոնն ունի զնախամօրն աղաթութիւն սրբոյ անծածնի ծննդեամբն , ոչ ևս տնօրէնութիւն սրբոյ անծածնի ծննդեամբն , և բարձան ամենայն պատճառք մեղաց , որ յանիծիցն մօին յաշխարհս , մարմնով Որդւոյն նոյն և թաղմամբն և յարութիւն նորին : Ինդ նմին թաղեալք մկրտութիւն 'ի մահ , և ընդ նմին յարուցեալք 'ի թաղմանէ մեղացն՝ նոյն ազդեցութիւն . նա և համարձակիմ իսկ ասել' եթէ ընդ աջմէ հօր նստեալ :

Ինդ որպէս յառաջագոյն շնորհեցաւ 'ի հօգւոյն սրբոյ կարգեալ խորհուրդ պաշտման եկեղեցւոյ օրհնութիւն երկից մանկանցն , մահու և յարութեամբն Վրիստոսի յաղաքս նախահօրն փրկութե . և Ի՞նչ քաւեայն զխոնարհութե պաղատանս՝ հանապազօր երբեակ միութեւն մատուցանել արժան է ամենայն բրիստոնէից :

Իսկ Եթացուցէն և Ողորմեացն սաղմոնն ունի զնախամօրն աղաթութիւն սրբոյ Եստուածածնին ծննդեամբն : Եւ այսպէս աղատեալք 'ի նախամօրն

1 En iterum, ut superius diximus, mysterium Dominicae Resurrectionis in cunctis anni Dominicis ab Armeniis celebratum.

ptias universum orbem invitat. Hisce itaque dispensationibus reviviscens orbis terrarum est renovatus. Quapropter duorum dierum mysteria jubet Ecclesia solemniter celebrare; Nativitatem, inquam, et Resurrectionem; nec semel aut bis, sed annuatim eadem recolit; immo in omni hebdomadâ² festive celebrat Protoplasti salutem, quam fecit Unigenitus Filius Dei.

Ratio autem, ob quam trium Puerorum hymnus ante Psalmum *Miserere* decantatur, hæc est. Quia trium Puerorum cantus primi Parentis quodammodo salutem praefiguratur, qui per Maligni livorem in camino hujus vitae corpore, spiritu, et animâ fuit condemnatus: ideo prius masculi reparationem ante oculos ponit. Psalmus vero *Miserere* primae Matris per Sanctissimae Deiparae partum liberationem designat; ne concipiat amplius in iniquitate, filiosque in maledictione pariat. Quoniam per sanctae Dei Genitricis partum soluta est condemnatio; omnesque peccatorum causae, quae ex maledictione ingressae fuerant in mundum, ablatae sunt per carnem Filii Dei, et per ejus sepulturam, ac resurrectionem: quocum sepelimur per baptismum in morte suâ, et cum ipso per Dei opus ex peccati sepulturâ resurgimus. Immo audeo etiam dicere, quod ad dexteram Patris sedimus².

Oportet ergo (quemadmodum jampridem a Spiritu Sancto fuerat largitum) ordinatum mysterium officii Ecclesiae, trium Puerorum hymnum ad mortis et resurrectionis Christi symbolum, propter primaevis Patris salutem (sicut et *Deus propitius esto*, humilitatis preces) quotidie Trinae Unitati universos Christianos offerre.

Magnificat autem, et Psalmus *Miserere* primae Matris per Sanctae Deiparae partum liberationem significant. Atque ita a primae Matris maledictione

² Supple: cum Christo, vel in Christo.

անիծից մանկուսնք եկեղեցւոյ, և յառաջին յօրհնութիւնն հաստատեալք, և ընդ անմարմնոց ընտելեցն պար առեալ, զերգս օրհնութեանն, յասեւն, թէ “ ( ) օրհնեցէք զտէր յերկնից, օրհնեցէք զնա ’ի բարձանց ”. և եթէ “ ( ) օրհնեցեն զնա ամենայն հրեշտակք նորա ”. և այլ մի ըստ միջէ որ ’ի կարգին է : Եւ յետ այնորիկ ’ի ստորինս զբանն ածէ յասեւն, եթէ “ ( ) օրհնեցէք զտէրն յերկրէ վիշապք և ամենայն խորք ”. և եթէ “ ( ) ագաւորք երկրի և զօրք իւր, և իշխանք, և երիտասարդք, և կուսանք ”. և որ ’ի կարգին է. և այսպիսի մարդասիրութիւն ազատեալք մանկուսնք եկեղեցւոյ ’ի մեղաց ծառայութենէ, օրհնեն զտէր յօրհնութիւնն, օրհնութիւնն նմա յեկեղեցւոյ սրբոյ . և եթէ “ Ուրախ եղև նոր Խորայէլ յարարիչն իւր. որդիք Սիմօնի, որ յԵրուսաղէմ, ցնծացան ’ի թագաւորն իւրեանց, որ ’ի Սարիամայն ծագեաց Փրկիչ նոցա, որ յարուցեալ ’ի մեռելոց փշեաց յԵրուսաղէմ, ասելով, “ Եւք զհոգի սուրբ, զհեռացեալ յԵրուսաղէմ ’ի ընտելեցն, յաղագս ոչ ’ի դէպ ճաշակման պտղոյն գիտութե բարոյ և չարի :

Եւ զյառաջ ասացեալ օրհնութիւնն, զներկայումս և զարդիս ունի զգիտաւորութիւնս Փառք ’ի բարձունսն, զապառնեաց և զհամարձեցն օրհնեցն բերէր զնմանութիւն, և զազգակցութիւն մարդկան ընդ վերնոց ընտելեցն . և միաբան փառաբանութիւն ամենասուրբ Երրորդութեն . նմա փառք յաւիտեանս, ամէն :

Եւ եւէ զիսկ խորհուրդ ունի Փառք ’ի բարձանցն առաջ առաջ աշխարհի աստուծոյն :

( ) որ թուի ինձ թէ ըստ աւուր ժամուցն պաշտմանցն խորհրդեանն կարգեալ են : Երկշաբաթին՝ ըստ առաւօտին պաշտմանն խորհրդեանն կարգեալ է, յորում ժամու միւսանգամ գալուստն Փրկչին պատմի . վասն այնորիկ առաւօտին աղաղակեն ողբերգագին ձայնիւն, եթէ “ ( ) ոյս տուր, տէր աչաց իմոց, զի մի երբեք ննջեցից ’ի մահ ” ըստ յիմար հինգ կու-

1 Haec in sequentibus officii precibus continentur.

liberati Ecclesiae pueri, atque in priscis benedictionibus confirmati, cum incorporeis naturis choreas ducentes, concinunt laudis cantum dicentes: *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Et: Laudent eum omnes Angeli ejus*, et caetera deinceps per ordinem. Deinde autem ad inferiora convertitur sermo, dicendo: *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi. Et: Reges terrae, et exercitus eorum, principes, et juvenes, et virgines*, et quae sequuntur. Hujusmodi porro benignitate erepti Ecclesiae pueri a peccati servitute decantant Domino canticum novum; laus ejus in Ecclesia Sanctorum; atque laetatur novus Israël in Creatore suo, filii Sion, qui ex Hevâ, exultant in Rege suo, qui ex Mariâ natus est Salvator eorum. Qui exurgens a mortuis insufflavit in Apostolos¹ dicens: *Accipite Spiritum Sanctum*, qui ab hac Adami naturâ recesserat ob illicitam fructûs scientiae boni et mali degustationem.

Praedictae itaque benedictiones praesentium rerum ac temporum intentionem praeseferunt. *Gloria* autem in excelsis futurarum exhibet laudationum similitudinem, hominumque affinitatem cum supernis naturis, atque concordem Sanctissimae Trinitati doxologiam. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quid mysterii in se continet Gloria in excelsis, variaque uniuscujusvis diei Antiphonae matutinae?

Ut mihi persuasum est, juxta mysterium officii horarum diei ordinatae sunt². Feriâ secundâ juxta matutini officii mysterium statuta est; in qua horâ secundus Salvatoris adventus praenarratur. Ideo lugubri voce mane clamatur: *Illumina, Domine, oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, sicut quinque virgines fatuae, ne quando dicat inimicus vitae: Prae-*

² Supple: *Antiphonae*.

տանաց: « Երբ ասացէ թշնամին կենաց թէ յաղթեցի նմա, կամ նեղիչք իմ ցնծացեն թէ ես սասանեցայ », ի հուրն յաւիտենից, որ պատրաստեալն է սա տանայի և հրեշտակաց նորա:

Իսկ երեքշաբաթին, ըստ երրորդ ժամու խորհրդեանն կարգեալ է յորում ժամու գալուստ Հոգւոյն հեղալ ի յառաքեալն. զորոյ զկենարար զգալստեանն զփորձ առեալ մանկունք եկեղեցւոյ, առաջի անկանելով աղաղակեն. եթէ « Եթէն է Տէր, աղբեր կենաց, և լուսովքո գալստեամբդ տեսանեմք զոյս », և եթէ, « Եթէն, տէր, զողորմութի քո Կ պաշտօնեայքս և յերկրպագուս ամենասուրբ Երրորդունդ:

Իսկ չորեքշաբաթին, ըստ վեցերորդ ժամու պաշտմանն խորհրդեանն կարգեալ է. յորում ժամու հիւանդութի նախահօրն պատմի, և ի նմին ժամու բժրշկութի վերացն չարչարանօք խաչին տեառն մերոյ (Եսուսի Վերստոսի: Ըստ պիտառութեանն (Եովաննու աւետարանագրի յասելն) թէ « Եր ժամ վեցերորդ և ուրբաթ զատկին, և հանին զնա ի խաչ », և զայս պիտի փրկական տնօրէնութե խորհուրդ ծանուցեալ մանկանց եկեղեցւոյ, աղաղակեն գոհանալով. եթէ « Ես աղաչեմ, տէր, ողորմեա՛ ինձ, և բժշկեա զանձն իմ ես մեղայ քեզ:

Իսկ հինգշաբաթին, ը ի նմերորդ ժամու խորհրդեանն կարգեալ է. յորում ժամու ի խաչին աղաղակեր, զելի ելին ասելով միածին Արդին այ, և ի նմին ժամու ընդ երեկս առուրն զլուսաւորսն ի խաւարէն փարատէր, ըստ մարգարէական ձայնին, նոր առաւօտ ծագելով նստելոցն ի խաւարի և յիստրւերո մահու. ուստի լուսաւորեալ մանկանց եկեղեցւոյ. աղաղակեն առաւօտին յասելն. եթէ « Ես առքեզ Տէր աղաղակեցի, առաւօտիս աղօթքս իմ ժամանեցեն առ քեզ », և որ ի կարգին է:

Իսկ ուրբաթին, ըստ տասներորդ ժամու պաշտմանն կարգեալ է, ըստ որում ժամու ի գերեզմանն ասի իջեալ տէրն արարածոց, և իւրով անապական

1 Psalm. 12.

2 Matth. 25. 41.

3 Lect. Arm. habet: A te.

4 Psal. 35. 10.

valui adversus eum; qui tribulant me exultabunt si motus fuero ¹ *in igne aeterno, qui paratus est diabolo, et angelis ejus* ².

Feriâ tertiâ, juxta horae tertiae mysterium statuta est: qua horâ advenit Spiritus immissus in Apostolos. Cujus mirificum adventum experti Ecclesiae pueri, procidentes exclamant: *Apud te* ³, *Domine, est fons vitae, et in lumine adventûs tui vidimus lumen* ⁴. Et: *Ori ri facito misericordiam tuam, Domine, super nos ministros, atque adoratores Sanctissimae Trinitatis tuae.*

Feriâ quartâ, juxta mysterium officii sextae horae praescripta est: qua horâ Protoparentis infirmitas recolitur, atque eâdem horâ vulneris curatio per passionem Crucis Domini nostri Jesu Christi, prout refert Johannes Evangelista dicens: *Erat Parasceve Paschae, horâ sextâ, et crucifixerunt eum* ⁵. Hujusce porro salutaris oeconomiae mysterium agnoscentes Ecclesiae pueri cum gratiarum actione adprecantur: *Ego rogo, Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi* ⁶.

Feriâ quintâ, juxta horae nonae mysterium ordinata est: qua horâ Unigenitus Dei Filius in Cruce clamabat, dicens: *Eli, Eli*. Atque eâdem horâ ad vesperras expurgabat a tenebris luminaria diei, secundum propheticam vocem, novam lucem matutinam oriri faciens iis, *qui in tenebris, et in umbrâ mortis sedent* ⁷. Unde illuminati Ecclesiae pueri mane clamant, dicentes: *Ego ad te, Domine, clamavi: et mane oratio mea perveniet ad te* ⁸, cum iis quae sequuntur.

Die autem Veneris, secundum decimae horae officium ordinata est; circa quam horam in sepulchrum descendens creaturarum Dominus, per suam incor-

⁵ Johan. 19. 14.

⁶ Psal. 40. 5.

⁷ Luc. 1. 79.

⁸ Psal. 87. 14.

մահուամբն զանապահանուին մեզ շնորհելով, ազատեալ 'ի դժոխոց և 'ի գերութէ սատանայի. յորմէ փրկեալ մանկանց եկեղեցւոյ, աղաղակեն գոհանալով յասեւն, եթէ “Տէր անձ փրկուե իմոյ, 'ի տուէ կարդացի, և գիշերիս առաջի քո”, և եթէ “Սոցեն աղօթք իմ առաջի քո”, և որ 'ի կարգին յարմարի պաղատանաց բան :

Իսկ շաբաթուն, ըստ հանգստեան աղօթից խորհրդոյն կարգեալ է. վասն զի շաբաթ՝ հանգիստ ըստ երբայեցւոց ձայնին է, և կատարումն յաւիտենից, յորում և մարտիրոսացն հանդիսից յիշատակն պատմի, որք զմարմինս իւրեանց 'ի խաչ հանին կարեօք և ցանկուք հանդերձ, խաչակից լինելով առաջին վկային 'ի խաչ ելելոյն, և զիս ժողովողին. յոր ապաւինեալ մանկանց եկեղեցւոյ 'ի նոցա կարող բարեխօսութիւն, աղաղակեն ողբերգագին ձայնիւ, եթէ “Ղաւթեա՛ տէր, զլոյս քո և ճմարտութիւդ քո, զի նոքա առաջնորդեսցեն ինձ մոլորելոյս 'ի գիտութի ճմարտուե՛, հանցեն զիս 'ի լեառն սուրբ և 'ի յարկս քո”, զանապատացեալս 'ի գերակայ բնութենէն 'ի ստորին նշաւատութիւն :

Եւ յետ այնորիկ զգոհացողն քարոզն ծաւալեցուցանէ, յաղաչելն զամենակալն անձոր այսպիսի սքանչելեօք բարձրացոյց զազգս մարդկան, անխուով պահպանեալ 'ի ներկայումս. և աղաչէ զի յապագայն անփորձ պահեսցէ զեկեղեցի իւր՝ մինչև 'ի գալուստ միածնի իւրոյ. զոր և առ նմին առեալ քահանային զաղօթքս ժողովողեանն մատուցանէր առ անձ, հաստատուն կալ և մնալ 'ի կամս պատուիրանապահութե նորա. և առաքելական խաղաղական քարոզութիւն վարիլ 'ի կենցաղումն, առ 'ի լինել տաճար մաքրութե սրբոյ Երրորդութեն. և արժանաւոր ձայնիւ և սուրբ խորհրդով փառաւորել զմիածին Որդին նոյն, սրովբէիցն երեքիկն սրբասաց ձայնիւն, յասելն՝ թէ Սուրբ անձ, սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ :

Ետանսոր որոշիմք 'ի Նունաց կարգէն. իսկ առ մեզ

ruptam mortem nobis ab inferis atque a Satanae captivitate liberatis incorruptionem largitus est. Unde Ecclesiae pueri erepti clamant, gratias agentes, ac dicentes: *Domine Deus salutis meae, in die clamavi, et nocte coram te: intret in conspectu tuo oratio mea*¹; et quae per seriem contexuntur obsecrationis verba.

Sabbato demum juxta requiei deprecationis mysterium posita est: siquidem *Sabbath* secundum Hebraicam vocem *quies* est, ac saeculorum implemen- tum: unde commemoratio fit quoque certaminis Martyrum, qui *carnes suas crucifixerunt cum necessitatibus, et concupiscentis*², concrucifixi primo Martyri super Crucem exaltato, et me colligenti³. Sub quorum validum praesidium confugientes Ecclesiae pueri lugubri voce exclamant: *Emitte Domine, lucem tuam, et veritatem tuam, ut me errantem perducant ad veritatis cognitionem; meque a sublimi naturâ ad inferiorem humilitatem dilapsam deducant in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.*

Post haec grati animi Praeconium sequitur deprecans omnipotentem Deum, qui per hujusmodi miracula humanum genus exaltavit, ut illud inconturbatum in praesentibus servet: precatur quoque, ut sine tentatione conservet Ecclesiam suam etiam in futuro usque ad Unigeniti sui adventum. Quam populi orationem Sacerdos illico resumens, eam offert ad Deum, ut concedat, eos in voluntate observationis mandatorum suorum constanter perseverare, atque per Apostolicam pacis praedicationem conversari in hac vitâ, ut sint purissimum sanctae Trinitatis templum, et condignâ voce sanctoque animo glorificent Unigenitum Dei Filium Seraphicâ voce trisagiâ, dicentes: *Sanctus Deus, Sanctus et fortis, Sanctus et immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.*

Heic a Graecorum ritu distinguimur. Nam apud

¹ S. Greg. Nazianzeni est effatum in Orat. in Cyprian.

պայծառանայ երեքկին սրբասացութիւն, որ քարոզեցաւ 'ի սրովբէիցն ձայնէ 'ի մէջ մարդկան . զառ 'ի նոցանէ ասացեալն զաղօտաբար հնչումն առեալ մարդկան՝ շարակապեցին ընդ այ հզօրի և անմահի . ոմանք միամասկան Եք խորորդութեն, և այլք 'ի վերայ Որդւոյ միայն զայն վարկանելով . և յայնմանէ ատելութի և թշնամութի և հակառակութի մեծ :

Իսկ աստ ապա եղից 'ի բանիս մերոյ տեսութիւն, և լուծումն առաջակայիս : Երդ որպէս ինձ հասու եղև, եթէ ամենայն տեսութիւն մարդարեիցն պատգամացն Որդւով սնօրինեալ յօրինին . և մի էյ խորորդութենէն տէր մեր (Իսուս Քրիստոս, զոր Եսայեանն ետես նստեալ յաթոռ փառացն, որով սրովբէքն շուրջ կալով զաղօտաբարն նուագէին զհնչումն . և ևս առաւել մեզ քան թէ յայնժամ մարդարեիցն եկեալ 'ի յերևումն . զի այն նմանութիւն էր նորա հանդերձեալ մարդեղունէն : Սրովբէքն ակնակառոյց եկեղեցւոյ մանկանց հիացեալ հնչեցուցանէին զօրհներգութեն նուագան . ուստի համարձակահայեաց լի նելով մեք 'ի նոսա, և զառ 'ի նոցանէ ասացեալն զաղօտաբար զհնչումն առեալ ճշմարտապէս նուագեսցուք ասելով . Ե՛ք յաւիտենական, 'ի վախճան ժամանակիս հաճեցար լինել 'ի նմանութիւն արարածոց . հզօրդ, զտկարութիւն մեր 'ի քեզ բարձեր . անմահացու բնութիւդ, հաճեցար վասն մեր համբերել մահու խաչի . յաղագս այսպիսի բազմագութ մարդասիրունդ ողորմեսցիս մեզ :

Եւ վասն զի առ Որդի վերաբերի եկեղեցւոյ սրբասացութիւն, և յայանի աստուած եղև . զի ամերեկորին և առաւօտին պաշտմունք մեր, սովաւ իբրև զանուշահոտ ինկոց բուրմունս յընդունելութիւն այ մատուցանին . և յաւէտ յիրաւի : Եւ ամն զի զխաչի՝ Քրիստոս յինքեանս բերէ, որով հաշտեցաւ իսկ արարիչն ընդ արարածոց իւրոց . զոր և անմարմին զուարթունս 'ի գերեզմանին 'իսկոփանս միութարուն տրտմեցեալ

1 Dicebant enim dumtaxat : niensis noster.

Sanctus, sanctus, sanctus; ideoque subobscuro modo, vel obscuram protulisse vocem dicit Oz-

2 Isai. 6. 1.

3 Similia profert vel ipse S. Nerses Glajensis, ut videre est in

nos modulatur trisagium, quod praenuntiabatur a Seraphim voce, inter homines; siquidem sonitum ab eis subobscura modo prolatum ¹ sumentes homines cum iis vocibus, *Deus, fortis, et immortalis* conjunxerunt; nonnullis ad sanctam Trinitatem consubstantialem istud referentibus; nonnullis autem Filio dumtaxat. Hinc odium, et inimicitia, et contentio magna.

Porro in sermonis nostri theoriâ etiam hujusce rei enucleatio proferenda est. Itaque, ut mihi comprehendere licuit, omnes Prophetarum oraculorum visiones Filii Dispensationem praefigurabant; estque unus de Trinitate Dominus noster Jesus Christus, quem Isaias vidit *sedentem super solium* ² gloriae: circa quem stantes Seraphim obscuram illam vocem modulabantur. Magis autem nobis, quam tunc Prophetis visio facta est. Illa namque erat futurae Incarnationis ejus similitudo; Seraphim defixis in Ecclesiae pueros oculis extatice laudis hymnos modulabantur. Unde nos confidentius respicientes in illa, prolatum ab eis subobscurum sonitum resumendo veraciter decantamus, dicentes: *Æterne Deus, in fine temporis fieri voluisti in similitudinem creaturarum: Fortis, infirmitatem nostram in te sustulisti: Immortalis naturâ, mortem Crucis tibi placuit pro nobis pati: propter hujusmodi clementissimam benignitatem miserere nobis* ³.

Quoniam autem ad Filium haec Ecclesiae hagiologia refertur, exinde quoque patet, quod cuncta nostra vespertina matutinaque officia per hanc tamquam per suaviolentis incensi fumum ad Dei placitum offeruntur: idque jure meritoque. Nam Crucis Christi enarrationem in se praeferunt, per quam sane cum creaturis suis reconciliatus est Creator. Quod et incorporeus Vigil ⁴ prope sepulcrum ad lactificum plo-

suis ad Graecos Epistolis. Videatur quoque de hac re Assemanus in sua Biblioth. Orient. Tom. I. pag. 518.

⁴ Id est: *Angelus*, ut superius diximus: hocque nomine Angelus nuncupatur Dan. 4. 10.

կանանցն աւետաւորէ, ասելովն, եթէ «զէջա խնդրէք զնազովրացին՝ զխաչելեան, յարեալ», լատի և Պաւղոս խրատեցաւ ասել, թէ «յնչ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն՝ ի խաչն տեառն մերոյ (Յոր Վ՛որ) և առ Տիմոթէոս գրեալ, եթէ «յ՛ի ամօթ համարիր ըզ վկայուի տեառն մերոյ (Յոր Վ՛որ), որ վկայեացն առաջի Պիւղատոսի պոնտացւոյ զգարւոք վկայուին», :

Օ այս և յառաջագոյն՝ ի հնունն գուշակեալ յ՛ով տեսի՝ որ ՛ի Վ՛րիստոս լինելոց էր ճշմարտուին, գառն մի երեկորին, և գառն մի առաւօտին հանապազորդ առաջի նոյ ողջակիզեալ մշտնջենաւորապէս : Եւ գառն անմեղ վարեալ ՛ի սպանդ, ծանեաք զնոյն ինքն զՏէր մեր (Յիսուս բարձօղ մեղաց ամ՝ աշխարհի) զոր տեսեալ (Յովաննու որդւոյ Օպքարիայ, և զաղազակ բարձեալ ասէր, եթէ «Ի՛հա գառն նոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի», ըստ որում և մեծ մարգարէն՝ յառաջագոյն տպաւորեաց յասելն, եթէ «Եւ զմեղս մեր բառնայ, և վասն մեր չարչարի», ըստ աւետեացն Վաբրիէլի, թէ «Եւ փրկեսցէ զԺողովուրդ իւր ՛ի մեղաց իւրեանց», :

Եւ եթէ ընդէր յարչակ առաքան յեղարալի Բարեխօսութիւն յարիամայ, ի՛սկ յարձակ առաքան քրիստոսեանն ոչ :

ՍԱՍՆ զի խորհրդական առաքան հրաւիրեն զմեզ առ հոգեւոր սեղանն, յանդիման լինել ճշմարիտ պաւտարագին մարմնոյ և արեան միածնին Տեառն մերոյ (Յիսուսի Վ՛րիստոսի, չլինի պէտք բարեխօսութեան յարիամաւ, ի՛սկ յարձակ առաքան քրիստոսեանն ոչ մատչի պատարագն, փոխանակ սուրբ և սոսկալի պաւտարագին՝ զկարող բարեխօսութիւնն յարիամայ և Ժանդակ և ջատագով առնումք սրբասացութեանն) զի աղօթք մեր Ժամանեացեն ՛ի յականջս տեառն զգրուեց՝ որ նստի ՛ի քրովէս, և փառաբանի երեքսրը բեան ճայնիւ. որ գթացաւ առ հողանիւթեայ և ա

1 Marc. 16. 6.

2 Galat. 6. 14.

3 I. Tim. 6. 13.

4 Johan. 1. 29.

5 Isai. 53. 12. vel potius ut legitur in Epist. I. Petr. 2. 24.

6 Matth. 1. 21.

7 Illico post trisagium sub-

rantium mulierum solatium annuntiat, dicens: *Jesum quaeritis Nazarenum Crucifixum: resurrexit*¹. Unde et Paulus eruditus fuit, ut diceret: *Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi*². Et ad Timotheum scribens, ait: *Noli erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi, qui testimonium reddidit coram Pontio Pilato*³.

Hoc vel antea in veteri vaticinans Moyses, cujus veritas in Christo erat futura, agnum unum vespere et agnum alterum mane quotidie coram Deo in holocaustum semper sacrificabat. Porro innocentem Agnum ad occisionem perductum novimus eundem Dominum nostrum Jesum, qui tollit peccata totius mundi. Quem videns Johannes Zachariae filius, exclamabat, dicebatque: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*⁴. Quemadmodum et magnus Propheta praefiguravit, dicens: *Peccata nostra ipse pertulit, et pro nobis est passus*⁵; juxta Gabrielis annuntiationem: *Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum*⁶.

Curnam porro in solutis diebus commemoratur intercessio Mariae Deiparae⁷, non autem in mysticis?

QUIA mystici dies ad spiritualem mensam nos invitant, ut de vero corporis et sanguinis Unigeniti Domini nostri Jesu Christi sacrificio participemus, non adeo necessaria tunc est intercessionis Mariae commemoratio. In solutis autem diebus de Christi sacrificio minime participantes, pro sanctâ, et terribili hostiâ validam Mariae intercessionem in subsidium, et praevalentiam adsumimus hagiologiae; ut perveniant preces nostrae ad aures Domini Virtutum, *qui sedet super Cherubim*⁸, et glorificatur trisagiâ voce: quique terrenae ac vilis nostrae naturae misertus eam cum supernis militi-

dunt Armenii commemorationem
Beatae Virginis Mariae dicentes:
» Glorificata es benedicta semper
» sancta Virgo Dei pater Maria

» Mater Christi; offer deprecationes
» nes nostras Filio tuo et Deo nostro.
» stro ».

8 Psalm. 98. 1.

նարգ ընուին . և ընդ վերին զօրացն դասակցեաց 'ի փառաբանութի զուարթնոցն , յասելն՝ եթէ “ (Նարուցանէ զաղքաթն յերկրէ , և բարձր առնէ զտառապեալն յաղբեւաց , . և “ (Նստուցանէ ընդ իշխանուին վերինս , . և եթէ “ (Նաակեցուցանէ զամուլն 'ի տան ուրախամիտ , որպէս մայր որդւովք բերկրեալ , . պատմել զօրհնութիւնս տեառն 'ի դրունս դատեր Սիոնի և 'ի նոր Երուսաղէմի :

Եւ եթէ զիսկ խորհուրդ ունի տառաօփին աղօթիս , որ ընդ արեւագալն հարարէն :

Եւ աղօթքս զմիւսանգամ զգալուստն Վրիստոսի նշանակէ , և յարութիւն մարդկան 'ի գերեզմանացն , յաւուր միաշաբաթու յառաջին ժամուն . վասն զի յայնմ ժամու լինելոց է յարութիւն ամենայն մարդկային բնութեանց , թէպէտ և գիշերի ասի , ըստ տէրունական առակի : Եւ նա է առաւօտ և սկիզբն ծագման արեգականն արդարութե , և լինելոց է այն յառաջին ժամուն մեծի աւուրն . վասն զի յայնմ ժամու վարկանիմստեղծեալ զմարդն առաջին , յորում ժամու միւսանգամ կենդանանայ 'ի գերեզմանէն . այսմ խորհրդով բազումք վարին 'ի ներկայումս , ալն ունելով առաքելական խոստմանցն , եթէ “ (Փող հարկանի և մեռեալքն 'ի Վրիստոս յարիցեն յառաջագոյն . և մեք նորոգեսցուք , . այլովքն հանդերձ : Եւ նմին օրինակի և իմ պսակաւորն և հայրապետն սուրբն՝ Վրիգոր , ըստ տէրունական առակին , զյարուի մեռելոց՝ բուսոց և տնկոց օրինակէր 'ի գարուն բուսաբեր , և 'ի դալարանալ մարդկան 'ի գերեզմանէն . քանզի յետ անցանելոյ ձմերանւոյն և լինելոյ գարնանւոյն , և հաւուցն լինելոյ մերձ յառաւօտն լիեալ ձայնք , զյարուի մարդկան 'ի գերեզմանացն նշանակեն :

Եւ ամս այնորիկ սթափեալ 'ի ժամուն յայնմիկ աղօթիւն , ալն ունելով միւսանգամ նորոգմանն՝ յա-

1 In subsequenti Psalm. 112 .

2 Psalm. 9. 15.

3 I. Corinth. 13. 52, atque I.

Thessal. 4. 15.

bus in Angelorum doxologiâ consociavit: quemadmodum dicitur ¹: *Suscitans de terrâ inopem, et de stercore erigens pauperem*; eumque sedere facit cum supernis Principibus; atque *habitare facit sterilem in domo, ceu matrem in filiis laetantem*, ad enuntiandas laudationes Domini in portis filiae Sion ², et in novâ Jerusalem.

Quid mysterii habet Oratio matutina, quae circa Solis ortum peragitur?

Haec Oratio alterum Christi adventum significat, atque resurrectionem hominum e sepulchris in die Primâ-Sabbati, horâ primâ: eâ siquidem horâ futura est totius humanae naturae resurrectio. Quamvis enim nocte dicatur, juxta dominicam parabolam; illa tamen est mane, et principium ortûs Solis justitiae: futura est autem illa in primâ magnae diei horâ. Quoniam in illâ horâ creatum arbitror primum hominem, in quâ sane e sepulcro reviviscet. Huic sententiae plurimi impraesentiarum adhaerent expectantes Apostolicas repromissiones: *Canet tuba, et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi; nos autem immutabimur* ³, cum iis, quae sequuntur. Pariter et meus ille coronatus et Pontifex, sanctus Gregorius ⁴, juxta Dominicam parabolam, mortuorum resurrectionem per germina plantasque configurabat, per vires ver, et per virescentes homines e sepulchro: quia transacto hyeme, et superveniente verno tempore, prolatae avium prope ad matutinum voces resurrectionem hominum a monumentis significant.

Quamobrem expergefatti in illâ horâ preces fundimus, expectantes renovationem resurrectionis mor-

⁴ S. Greg. Illuminator.

րութեանն մեռելոց . և զուարթաթուիչ լուսով ճեպեալք 'ի հանդիպումն ամպովք երևեցելոյն , և հառուցանողին իւրաքանչիւր ումեք զարժանն : 1) ասն այնորիկ կարգեցան 'ի ժամուն յայնմիկ աղօթք իբրեւ արժանի լինել մեծի առաւօտի լուսոյ ծագմանն , և զտէր փառաց առանց ամօթոյ տեսանել 'ի նոր յաւիտենին , 'ի կատարումն եօթներեկին 'ի նախկին ութնութորդ դարուն մտելոյ . յամեցելոյ փեսային 'ի վերջնում գիշերին . 'ի արոհել օդեացն և այծեացն . յընդրման որոմանն՝ և ցորենոյն . որ օրն մեծ և երևելի 'ի մարգարէիցն դաւանեալ . յորում աւուր յանդիման լինել մեզ կայ առաջի բեմին Վրիստոսի , զի ընկալցի իւրաքանչիւր ոք իւրով մարմնոյն զոր յառաջ գործեացն եթէ բարի և եթէ չար . յորում աւուր փայլեն արդարքն որպէս զարեգակն 'ի յաբջայումն երկնից , յորոց կայ անձ 'ի մէջ աստուածոցն և թագաւորեցելոցն , որոշելով և բաժանելով զարժանաւորութիւնդ երանութեցն . որոց և մեք արժանի եղիցուք հասանել խոստացելոց բարեացն , չնորհօք և մարդասիրութիւն տեսուն մերոյ (Վիստաի Վրիստոսի . նմա փառք յաւիտեանս . ամէն :

tuorum, atque per lucem hilariter volantem festinamus in occursum illius, qui in nubibus apparebit, quique singulis condigna retribuet. Propterea statuta est ejusdem horae Oratio, ut nempe digni efficiamur magni matutini lucis ortu, et Dominum gloriae sine rubore videamus in novo saeculo, in consummatione septimi, inchoante saeculo octavo, moram faciente Sponso in novissimâ nocte, in separatione ovium ab haedis, in electione zizaniorum et tritici. Quae dies magna et visibilis a Prophetis in confesso est: qua in die *nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque in suo corpore, quae prius gessit, sive bonum, sive malum*¹. Qua die *fulgebunt justi sicut sol in regno caelorum*², in quorum medio stabit Deus veluti in medio deorum et regnantium, distinctis ac divisis illius beatitudinis loci dignitatibus. Quam bonorum repromissionem nos quoque digni efficiamur assequi, per gratiam et benignitatem Domini nostri Jesu Christi. Ipsi gloria in saecula. Amen.

¹ II. Cor. 5. 10.

² Matth. 13. 43.

ՆՈՐՄԵՆ ՏԵԼՈՒՆ

Յ Ո Վ Ա Ն Ն Ո Ւ

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ի

ՅԱԶԱԳՍ ԿԱՐԳԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ԻՍԿ 'ի տունընանն որոշեալ սահմանք աղօթիցն այս ըստ յանցման ժամուն նախահօրն հեշտասիրուեն և մեղանացն, և 'ի նմին ժամու բժշկել զյանցանան չարչարանօք խաչին տէրն մեր ՀՅՍ ՎՆՍ, զի որպէս Ղաւաման ամենեքին մեռան, նոյնպէս և Վրիստոսին ամենեքեան կենդանասցին իւրաքանչիւր յիւրում կարգի։ Օ ի յորում ժամու յանցեալն Ղաւամն առաջին, և յետ յանցանացն յամեաց 'ի դրախտին. նոյնչափ և Վրիստոս եկաց 'ի վերայ խաչին 'ի բժշկութի վերաց նորա։

Իսկ յերրորդ ժամու աւուրն կարգել զժամն աղօթիցն. քանզի յերրորդ ժամու ասաց Ղարկոս 'ի խաչելանել միածին Որդւոյն նոյ. որով յայտնի է, թէ և 'ի նմին ժամու եղև ընդունել յալի զհրապուրանս բանսարկուին, և ցանկանալ պտղոյն ճաշակմանն։

Իսկ վեցերորդ ժամուն կարգեալ աղօթքն. որով յայտնի է 'ի նմին ժամուն անցանել ընդ սահմանս պատուիրանացն, և ճաշակել 'ի պատրանաց պտղոյն,

EJUSDEM DOMINI
J O A N N I S
PHILOSOPHI

DE OFFICIIS ECCLESIAE

DIURNARUM porro statuta orationum momenta disposita sunt secundum horam praevaricationis primaevi Patris per voluptatis peccatum. Atque eâdem horâ per passionem Crucis Dominus noster Jesus Christus purgabat delicta. Nam *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine*¹. Qua enim horâ deliquit Adam primus, et post delictum commoratus est in paradiso; totidem horas et Christus fuit in Cruce ad vulneris ejus sanationem.

Tertiâ itaque horâ ideo statuere placuit orationis horam, quia tertiâ horâ dixit Marcus crucifixionem Unigeniti Filii Dei: unde patet, Hevam eâdem horâ illecebras diaboli admisisse, fructûsque degustationem concupivisse.

Sextâ quoque horâ praecipitur oratio; quo liquet eâdem horâ transgressum fuisse mandati terminum, atque de fructu deceptionis gustasse Protoparentem.

¹ Cor. 15. 22.

և 'ի նմին ժամու փոխանակ նորա քաղցր ճաշակմանն մեղացն, ճաշակեաց Վրիստոս զքացախն ընդ ղեղի խառնեալ, 'ի բժշկութի պտղոյն դառնութե :

Իսկ յիններորդ ժամուն կարգեալ զաղօթման . այս վասն անդարձ խոստովանունն մեղանացն Մշամայ, յորում ժամու դատապարտեալ ելաւ 'ի դրախտէն, և 'ի նմին ժամու աղաղակաւ աւանդեաց զոգին՝ փրկելին աշխարհաց, և զՄշամեհան 'ի դժոխոց :

Իսկ 'ի տասներորդ ժամուն, յորում ժամու տէրն արարածոց 'ի գերեզմանն իջեալ ասի, և իւրով անապական մահուամբն՝ զանապականութի մեզ շնորհելով . և ըստ այսմ խորհրդոյ կարգեալ են գերեկորին պաշտօնն . զոր հարիւր երեսուն և իններորդ Սաղմոն ուսուցանէ զչարչարանս փրկչին լինել, և յօճ նման չարութի կատաղեալ ժողովրդեանն . և որ զկնի Սաղմոն, զանօրինաբար աղօթել փրկչին, վասն յանդրդնուն՝ ժողովրդեանն . եթէ “Հայր, թող սոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն” : Եւ ապա յաղքատութի բնութե նայեցեալ, իբրեւ ծանրակիր բեռամբ մեղացն ըմբռնեալք, նախկին մատուցեալ խնդրեաց յայ, եթէ “Խմնարհեց՛, Տէր, զունկն քո և լուր ինձ, զի աղքատ և տնանկ եմ ես” : Հայեաց ասէ յաղքատութի բնութե, և մի թողուր 'ի ձեռաց . եթէ յորպիսի և յորքան չարութի ըմբռնեցայ . և պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանսարկուին դնէ . Ի՞նչ, ասէ, անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ՝ի դրախտին, և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ հակառակամարտ զօրութեն, և ոչ համարեցան զքեզ անձ առաջի իւրեանց . և եթէ “Խորհեցան խափանել զգնացս իմ 'ի պահպանութենէ պատուիրանին, թագուցին ամբարտաւանք որոգայթք ինձ” . Եւ եթէ “Եւր ձգեցին որոգայթ ոտից իմոց, և եղին ինձ գայթակղութիւն” : Եւ ապա զմտաւ ածեալ՝ եթէ ոչ իւրով զօրութիւ կարէ զորոգայթն զայն մերժել յիւրմէ, եթէ ոչ երկնայնոյ Հօրն գթացեալ փրկեւցէ զմեզ պատուական մարմնով և արեամբ միաճնին իւրոյ . և նոյն ժամայն յառաջ մատուցեալ յիշեցու

Atque eâdem horâ pro gustante dulcem peccati fructum Christus gustavit acetum cum felle mixtum, ut fructûs amaritudinem curaret.

Nonâ item horâ ordinata est oratio propter impenitentem confessionem peccati Adae; qua horâ condemnatus, egressus est de paradiso: atque eâdem horâ exlcamans commendavit animam Salvator mundi, atque ab inferis Adamum eduxit.

Horâ autem decimâ oratur, quia creaturarum Dominus eâdem horâ in sepulcrum descendisse dicitur, per incorruptam suam mortem nobis donans incorruptionem. Et juxta mysterium istud statutum est vespertinum Officium; sicut Psalmus CXXXIX. docet Redemptoris passionem, nec non furientis populi malitiam serpenti similem. Sequens autem Psalmus dispensativam Salvatoris orationem propter plebis praesumptionem, quum dixerit: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* ¹. Deinde in paupertatem naturae nostrae respicit, ut pote qui gravibus peccatorum oneribus sumus affecti. Jampridem accedens petierat a Deo: *Inclina, ait, Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego* ². Respice, inquit, in paupertatem naturae meae, et ne derelinquas de manibus: vide, in quali quantâque malitiâ captus fuerim. Causam autem hujusce rei fraudem diaboli apponit, dicens: *Deus, iniqui insurrexerunt super me* in ipso paradiso, *et synagoga potentium quassierunt animam meam*, adversarii nempe vires; *et non proposuerunt te Deum in conspectu suo*. Praeterea: *Cogitaverunt supplantare gressus meos* ³ in observantiâ mandati, *et absconderunt superbi laqueum mihi*; *et funes extenderunt in laqueum pedibus meis, et scandalum posuerunt mihi*. Deinde animadvertens, se non posse suâ virtute laqueum illud a se remove, nisi Pater caelestis misertus redimeret nos per pretiosum corpus et sanguinem Unigeniti sui, illico procedens commemorat, quod horâ sextâ magnae diei in Parasceve

3 Psalm. 139.

ցանկէ զոր 'ի վեցերորդ ժամու մեծի աւուր ուրբա-
թին՝ միածին Որդին նոյն զանարատ մարմինն 'ի հա-
ճոյս Հօր պատարագեաց, իբրեւ զանուշահոտ խնկոց
բուրմունս, զմարդկային հոգին 'ի ձեռս Հօր աւան-
դէր, թէ “ Ուղիղ եղիցին աղօթք իմ որպէս խոնգ-
առաջի քո, և զհամբարձումն ձեռաց իմոց պատա-
րագ երեկորին ”. և 'ի կատարածի սաղմոսին, եթէ
“ Տէր հան 'ի բանդէ զանձն իմ ”: Բանդ զկեանս աշ-
խարհի առակեաց, հանել 'ի հանդերձեալ կեանսն
աղօթէ, որոյ յուսոյ սպասեալ արդարոցն՝ ակն ունե-
ին հասանել անսպառ բարութեցն:

Եւ 'ի տասներորդ ժամուն լուցմունք ճրագացն,
որ նշանակէ զկնի զգալի լուսոյս անցանելոյ, իմանա-
լի լուսոյն առաջնորդել 'ի հանդերձեալ կեանսն: Իսկ
աստանօր մեզ վերստին դառնալի է 'ի կարգն առա-
ջին, և շնորհքն նոյն ըստ ժամու աղօթիցն զխոր-
հուրդն բացայայտել:

Եւ եկէ զինչ խորհուրդ ունի երրորդ ծանօտ աղօթին:

Երրորդ ժամու աղօթից խորհուրդս 'ի վեր էքան
մեր կարողութիս, և միայն նոցա յայտնի է, որոց
սուրբ Հոգւոյն շնորհքն յայտնեն զծածկեալ զխոր-
հուրդն: Բայց ինձ այսպէս թուի, եթէ տեսուն մե-
րոյ (Իսուսի Վերիստոսի 'ի կրիցն և 'ի ներգործու-
թեցն կարգեալ, զոր կատարեաց յայսմ ժամու 'ի
կենարար չարչարանս իւր. յասել երանելոյն)՝ ար-
կոսի, եթէ “ Եւ ժամ երրորդ, և հանին զնա 'ի
խաչ ”:

Եւ եթէ վասն էր յայնմ ժամու գայր 'ի խաչ ելա-
նել. քանզի յայնմ ժամու, որպէս յառաջն ասացաք,
գերեալ լինի նախաստեղծն 'ի բանսարկուէն, տրփա-
կան կերակրօքն՝ 'ի ծառոյն մահաբեր և 'ի չար խոր-
հուրդն. իսկ յորժամ Եւանջելս մերով բնութի
զծանրութի մեղաց մերոց բառնայր, երթեալ 'ի նոյն
տեղի գազաթանն, բարձրանայր 'ի դիտին, զի զան-

1 Psal. 140. 2.

2 Psal. 141. 8.

3 De vespertinis Horis extant

Unigenitus Dei Filius humanam animam in manus Patris commendans, immaculatum corpus ad Patris placitum sacrificavit, ceu suaviolentis thuris suffitum: *Dirigatur, inquit, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, et elevatio manuum mearum sacrificium verspertinum* ¹. Atque sub fine Psalmi: *Domine, educ de custodia animam meam* ². Custodiam dixit metaphori- ce mundi vitam; proinde orat, ut ad futuram vitam educatur: quam spem expectantes justii indeficientia bona consequi expectabant ³.

Porro luminum accensio horâ decimâ significat, quod post sensibilis luminis finem per intellectuale lumen ad futuram vitam perducemur. Nunc autem nos oportet iterum primum ordinem resumere, et, Deo adjuvante, juxta orationis horam, mysterium explanare.

Quid mysterii praesefert horae Tertiae oratio?

MYSTERIUM orationis Tertiae horae vires nostras exsuperat, iisque dumtaxat manifestum est, quibus Sancti Spiritûs gratia revelat absconditum mysterium. Mihi autem, circa Domini nostri Jesu Christi affectiones actionesque coaptatam esse videtur, quas istâ horâ pertulit in salutiferis suis passionibus, dicente beato Marco: *Erat hora tertia, et crucifixerunt eum* ⁴.

Curnam autem, dices, in illâ horâ crucifigebatur? Quoniam, ut antea diximus, in illâ horâ per optatum cibum captivus a diabolo ducebatur Protoplastes ad arboris mortiferum malignumque consilium. Eâdem itaque horâ Emmanuel in nostrâ naturâ pondus peccatorum nostrorum tollens proficiscebatur ad eundem Calvariae locum, et exaltabatur in spectaculo, ut collapsum sublevaret. Clavibus suffiguntur pe-

fragmenta quaedam, a nobis paulo inferius exhibenda.

4 Marc. 15. 25.

կեանքն վերացուցէ . բեւեռեալ զոտմն և զձեռման յաղագս յանդուգն գնացիցն 'ի ծառն , զի զձեռագիր յանցանացն խափանեսցէ , և զտարերց ապականուածին , որ յայնժամ օձաջամբ պտղովն դղրդեաց , խաղաղացուցէ իւրով մաքրողական չարչարանօքն :

Իսկ Յովաննէս ժամ վեցերորդ ասէ . ոչ զժամ խաչելուն , այլ զժամ ճաղանացն՝ որ 'ի հրէիցն . իսկ 'ի խաչն յերրորդ ժամուն բարձրացաւ : Բազէն տարածեալ զթւան անշարժ դիտէր ընդ հարաւ , յափըչ տակելով զմեզ 'ի մահուանէ 'ի կեանս . զոր յառաջ տեսեալ մարգարէական ակամբ Երանելոյն Պանիէլի , յերրորդ ժամու աւուրն զպատուհան տանն իւրոյ բանալով , ընդ արեւելս ընդդէմ Երուսաղէմի աղօթէր , վասն դարձի գերուեն , տեսանելով զմիածին իրդին այ բազկատարած 'ի խաչին , որ յերրորդ ժամու աւուրն ճշմարիտ աւարումն գերելոցն արար : Եւ ապա յետ այսր Յորեղինի , տեսանեմք յերրորդ ժամու զչնորհս Հոգւոյն սրբոյ հեղեալ յառաքեալն , զհեռացեալն յԱդամայ 'ի ընութենէս՝ յաղագս ոչ 'ի դէպ ժամու ճաշակմանն : Եւ ասն այսր ամենայնի ասեմք յերրորդ ժամու զյորեալ զմարդն առաջին , յորում ժամու զբժշկուի վերացն և զբարեգործութիւն ընկալաւ : Եւ ա յիւրաւի յայսմ ժամու աղօթից՝ աղաչէն զմօ առաքել զՀոգւոյն օգնականութիւն , առաջնորդ լինել յերկիր բարի , ուստի զրկեցաք մախանօք չարին . այս է պատճառ երրորդ ժամու աղօթիցն :

Եւ ելէ զհինգ խորհուրդ ունի վեցերորդ ժամու աղօթիցն օրհասարակին :

Եւ արդ որովհետեւ բանս մեզ ճանապարհս գործեաց , և որպէս 'ի փապարաց ձորոց առաջնորդեաց աստիճանօք 'ի վեր ելանել 'ի բարձրագոյն յիմաստն , 'ի ձիթաստանեաց յածային վարդապետուէ լեառն , և զուշ և զմիտս ունգնադրութե կարկառեալ 'ի տաւաք սրբուէ , ուր անմարմնոցն տօնքն , և անտրտում

des, ac manus ob arrogantem gressum ad arborem; ut praevaricationis chirographum deleret, atque elementorum corruptionem, quae tunc per porrectum a serpente fructum inoleverat, per sanctificam passionem suam expurgaret.

Sextam autem horam Johannes nequaquam dixit crucifixionis horam; sed horam derisionis a Judaeis. At in Crucem horam tertiā exaltatus est: accipiter extensis alis immotus expectabat ad Austrum, eripiens nos de morte ad vitam. Quod praevidens prophetico oculo beatus Daniel, tertiā diei horam aperiens domus suae fenestram ad Ortum, Jerusalem versus, orabat pro captivitatis conversione, videns in Cruce extensis manibus Unigenitum Dei Filium, qui tertiā diei horam veram captivorum devastationem operatus est. Deinde post hunc jubilaeum¹ videmus horam tertiā super Apostolos effusam Spiritus Sancti gratiam, remotam olim ab Adami naturam ob intempestivam degustationem. Propter haec omnia dicimus primum hominem horam tertiā lapsum, qua horam vulneris curationem, ac beneficium recepit. Jure igitur in hac orationis horam Deus rogatur, ut mittat Spiritus adiutorium ad deducendum nos in terram rectam, qua per Maligni invidiam sumus privati. Haec est ratio orationis horae Tertiae.

Quid mysterii habet Sextae horae oratio in meridie?

QUANDOQUIDEM vero sermo viam nobis aperuit, et quodammodo ex vallium speluncis nos conduxit, ut gradatim ad excelsiorem sententiam ascendamus in olivarum divinae doctrinae montem; ingenium ideo et intellectum auditus porrigamus in templo Sanctitatis; ubi sunt incorporeorum festivitates, et laetitiae tristi-

¹ Id est, remissionem.

ուրախութիւնն և ճառագայթք անձառ լուսոյն, ուրանօր Ղաւթնակէր հրճուալից ուրախութիւնն. ուստի ապստամբութիւն խրատուն խոտորեցաւ 'ի ճշմարտութենէն, և միանգամայն 'ի կենաց փայտէն, և 'ի դրախտէն, և 'ի պատուիրանէն՝ յօրինադրէն ունայնանայր 'ի վեցերորդ ժամուն. վասն որոյ զեօթանեւնեկին եօթն ժառանգէր զտրտմութիւն, և ընդ քաղումցաւօք անկանէր տոյժս. կայր իբրև ջերման հիւանդութիւն, և քաղէին ոգիք նորա, լուծեալ յոգք ոտից և ձեռացն 'ի բարեացն շարժմանէն: Կայր լեզուն անշարժ 'ի խոստովանութիւն ապաշխարութենն:

( ) որորինակ մեռեալ որ անգգայ յամենայն շարժմանէ, ոյն օրինակ և մարդն առաջին, պարփակեալ 'ի մէջօրէի իբրև 'ի մէջ գիշերի կայր 'ի տարակուսի, և քաղէին ոգիք նորա: Վանդի 'ի կարճմտութենէն ըմբռնեալ, յանյուսութե 'ի խորխորատ անկանէր. սիրէր զմահ քան զյանդիմանութիւնն ինքեւ. և յիշատակ տէրունական պատուիրանին ևս առաւել խոցոտէր, և մահուն երկիւղն՝ որ սպառնացեալն էր, եթէ մեռանիս, և ոչ գիտեր թէ զինչ գործիցէ: Եւ ասն որոյ փրկութեամն՝ միածինն Հօր 'ի վեցերորդ ժամուն 'ի վեցերորդ առուր 'ի վեցերորդ դարուն կայր 'ի ջանս ցաւոցն, և տրտմութիւն զտրտմութիւն հալածէր, և ցաւովքն զցաւն բառնայր. և համախմբելով ընդ փայտին անհնչապէս զառ 'ի փայտէն բառնայր զպատուհասն մեղացն Ղաւթնայ. և միանգամայն կարեօք և կամօք յանձն առնելով լուծանէր զպատիժս պատուհասի նախնի մարդոյն: Եւ անձաղան խոնարհութիւնն իւրոյ պայծառութիւն առնէր իւրոց արարածոց. և խաւարն առնելով 'ի մէջօրէի, զոր գրեալն էր 'ի յաւետարանին, եթէ “՝) վեցերորդ ժամն անտի խաւար կալաւ 'ի վերայ երկրի մինչև ցինն ժամ առուրն”, : Եւ խաւար յանդիմանէր զկարծեալ ճաճանչ լուսաւորացն, որ 'ի պարզամիտ արարածոցն անձք յօրինէին. և զլոյս անձգիտութեն 'ի սիրտ ամենայն մարդկան տնկէր՝ ճանաչել զճշմարիտն անձ, և զողորմածն որ բժշկեաց զախտս հոգւոց և մարմնոց:

tiam nescientes, radiique inenarrabilis lucis; ubi Adam habitabat cum gaudio jucundissimo, ubi per apostaticam suggestionem deflexit a veritate; atque simul ligno vitae, et paradiso, praeceptoque ac legislatore vacuus factus est horâ sextâ. Quare septuagies septies afficiebatur tristitiâ, et sub multorum cruciatuum poenis cadebat. Tamquam febris morbo laborabat, languebatque spiritus ejus, dissolutis pedum manuumque compagibus a bonorum motu. Immobilis ad poenitentiae confessionem erat lingua ejus. Sicut mortuus quidam sensu carens omnique motu, ita et primus homo in meridie tamquam in mediâ nocte redactus haesitabat, deficiebatque spiritus ejus. Quoniam ab impatientiâ captus, in desperationis foveam corruebat: mortem maluisset, quam Dei praesentiam; eumque dominici mandati recordatio magis magisque sauciabat, quemadmodum et comminatae mortis timor: *Morieris*¹; atque nesciebat quid faceret. Pro cujus redemptione Unigenitus Patris sextâ horâ, sextâ die, sexto saeculo sustinebat dolorum agoniam, et tristitiam per tristitiam expellebat, ejusque dolores per dolores fugabat, et ligno cohaerens quoadusque spiritum redderet, proveniente ex ligno poenam peccati Adae auferbat. Quae unâ simul peramanter ac sponte sustinens, poenam damnationis prisci hominis solvebat, et per divinam humilitatem suam heroicam creaturas suas claritate donabat. Quum autem factae sint in meridie tenebrae in Evangelio scriptae: *A sextâ horâ tenebrae factae sunt super terram usque ad horam nonam*²; hae tenebrae arbitratum luminarium, quae a rudibus creaturis dii adstruebantur, splendorem redarguebant; et divinae intelligentiae lumen cordibus omnium hominum inserebant ad verum et misericordem Deum cognoscendum, qui animarum corporumque morbos sanavit. Quamobrem jure in hac Orationis horâ praecipit officii Praeconium, ut vigilemus atque praecaveamus meridiauum taedii daemonem, qui omnium

1 Gen. 2. 17.

2 Matth. 27. 45.

Սկսած որոյ յիրաւի յայտմ ժամու աղօթիցս պատուիրէ արթուն լինել. և զգուշանալ 'ի ձանձրութեց դիւին 'ի մէջօրէի՝ որ դժնդակագոյն է քան զաւանայն դեւս, որ յոլով մեղկութիւն վերայ հասանէ և գողանայ զմիտս մեր յիւրն միտելով կամս, և անդիւտ կորստեանն ուղեոր կացուցանէ : Սկսած այսուրիկ 'ի վեցերորդ ժամուն կարգեցան աղօթքն, իբրև օգնականութիւն մարդկային բնութեւս ընդդէմ հակառակամարտ զօրութեն, և յիշատակ սնօրինաբար բժշկութեանն՝ չարչարանօք տեառն մերոյ Յիսուսի Վերիստոսի. այս է պատճառ վեցերորդ ժամու աղօթիցն :

Եւ երբ զիսկ խորհարդ ունի իններորդ ժամու աղօթիցն :

ՕՒՆԵՐՈՐԴ ժամուս զխորհուրդ տեսանեմք բարձրագոյն աւանդութեամբ, քան զայլն պատուեալ յառաքելական դասուցն : Վանգի Պետրոս՝ և Յովհաննէս ելանելին 'ի տաճարն յիններորդ ժամու աղօթիցն, և 'ի նմին ժամու բժշկելին զկաղն որ նստէր առ դրան տաճարին : Եւ արդ քանզի մեծ է խորհուրդ անձպաշտուն որ 'ի Վերիստոս կարգեալ է, զի ընկալցի ճշմարտութիւն տեղի 'ի հնոցն և 'ի ստուերականացն. զքահանայութեցն, ասեմ, զպառարագացն և 'ի զանազան արեանցն կենդանեացն հեղմանցն, 'ի մտանել ազնուականագոյն յուսոյն՝ որով մերձենամք առ անձ, որով փարատեցաւ խաւարն անգիտութե 'ի կատարել ժամանակիս, որ առաջին միջօրեայն եղև նսեմ նախնի մարդոյն յանցանօքն : Իսկ երկրորդ՝ իջամս յերկնից գոլով, բարձր բարբառով՝ 'ի վերայ խաչին աւանդեալ զողին յինն ժամուն, արձակեաց զտիեզերս 'ի բանդէ, և 'ի տանէ կապանաց զազգս մարդկան, որ նստելն 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու : Եւ 'ի նմին ժամու զլուսաւորմն 'ի խաւարէն փարատէր ըստ մարգարէական ձայնին, ընդ երեկս առաւրն լոյս առնելով աշխարհի. և ինքն ինն անձ մերով բնութիւն 'ի խաչին աղաղակէր, “ զԵւ

daemoniorum est dirissimus: quippe qui multâ molitie invadit, et furatur mentem nostram, eam ad suam detorquens voluntatem, eamque irreparabilis perditionis viatricem reddit. Propterea oratio statuta est horâ sextâ tamquam humanae nostrae naturae subsidium contra virtutem adversariam, atque dispensativae curationis commemoratio per passionem Domini nostri Jesu Christi. Haec orationis horae Sextae est ratio.

Quid orationis horae Nonae sit mysterium?

NONAE horae mysterium celsiori prae caeteris traditione ab apostolico caetu honoratum aspicimus; quia *Petrus, et Johannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam*¹, atque eâdem horâ curabant claudum ad portam templi sedentem. Magnum est itaque pietatis mysterium in Christo constitutum, ut ex veteribus, et umbratilibus locum recipiat veritas: de sacerdotio loquor, et de sacrificiis, variisque sanguinis animalium effusionibus, subintrante nobiliore spe, qua ad Deum accedimus: proindeque expulsae sunt ignorantiae tenebrae, completo tempore, in quo prima meridies per prisci hominis praevaricationem fuit subobscura. Secundus autem Adam, qui de caelo erat, elatâ voce in Cruce commendans spiritum suum horâ nonâ, solvit de carcere et de vinculorum domo universum orbem, genus videlicet humanum, quod *in tenebris, et in umbrâ mortis sedebat*². Item eâdem horâ tenebris exuebat luminaria, juxta propheticam vocem, ad diei vespertas illuminans mundum: et ipse, Qui Est³, Deus per naturam nostram clamabat dicens: *Eli Eli*⁴; idest, *Deus, Deus meus*,

3 Seu potius: *Ens*.

4 Matth. 27. 46.

լի ելին ատելով. այսինքն է, անձ անձ իմնայեանց առ իս, ընդէր թողեր զիս», և եթէ «Հեռի եղեր 'ի փրկութենէ իմմէ վասն բանից յանցանաց իմոց», Լսա է որ եկն 'ի խնդիր ոչխարին զկորուսեւոյն 'ի հօտէն իւրմէ, թէ «(Վեր ես Լսամ», և լուաւ զապիրատ պատասխանին՝ զկինն բերելով պատճառք : Սասն որոյ բանից արտաքս ընկեցաւ 'ի կենաց տեղւոյն ինքնակամ ընտրութիւն. ուրանօր լուաւն թէ «Հող էիր և 'ի հող դարձցիս», Սոյնպէս և 'ի սմին տեղւոյ լուաւ 'ի ձեռն աւազակին, եթէ «Ինդ իս եղիջիր այսօր 'ի դրախտին» :

Եւ եղև 'ի նմին ժամու իններորդի արձակումն 'ի մահուանէ 'ի կեանս, և մուտք կենաց Զանապարհին 'ի ծառն կենաց : (Յորում ժամու ընդ երեկս աւուրն արտաքս ընկեցաւ 'ի կենաց տեղւոյն, 'ի նմին ժամու կանգնեցաւ 'ի գլորմանէ, ըստ մարգարէական յառաջագոյն աւետաւոր գուշակութեցն, եթէ «(Յաւուրն յայնմիկ ոչ եղիցի լոյս՝ այլ ցուրտ և պարզ, եղիցի օր մի, և օրն այն յայտնի տեառն՝ ոչ տիւ իցէ և ոչ գիշեր. և ընդ երեկսն եղիցի լոյս 'ի յիններորդ ժամուն», զոր և յաջորդն յայտ առնէ յասեւն, եթէ «(Յաւուր յայնմիկ բղխեսցէ ջուր կենդանի յԵրուսաղէմ», 'ի խաչելոյ մարմնոյն արիւն և ջուր. մինն իբրեւ զմարդոյ. և միւսն առաւել քան զմարդոյ : «Եւ 'ի նորա 'ի ծոփն որ առաջին», 'ի հին ժողովուրդն որ ահն ունէին միսիթարուէն Երուսաղէմի՝ օրինադիրք և հայրապետք, և մարգարէք : «Եւ կէս նորա 'ի ծոփն որ յետոյ», 'ի նոր ժողովուրդս որք առաքելական քարոզութիւն ժողովեցան 'ի մեղացն թափառմանէն, և լուաւորեցան ջրովն կենդանուէն բղխեցեւոյն Երուսաղէմէ, և խաղացելոյն 'ի կեանս յաւիտեանից. և եղեն նոր ժողովուրդ և նոր եկեղեցի : Լսար խորհրդոց յիշատակք յամենայն ժամու կատարին. վասն զի սա է փրկուէ մերոյ աւարտումն. և 'ի նմին ժամու կատարեցան ամենայն գրեալքն 'ի յօրէնսն և 'ի մարգարէսն : Լսար խորհրդով հալա-

1 Psalm. 21.

2 Gen. 3. 9.

3 Ibid. vers. 19.

4 Luc. 23. 43.

respice in me, quare me dereliquisti ¹P Et: *Longe fuisti a salute mea propter verba delictorum meorum.* Iste est, qui venit ad quaerendam perditam de grege suo ovem, dicens: *Adam, ubi es* ²P *audivitque absurdam, qua mulierem in praetextum tulit, responsionem.* Propter quod verbum suapte electione ejectus est de loco vitae; atque ubi audiverat: *Pulvis es, et in pulverem reverteris* ³; similiter in eo quoque loco per Latronem audivit: *Hodie mecum eris in Paradiso* ⁴.

Atque eâdem horâ nonâ facta est de morte ad vitam solutio, et introitus viae vitae ad arborem vitae. Porro, qua horâ ad vesperam diei foras ejectus fuerat a vitae habitaculo, eâdem horâ erectus est a lapsu, juxta propheticum vaticinium hoc tenore annuntiatum ⁵: *In die illâ non erit lux, sed frigus et gelu, et erit dies una, et dies illa nota est Domino, non dies neque nox, et in tempore vesperi erit lux* horâ nonâ. Quod et sequentia patefaciunt his verbis: *In die illâ exibit aqua viva de Jerusalem;* de crucifixâ carne sanguis et aqua; haec sicut hominis, ille plusquam hominis: *medium earum ad mare, quod antè est;* ad populum veterem, qui expectabat consolationem Jerusalem, ut Legislatores, Patriarchae, Prophetæ: *et medium earum ad mare, quod posterius est;* ad novum populum, qui per Apostolicam praedicationem congregati sunt ex peccati aberratione, ac per aquam vitae fluentem ex Jerusalem, et salientem in vitam aeternam illuminati fuerunt, atque novus populus novaque Ecclesia effecti sunt. Hujus mysterii commemoratio in omni horâ peragitur; haec enim est salutis nostrae perfectio, atque eâdem horâ impleta fuerunt omnia, quae in Legge, et Prophetis erant scripta. Sub istius mysterii symbolo expulsus fuit ex Arcâ nostrâ corvus mortem disseminans, atque olivae ramum accepimus a Colum-

5 Zach. cap. 14. vers. 6. et seq.

Ծեցաւ 'ի մերս տապանէ ազաւան մահացան . և ընկալաք զսաղարթն ձիթենւոյ աղանաբեր ընդ երեկս աւուրն Ռանին կենաց . որով կարասցուք յամենայն ժամ պտղաբեր մտօք կալ առաջի նորա . և հանապազ յիշել զերախտիս մարդասիրուն նորա . և զկամաւոր չարչարանն զոր կատարեաց յայսմ ժամն վասն մերոյ փրկութե : Եւս է պատճառք իններորդ ժամու աղօթիցն :

bâ deportatum ad vesperam diei per Verbum vitae; unde mente fructiferâ stare possimus omni tempore in conspectu ejus, et jugiter benignitatis suae beneficium, ac voluntariam, quam propter nostram salutem in istâ horâ perfecit, passionem recolere. Haec orationis horae Nonae est ratio.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՆՈՒՆ

Յ Ո Վ Լ Ն Ն Ի Ս Ի

Ի Մ Ը Ս Տ Ը Ս Ի Ր Ի

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՎԱՍՆ ՄԵԾԻ ԱՒՈՒՐ ՄԻԱԷԱՐԱԹԻՆ

ՅԵՑ այսորիկ զփառաւորագունիս այսորիկ և զհրաշալոյս ասասցուք զխորհուրդս՝ զաւուր միաշաբաթուս, որ զհանգերձեալ խոստացելոց բարութեցն յիշէ նա՝ ի միջի մերում և ծնանի զճշմարտութիւն։ Ասան զի յայսմ աւուր Վրիստոս յարուցեալ ի մոռելոց՝ զմահ խափանեաց. և ընդ իւր յուսով յարոյց զսկզբանէ զմոռեալսն՝ որ յԱքամայ մինչև ի գալուստն երկրորդ. նոյնպէս և ի նմին աւուր խոստացաւ առնել զիւր զմիւսանգամ զգալուստն. յորում աւուր և ուժընդի հնչեցեալ լինի հրեշտակական բարբառքն, զոր մարգարէն աւագափող անուանէ։ Ասան զի յայսմ գիշերիս որ հանդերձեալ է լի նեւ միաշաբաթի, եղև Վրիստոսի յարուցանողին մերոյ յարութիւն ժամանակ. վասն որոյ խոստացեալ է ի նմին գիշերի առնել համաշխարհական յարութիւն։ Բայց եթէ կամեցի որ ի բազմաց գիտել, եթէ ի գիշերին յայնմիկ, յորում մասին կամ յորում պահուհանդերձեալ է լինել յարուի, այն ծածկեալ եղև ի մէջ. քանզի ըստ աւետարանչացն պատմութեն, և ոչ Վրիստոսին եղև բացայայտեալ յարուի ժամանակն։ Դր պատշաճ է ամենայն քրիստոնէից յերեկո.

EJUSDEM DOMINI
I O A N N I S
PHILOSOPHI

DE MAGNA DIE

PRIMA-SABBATI

Post haec mysterium exponamus gloriosissimae hujus et stupendae diei Primae-Sabbati, quae sane futurorum bonorum promissorum veritatem inter nos commemorat ac parit. Siquidem in hac die Christus resurgens ex mortuis evacuavit mortem, et secum in spe suscitavit eos, qui ab initio erant mortui, ab Adam usque ad secundum adventum. Item quoque in illâ die pollicitus est, se iterum adventurum: qua die vehementer etiam personabit Angelica vox, quam Propheta *magnum tubam* appellat. Haec namque nox, quae ad Primam-Sabbati properat, fuit tempus resurrectionis Christi nostrum suscitatoris: idcirco universalem totius mundi resurrectionem in istâ nocte se facturum promisit.

Si quis autem ex multis scire voluerit, qua illius noctis horâ quoque momento futura sit resurrectio; id nos latet. Etenim juxta Evangelistarum relationem neque resurrectionis Christi palam declaratur hora. Decet ergo cunctos Christianos a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati vigiles hilaresque

րեայ շաբաթուն մինչև ցափառութիւն միաշաբաթուն՝ արթուն և զուարթուն լինել, և ական ունել հանդերձեալ գալստեանն : Օ այս և տէրն յաւետարանին հրամայէ ասելովն , եթէ “Լըթոն լերուք , և անդադար աղօթս արարէք , զի ոչ գիտէք , եթէ յորժամ ժամու տէրն ձեր գայ . յերեկորեայ՝ եթէ ’ի հասարակ գիշերի , թէ ’ի հաւախօսի , թէ յառաւօտի , ” և ’ի վերայ բերէ , թէ “Լըթոն կացէք և անդադար աղօթս արարէք , զի մի մտանիջիք ’ի փորձուի ” . և եթէ “Լըթանի լինիցիք կալ առաջի որդոյ մարդոյ ” :

Օ ի որք հսկմամբ և աղօթիւք զըլոր զգիշերս զայս բաղձան անցուցանել յերեկորեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտ միաշաբաթին , այնպիսիքն հրեշտակք եղեալ ’ի մարմնի՝ զանմարմն զուարթնոցն բերեն զնմանութի : Օ ի զորօրինակ քառամնօրեայ պահօքն զտարոյ զմեղմն քաւեաց , նոյնպէս յայսմ՝ յաճային գիշերի զըլոր շաբաթուն սխալանսն մաքրէ , և զմեղօք զանպատուեալ զքնութին հրեշտակս առնէ ’ի մարմնի , փոխադրելով յորդիս լուսոյ և յորդիս տունջեան : Վանգի զմեզ հրեշտակաց նմանեցուցանէ տէր յաւետարանին ասելովն , եթէ “Վուք նմանողք մարդկան , որ ական ունիցին տեառն իւրեանց , թէ երբ գայցէ ’ի հարսանեացն . զի յորժամ գայցէ և բախեսցէ՝ բացցեն նմա . և երանի է ծառայիցն այլ նոցիկ՝ զորս եկեալ տէրն իւրեանց գտանիցէ արթուն . ամէն ասեմ ձեզ՝ զի ածեալ բազմեցուցէ , և գօտի ածեալ պաշտեսցէ զնոսա , ” :

Օ ի զոր այլոցն բանիւն հրամայեաց , ինքն արդեամբք յառնին կալաւ կատարել՝ յորժամ ելեալ ’ի լեառն հանէր զգիշերն ’ի գլուխ յաղօթս նոյ , առ ’ի մեր վարդապետութիւն զայն առնելով : Եւ թուի ինձ ’ի սմին միաշաբաթոյ զայն կատարել . քան զի յաղօթին ոչ ասաց թէ եղ ծունր , կամ երկրպալ գութիւն , որպէս ’ի մատնութեան գիշերին գրեալ է , թէ սակաւիկ մի յառաջ մատուցեալ յաշակեր-

1 Marc. 13. 33. et 35.

2 Matth. 26. 41.

3 Luc. 21. 36.

4 Hominem scilicet.

perseverare, atque futurum adventum expectare. Id vel ipse Dominus in Evangelio jubet, dicens: *Vigilate, et orate; nescitis enim, quando Dominus vester veniat; sero, an medid nocte, an galli cantu, an mane* ¹. Atque subdit: *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem* ²; et: *Ut digni habeamini stare ante Filium hominis* ³.

Quoniam qui in vigiliis, et orationibus integram hanc noctem transigere cupiunt a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati, hi Angeli in corpore effecti incorporeorum Vigilum praeseferunt similitudinem. Nam quamadmodum per quadraginta dierum jejunia expurgavit unusquisque totius anni peccata; similiter in hac divinâ nocte totius hebdomadae emundat errata, atque dehonoratam per peccata naturam ⁴ Angelum in corpore efficit, in filium lucis et in filium diei hominem transformando. Nos enim Angelis assimilat Dominus in Evangelio ⁵, dicens: *Vos similes hominibus, expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis: ut quum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. Et: Beati servi illi, quos quum venerit Dominus eorum, invenerit vigilantes: Amen dico vobis, quod praecinget se, et faciet illos discumbere, et transiens, ministrabit illis.*

Nam quae aliis verbo jussit, ipse voluit opere implere; quando ascendens in montem transigebat totam noctem in oratione Dei, ad nostram disciplinam id agens: et, ut mihi videtur, in ipsâ Primâ-Sabbati id peregit. Non enim dicitur, orantem genuflexisse, aut adorasse; sicut de proditiōis nocte scriptum est, quod modicum antea recedens a discipulis in monte olivarum genuflexit, et orabat. Et ibidem post o-

⁵ Luc. 12. 36. et seq.

տացն 'ի ձիթենեաց լերինն , եղ ծունը , կայր յաղօթս . և անդ յետ աղօթիցն , և զհանգստեան ժամանակն հրամայէ , յասելն՝ եթէ « Եթեք այսուհետեւ և հանգերո՞ւք » : Իսկ այժմ յածային գիշերին ոչ գտանեմք այսպիսի ինչ ասացեալ , այլ եթէ « Հաւնէր զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթմն այ » :

Իայց ես ոչ փոքր ինչ վարկանիմ , վկայութի առնուլ ասացելոցս 'ի մէջ . քանզի երուսաղեմացիքն տակաւին մինչև ցայսօր , զօր միաշաբաթին պայծառացուցանեն գիշերապաշտութիւն իբրեւ Յակովբայ հրամայելով նոցա , յառաջին իւրեանց պատրիարգէն . և ես իմոցս զնոյն հրամայեցի՝ նորին հրամանացն հետեւել , և առաքելական կանոնացն հնազանդել 'ի հաճոյութի կամացն այ :

Իսկ առաւօտին աղօթքն ոչ ըստ այլոց խորհրդեանն կարգեալ են . քանզի զինի հարցինն Սեծացուցէ ասեն : Ս ամն զի հարկաւոր համարիմ այնմ որ զյարուութիւն Վիշոի պատմէ , ընդ նմին և զծնունդն յիշել , և զգերեզմանն . զի թէ չէր ծնեալ և թաղէր իսկ ոչ , և եթէ ոչ էր թաղեալ և յառնել անհնար էր : Եւ արդ զկոյմն յիշելով զթաղումն հաստատեաց , և զգերեզմանն յիշելով , զյարուլին հաւատարմացուցանէ : Վրանզի մինչ չև ևս զաւետարանն կարգացեալ , դեռեալ 'ի թաղման վարկանելով զտէրն , արտաբուստ 'ի ներքս 'ի գերեզմանն աղաղակելով ողբերգագին ձայնիւ , թէ « Վրի տէր , օգնեա՛ մեզ , և փրկեա՛ զմեզ վամս անուանդ . քո , զի խոնարհ եղեն մինչ 'ի հող անձինք մեր , և յերկիր կցեցան մէջք մեր » : Եւ լսեն աւետեաց պատասխանի 'ի մարգարէէն , եթէ « Եւաղաւորեսցէ խոյր յաւիտեան անժ քո Սեռոյն , ազգէ մինչև յազգս » . և եթէ « Վասի՛ չճմարտու թի՛ յաւիտեան և առնէ իրաւունս զրկելոցս . բանայ զաչս կուրաց և կանգնէ զմեղօք գլորեալն . տէր » :

Եւ յաւետարանին յարուցեալ 'ի մեռելոց , կա-

1 Matth. 26. 45.

2 Luc. 6. 12.

3 Preces sane, quae die Dominica ad Matutinum recitantur.

4 Videatur adnot. num. 2. pag. 46.

5 Evangelium de sepulturâ et de resurrectione quod unâquali-

rationem, quietis quoque tempus ordinat, dicens: *Dormite jam, et requiescite* ¹. Nunc autem in divinâ hac nocte vix invenimus tale quidpiam dictum; sed transigebat integram noctem *in oratione Dei* ².

Ego tamen haud leve quoddam testimonium pro iis, quae diximus, assumere censeo. Nam Jerosolymitani usque ad hodiernam diem nocturno ministerio celebrant! Primae-Sabbati diem, ut pote illis praeceptum ab Jacobo primo eorum Patriarchâ. Istud et ego meis praecepi, ut hujusmodi ordinem sequantur, et Apostolicis canonibus ad divinae voluntatis placitum obediant.

Matutinae autem preces ³ non sicut aliarum dierum mysterium statutae sunt. Nam post hymnum *Patrum* ⁴, *Magnificat* cantatur. Arbitror enim, eum qui Resurrectionem Christi recolit, cum eâdem et Nativitatem, et Sepulturam commemorare debere. Enim vero nisi natus fuisset, neque fuisset sepultus: nisi autem fuisset sepultus, neque resurgere potuisset. Porro Virginis memoriam agens, sepulturam quoque affirmat; sepulcrum autem commemorans certam facit Resurrectionem. Antequam enim Evangelium ⁵ legatur, adhuc in monumento Dominum esse quodammodo arbitantes, lugubri voce foris clamamus sepulcrum versus: *Exurge Domine, adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum; quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinus est in terrâ venter noster* ⁶. Et audiunt boni nuntii responsum a Propheta ⁷: *Regnabit Dominus in saecula Deus tuus, Sion, in generationem et generationem. Et: Custodit veritatem in saeculum, facit iudicium injuriis patientibus: Dominus illuminat caecos, et erigit elisos peccato.*

In Evangelii autem lectione exsurgens a mortuis,

bet Dominicâ hoc loci decantant Armenii, modo ex uno, modo ex alio Evangelistâ desumptum.

6 Psalm. 42.

7 Psalm. 145.

տարէ՛ զխոտտմունս մարգարէին . 'Լ անդէն աւետա-
րանական բանիցն ընդդէմ՝ բերեն , թէ " 'Ի գիշերի
համբարձէք զձեռս ձեր 'ի սրբուհի և օրհնեցէ՛ք զտէր ,
որ լուաւ աղօթից մերոց , և յարուցեալ 'ի մեռելոց
փրկեաց զմեզ , թագաւորելով համաշխարհական 'ի
վերայ ամենայն տիեզերաց : 'Իսկ գիշեր ոչ եթէ զժա-
մանակն ասէ , այլ զհրէական անհաւատութիւն ա-
ռակէ , ըստ Եսայեայ պանծալի մարգարէութեն ,
եթէ " 'Ի գիշերաց կանխէ հոգի իմ առաւօտ առ-
նել առ քեզ , անծ " : Եւ ապա այլ աւուրցն 'ի կարգն
եւանկէն , և զկնի Փառս 'ի բարձանցն՝ եղիցի ասեն .
զոր կարգեալ է տեսնու Եզրի Հայոց Եթովպիկոսի :

Որ նկարագրի խորհուրդ իմաստիցն՝ աշակերտացն
տեսնու , որ յետ յարութե տեսնու տեսին յարու-
ցեալ 'ի մեռելոց , և օւրախութեամբ հանդիպէին 'ի
նաւարկութե իւրեանց 'ի տիբերական ծովուն . որ-
պէս և գրեալ է 'ի պատմութե աւետարանին , և 'ի
պրակս Եւաքելոցն . այս է պատճառք աւուր մեծի
միաշարքութուն :

Եւ եթէ զիսկ խորհուրդ ունի էրրորդ ծանու աղօթիս
յառոր միաշարքին :

Եւ ոչ անմ յառաջագոյն ասացեալքն յաղագս՝ Քի-
չարչարանացն և յարուեն , և մերոյ փրկուեն , զոր յայլ
'ի ժամս աղօթիցն ըստ կարի մերում ցուցաք փոքր 'ի
շատէ . իսկ առաջի բռնարկեալս 'ի վեր է քան զմեր
կարողութիւն , յաղագս տգիտութե և խռոր բանիս ,
և 'ի բաց թողուլ վարկանիմ անհաւատ հեղգուին :

Եւ տանօր վստահանալով 'ի ճորհս Հոգւոյն սրբոյ ,
աղօթիւք ձերովք բուռն հարցուք զբանէն գիտու-
թե , սօւր և սուրբ տեսլեամբ . և լինիցի այս որպէս ,
եթէ ոչ աղօթիւք ձերովք տալին բան 'ի միտս մեր ,
տեղակացեալ առաջնորդութե Հոգւոյ զաղօթից խն-

1 Psalm. 132. 2.

2 Isai. 26. 9.

3 Qui Saec. VII. Patriarchalem
Armenior. Cathedram tenuit.

perficit Prophetæ promissiones. Mox autem addimus Evangelicis verbis: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum* ¹, qui exaudivit orationes nostras, et resurgens a mortuis liberavit nos, regnans omnino super universum orbem terrarum. Noctem autem non tempus ipsum dicit (*hymnus*), sed Judaicam incredulitatem designat, juxta egregiam Isaiae prophetiam ² dicentem: *Anima mea desideravit te in nocte, de mane vigilabo ad te, Deus*. Deinceps caeterarum dierum ordo resumitur, et post canticum *Gloria in excelsis*, additur: *Sit nomen Domini*; quem praecepit Dominus Esdras Armeniorum Catholicus ³.

Istud discipulorum Domini mysterium praesefert, qui post Domini resurrectionem conspexerunt illum a mortuis resurrectum; et cum laetitiâ occurrebant illi, quum navigassent per mare Tiberiadis; quemadmodum scriptum est in historiâ Evangelii, actuumque Apostolorum ⁴. Haec est ratio magnae diei Primae Sabbati.

Quid mysterii praesefert Tertiae horae oratio in die Primae Sabbati?

OMNIA quidem de Christi passione, et resurrectione, ac de nostrâ redemptione fuerant praedicta; quae in aliis orationis horis, pro ut potuimus, aliquantulum monstravimus. Istud porro, ad quod accedo, facultatem nostram propter meam ignorantiam rudemque sermonem exsuperat; illud autem silentio praeterire, infidelis negligentia, ut mihi videtur, fuisset.

Confusus itaque per orationes vestras in Sancti Spiritus gratiâ verbum scientiae acutâ mundâque animadversione aggredior. Quomodo vero id fiet? nisi precibus vestris detur menti nostrae verbum; ut, Spiritu ductore, orationum postulata explere valeamus.

⁴ Johan. 21. 1.

դիրմն : Ի՞նչ նախկին թէ զինչ խորհուրդ ունի 'ի յերրորդ ժամուն ժողովել 'ի գաւթ եկեղեցւոյն . թուի եթէ որք ցրուեալքն էսք յօտարէն , զանդրէն զգարծումն նշանակէ 'ի ձեռն երկնաւոր հովուապետին : Եւ ապա սկիզբն պաշտամանն . “ Տէր թաղաւորեաց վայելութիւն զգեցաւ , , միաւորեալք ընդ մերում թաղաւորին , որ 'ի կուսէն մարմին զգեցաւն , և զմեզ զարթոյց յօրհնութիւն անմարմնոցն . ուստի հրեշտակագունդ խառնուածով տուն առ տուն երգաւեալ ընդ վերին զօրացն միաւորին : ( ) Ետ որոյ երեք կին սրբասացութիւն ընդ վերնոցն միաբանեալ որ խաչեցան վասն մեր 'ի ժամուս յայսմիկ 'ի պատարագ . Հօր ընդունելի . ընդ որում և մեք մատչիմք բանաւոր պատարագ . Հօրն երկնաւորի : Իստանօր հրաշագանս վերաբերի խորհուրդս և աւանդուիս յոքունց ծածկեալս :

Իսկ համարածումն սքլ աւետարանին , յորոյ վերայ զածորդին հոգւոյ ակամբ տեսանեմք նստեալ , իբրու 'ի վերայ աթուոյ բարձու և վերացելոյ , ըստ Եսայեայ տեսուէն . և բարձր բարբառ արձակեալ 'ի վեր հայելով ուղղուք , որ կոչեաց երեքկին սրբասացութիւն 'ի մի լոյս կենդանի , ոչ ևս 'ի խոնարհ գթել ըստ որումն անկաւն , և ընկէց զԻճամ : Իստանօր փարումն Հօգւոյն սրբոյ օրինակաւ խնկոցն 'ի Հօրե բուրեալ , զաւանեսին 'ի վեր առնլովն ուստի անկանն . սակս որոյ համարձակութի առեալ փարին զարքայական սեղանովն , բուրել զանուշահոտ խոստովանութի սրբասացութեանն ընդ սերովքէսն՝ յաղագս մեր խաչեցելոյն անմահի : Ուստի հրացեալ անձային կայծակամբքն , կոչեցեալք յորդեգրութի երկնային Հօրն , երգեն օրհնութիւն 'ի Սիովն , և նոր աղօթս 'ի Երուսաղէմ . ըստ որում համաձայնեալ Եսայեայ ազգարարող բարբառովն ընու անուշահոտ գիտութիւն զտիեզերս : Իւետաւորէ գլայտնութի Որդւոյն այ 'ի կուսէն ասելովն . “ Եթէ ահա կոյս յղասցի և ծնցի

1 Armeniacus amanuensis aut inscius, aut infidelis hic lineam inseruit absurdam explicationis

loco, dicens: Իստանօր մերժէ 'ի յունաց հաղորդութիւն . h. e. Heic (Auctor) rejicit a Graecorum

Primum itaque, quom exquiratur, quid mysterii sit horâ tertiâ in atrium Ecclesiae congregari: puto, quia, quom olim ab alieno dispersi fuisset, nostram per caelestem pastorum Principem peractam reversionem significet. Liturgia deinde exorditur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*; nobis quoque unanimiter conjunctis cum Rege nostro, qui ex Virgine carnem indutus fuit, nosque elevavit ad incorporeorum hymnos; ideoque Angelicis choris commixti alternatim unâ cum supernis exercitibus modulamina assumimus. Postea per trinam hagiologiam unâ cum supernis laudatur ille, qui hac ipsâ horâ crucifixus est pro nobis hostia Patri acceptabilis: quocum et nos Patri caelesti offerimur hostia rationalis. Huc refertur admirabile mysterium atque traditio a multis abscondita.

Extollitur porro sanctum Evangelium, super quod tamquam super thronum excelsum et elevatum sedere mentis oculo aspicimus Filium Dei, juxta Isaiae visionem: ideoque elatâ voce sursum aspicimus erga illum, qui per trinam hagiologiam vocavit nos in unam lucem vivam, ut non amplius ad imum corruamus, sicut ipse diabolus corruit, dejecitque Adamum. Huc Spiritus Sancti, thuris instar, amplexus ex Patre olens, cunctos unde ceciderunt sursum assumens. Quare fiduciam arrepti in gyrum pergimus circa regium altare, ut suavitatis odorem redoleamus, hagiologiae confessionem unâ cum Seraphim erga Immortalem pro nobis crucifixum. Unde per divinos carbones ignei effecti, ipsimet in adoptionem caelestis Patris vocati cantamus laudes in Sion, et orationem novam in Jerusalem: quo pacto pariter Isaïas admonitionis voce implet suaviolenti scientiâ orbem terrarum. Annuntiat siquidem revelationem Filii Dei ex Virgine, dicens: *Ecce Virgo concipiet, et pariet*

communicatione. Melius dixisset, rat, in hoc Graecos ab Armeniis ut vel ipse Auctor superius dixeret.

որդի, և կոչեցի անուն նորա Եմմանուէլ, և ՚ի վերայ բերեալ, եթէ « Եւ զՏիւանդուծիս մեր բառնայ » և յայս միտս նայեցեալ եկեղեցւոյ ընթեռնուն զԵսայի : Եւստի մարգարէական աստեղծքն զօրացեալ մանգունք եկեղեցւոյ՝ երգ. նոր երգեն, մեսիդի անուանելով, որ ըստ յունարէն բարբառոյն Թարգմանի, այս ինքն է՝ օրհնութիւնս երգել : Եւ այսպէս ընդ մարգարէսն զմարգարէականն հնչել, և ընդ առաքելսն զառաքելականն ընթեռնելով կերակրին իբրև յերկնից իջեալ հացիւ : Եւս երգք աստիճանաց ընթերցեալ յեկեղեցւոյ՝ զբզէ զբոլոր լսողն ՚ի զգուշութի ունինադրութի : Իսկ ալելուիա՝ նշանակեաց պատրաստ գտանել առ ՚ի վերուստ ազդեցեալն ձայնին ահարկու և հիացուցանող անշարժ դիտել ընդ արևելս. և լինի այս էր սակս : Եւ ամս զի ոչ պատգամաւոր բարբառ, և ոչ հրեշտակք, այլ ինքն տէր ասելով եթէ « Եւ ՚ի հօրէ և եկի յաշխարհս », վամս այնորիկ անշունչ լռութիւն կան ՚ի սպասու բանից տէրունականացն :

Եւ յետ կատարման սուրբ աստարանին, բարձր ձայնիւ խոստովանին զսուրբ զհաւատն, որ յերանելի սուրբ հարցն Երկիայ տուաւ եկեղեցւոյ. ամենեւին ՚ի բաց վանել զչարուի բանսարկուին, և զբոլոր զտիեզերս հնազանդեցուցանել ընդ առաքելական քարոզութիւն, ՚ի Վրիստոս Եւստի ՚ի տէրն մեր, որում փառք յաւիտեանս ամէն :

1 Isai. 7. 14.

2 Ibid. 53. 4.

3 Vox Meseti, vel sicut hic ha-

betur, Misiit, originem ducere videtur a Graeco vocabulo μεσῆδης, quasi medius cantus, vel μεσῆτης,

filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel ¹: de quo etiam subdit: *Languores nostros ipse tulit* ². Atque in hunc sensum respiciens Ecclesia Isaiam legit: unde per laetam annuntiationem prophetica confortati Ecclesiae pueri, canticum novum decantant, *Meseti nuncupatum*, Graeco autem sermone interpretatum: *Laudes cantare* ³. Sic itaque cum Prophetis prophetica personantes, et cum Apostolis apostolica legentes vescimur quodammodo pane de caelo descendente. Iste perlectus in Ecclesiâ graduum cantus ad sedulam attentionem excitat omnino auditorem. Innuit autem *Alleluja*, paratos esse debere ad audiendam deorsum venientem vocem horribilem ac stupendam ⁴; ut immobiliter Orientem attendamus. Curnam autem id agitur? Quia nequaquam nuntii vox, neque Angeli; sed ipse Dominus profert, dicens: *Exivi a Patre, et veni in mundum* ⁵; propterea insibili silentio in dominicorum verborum ministerio stamus.

Expleto autem sancto Evangelio, elatâ voce profiteremur sanctam Fidem, quam beati sanctique Patres Nicaeni tradiderant Ecclesiae, ut diaboli malitiam penitus abjicerent, omnemque terrarum orbem in obedientiam reducerent sub Apostolicâ praedicatione in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula. Amen.

tamquam mediator, intermissus. tui ad judicium vocabuntur.

⁴ Eam scilicet vocem, qua mor-

⁵ Johan. 16. 20.

ՀԼՏՈՒՄԸՎԻՐ

ԲԱՆԻՑ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ Ի ՎԵՐԱՑ ԺԱՄԱԿԱԳՈՒԹԵԱՆ

Գրեալ է իւրից Գրոյ Գեղի Խորհուրդ 1

Յ Ո Հ Ե Ն Ն Ո Ւ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ՍԱԿՍ ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ԺԱՄՈՒ 2

Լ ԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ Ժամահարին զգաւորիւնեան
փողոյն ունի զօրինակ . և դիմեն 'ի տեղի
աղօթիցն՝ զհաւաքումն ահեղ ատենին , զի զարթու-
ցեալք 'ի թմրութէ քնոյ՝ օրինակէ զարդարան առաւ

1 Յայս վայր տպագրեալքս վստ
կարգաց եկեղեցւոյ էին 'ի հին մա-
տենի գրատան մերոյ , յորոց և բա-
զում հատուածք անցեալ են 'ի
կարգ գրոց մեծին խորովու ձեռ-
և տպ : Այլ զի պակասեր 'ի մա-
տենի մերում բացայայտուի երե-
կոյեան ժամերգուն յիմաստասի-
րէն , գտեալ զայն յընթացս գրոց
խորովու՝ 'ի չորս հատուածս ,
յարեմք աստասօր առ 'ի լրումն
ամբողջութեն գործոյս ըստ կարի ,
սկսեալ յերկուց նոյնն թաց հա-
տուածոց գիշերային ժամու , որ
օչն գոն և 'ի տպագրեալն խորով ,

բայց կան 'ի ձեռագիրս ըստ հա-
ւաքման Մովսէսի ուրումն վար-
դապետի 'ի խնդրոյ Թէոդորէի :
Թերեւս յետ ժակաց յայլոց մատե-
նից ելլեն և այլ բանք կարեորք
'ի պէտս լրութեն գործոց խմաստա-
սիրի , և յայնժամ ստուգեսցի և ու-
րոշումն քանի մի բանից նորա գտե-
լոց 'ի հատուածո Մովսէսի քերթու-
ղի՝ ուրեք ըստ խմաստից , և ուրեք
ըստ բառից :

2 Այս է առաջին հատուածն՝
որ կայ 'ի ձեռագիր օրինակին խու-
րովու յետ յառաջարանի Մովսէս
վարդապետի անգէն 'ի մուտս գրոց :

FRAGMENTA

JOANNIS PHILOSOPHI OZNIENSIS DE OFFICIIS

in libro Magni Chosrois reperta

J O A N N I S

PHILOSOPHI

DE HORA NOCTURNA

CAMPANAE³ sonitus typus est tubae Gabrielis; conventus autem ad oratorium, collectionem designat ad tremendum tribunal. Expergefacti namque a somni torpore primaevos justos imitantur, qui divino

¹ Haec sunt quaedam Ozniensis nostri fragmenta, quae in ejus operum MSS. desiderata huc illic reperiuntur in Armeniacae Ecclesiae Officiorum Commentario, quem eleganti stylo protulit Chosroes cognomento Magnus Saeculo X. Anzevatiensis Episcopus. Tum cuncta Chosrois opera, tum haec Johannis Ozniensis fragmenta (ejus tamen nomen praeseferentia) tum quoque aliorum Scriptorum de hac re opuscula in unum collegit Moyses quidam Erzinghensis subsequens temporum Scriptor, eaque in tribus, quae penes nos sunt,

MSS. ipsissima conservantur. Fortassis aliquando prosilient ex antiquitatis ruinis alia quoque Philosophi nostri opera, quibus caetera nunc extantia magis magisque illustrentur.

² Hoc est primum fragmentum in Chosrois Codice occurrens sub initio libri, post praefationem Moysis doctoris, qui collegit opera Johannis Ozniensis, aliorumque.

³ Seu Crepitaculi, quo utuntur Orientales ad ministros populosque in Ecclesiam convocandos quum Officiorum divinatorum persolvendorum tempus advenit.

Չլինա յանձային ազգամանէ 'ի միտմն զարթուցեալ 'ի մարմնականացն հեշտութիւն անկողնոց . և զհետ կամացն այ 'ի կիրս կացեալ առաքելնութեանց : Այս և զազգուսն փողոցն 'ի Սինայ , և զազգուսն Հոգւոյն 'ի մարգարէսն նշանակէ , ոյք որպէս բարձրաբարձաւ փողով 'ի վերայ լերինն բարձու կացեալ աւետիս նօթձէին Սիոնի : Աշանակէ և զառաքեալսն և զաւետարանիսն՝ որք փողք քաջահնչողք եղեն ժամաւ տուք տիեզերաց , և զհանդերձեալսն ևս զեկուցանէ վասն հասարակաց յարութե յաւիտենից ննջեցնոց . և զսմ 'ի գիշերի ուսաք լինել : Առաջին զի գիշեր երանգիտուէ , և երկրորդն խաւար եգիպտական աստակրութեան . իսկ երրորդո՛րպէս 'ի գիշերի եղև տէրունական յարութիւն , սապէս մինչ անդգացեալք 'ի մեղմն էաք , 'ի մէջ գիշերի կենդանացաք կենաւրարին մերոյ յարութիւն :

‘Երբեք Յոհաննոս-Էմասթատերի օջհեցոյ՝

Լճի եօթն գուղայիւք կարգեալ է կանոն ըստ եօթն դարու կենցաղոյս, և եօթն անգամ յաւուրն օրհնի անձ, և եօթն անգամ շուրջ գալն զԼիբրովիւ, և յետ վեցիցն կատարելոյ, յեօթներորդին հնչեաց զփողն և ուժգին աղաղակել ըստ հրամանին Յեսուայ, ՚ի կործանումն Լիբրովիւ. ըստ այսմ օրինակի և մեք վեցիւք գուղայիւք շրջապատեմք զմեքենայ իւրն սատախայի, ըստ հրամանի մերոյն զօրավարի Յսի, և եօթն գոչեմք գուղայս բարձրահնչիւն բարձառով զկանոնգրուխսն ՚ի բեկումն զօրուէ բան.

Ի Եւ այս եւ հատուած , որոյ ձեռագիր Օրինակի Էեթ Խոս-
իմաստն ճիշտագոյն գտանի՛ր ըսնաւ .
իմաստասիրին՝ ի վեր անգոր, կայ՝ ի
ըրվու :

instinctu experefacti mente a corporali voluptatis cubili secundum Dei voluntatem in virtutum affectibus persistunt. Praeterea clangorem quoque tubarum in Sina, atque Spiritus instinctum in Prophetas significat; qui tamquam altisona tuba supra montem excelsum stantes, bonam Sioni afferunt annunciationem. Designat etiam Apostolos, et Evangelistas, qui tubae sonorae fuerunt, ad propalandam orbi terrarum opportunam exsurgendi horam. Futuram quoque denunciat circa universalem per saecula obdormientium resurrectionem. Omnia autem in nocte fieri didicimus. Primum, quia nox erat ignorantiae; secundo, ad instar tenebrarum, quas Aegyptii passi sunt; tertio autem, sicut in nocte facta est dominica resurrectio, ita pariter quum eousque sensibus destituti in peccatis fuissetis, media nocte vivificati sumus per Salvatoris nostri resurrectionem.

Ejusdem Johannis Philosophi Ozniensis ¹

SEPTEM porro *Copulis* comprehenditur unusquisque Canon ², secundum septem hujus vitae aetates. Septies quoque in die Deus laudatur, quemadmodum septies in gyrum perrexit populus circa Jericho; postquam enim sexies id factum esset, septimâ vice sonitum ediderunt tubae, vehemensque conclamatio facta est, Josue praecipiente, ad Jerichuntis eversionem. Simili quoque modo nos septem copulis circumdamus diaboli machinamenta, juxta Ducis nostri Jesu mandatum: atque elatâ voce per septem copulas Cano-

¹ Hoc quoque fragmentum (cujus sensus jam plenior invenitur in aliis Auctoris verbis) in solo praememorato Chosrois co-

dice reperimus.

² Videantur quae superius diximus de hac re in adnotatione num. 1. pag. 186.

սարկուին : Եւ ապա զուլթերորդ 'ի խորհուրդ ուլթերորդին՝ զոր յայլոց մարգարէիցն է կարգեալ, հանդերձ օրհնութիւնք ամենատեառն մատուցանեմք, զհանդերձելոյն բերելով զօրինակ, յորժամ ընդ հրեշտակս պարեմք անլուելի ձայնիւ : Օ կնի որոյ մաղթանք առ երկնաւոր թագաւորն՝ սրբոցն բարեխօսութեմք՝ զերծանիլ յորոգայթից չարին, և յաւիտենից տանջանացն, և նոցին մասին արժանաւորիլ : Իսկ յարուէն իմն և 'ի տօնս ինքուհիս զալելուայն երգել՝ նշանակէ զմիայն օրհնութեմ պարապիլն ընդ հրեշտակս, և անկարօտ գոլ բարեխօսի :

Նորին Երանելոյն (Յոհաննոս օֆեցյոտոյ

Իսկ յերեկոյին միայարուլթեմ աղօթեալն գոհուէն է . վասն զի տիւն կատարելով ժամօքն լցեալ ըստ ժամուց, նա և պաշարիցն՝ հասեալ 'ի խոնարհ լուսոյն մեծի՝ աւելի փոյթ ունին 'ի լրութի յորովայնին, յաղագս պակասութեմ գիշերոյն . վայ զխաւիան գիշերոյն զմտաւ ածեալ աղօթէ եկեղեցին ըստ մարգարէին ասելով . «Եւ առ իմ իմ կարգացի, և լուաւ,»՝ Ի մի ժմկէ՝ ասէ, կարգացի, և յերեսին լուաւ ինձ, յերեկոյս՝ յայսմ աշխարհի, զի կարճեալ է օրն . 'ի վաղորդեան, 'ի յարուէն . 'ի հասարակ աւուրս, յորժամ դատաստան դնի անստուեր լուսով յորորդութեան, և օտաստեանայ տապն յանցաւորաց . զորոյ օրինակն աստ կարգեցին աղօթք 'ի դէպ 'ի սկիզբն աւուրն, և 'ի ճաշքն զպատարագն, և 'ի հասարակն երթայ, երբ օրինօք լինի . և 'ի կատարմանն հայցել բարիս, և ապա գոհանալ զանցելոցն : Իսկ մերոցս մտաց կերակուր լրութի է իմանալի առաքինութեմ, զոր կատա-

1 Seu potius: Canonum extremitates.

2 Illius nempe aetatis, in qua cum Christo sumus in caelis re-

num capita ¹ decantamus ad vim diaboli confringendam. Postea vero octavum ad octavae aetatis ² mysterium, ex aliis Prophetis desumptum, cum laudibus universorum Domino exhibemus, vitae futurae typum praeserentes, quando cum Angelis incessabili voce choreas ducemus. Deinde ad caelestem Regem oratio exhibetur per Sanctorum intercessionem, ut ab illius mali laqueis atque ab aeternis cruciatibus erepti, ipsorum societate digni efficiamur. In resurrectione autem Domini, et in Dominicis festis *Alleluja* cantamus, ad significandum, quod solis laudibus cum Angelis vacabimus, neque amplius intercessionis indigemus.

Ejusdem Beati Johannis Ozniensis

PRODUCTA autem ad vespas Oratio est gratiarum actio. Etenim die absolutâ, per horas horis completas ipsorum etiam jumentorum, occidente magno luminari, major habetur cura ad ventri expletionem ob defectum in nocte ³. Propterea noctis impedimentum animadvertens Ecclesia, juxta Prophetam, orat dicens: *Ego ad Deum clamavi, et exaudivit me*. Uno tempore, ait, clamavi; et in tribus exaudivit me. *Vespere*, in hac vitâ; quia dies abbreviata est: *Mane*, in resurrectione: *Meridie*, quum judicium fiet in fulgido Trinitatis lumine, reorumque aestus percrescet. Cujus rei exemplum hîc constituere placuit, congruam videlicet principio diei orationem; sicut et prope prandium Missam, quae, quum regulariter agitur, meridiem attingit; impletâ autem die, bonorum postulationem ac postea de transactis gratiarum actionem. Nostrae autem mentis cibus est per intellectuales vir-

gnaturi; ut supra dictum est
pag. 187.

³ Idest, quia deficit eis cibus
in nocte.

րեմք աղօթիւք 'ի սկսման աւուրն, 'ի մէջօրէի, և ըստ երեկոյս յերիս հատածս կենաց մերոց, ըստ շրջաբերութե ժամանակաց մերոց :

( ) Կնի համառօտ սկսմանս և ութմաներորդ հինգերորդ սաղմոսն կանոնեալ է, Խոնարհեցո՛ղ զոռնկն քո . և է սաղմոս այս խորհրդաբար : Որպէս կնոջն յանցաւորի ծնունդ գոլով բնութիւնս 'ի թիւնաւոր օձէն խածմանէ, աղօթեալ աղաչեմք զբնութեան մեր կազմին : ( ) Յաւուր նեղութե կարգացի, և մեծ եղև ողորմութի քո . անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ դէք, և կեցո՛ղ զորդի աղախնոյ քո զԵլայի, և արա՛ առ մեզ նշանս բարի, և գգրոջմն նշանի քո . զոր տեսցէ ատելին չար, և պատկառեալ 'ի զօրունէ անպարտելոյ՝ զամօթն յաւիտենից զգեցցի . իսկ ես օգնեալ 'ի քէն տր' մխիթարեցայց յաւիտեան :

Իսկ հարիւր և երեսուն և ինն սաղմոսն 'ի նախա հօրն 'ի դէմն աղօթէ . Ի պրեցո՛ղ զիս տր, և զբաղում վտանգից արարեալ յիշատակ . և հարիւր քառասուն սաղմոս . Տր կարդացի առ քեզ . և հայցէ պատարագ երեկոյին զհամբարձումն ձեռացն լինել, և խունկ ընդունելի զաղօթսն . յիշել զհամբառնալ ձեռացն տն՝ 'ի հօրէ ինդրել զթողուի խաչահանութեան, զոր պարտիմք առնել և մեք . 'ի դնել պահպան բերանոյ, և դուռն ամուր շրթանց, և ոչ խոտորիլ սրտիւ 'ի բանս չարս : Եւ ապա հարիւր քառասուն և մի սաղմոսն : Չայնիւ իմով ես առ տր կարդացի . և հեղումն առաջի տն զաղօթս, 'ի նուաղել հոգւոյն պարզեաց, յերեւելի և յաներևոյթ թշնամեաց կեցո՛ղ . հան 'ի բանտէ զանձն իմ, զհոգիս 'ի չարեաց, և սպասել արդարոցն հատուցման . երիւք սաղմոսիւք հայցէ յերկց միութեցն զփրկիլն :

tutes plenitudo, quam die incipiente, meridie, et vespere, in tribus vitae nostrae partibus, juxta temporum nostrorum vicissitudinem, precibus perficimus.

Post brevem hanc inchoationem LXXXV. Psalmus praecipitur: *Inclina aurem tuam*. Mysticus autem est Psalmus iste. Quoniam natura nostra est mulieris reae partus ex venenosi serpentis morsu, orantes naturae nostrae Conditorem rogamus: *In die tribulationis invocavi*; et: *Magna fuit misericordia tua: Iniqui insurrexerunt in me*, daemones; et: *Salvum fac filium ancillae tuae Hevae*, et *Fac nobis signum bonum*, ac sigillum Signi tui ¹, quod videat infensus ille malus, atque insuperabilem virtutem erubescens, pudore induatur aeterno: ego autem adjutus a te, Domine, consolatione fruor in aeternum.

Psalmus autem CXXXIX. ex Primi parentis parte orat: *Eripe me, Domine*; pluribusque periculis commemoratis, subjicitur ex Psalmo CXL. *Domine, clamavi ad te*; quo et rogat *sacrificium vespertinum, elevationem manuum* fieri, et acceptabile *incensum*, orationem. Atque commemoratur elevatio manuum Domini veniam a Patre postulantis pro crucifigentibus: quod et nos agere debemus, *ponentes custodiam ori, et ostium circumstantiae labiis; ne declinemus corde in verba malitiae*. Sequitur Psalmus CXLI. *Voce mea ad Dominum clamavi*; atque effusio orationis in conspectu Domini, *in deficiendo spiritu* donorum, a visibili et invisibili inimico erepto. *Educ de custodia animam meam*, spiritum meum a malis ad expectandam justorum retributionem. Tribus itaque Psalmis poscimus a Trinâ Unitate salutem.

¹ Id est sanctae Crucis.

Նորին (Հ)հաննու:

Եւ ապա ըստ հնոյն նուիրելոյ չորք դորակից գինոյ, մեզ պատկանի վկայիցն խոստովանական համարձակութի, որք զարիւն անձանց նուիրեցին, որոյ հանգէտ մեսեդին կայ առաջի խաչին, և ուղղեալ աղօթք՝ խնկոցն նման, որով զուարճանայ եկեղեցի, զի թէ բանական ամ պատարագ ասի 'ի Պաւղոսէ, ապա 'ի սաղմոսաց ոմն նաչի, ոմն իւղ՝ ոմն գինի, ոմն խունկ գեղեցիկ, որպէս խնկարկու հաշտարարն, և սաղմոսն ցուցանէ զհամբարձումն ձեռաց պատարագ. և ժողովեալ զիրին միտս քահանայն յինքն, միջնորդ այ և մարդկան 'ի մէջ անցեալ զամենեցուն աղօթ՝ ընծայ (կամ աղօթընծայ) մատուցանէ այ:

Նորին (Հ)հաննու:

Ոչե՞ս որոյ և խորհրդաբար կարգեալ է երից սրբասացութեցն երգ, ըստ այնմ տեսլեան մարգարէին, և մեկնութե աւետարանչին. զի զփառս խաչին ետես Եսայի, և խօսեցաւ վասն նորա, զնոյն և զհայրականն յայտնեաց բարբառ, «Փառաւոր արարի, և դարձեալ փառաւոր արարից», և իւր ինքեան յաղագս իւր վկայէ ասելն, «Եւ յփառաւորեցաւ որդի մարդոյ: Այ ոչ վայրապար մեք 'ի կիր առնումք զխաչեցարն 'ի գլուխ սրբասացունէ. և քանզի տք է Որդի հզօր և անմահ, և կամօք հօր, և հաճուք հոգւոյն եկն նա 'ի չարչարանս խաչին. և նովաւ իսկ ծանեաք զհայր և զհոգին: Եւ մի պախարակեսցեն այլապէս

1 Exod. 29. 40. et num. 28. 5.
et 7.

2 Antiphona sic nuncupata, de qua videatur adnot. pag. 234.

Ejusdem Johannis.

DEINDE, juxta antiquam oblationem quartae partis hinc vini¹, erga Martyres cruorem suum offerentes confidentiam nos decet profiteri. Cui respondet *Meseti*² coram Cruce, et directa, incensi instar, in quo delectatur Ecclesia, deprecatio. Si enim unusquisque dicitur a Paulo *rationalis hostia*; ergo ex Psalmis unus est simila, alter oleum, alter vinum, alter incensum pulchrum; sicut et incensor (*est*) conciliator; Psalmus autem elevationem manuum ostendit sacrificium. Sacerdos autem in se collecto rei sensu, tamquam Dei hominumque mediator interveniens, orationem omnium, Deo munera, offert.

Ejusdem Johannis.

POST haec etiam mystice ordinatus est hagiologiae hymnus ter: juxta illam Prophetæ visionem atque Evangelistae interpretationem. Nam gloriam Crucis vidit Isaias, et locutus est de eâ. Idem et paterna vox manifestavit, dicens, *Clarificavi, et iterum clarificabo*³. Atque illiusmet de seipso testatur dictum: *Nunc clarificatus est Filius hominis*⁴. Quapropter haud inconsulto usurpamus nos verba illa: *Qui crucifixus es*, in hagiologiae complementum. Filius namque est *Sanctus, et Fortis, et Immortalis*, qui, Patris voluntate, ac Spiritûs beneplacito, venit ad passionem Crucis; et per ipsum utique novimus Patrem,

3 Johan. 12. 28.

4 Ibid. 13. 31.

խորհեցողքն զերից սրբասացունք երդ . որք և ամօթ ևս վարկանին զփրկուէ մերոյ անօթ . այլ մեզ յայլ ինչ մի լիցի պարծել ըստ առաքելոյ , բայց միայն 'ի խաչաւն մերոյ {Յիսիսի . և մեզ առկայասցի այս , զի ոչ ժամ իսկ է , այլ այսքան , զի ծանիցուք զսա հրեղէն պարիսպ եկեղեցւոյ , և շուրջ արկեալ է 'ի գլխաւորական աղօթս առաւօտի , և խորհրդական ժամուն երբորդի , և երեկոյի , երիցս անգամ յաւուրն զնոյն եռակի կրկնելով :

Եւ զի զխաչին երախտիքն ծանեաք , ընդ նմին և զմայրն լուսոյ յիշատակեմք , և աղերսեմք 'ի բարեխօսութիւն առ այն՝ որ հաճեցան ընակիլ յորովայնի նորա , և խաչին իւրով սրբով փրկել զմեզ : Եւ այսպէս փոխան օրինաւոր գառանցն առաւօտոյ և երեկոյի մատուցելոց՝ յեկեղեցւոյ աստի մատուցանի խոստովանութի սրբոյ անուան նորա 'ի պտղոյ շրթանց , և անբիծ վարուց ուղղութի :

Համբարձի . զի պահպանիցիմք տէրունական աջոյն այ , ուստի և ակն ունիմք զօգնուի ընդունել յարարողէն յերկնի և յերկրի , և զի յարեաւ փորձուեցն մի խորշակահար լիցիմք , այլ պահելով զմեզ՝ 'ի մեղանոց ապրիցիմք , և յամ յորոգայթից հոգւով և մարմնով : Տր պահեսցի զմուտ քո ծննդեամբ յաշխարհ , և զեւ քո մահուամբ . յայսմ հետե մինչև յաւիտեան , յաստեացս մինչև հանդերձեալ յաւիտեանն :

Եւ որին {Յոկաննոս օգնեցայն :

Եւ ապա սաղմոսողքն հասարակ մաղթեն ընդ հովանեաւ բարձրելոյն լինել , և յերկինս հանգրս-

1 De Graecis loquitur, ut supra vidimus pag. 199. et alibi.

2 Galat. 6. 14.

3 In sacrâ Liturgiâ, quae horâ tertiâ celebratur.

4 Supple : Recitatur deinde

ac Spiritum. Neque nos vituperent aliter cogitantes ¹ de trinae hagiologiae hymno: alias erubescendum existimarent salutis nostrae instrumentum. Nobis autem, juxta Apostolum, *absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi* ². Quae diximus satis habeantur, nec enim tempus est nobis; sed tantum, ut hunc (*hymnum*) noscamus igneum Ecclesiae murum, qui circumquaque extruitur in praecipuis Matutini, et mysticae horae Tertiae ³, ac Vesperarum orationibus; idem ter in die triplicatus.

Quoniam vero Crucis beneficium novimus, cum eâ et Matrem Lucis commemoramus, atque precamur ut intercedat apud illum, qui in ejus utero voluit habitare, nosque per Crucem suam redimere. Sic ergo pro legalibus agnis mane et vespere oblatis, ab istâ Ecclesiâ offertur sancti Nominis ejus confessio de fructu labiorum, unâ cum illibatae conversationis integritate.

Levavi ⁴; ut nempe per dominicam Dei dexteram custodiamur: unde et expectamus, auxilium a caeli et terrae Creatore consequi, ne tentationum sol nobis suo noceat calore; sed per custodientem nos a peccatis et ab omnibus animae et corporis periculis eripiamur. *Dominus custodiat introitum tuum per natiuitatem in mundum, et exitum tuum per mortem, ex hoc nunc et usque in saeculum*, a praesenti vitâ usque ad futuram aeternitatem.

Ejusdem Johannis Ozniensis.

POSTEA psallentes ⁵ communiter orant; ut *sub umbra Altissimi* sint, atque *in caelo requiem* mereantur,

Psalmus: Levavi oculos meos in Qui habitat in adjutorio Altissimi etc.

⁵ Decantando scilicet Psal. 90.

տեան արժանաւորել, և աստէն յորսողէն փրկել յորողայթից զինու ճշմարիտ պահպանութե, և զի թագնաբար ընդ խաւար շրջի որողայթադիրն, զօրացո՞ղնթացս ոտից մերոց կոխել զգլխաւորական չարուի չարասիրին : Սոք և յայսմ գիշերի առ քեզ համ բառնամք զմտաւորական աչս իբր ծառայ առ նոր, զի 'ի ծփական տառապանաց զերծուցես զմեզ, և ընդ ունիցիս զոգիս մեր անխարդախ կանխել առ քեզ 'ի մեջ գիշերոյ և առաւօտի զկամաւորն մատուցանել քեզ պատարագ բանաւոր : Եւ քարոզն միաբան խընդրել զայսօսիկ յորդորէ : Իսկ քահանայն միջնորդէ աղօթիւք առ կենացն անմահից յոյսն Վս, կատարել 'ի բարի զաղօթն բարեխօսուք սրբոյ նծածնին, և հաճոյական վկայիցն :

Եւ ժողովուրդն զքահանայն նոր անուանելով ազաէ յիշել յաղօթն զպաշտօնեայն ըստ հոգւոյ, և մարմնաւոր զծնօղմն, և զայն ևս մի ըստ միջէ : Իսկ նա համառօտելով ասէ, յիշեա՛ զնմ հաւատացեալս 'ի քեզ, և փրկեա՛ յիւրաքանիւր վտանգից, և 'ի փորձուեց, զի յամենեցունց արժանաւորապէս փառաւորի ամենասուրբ Երրորդուն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . Իմէն :

et hîc a laqueo venantium liberentur. Quoniam autem occulte perambulat in tenebris laquei parator, corrobora (*inquiunt*) pedum nostrorum gressus, ad capitalem improbitatis amatoris malitiam conculcandam. Quapropter et in hac nocte, ceu servi *ad Dominum, ad te levamus* intellectuales oculos, ut ex fluctuosis afflictionibus eripias nos; atque suscipias animas nostras, ut sine dolo praeoccupemus faciem tuam mediâ nocte, et mane, voluntariam hostiam tibi immolaturi. Praeco autem admonet, ut haec unanimiter poscantur. Porro Sacerdos per Orationem mediator fit coram immortali vitae spe, Christo; ut in bonum perficiat supplicationes per Sanctae Deiparae, acceptorumque Martyrum intercessionem.

Populus autem *Dominum* appellando Sacerdotem rogat, ut in oratione reminiscatur ministrorum spiritualium, nec non parentum carnalium, caeterorumque singillatim. Ille vero summatim dicit: « Memento omnium in te credentium eosque a singulis periculis, ac tentationibus libera »; ut ab omnibus jure meritoque glorificetur Sanctissima Trinitas, nunc, et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՆՈՒՆ

Յ Ո Վ, Հ Ե Ն Ն Ո Ւ

ԻՄԵՍՏԵՍԻՐԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ԻՌԻՍԱԸԱԻՒՂ Ճանապարհ առ ԹԺ Հնազան-
դութի ընդհանուր հաւատացելոց Վճի
կազմեցին սուրբ հարցն զկանոնական բանից դիտա-
ւորութի. զի որք յերկնային հրաւիրեալ են 'ի բնա-
կութի մարդկան տարակարծ խոհականութի՝ նո-
վաւ ընթացեալք՝ 'ի նպատակն հասցեն բարեգոր-
ծութե, և յանդիմանեալ խոշտանկեսցին զինքնա-
կամուճ գնացեալն կամեցողքն: Եւ վասն զի ոմանք
առ ոմանս և ոչ ամենեքին առ ամենեսեան սոքա սեր-
մանեալք, կամեցայ զըզմանդակ զառ 'ի նոցանէն կա-
նոնական սահմանեալ բան՝ 'ի միում տեղւոջ գեղեց-
կագործ մատենիւ 'ի հայրապետանոցի աստ արձա-
նացուցանել: Ուրանօր և զիս ԹԺային Հոգին վե-
րակարգեաց յաթոռ Սրբոյն Վրիգորի 'ի կաթողի-
կոսութի աշխարհիս Հայոց, Յովհաննէս Նուաստագոյն
յիմաստասիրականաց խմբից, և 'ի բոլորից մեկին
մնացեալ ըստ մարմնոյ յազգականաց:

Եւ ընկալեալ զայս Զան՝ նախկին, վասն հոգեկա-

1 Զ յիշատակարանս զայս յա-
ւելու գհետ հին և հարազատ կա-
նոնաց քրջ հարցն և ժողովոց, զորս
նա ինքն 'ի մի գիրս հաւաքեալ ա-

ւանդեաց յետնոց: Այն է կանոն-
գիրք հին. յոր յետինք պատուա-
տեցին ինչ ինչ պիտանի, և ինչ ինչ
անպիտան:

EJUSDEM DOMINI
J O A N N I S
PHILOSOPHI

MEMORIALE¹

LUMINOSAE ad Dei obedientiam semitae pro universis Christifidelibus viam straverunt sancti Patres per Canonum sensa; ut qui ad caeleste habitaculum sunt invitati, praeter hominum prudentiam, per eam currentes ad bonorum operum terminum perveniant, atque reprehendendo compescant eos, qui pro lubitu volunt ambulare. Quoniam vero nonnulli Canones apud nonnullos, non autem omnes apud omnes diffusi comperiebantur, ideo volui omnia ab illis prolata Canonum verba uno optime elaborati codicis loco, tamquam monumenti columnam, erigere in hac aede Patriarchali: ubi et me Joannem infimum philosophici caetûs, cunctisque consanguineis orbatum divinus Spiritus constituit super sancti Gregorii sedem, ad Armeniae Catholicatum.

Suscepi autem hoc studium imprimis ob spirituale

¹ Hoc est monumentum vetusti libri Canonum Sanctorum Patrum et Conciliorum, quos Saeculo VIII. inchoante in unum collectos Philosophus noster in Patriarchali Archivio deposuit.

Նաց իմոց զարմին, զի ըստ հրամայողական անուանին առ ընթեր կացցեն և հրամանացն գումարուիք. և թէ պարտ է սպասաւորաց բանին անձախօսուեալ հարցն բանիւք կնքել բանիս: Երկրորդ զի զուսումնասիրաց անձանց իմով աշխատուի սիրով կամեցայ հանգուցաւ նել զբազմախոյզ խնդիրս: Վրանզի գրեցաք ՚ի սմա ոչ միայն գլխաւորական սահմանեալն նոցա շարակարգու թիս, այլ և զժամանակն և զպատճառն ՚ի սոյն յայս ՚ի ներքս ածեալ յաւելաք, ընդ նմին և զգլուխս անց նիւրոց համառօտեալ բանիւք ՚ի սկզբան անդ նախա կարգեցաք, զի անաշխատաբար անդուստ զբանս յիւրում տեղուոյն գտցէ խնդրոյն: Հաղագս որոյ անմառացաբար հայցեմ ընդունել ՚ի ձէնջ զյիշողութեն փոխարէնս. բանզի է այս գանձ՝ ոչ զոր ցեց և սւտիճ ապականէ, այլ որ ընդ ինքեան յերկնայինն ՚ի վեր տանի գանձ զտնանկ ստացողին զսիրտ, յորմէ ապա ոչ է պարտ թափուր թողուլ՝ որում և հաւատաց զսա զսրբարանս. զի մի զրկեալք ՚ի սմանէ՝ զրկեսցին յայ կամանարգ լինել ՚ի Վիտի, յանարգաց ուրուք ձեռս արկանելով զսա:

Եւ այն որ պարգեւեաց ինձ ՚ի վերայ երկրի տէրուի ընդ ամենազօր իւրոյ տերուքն, որոյ բարեգթութիւն և ՚ի հանդերձեալսն ՚ի նոյն վտահանամ վայելել ՚ի փառս, նա տացէ ձեզ միշտ ծարաւաբար մերձենալով ճաշակել ՚ի հոգեկանս այս աղբիւրէ, յարաբաց ունելով զբերան մտաց առ ՚ի ընուլ սովաւ զօրովայն ներքին մարդոյն. աճել զաճումն նայ, և հաւասարել չափոյ հասակի կատարմանն Վիտի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

mei generis emolumentum, ut juxta Praeceptoris nomenclationem adsit et summa Praeceptorum collectio; oportet enim ministros Verbi per theologorum Patrum verba concludere sermonem. Secundo, quia studiosorum virorum per meam elaborationem diligenter volui sedare quaestiones quamplurimas: quoniam scripsimus in hoc opere non solum Canonicas ab illis statutas constitutiones, verum etiam tempus, causamque praeterea introducentes adjecimus. Demum singulorum capitula in epitomen redacta ab initio praeposuimus, ut exinde verbum suo loco sine labore inveniat perquisitor. Quare, semota oblivione, peto recipere a vobis commemorationis vices: hic enim est thesaurus, quem nec tinea nec aerugo demolitur, sed qui secum ad caelestem thesaurum inopis eundem possidentis animum perducit. Eodem porro non oportet vacuum reddere illum, cui credidit hoc sanctuarium; ne isto privati, Deo quoque priventur; aut a Christo sint reprobati in alicujus ex improbis manus hunc tradentes.

Porro qui mihi largitus est super terram dominium sub omnipotenti Dominio suo, cujus benignitate etiam in futuris confido eadem gaudere gloria; ipse det vobis, ut sitientes semper accedatis ad hauriendum de hoc spiritali fonte; jugiter apertum habeatis os mentis ad implendum illo interioris hominis ventrem, ut crescatis in augmento Dei, et adaequetis *mensuram aetatis plenitudinis Christi* ¹. Cui gloria in saecula. Amen.

¹ Ephes. 4. 13.

ՅԱՆՆԱՆԻՍ

ՆՈՐԻՆ, ՈՐԳԷՍ ԵՐԵՒԻ

Յ Ո Վ Լ Ե Ն Ո Ւ

ԻՍԼԱՄԱՆԻ

ՃԱՌԻ ԿՐԿԻՆ ՅԵԿԵՂԵՑԻ ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

APPENDIX

EJUSDEM, UT VIDETUR

I O A N N I S

PHILOSOPHI

SERMONES DUO DE ECCLESIA TITULO CARENTES

ՃԵՌԱՆՈՒՆՈՒՄ

Հիմարիւն Եկեղեցւոյ :

“Եւ իւրաքանչեւ ձեռնարկն Վահանայապետն ի տեղին նուիրեալ զգաստ կղերց և պաշտօնէից ”: Ըստ որում և երկնաւորն քահանայապետ զառաջին երիցունոն ի գլուխ լերինն թաքօրական , զկազմիչ վկայութեանն խորանի զմեծն Սոփէս , և զսեղանակազմն Հեղիաս զնախանձայոյզ փառացն այ ի մարգարէից անտի : Իսկ զՍոփէս անուանեալ հաւատոյ , և զորդինն Որոտմանն ի մերձաւոր ականատեսացն իւրոց : Որոց փոխանակ ճառեցելոյ ի նոցանէ տաղաւարացն՝ զամպեղէն և լուսերանգ կամարն երկնի ցուցանէր : Որպէս զի յերկուց և յերից վկայից հաստատեսցի խորհուրդն եկեղեցւոյ , զոր ի վերայ նոցունց իսկ շինել հանգերձեալ էր զհամագումար կաթողիկէսք , ըստ առաքելոյ՝ զի ասէ , “Ընեալք ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից ” :

“Եւ առեալ քարինս երկոտասան անտաշս ”: Ըստ որում և Յեսուս խաւեան ի միջոյ Յորդանանու ի վկայութի անցից ժողովրդեանն ցամաքաւ ընդ Յորդանան : Եւ մանապէս և տէր մեր զերկոտասան աշակերտն ի հոսանուտ վայրէ կենցազոյս առեալ ի վկայութիւն խորհրդական անցիցն հեթանոսաց ընդ ջուր մկրտութե աւազանին . որոց և ասաց , “Գնալ ցէք և մկրտեցէք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ :

Իսկ սաղմոսեւն ի սոյն խորհուրդ նպաստաւորի , “Ի՞նչ է տէր և օրհնեալ է յոյժ ” վասն սկսման մեծախորհրդութեա . “ Վաղաք այ և լեառն սուրբ նորա ” , այսինքն , հանգոյն երկնի բարձրագոյնս այս

1 Haec est Pontificalis, seu secunda Ritualis partis rubrica, quae non secus ac ritus est ab Johanne Mantacunensi seq.v. ar-

SERMO I.

Explanatio Ritûs jaciendi Ecclesiae fundamentum.

CONGREGAT divinus Pontifex in locum initiatum Cleri Ministrorumque choros ¹. Juxta id et caelestis Pontifex ² primos Presbyteros in cacumen montis Thabor; constructorem tabernaculi testimonii magnum Moysen, et arae erectorem Heliam zelotypum gloriae Dei ex ipsis Prophetis, Petrum vero, fidei Petram nominatum, et filios tonitruï ex proximis oculatis testibus ejus: quibus pro enarratis ab eis tabernaculis aulam caeli ex nubibus conflata ac luculenti coloris ostendebat. Ut per duos ac tres testes confirmetur mysterium Ecclesiae, quam super illos utique aedificaturus erat, ex universis congregatam Catholicam sanctam; juxta Apostolum dicentem: *Ædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum* ³.

Et accipiuntur duodecim lapides nondum politi. Quem admodum et Josue filius Nave de medio Jordanis in testimonium transitûs populi per arida in Jordane: item et Dominus noster duodecim Discipulos ex latente spatio hujus vitae sumens in testimonium mysticae Gentium transfretationis per aquam baptismatis lavacri; quibus etiam dixit: Euntes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti ⁴.

Psalmodia quoque huic mysterio favet; *Magnus est Dominus, et laudabilis nimis* ob magnae istius caeremoniae exordium. *Civitas Dei, et mons sanctus ejus:* idest, ad caeli similitudinem est excelsum hoc myste-

meniorum Catholico prolata.
² Supple congregaverat.

³ Ephes. 2. 20.
⁴ Matth. 28. 19.

խորհուրդ . զի Հաստարմատ ցնծասցէ ցնծութիւն ամենայն երկիր , ըստ երկնայնոցն խրախուծեան 'ի լեռնէ Սիոնի մինչև 'ի կողմանա հիւսիսոյ քաղաք լինել թագաւորի մեծի , և տաճար այ կենդանոյ : Օր որպէս լուաք 'ի մարգարէիցն , սոյնպէս և տեսաք , զի ան խորհրդական վիմօք Հիմնեցոյց զսա :

Եւ միւսն ևս սաղմոս՝ « Սիրելի յարկ ան զօրութեց , անուանէ , և փափաքելի բնակութի՝ որոց « Սիրտ և մարմին ցնծասցեն առ ան կենդանի » : Սինչ զի եւրանելի լինել բնակելոյ արժանաւորացն . և որ 'ի սոյն իսկ յարմարի՝ « Հաճեցար տէր ընդ երկիր քո » զոր նուիրեցաքս տեղի բնակութե . յորում դարձուցես զգերութի մեր՝ որ 'ի բանսարկուէն , և թողցես 'ի սմա զանօրէնութի ժողովրդեան քո , և ծածկեսցես մկրտութեն ջրով զմեղս սոցա : Եւ դարձեալ կեցուաքս զմեզ կրկնապատիկ նորոգմամբ , զի ժողովուրդ քո լեալ՝ ուրախացուք 'ի քեզ յաւերժապէս :

Եւ և զՀիմունս նորա բացածանուցանէ զկնի սորին սաղմոս , « 'ի լեռնա տը նորա » , զոր 'ի Սինա հիմնացեալ արմատացոյց 'ի միտմն Սովսեսի , բայց « Սիրեաց զդուստր Սիոնի » , ուստի և ետ զփրկուի նորոյս Իւրայելի , « քան զառաջին յարկն Յակոբայ » , զխորանն և զտաճարն , զորմէ և « փառաւորեալն խօսեցաւ » , վասն սորա հոգեկիր մարգարէիւքն քաղաք լինել կենդանւոյն այ :

Եւ զկնի սաղմոսացս քարոզէ սրկաւագն . « Եւ ևս խաղաղութե , « Խնդրեսցուք հաւատով » , յաջողել զգործս ձեռաց մերոց 'ի հաճոյս իւրոց կամաց : Եւ երիս ասել Տէր ողորմեա՛ , խնդրուածք են խորհրդականք , զի սկզբամբ և միջոցաւ և աւարտամբ ողորմութի նորա մնացէ առ մեզ :

Եւ ապա հաստատեն վեմ մի 'ի մէջ բեմին , յօրինակ հոգեւոր վիմին , որ հատաւ 'ի տը լեռնէ անտի , և ելից ինքեամբ զբոլորեսին :

Իսկ զերկոտասան քարինն առեալս՝ նախ լուսնան ջրով , և ապա գինւով . նկարագրեն սոքա զերկոտաւսան առաքեալն , զորոց լուաց տէրն զօրմն 'ի վերնա .

rium. Quia *robustae radices exultet exultatione omnis terra*, juxta caelestium laetitiam, a monte Sion usque ad *lateralia Aquilonis civitatem fieri Regis magni*, templumque Dei viventis. Nam *sicut audivimus a Prophetis, sic et vidimus*, quia mysticis lapidibus Deus *fundavit hanc*.

Alter autem Psalmus *dilectum tabernaculum Domini virtutum* appellat, et *optatum habitaculum eorum*, quorum *cor, et caro exultant in Deum vivum*: ita ut sint beati, qui illius habitatione fuerint digni. Rite huic aptatur illud: *Dilexisti, Domine, terram tuam*¹, quam dicavimus tibi locum habitationis; in qua *avertes captivitatem nostram* a diabolo factam, et *remittes in hac iniquitatem plebis tuae*, et per baptismi aquam *operies peccata istorum*: atque iterum salvabis nos duplici renovatione, ut populus tuus effecti laetemur semper in te.

Idipsum ostendit sequens Psalmus, *Fundamenta ejus in monte sancto ejus esse*, quae in Sina radicitus fundata inseruit in mente Moysis. *Dilexit tamen portas Sion*, unde et salutem dedit novo Israël, *super prisca tabernacula Jacob*, tabernaculum et templum. De quo et *gloriosa ipse locutus est per Prophetas Spiritum gerentes, civitatem esse Dei vivi*.

Post Psalmos istos praeconizat Diaconus: *Et etiam pacis: Fide poscamus, ut prosperet opus manuum nostrarum ad voluntatis suae placitum*: terque dicitur: *Domine miserere*; quae sunt mysticae preces, ut per principium, medium, et finem (*operis*) misericordia ejus apud nos maneat.

Deinde statuunt *petram unam in medio Sanctuarii*: ad exemplar spiritualis lapidis de sancto monte abscissi atque de se universum implentis.

Assumptis autem duodecim lapidibus, eos antea lavant aqua, deinde vino. Delineant isti duodecim Apostolos, quorum pedes lavit Dominus in coenaculo,

¹ Psalm. 84.

տանն, և ապա գինեաւ անապականաւ զմայլեցոյց, 'ի յիշատակ ջրոյն և արեանն՝ զոր բղխեաց 'ի կողից իւրոց : Իսկ յետ յարուէն ասաց նոցա մկրտիլ 'ի հուր և 'ի հոգին տք, և մկրտել զհեթանոսս յանուն տք Եւրորդուէն խորհրդական ջրով աւազանին : Իսկ դնելն զքարինմն 'ի չորս անկիւնս եկեղեցւոյն՝ նշանակէ զնոցին ընթացս 'ի չորս անկիւնս աշխարհի, և պատշաճիլ հաստատութեք 'ի հիմն տաճարի այ, որ եմք մեք, 'ի նոսա խարսխեալ, և նոքա 'ի գլուխն Վս :

Եւ ուխտն առաջի երթայ զպատերօք և խնկովք՝ լուսաւոր իմաստիցն խորհրդովք, և անուշաբուրիչ վարուք և աղօթիւք :

Եւ զկնի այսորիկ ընթեռնուին եպիսկոպոսին զազօթան՝ զբոլոր ուխտին առեալ զազօթս նուիրէ առաջի այ. և ապա հրամայէ առնուլ զգործի բրեւոյն, և զչափ որքանուէ շինուածոյն, և ծրագրէ զտեղին, ըստ տեսլեանն Երզնկիէլի վասն տաճարին, և սըրբոյն Վրիգորի արուեստականութեան վկայարանացն սրբոց, առ 'ի գեկուցումն անչափն այ առնել իւր յարկ և սրբարան զչափաւորեալս ընութիւն՝ մշտածաւալն և անվայրափակն ընութի :

Իսկ օծանելն զքարինմն անայնոյն մեռնաւ՝ վերակոչմամբ խորհրդական Եւրորդուութեն, քանզի օծանն նոքա 'ի Սիոն հոգւոյն այ, ըստ նոյն թի « Իսկ մկրտիցիք 'ի հոգին տք » : Եւ երիցս ամէն ասելն՝ զաւմենայն զմերս ամենակալին այ խոստանալն է, այնմիկ որ ամենայն է յամենայնի : Իսկ սաղմոսն կցորդիւ՝ « Օ գործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա », ըստ շինուածոյն գործոյ և զամենայն գործս ուղղութեան ըստ կամացն այ յաջողել աղօթի :

Իսկ ընթերցուածքն շարամանեալ խորհրդովք համաձայնին նախակարգութեցս : Եւ յայէս և Տէր լոյսն սաղմոս, և աւետարանն սովիմբք խորհրդածին : Եւ քարոզն Վասն 'ի վերուստ և աղօթքն զխա

1 Seu mero.

2 Haec martyres sunt Ripsime et Cajana aliaeque multae Virgi-

nes in Armeniâ sub Tiridate martyrio coronatae, in quarum honorem duo templa aedificavit S. Gre-

posteaque vino incorrupto ¹ illos potavit ad fruitionem, in memoriam aquae et sanguinis, quem de latere suo fecit scaturire. Post resurrectionem autem dixit eis baptizari in igne et Spiritu Sancto, ac per mysticam lavacri aquam baptizare Gentes in nomine Sanctae Trinitatis. Porro lapides illi ad quatuor Ecclesiae latera ponuntur, ad significandum eorum cursum ad quatuor mundi latera, eorumque firmam computationem ad templi Dei fundamentum, qui sumus nos, in eis, iique in capite Christo, firmati.

Clerus autem antecedit cum luminibus et incenso; cum splendentium sententiarum consiliis, atque sua-violenti vitâ, et oratione.

Post haec orationem legit Episcopus, ac totius cleri preces sumens easdem coram Deo offert. Deinde jubet accipere instrumentum fodiendi, et mensuram quantitatis aedificii ac locum delineat, juxta Ezechielis visionem de templo, atque sancti Gregorii architecturam de sanctarum Martyrum ² basilicis: ut ostendatur, quod immensus Deus tectum sibi et sanctuarium facit mensurabilem nostram naturam, quum ipse sit semper extensa, et nequaquam spatio concludenda natura.

Unctio autem lapidum divino chrismate cum mysticae Trinitatis invocatione; quia illi in Sion uncti fuerunt Spiritu Dei, juxta illud; *Vos baptizabimini Spiritu Sancto* ³. Porro dicere ter *Amen*, est omnia nostra omnipotenti Deo polliceri; illi, qui est omnia in omnibus. Psalmum autem decantare cum antiphonâ: *Opera manuumstrarum dirige*, idem est atque orare, ut juxta aedificationis opus omnia quoque probitatis opera secundum Dei voluntatem prosperentur.

Lectiones autem mystice connexae praemissis consonant. Item et Psalmus: *Dominus illuminatio*, et Evangelium eandem praeseferunt mystagogiam. Praeconium quoque: *Pro supernâ*, cum oratione, pacem

gorius Illuminator, pro ut in celeberrimâ illa, quam habuit, vi-

sione sibi fuerat ostensum.

³ Act. 1. 5.

դադուլթին այ քարոզէ, և աղօթել ուսուցանէ : Եւ դարձեալ քարոզէ սարկաւազն, Խնդրեսցուք հաւատով. և եպիսկոպոսն օրհնուի և փառս համառօտէ հօր և Որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս յաւիտենից : Աման զի օժանդակուլթն այ և օրհներգութեն զգուշութի մատչելի է 'ի սկիզբն անժամանդն գործոյ :

“Եւ նոյն հետայն առնու զբրին եպիսկոպոսն, և նախ ինքն հարկանէ զնուիրեալն երկիր. և ապա տայ ցարուեստաւորսն „ : Աման զի տէր ինքնին ձեռն 'ի գործ արկ բրել և խլել 'ի թնութենէ աստի զփուշս խոցոտիչս, մալեալ և կակղեալ չարչարանօք խաչին, և սերմանել 'ի մեզ զբանն հաւատոյ և նմանօրէն կրօնիցն խաչակցութե : Իսկ երիցս հարկանելն՝ նշանակէ յերիս հատածս ժամանակաց տպաւորել զխորհուրդն եկեղեցւոյ, խորանաւն վկայութե, և տաճարաւն Սաղոմոնի, և միւսանգամ նորոգմամբն ( ) օրաբարեղի : Իսկ զի չորս երիս անգամ՝ ի կողմանն չորեսին, որ յերկոտասանս բովանդակին թիւս, ըստ քարանցն թուոյ՝ 'ի խորհուրդ երկոտասանիցն առաքելոց՝ և գլխաւոր անդամոց մարդոյ. և զի գերակատար արուեստիւ սա քան զայլն ցուցանի թիւս, կէս ունելով զվեցեակն, և չորս զերիսն, և երեք զչորսն, և մի զերկոտասանն, յորում թուի՝ լիանայ լուսինն, և կատարին օրէնքն՝ ի Վշ 'ի շինին եկեղեցւոյ :

“Եւ մտանեն 'ի ժամ՝ ի տեղւոյ սեղանոյն, . վասն զի անդր աւարտի բոլորումն խորհրդոյ : Եւ ասեն աղեղու արուեստի՝ “Հիմունք նորա 'ի լեառն Ծառա „ : Հիմունք եկեղեցւոյ են օրինակքն առաջինք, դրախտն այ, և տապանն նոյեան, խորանն Մբրաամու, և զոր ետեան Յակոբ, ցուցեալն Սովսեփի 'ի Սինա, և զոր կանգնեացն յամապատին : Եւ յոգեիկ հիմունք 'ի սուրբ լեառն Սիմօն, և յերկնաւորն Երուսաղէմ աւարտին . վասն որոյ և կատարումն հիմնարկութե եկեղեցւոյ աստանօր դադարէ, “Աման 'ի վերուստ քա-

1 De hujusmodi numerorum supputationibus ex Philone de-

Dei annuntiat, atque orare docet. Iterum praeconizat Diaconus : *Fide poscamus*. Episcopus autem abbreviat: *Benedictio, et gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto in saecula saeculorum*; quippe quod per Dei auxilium, et per benedictionis diligentiam oportet accedere ad exordium opus divinitus traditum.

Mox ergo ligonem accipit Episcopus, ipseque prius caedit dicatam terram, et postea illum operariis dat; quia Dominus ipse manum operi admovit, ut foderet evelleretque ab hac naturâ sauciantes spinas, emulcens ac emolliens per Crucis passionem; utque in nobis verbum fidei, et concrucifixionis, juxta professionem, seminaret. Triplex autem caesio designat, quod tribus temporum sectionibus expressum fuit Ecclesiae mysterium, per tabernaculum testimonii, per templum Salomonis, et per Zorobabelis restorationem. Quatuor autem ter per quatuor latera numeris duodecim comprehenduntur, juxta lapidum numerum, ad symbolum duodecim Apostolorum, praecipuorumque hominis membrorum: et quia perfectissimâ supputatione iste supra caeteros numeros ostenditur, dimidium habens sex, et quater tria, terque quatuor, semel autem duodecim; quo numero plena efficitur luna, lexque in Christo Ecclesiae aedificatore adimpletur¹.

Incipiunt liturgiam in loco altaris; quoniam ibi mysterii implementum perficitur; et dicunt Alleluja modulatione productâ. Fundamenta ejus in monte sancto suo. Ecclesiae fundamenta sunt antiqua exempla, Paradisus Dei, et Arca Noè, Tabernaculum Abrahæ, et quod vidit Jacob, ostensum Moysi in Sinâ, et quod erexit in deserto. Haec fundamenta in monte sancto Sion, et caelesti Jerusalem perficiuntur: ideo jacendi fundamenti Ecclesiae perfectio hîc desinit per Praeconium: Pro superna, per Lectiones, et per

sumptis videantur quae superius diximus in adnot. num. 1. p. 55.

րողաւն , ընթերցուածովք , և աւետարանաւն 'ի փառս Վ՛թի այ օրհնելոյն յաւիտեանս :

(( )) ԲՀԿԿԻՒՄ ԿԵՂԵՂԵՂ :

“ ՍՆԱՆԵՆ ԵՐԵԿՈՅԻՆ 'ի Հսկումն յեկեղեցին „ . զի արթունս և զուարթունս պարտին լինել՝ որք յարդարեն զինքեանս տաճարանալ այ , Հսկել սաղմոսիւք , և հոգեւոր երգովք 'ի համագումարմանն տեղւոյ :

“ Իսկ 'ի վաղուեանն յերրորդում ժամու ժողովին դարձեալ եպիսկոպոսն և քահանայքն և սարկաւագունքն յեկեղեցին , և զսեղանն դնեն 'ի մէջ եկեղեցւոյն „ : Ըաջին խորհուրդ սորա նկարագրի 'ի մարդն առաջին , զի ըստ պատկերի այ արարաւ , և եղաւ 'ի մէջ դրախտին : Իսկ եպիսկոպոսն և դառք պաշտօնէիցն շուրջ զսեղանովն՝ խորհուրդ տնօրէնութեանն Վ՛թի . զի առ նմին իսկ նկատեալ ցուցանիւր , սպասաւորեալ յերկնաւորացն Էութեանց՝ որ շուրջ կան զնովաւ . այլ և բանակք հրեշտակաց տեսան շուրջ էին զառաջին ստեղծուածովն : Իսկ ժողովուրդն արտաքոյ կացեալ՝ զանասնոց և զգազանաց ունի նշանակ . զի էին նոքա արտաքոյ անատունկն դրախտի :

Եւ սկսանիլ եպիսկոպոսին զսաղմոսն , կըրդին՝ “ Տէր սիրեցի զվայելուի տան քոյ „ . վասն զի սիրելի էր Բանին այ՝ պատկերին իւրոյ մնալ 'ի փառս Էութեան վայրի , որպէս և այժմ սիրեաց նա տաճարացուցանել ինքեան զմերս կազմած , ըստ նախագուշակ մարգարէութեց , երգոց , և ընթերցմանց , և հրեշտակական երգոց աղեղովն : Այն աւետարանն , քարոզն , և աղօթք քահանայական՝ զեկուցիւք են հնոյ կտակին ընդ նորոյս շարամանութեան , վասն միոյ և նորին խորհրդոյ հրեշտակական միջնորդութիւն առաքելոց և մարգարէից , որոց առաջի կայ սեղանն հոգեւոր :

“ Եւ ապա առեալ զսեղանն սպասաւորքն հանեն

Evangelium ad gloriam Christi Dei benedicti in aeternum.

(Benedictio Ecclesiae nuper aedificatae.)

I**N****T****R****A****N****T** *vespere ad vigilias in Ecclesiam:* quia vigilantes hilaresque esse debent, qui comparant se ipsos, ut sint templum Dei; atque Psalmis, et canticis spiritualibus vigilare in loco congregationis.

Mane autem hora tertiâ congregantur iterum cum Episcopo Sacerdotes, et Diaconi in Ecclesiam, atque altare collocant in medio Ecclesiae. Primum ejus mysterium figuratur in primo homine; nam secundum Dei imaginem factus, in medio Paradisi fuit collocatus. Episcopus autem, ministrorumque chori circa altare (*designant*) mysterium dispensationis Christi; quia prope illud utique visibilis ostendebatur, cui caelestes eum circumdantes substantiae ministrabant. Castra quoque Angelorum Dei primam creatorem circumdabant. Populus autem foris stans animantium ferarumque symbolum praesefert; illa enim extra paradisum a Deo plantatum debebant.

Episcopus autem exorditur Psalmum cum Antiphona: Domine, dilexi decorem domus tuae: quia gratum erat Verbo Divino, imaginem suam in voluptatis loco permansisse: quemadmodum nunc etiam gratum fuit illi, templum sibi nostram plasmationem efficere, juxta praedictas prophetias, hymnos, et lectiones, angelicosque cantus. Porro post *Alleluja*, Evangelium, Praeconium, et Oratio sacerdotalis designant veteris Testamenti connexionem cum novo; pro uno eodemque mysterio, per angelicam mediationem Apostolorum, et Prophetarum, in quorum conspectu est altare spirituale.

Post haec ministri accepto altari, extra portam illud

արտաքոյ դրամն , : Բստ նախագոյն իմացմանցն՝ մարդն է առաջին , զկնի պատուիրանազանցութէն արտասահմանեալ՝ի դրախտէ անտի անծային վճռաւ . և փակել դրամն այն է՝ զի հրամայեաց անժ բոցեղէն սերովթէիցն պահել զմուտս նորին : Իսկ ըստ տնօրէնութեն խորհրդոյ՝ այն իսկ է , զի ՚ի տանն հայրենի նկարագրեալ էր այսր խորհրդոյ զօրուի . և ել Ռանն բարի ՚ի ծոցոյն հայրենի , և ընակեաց նա ՚ի կուսին յորովայնի . և ել առ մեզ հրաշականն ծննդեամբ՝ երկրորդ եղեալ ՝ քամփոխանակ առաջնոյն յանցաւորի . և արտաքոյ դրամն չարչարեցաւ անպարտական այնոցիկ կրից և մահու , զի զդատապարտութիւն բոլորից բարձցէ յանցաւորաց :

Եւ մեք զնախատինս նորա յանձին բարձեալ պարծանօք չարչարակցութե շուրջ զսեղանոջն սրբով եղիցուք . յաղերս մաղթանաց սկսանիմք նուագօք մարգարէութեն , “ Եւր մեզ տէր , լուր , ” . և ՚ի գլխոյ սաղմոսին աշտիճանաց սկսանելով տուն առ տուն զլուր մեզ տէրն , ըստ նախկնագոյն մարգարէիցն հայցէ քահանայութիւն յայ , լսել ձայնի պաղատու նաց նուաղաձայն հիւանդացելոյ ընութեն :

Եւ ՚ի փառս տալն վերացուցանելն զսեղանն , և յառաջ տանելն ՚ի դուռնն կոյս՝ բարձրանալն է մտօք սրբոց նահապետացն յերկրայնոցս , և փափաքանօք ՚ի տան այ գտանիլ : Եւ երիցս կրկնելն զնոյն՝ զմըշտամուռն աղօթմն նշանակէ , զոր ՚ի սկզբան՝ ՚ի միջոցի՝ և ՚ի կատարածի կենաց նուիրեցին այ :

Իսկ երկրորդն կցուրդ՝ “ ( ) քնեա մեզ տէր , օգնեա , ” այս զմարգարէիցն ակնարկէ զաղաչանս վասն ՚ի վայր անկելոյ ընութեն : Օ ի ինքն իսկ՝ որ եհարն վասն յանցանաց , եկեսցէ և յարուցէ և բժշկեսցէ զհարուածս վիրացն . որոց ՚ի բարձունս համբարձեալ զտեսլարանս մտացն՝ յօգնութի զբարձրեալն աղերսէին : Եւ դարձեալ վերացուցանելն զսեղանն , և զսպասս նորին , և մերձ տանել ՚ի դուռն , զեւ վերամբարձ և զմերձաւոր խորհուրդն նշանակէ , որ առ

deferunt. Juxta primum sensum significat primum hominem post mandati transgressionem expulsum per divinam sententiam a paradiso. Clauduntur autem portae, quippe quod flammeis Seraphim praecepit Deus, ut ingressum illius custodirent. Verum juxta dispensationis mysterium hic est sensus; quia in domo paternâ fuerat delineata hujus mysterii vis, et egressus est Verbum bonum de sinu paterno, atque habitavit in utero Virginis, venitque ad nos per mirificam nativitatem, secundus Adam factus pro primo praevaricatore: atque *extra portam passus est* ¹, qui hujusmodi passionum ac mortis non erat reus, ut omnium reorum tolleretur reatum.

Nos autem ignominiam ejus super nos ferentes in crucifixione gloriati, circa sacrum altare stamus, ac rogationis supplicationem incipimus per prophetiae modulationem: *Exaudi nos, Domine, exaudi:* atque ex capite Psalmi graduum incipientes alternatim: *Exaudi nos, Domine*, juxta pristinos Prophetas poscit a Deo Sacerdotium, ut infirmatae naturae nostrae exaudiatur vox deprecationis exili sonitu prolatae.

Altaris autem elevatio in gloria, referendâ, ejusque delatio ad portam significat, quod mente a terrenis elevati sancti Patriarchae in domo Dei reperiri cupiebant. Ter autem idem iteratur, ad monstrandam incessabilem orationem, quam in principio, in medio, et in fine vitae Deo obtulerunt.

Porro secunda Antiphona, *Adjuva nos, Domine, adjuva*, Prophetarum indicat preces pro naturâ nostrâ humi dilapsâ: ut ipse, qui ob delictum percusserat, veniat et erigat et sanet vulnerum plagas: unde in altum extolles mentis visionem Altissimum suppliciter in adjutorium invocabant. Atque iterum altaris elevatio cum apparatu suo, ejusque delatio prope ad portam significat, altius adhuc et propinquius fuisse mysterium; quia veniens ad por-

¹ Hebr. 13. 12.

դուրս եկեալ հասեալ էր մեր փրկութիւն 'ի լրումն ժամանակաց խորհրդոյն կատարման :

Իսկ երրորդ կցուրդն աղեղուիա զսպասաւորութի երկնաւոր զուարթնոցն տէրունական մարդեղունէն նշանակէ . յորում և մարդիկ համալծորդ նոցանց եղեալ , և զնոյն նուազ օրհնութե 'ի բերան առեալ միեղինաբար փառք 'ի բարձունս վերաձայնեն արարողին զեաղաղուն տիեզերաց : Եւ երիցս երեք՝ որ է ինն , երգելն զսաղմոսն՝ ըստ ինն դասուց հրանիւթիցն յեկեղեցի դասակարգիլ զպաշտօնեայնն նշանակէ : Կարձեալ և վերացման սեղանոյն խորհուրդ յայսմ նուագի զբարձրագոյն և գերահրաշ սքանչելեացն ունի տարացոյց 'ի խոնարհութեն մարմնի :

Եւ մօտ առ դրանն եղեալ սեղանն , սկսանին 'ի թիւ զհարիւրուտան և եօթն սաղմոսն՝ « Երեսուն եղերուք ինն , զի բարի է » , և դարձեալ կրկնել կցըրդիւ , « Բաց մեզ տէր , բաց » , մինչև ցայն վայր՝ « Բացէք ինն զդրունս արդարութե » , և կցուրդն կրկնակի՝ « Բաց մեզ տէր , բաց » , հառաչանք է սրտառուջ մարգարէիցն՝ աղամածնացս քաղաքակիցս լինել երկ նախումբ բանակացն՝ ողորմութե բացողին զդրունս քաւութե առաքի մեր : Եւ որպէս առաջին սաղմոսն պաղատանք է սրբոց նահապետացն առ Հայր , և երկրորդն առ Որդի՝ մարգարէիցն , իսկ երրորդն առ Հոգին սուրբ՝ սպասաւորաց բանին . նոյնպէս և այսր ժողմոսի երեքինն է , առաջինն մեղմ ձայնիւ սրբ տիւ սրբով մաղթանք նահապետացն . և կրկնեն բարձրագոյ ձայնիւ՝ աւետաւորացն Սիոնի է բարձրացուցանել զբարբառ , զի մոցուք 'ի յարկս սրբուն՝ նորա արդարութե , և ասացուք՝ « Եւս դուռն ինն է , և արդարք մտանն ընդ սա » :

Իսկ 'ի ներքս մտեալ սեղանոյն քահանայիցն և պաշտօնէից՝ նշանակէ առեցելոյն 'ի մէջ մարդոյ՝ իւրովք սպասաւորօք յերկնայինն մտանել յառագաստ՝ փոխանակ արտասահմանութեն մերոյ 'ի դրախտէն կենաց : Իսկ իննագրեւ խաչիւն զդուռնն , և ապա

tas prope erat nostra salus in plenitudine temporum perfectionis mysterii.

Tertia autem antiphona cum *Alleluja*, caelestium Vigilum ministerium quoad dominicam Incarnationem designat: in qua et homines illis conjuncti, eandemque laudis melodiam ore sumentes, unanimiter: *Gloria in excelsis* vociferant ei, qui pacem fecit in orbe terrarum. Ter autem tripliciter, novies videlicet, Psalmus cantatur ad ostendendum, quod secundum novem Igneorum Hierarchias ordinati sunt in Ecclesiâ ministri. Praeterea mysterium quoque elevationis altaris hac vice, altioris ac perquam stupendi miraculi in carne humilitatis habet symbolum.

Prope itaque ad portam collocato altari, incipiunt (Clerici) recitare Psalmum CXVII. *Confitemini Domino, quoniam bonus est*; et iterum repetunt per Antiphonam: *Aperi nobis, Domine, aperi*, usque ad illum versiculum: *Aperite mihi portas justitiae*. Antiphonae autem repetitio, *Aperi nobis, Domine, aperi*, est anxiosa Prophetarum suspiratio, ut nos Adami-genae per misericordiam illius, qui coram nobis propitiationis januam pandit, caelestium agminum cives efficiamur. Sicut autem primus Psalmus est sanctorum Patriarcharum deprecatio ad Patrem, et secundus Prophetarum ad Filium, et tertius Ministrorum Verbi ad Spiritum Sanctum; idipsum intellige et de triplici hujus Psalmi repetitione. Prius submissâ voce est Patriarcharum ex mundo cordesupplicatio: replicatio autem elatâ voce est exaltatio vocis Evangelistarum Sionis, ut per justitiam intremus in tabernaculum sanctitatis suae, et dicamus: *Haec est porta Domini, justi intrabunt in eam*.

Sacerdotum autem ministrorumque ingressio cum altari est indicium, quod loco nostrae de paradiso vitae proscriptionis susceptus ex nobis homo¹ intrat cum ministris suis in caelestem thalamum. Cruce vero signatur porta, et postea aperitur; quia per Cru-

¹ Christus nempe ea nostrâ carne homo factus.

բանալ, վաճառի խաչիւն երացաւ զգորտախտին մոլորան
և զերկնային առաքաստն :

Եւ զի յեկեղեցին փոխեն զկարգս սաղմոսին՝ առաջինդ ասելով զվերջինն, « Ուրախ եղէ ես՝ ոյք ասելին », աղեղուկա կցրդիւն, քանզի յերկնաճեմ առաքաստին հաւասարիմը հրեշտակական օրհնութեցն, սակայն զի եմք տակաւին 'ի վերայ երկրի՝ կարօտիմը օգնականութեան աղօթից, և սակս այնք ասեմք 'ի կցրդին միւսում, « ( ) Գնեա՛ մեզ, տէր. և համբարձի զայս իմ՝ 'ի լերինս », 'ի տէրն հրեշտակաց, 'ի հրեշտակս և յարդարոն առաջինս, « Ուստի եկեալցէ ինձ օգնութիւն », : Եւ զի նեղուիք է մնալ մեզ 'ի տան նոյ, և լսելի առնել զձայն պաղատանաց, ժտեմք աղերսական ձայնիւ, լուր մեզ տէր, քանզի յորժամ հրեշտակաց սպասաւորութեամբ ծանօթացաք անձայնոյ խորհրդեանն, և նոքին ևս ծանոթան եկեղեցեալ զբազմապատիկ իմաստութիւն նոյ, որպէս առնէն Ղապտալ :

Եւ որպէս արտաքոյ դրանն ըստ փոփոխման սաղմոսացն փառս տալովն յառաջ մատուցանեն զսեղանն ըստ խորհրդոյն վերագրութեան, նմանապէս և 'ի ներքս ըստ փոփոխման սաղմոսացն յառաջ կոյս առբեմքն տանին զսեղանն : Իստ որում և տէրն շրջեցաւ 'ի տան բնութեւ մերոյ՝ մարմնովն, զոր առն 'ի մէնջ. և ապաքինեալ զմեզ 'ի փնասողացն ախտից պանչելի զօրութիւնք և կենարար բժշկութիւնք, մերձեցաւ աշակերտօքն յարուսարդեմ. և հրամայէր երթալ և պատրաստել խորհրդականն ընթրիս : Իսկ նոցա զուարթացեալ առ պատրաստութիւն հաղորդելոյ ընդ նմա՝ 'ի տօնին՝ 'ի դէպ էր ասել « իրտ իմ և մարմին իմ ցնծասցեն առ անձ կենդանի », : Իստ այնմ և այսմ խորհրդական սեղանոյ սպասաւորք՝ քահանայք և պաշտօնեայք նուագեն և ասեն, « իրտ իմ և մարմին իմ ցնծասցեն առ անձ կենդանի », . սիրտ զհոգին նշանակելով, քանզի առաջնապէս զգայ զուրախութիւն, և ազգէ յանդամ մարմնոյն :

Եւ նախ 'ի թիւ ասել՝ զծածուկս սրտին երախայ.

cem Christus paradisi ingressum, et caelestem thalamum aperuit.

Quoniam autem in Ecclesiâ mutant Psalmi ordinem, in primo loco ultimum collocantes, *Laetatus sum in his, quae dicta sunt*, cum Antiphonâ *Alleluja*; quippe in caelesti thalamo communicamus Angelicis laudibus; attamen quia in terrâ adhuc degimus, orationis auxilio indigemus; ideo dicimus in alterâ Antiphonâ, *Adjuva nos, Domine*, atque: *Levavi oculos meos in montes*, ad Angelorum Dominum, ad Angelos, et ad justos primos; unde veniet auxilium mihi. Quia vero per tribulationem opus est nobis permanere in domo Dei, et auditam facere vocem deprecationis; supplici voce postulamus: *Exaudi nos, Domine*. Siquidem quum per Angelorum ministerium agnovimus divinum mysterium, illi quoque per Ecclesiam cognoverant *multiformem Dei sapientiam*, quemadmodum dicit Apostolus ¹.

Sicut autem juxta Psalmorum mutationem gloriam exhibentes deferunt altare extra portam, secundum superius expositum mysterium; similiter et intus juxta Psalmorum commutationem admoventes deferunt altare in Sacellum. Quo pacto et Dominus noster per carnem ex nobis assumptam ambulavit in domo hujusce nostrae naturae: nosque per mirificas virtutes ac salutare sanationes curans a nocuis morbis, quum appropinquasset Jerusalem cum discipulis, jussum dedit eis, ut irent, et pararent mysticam coenam; illi autem hilares facti ob praeparationem communicandi cum ipso in festivitate, jure poterant dicere, *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Eodem pacto et huic mysticae mensae inservientes Sacerdotes et ministri concinunt ac dicunt: *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Per cor indicantes animam, quia primitus laetitiam sentit, atque in membra corporis agit.

Porro mitius autem recitare, est arcanas cordis pri-

¹ Ephes. 3. 10.

րիս մատուցանել է նոյ, և ապա ձայնիւ շրթամբք
ցնծութիւն արտաբերումն զուարթութեն հոգեւորի 'ի
սրտէ անտի խորութեան :

Եւ դարձեալ 'ի թիւ, ըստ որում և վերացու-
ցեալ զսեղանն 'ի բարձրութիւն բեմին . որպէս և տէր
մեր սրբովք աշակերտօքն 'ի վերնատունն խորհրդոյ՝
շուրջ զսեղանոյն բազմեցոյց զնախածանուցեալսն
իւր, և զուարթացոյց զսիրտս նոցա անզրաւական
ուրախութիւն : Եւ այնմ և այս սպասաւոր ակնկա-
լովք կատարման ուրախարարն խորհրդոյ . որոց իրա-
ւացի է ասել՝ « Հոգի իմ և մարմին իմ ցնծասցեն
առ ձեռք կենդանի » :

Եւ 'ի բեմին քահանայքն բարձր ձայնիւ սկսանին
զաղեղուն զհրեշտակականն երգ, քանզի երկնից նմա
նի բեմն, և համբարձմանն (Յօի 'ի վերին սեղանն .
զորով շուրջ կան քահանայքն՝ որ են հրեշտակք ձեռն
ամենակալի՝ և նուագեն զհրեշտակականն երգ . զի
որպէս վերացաւ սեղանն յերկնանման տեղի, փոխե-
ցաւ և կցուրդն յերգս հրեշտակաց :

Եւ դարձեալ միւսանգամ զնոյն սաղմոս երկրոր-
դել 'ի թիւ և յելս աստիճանացն՝ ըստ այնմ խորհրդ
դեան է . որպէս հարիւր տասնևեօթն սաղմոսն առ
դրանն :

Եւ ապա երիցս ձայնիւ ասելն՝ « Սեղան քո տէր
զօրութեց », և 'ի նոյնն հաստատելն զսեղանն 'ի տե-
ղով իւրում, զերից սրբասացութեանց սերովքիցն՝
սրբոյ և զուգական Երրորդութեն զեկուցանէ զեր-
գատրութիւն . զոր 'ի մարմնաւորութեանն խորհուրդ
ձեռն մերոյ (Յօի ետես Եսայի, և լուաւ վնուագ սրբ
բասացուէն . որում և ձեռքանն վկայէ Յոհաննէս :
« Օ այս ասաց Եսայի՝ մինչ ետես զփառս նորա » :

Եւ լուանալն և օծանելն զսեղանն՝ զմարմինն ձեռն
նշանաւորէ՝ օծեալ ձեռնութիւն անձառ միաւորութիւն ,
նա և խորհրդով մկրտութեանն 'ի (Յորդանան, և աւ-
րեամբն 'ի խաչին . վասն որոյ և ջրով նախ, և ապա
զինուով . ըստ որում մի են ջուրն և հոգին և արիւնն :

mitias Deo offerre: deinde altius, est spiritualis hilaritatis per laetitiae labia ex cordis profunditate prolatio.

Iterum recitatio fit, altari ad Sacelli altitudinem elevato. Quemadmodum et Dominus noster cum sanctis discipulis in coenaculo mysterii, circa mensam discumbere fecit a se praecoguitos eorumque corda gaudio infinito laetificavit; sic et isti ministri expectant laetifici mysterii implementum; unde illis aequum est dicere: *Anima mea, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*¹.

In Sacello autem Sacerdotes altâ voce incipiunt *Alleluja*, canticum Angelicum. Coelo namque assimilatur Sacellum, atque Jesu ascensioni sursum ad sublime altare: circa quod stant Sacerdotes, qui sunt Angeli Domini omnipotentis, atque hymnum Angelicum concinunt. Sicut enim exaltatum est altare ad locum coelo similem, ideo et Antiphona in Angelorum hymnos commutatur.

Est quoque juxta idem mysterium vel ejusdem Psalmi repetitio, qui praeterea in ascensu graduum recitatur; non secus ac Psalmus CXVII ad januas.

Deinde ter dicere elatâ voce *Altare tuum, Domine virtutum*, eodemque tempore firmare altare in loco suo, trinas Seraphim hagiologias sanctae et coaequali Trinitati, canticis superadditis, designat. Quas in Incarnationis mysterio Domini nostri Jesu Christi vidit Isaias, audivitque hagiologiae melos: de quo et Johannes theologus testatur: *Haec dixit Isaias, dum vidit gloriam ejus*.

Altaris autem lotio et unctio significat Domini corpus per Divinitatem fuisse in unione ineffabili inunctum; ipsummet et lotionis mysterio in Jordane, et sanguine in Cruce. Idcirco aquâ prius, deinde vino²; juxta quod unum sunt aqua, et spiritus, et san-

¹ Psalm. 83. 3.

² Subintellige: *Lavatur altare*.

Եւ խաղիւն անապրելն՝ նոյն իսկ է խորհուրդ չար-
չարանացն, որ սրբեացն զմեզ : Եւ խաղն՝ ՚ի մէջ սե-
ղանոյն՝ չարչարեալն է վասն մեր : Եւ ասելն ձայնիւ,
“( ) Ծեր իւղով զգլուխ իմ” : Իւղ զանձութիւն բանին
ասէ, և գլուխ մեր մարդկութիւն՝ զոր առն ՚ի մէնջ,
և միացոյց անձառապէս : ( ) որ իմացեալ մանկանց
եկեղեցւոյ զխորհրդոյն յեղանակ՝ նուազեն առ հայր
անձ . “ ( ) Ծեր իւղով զգլուխ իմ” : Ըստ այնմ ,
“ Եւ ասն այսորիկ օծ զքեզ անձ անձ քո , , :

“ Եւ ապա դրոշմեալ սրբով մեռնաւան երկոտա-
սան (տեղիս) ՚ի վերայ գլխոյ սեղանոյն , , զի անմեկ-
նելի յինքեան խորհրդոյ արար ՚ի վերնատանն զեր-
կոտասան աշակերտան ըստ սեղանակցութեն . յորում
տեղում և յետ վերացմանն իւրոյ օծ զնոսա հոգւով
սրբով : Եւ երկոտասան ՚ի չորեսին դէմն սեղանոյն .
քանզի և մարգարէքն երկոտասանք խորհրդական
բանիւքն իւրեանց անմեկնելի են յայսմ սեղանոյ :
Եւ միոյ միոյ ասեմ , օրհնեսցի օծցի և սրբեսցի
սեղանս՝ շուրջմանակի նշանադրոշմամբքն , քանզի
է օրհնութիւն՝ զի յայտնաբանութի թարգմանի ըստ
սրբոյն Ղալիլիսեայ մեկնութեն , որ է յայտնութեն
հօտի խորհուրդ : Եւ զի և օրհնեաց զմեզ հոգւոր
օրհնութիւն յերկնաւորս ՚ի Վճ՝ հայրն բարեխնամօղ
լինել մեզ քան և անարատս նովաւ , որ է օծ զմեզ հո-
գւով սրբով առհաւատչելի , որով հոգեղէնք հաս-
տատեցան : Իսկ օծումն խորանին զգուարութիւն
երկնայնոց զօրութեանցն նշանակէ , որք սպասաւոր
են օծելոյն նոյ , և խորհրդագգածք առ մեզ միառ-
բութեն նոյ :

( ) Ծանի նմանապէս և տաճարն , որ եմք մեք՝
լեալք , և անուանեալք . վասն զի յորժամեղև ընդ
մեզ Ղալիլիսեայ , և հաւասարեաց արեան և մարմնոյ ,
և օծ հոգւովն սրբով ՚ի բնակութի ինքեան զներքին
մարդն : Իսկ արտաքոյ ելեալ օծմամբն քառակող-
մանի , զի և զմեր քառանիւթեայ մարմնս է օծ ին-
քեամբ , որ և արտաքին անուանի մարդ , զգալի

guis. Crucis vero signum fit, ad commonstrandum mysterium passionis illius, qui nos sanctificavit; et Crux in medio altaris est ipsemet pro nobis passus. Quum autem dicitur elatâ voce: *Unxisti in oleo caput meum*¹, oleum Divinitatem Verbi significat, caput autem nostram Humanitatem, quam assumpsit ex nobis, sibi que ineffabiliter copulavit. Quod mysterii momentum intelligentes Ecclesiae pueri, concinunt ad Deum Patrem: *Unxisti in oleo caput meum*; juxta illud: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*².

Deinde sancto chrismate obsignatur duodecies altaris caput; quoniam per mensae communicationem inseparabiles a sui ipsius sacramento reddidit in caenaculo duodecim discipulos. Quo in loco, et post Ascensionem suam unxit illos Spiritu Sancto. Atque duodecies in quatuor altaris lateribus; siquidem et duodecim Prophetæ per mystica eorum verba sunt ab hoc altari inseparabiles. Qualibet autem vice dicitur: *Benedicatur, ungatur, et sanctificetur hoc altare*, dum circumquaque obsignatur: quia est benedictio, quæ sermonis revelatio interpretatur, juxta sancti Dionysii explanationem, hoc est, mysterium revelationis Jesu. Immo et *benedixit nos spirituali benedictione in caelestibus in Christo* Pater benignus ac providens, ut *simus nos sancti, et immaculati* per eum, qui nos unxit Spiritûs sancti pignoribus, in quibus Spirituales³ firmati sunt. Altaris autem unctio significat caelestium Virtutum hilaritatem, qui ministri sunt Dei Inuncti, atque conjunctionis Dei cum nobis sunt mystagogi.

Ungitur similiter et templum, qui sumus nos, facti, et nuncupati: quia dum fuit nobiscum Emmanuel, et communicavit sanguini et corpori, interiorum quoque hominem unxit Spiritu Sancto suo in sui ipsius habitaculum. Foras autem ungitur in quatuor partibus; quia et corpus nostrum quatuor conflatum elementis, quod et externus homo appellatur,

3 Spirituales substantiae, seu Angeli.

մկրտութեն մաքրութիւն և օծմամբ: Պարծեալներ քին կողմն տաճարին հրեայքն, և արտաքին հեթա- նոսք անխտրաբար տաճարացանայ: Եւ շինեցան «Ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից. զի որք 'ի Վրս մկրտեցան, զՎրս զգեցան»: Եւ 'ի հաւատմն Լքրաամիւ յարմարեալք՝ հաղորդք եղեն արմատոյն և պարարտութեան ձիթենւոյն, և օրհնեցան աւետեացն զաւակաւ՝ որ է Վրս:

Իսկ դրանց սեմոցն օծումն՝ սրբոյ Կուսին համա- քատակի, յորում մոռտ և ել առ մեզ տէր (Յս, ըստ հոգեւորման Եզեկիէղի. քանզի նա իսկ նշանակի 'ի դուռն արեւելեան, ընդ որ մոռտ և ել միայն անձն Իս- րայէղի. և զդուռն զինի փակեին անխախտելի մնալն է կուսուէն կնքոյ 'ի մայրն լինեին Եւսեբիոսէղի:

Եւ դարձեալ յետ օծանելոյ զարտաքոյմն կողմանս 'ի ներքս մտանեւն, և օծանել զհարաւակողմն, նշա- նակիչ 'ի վերջէ հաւատալոյ ազգատոհմին Իսրայէղի՝ ըստ Պաւղոսի, «Ի ինչ և լրումն հեթանոսաց մոցէ, և ապա ամենայն Իսրայէղ կեցցէ», նովին իսկ հաւատով և օծմամբ՝ յորժամ բացցի նոցա վերստին դուռն ու դորմութեն այ:

Եւ զգեցուցանեին զսեղանն վայելչական և զար- դարուն զգեստութիւն, զի զոր էաուն 'ի մէջ մարմին՝ ծածկեաց զնա զարդարեալ առաքինութիւն. որպէս վայել էր նմա ըսուլ ինքեամբ զամենայն զարդարու- թիւնս:

Իսկ վառումն զապտերացն՝ զի լոյս գիտութեն այ ծաւալեցաւ 'ի ստորին աշխարհս. և ընթերցմունք մարգարէականք և նորոյ կտակիս՝ համաձայնութիւն են խորհրդածութե այսմիկ նորոգ աւուր պարզեաց փրկութե մերոյ:

Եւ 'ի գլուխ ամենայնի՝ կենարաք խորհրդեանն քահանայադործութի և հաղորդութի, աւանդ է

1 Sabintelligitur Christus.

2 Subauditar: Scripturae. Sen-

sus autem est; lectiones novi Te-
stamenti, quae propheticiis lectio-

ipse met unxit per sensibilis baptismatis purificationem et unctionem. Praeterea interior pars templi Judaici, exterior autem Ethnici indiscriminatim effecti sunt Dei templum, suntque *aedificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum*. Etenim qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt; et per fidem Abrahae coaptati, participes facti sunt radices, et pinguedinis olivae; atque benedicti fuerunt in semine repromissionis, quod est Christus.

Portae vero et postium unctio Sanctae Virgini apprimè assimilatur, per quam ingressus est et egressus ad nos Dominus Jesus, juxta Ezechielem videntem in Spiritu. Symbolice namque ipsa est procul dubio Orientalis porta, per quam ingressus, et egressus est solus Deus Israël: portam autem post se claudunt (*Ministri*), quia intemeratum mansit virginitatis sigillum, quum Mater fieret Emmanuelis.

Praeterea post externarum partium unctionem intus ingrediuntur (*Sacerdotes*), et ungunt australem partem, ut ostendatur, postremo loco ad fidem conversuram esse gentem Israël, juxta Paulum dicentem: *Donec plenitudo Gentium intret, et deinde omnis Israël vivet*, eadem profecto fide, et unctione, quando aperietur illis rursus porta misericordiae Dei.

Vestitur autem altare decenti pulchroque apparatu. Nam, quod ex nobis assumpsit, corpus vestivit^r virtutis ornamento, quemadmodum illum decebat cunctas in se implevisse justitias.

Accenduntur porro lampades; quia divinae cognitionis lumen in hunc mundum inferiorem propagatum est. Propheticae autem lectiones, novique testamenti concordantes^a sunt mystagogiae hujusce novae diei donorum redemptionis nostrae.

Porro pro totius rei coronide, vivifici Sacramenti consecratio, et Communio, Dominica traditio est,

nibus concordant.

տէրունական, զոր 'ի կատարման տնօրէնութեն հրամայեաց առնել 'ի յիշատակ 'ի մշտնջենաւորան սրբութեան . որում մինչ 'ի կատարած այսր յաւիտենի հաղորդին խորհրդագածք, և հաղորդեցուցանեն զսրբեալն սրբարար աւագանաւն՝ կեցուցիչ մարմնոյ և արեան: Ար և պաշար առ նձ ուղեգնացութեն յիւրաքանչիւր ելա կատարածի կենաց պատրաստեալ պահի 'ի Վշտ հանգուցելոցն, մինչև 'ի դէպ ժամու 'ի սեղան արքայութե նորա քաղմիցիմք ըստ անսուսն խոստման, և վայելիցեմք զպատրաստեալն 'ի սկզբանէ խորտիկան հոգեւորականա ընդ Վշտի անստերիւր յուսոյն մերոյ, և գոհացող ձայնիւ փառս վերերգեսցուք ամենասուրբ Արքորդութեն:

quam in dispensationis perfectione facere mandavit in sempiternae Sanctitatis commemorationem. Cui mystagogi usque ad hujus saeculi consummationem communicant, atque sanctificatos in sanctifico lavacro per vivificum corpus et sanguinem faciunt communicare. Haec etiam cen viaticum itineris ad Deum faciendi in exitu finis vitae uniuscujusque praeparata servatur quiescentibus in Christo: donec opportuno tempore ad regni ejus mensam juxta veracissimam promissionem, discumbamus, paratisque a principio spiritualibus dapibus fruamur cum Christo inconcussa spe nostra, atque cum voce gratiarum actionis gloriam in hymnis referamus Sanctissimae Trinitati.

ՃԵՌ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՅԵԿԵՂԵՑԻ¹

«ԲԱՐԵԱՆԵՑԻՔ ՉԾՅԵԿԵԴԵՑԻ», մարգարէա-
կանն հրամայէ բան . ուտի և մեր առեալ աստա-
նոր զնոյն ձայն հոգեշնորհ հնչեցուցանեմք օրհնու-
թիւնն նոր երգելով ինչ որ յարկի սրբութեանն նորա :
Օ ի թէ առ հնոյն և ստուերականաւն այսպիսի
ցնծութիւն և ուրախութեամբ յորդորէ բանն օրհնել
զտէր ի դրունս Սիոնի , որչափ ևս առաւել ի նո-
րոգմանս մերում ճշմարիտ լուսաւորելոցս իրաւացի
է օրհնել զուարճալից բերանօք զհրաշագործն ան-
ծ , և տօնել զնաւակատիս փրկութե մերոյ : Օ ի ար-
դարեւ նաւակատեաց է տօնս որ կաթողիկէ եկեղե-
ցւոյ . զոր տէր հաստատեաց՝ և ոչ մարդ , որ եղ զհի-
մունս սորա ոչ ըստ մարգարէութենն ի քարանց պա-
տուականաց շափիղայ և կարկեհան , այլ ինքն եղև
վեմանկեան , և հիմունս արկ սմա զառաքեալս և
զմարգարէս : Եւ կանգնել ոչ յասպիս զաշտարակս
սորա և ածեալ պարիսպ ընտիր քարանց պա-
տուականաց . այլ զհրեշտակաց բիւրաւոր զօրութիւն
կացոյց սմա պարիսպ շուրջանակի , և զսրբոցն լու-
սազգեցիկ գումարութիւն : Ս ամն որոյ հրաւիրելով
զմեզ մարգարէութի հոգւոյն՝ մտանել ընդ դրունս
սորա խոստովանութիւն և պանծալի սրբութիւն , և պա-
տուիրէ մեզ նոր որդւոց Սիոնի հանգերձ երկրպա-
գութիւն օրհնել զտէր անծ , որ երեւցաւ մեզ , և ցն-
ծութիւն և ուրախութիւն տօնել զխորհուրդ աւուրս
փրկութե մերոյ , որով պարակցեալ ընդ հրեշտակս՝
սաղմոսիւք և օրհնութեամբ պատուասիրեսցուք սո-

1 Ի հին մատենի անվերնագիր
այս ճառ յարի յառաջինն՝ նոր
տողիւ՝ և գլխագրով . իսկ ի տօնա-
պատճառս երկուս՝ յորս գտանի

այս և և թ ճառ երկրորդ , մեկա-
գրի . խորհուրդ եկեղեցւոյ կամ ,
Յազապս եկեղեցւոյ :

SERMO II.

PANEGYRICUS IN DEDICATIONE ECCLESIAE ¹

In *Ecclesiis benedicite Dominum*, jubet propheticus sermo. Hinc nos quoque eandem vocem modo sumentes, benedictionem gratiâ Spiritûs ornatam personare facimus, noviter decantantes Domino in tabernaculo Sanctitatis suae. Si enim in veteri et umbratili (*lege*) Domino benedicere hortatur oraculum hujuscemodi exultatione et gaudio in portis Sion; quanto magis in renovatione nostrâ veraciter illuminatos decet ore laetitiae pleno Deum benedicere miraculorum operatorem, atque reparationis nostrae Encaenia celebrare. Siquidem profecto Encaeniorum est haec solemnitas sanctae Ecclesiae Catholicae, quam Dominus, non homo, fundavit. Qui posuit istius fundamenta non secundum prophetiam ex lapidibus pretiosis *ex sapphiro, et carbunculo* ², sed ipse fuit lapis angularis, et fundamenta illius posuit Apostolos et Prophetas; neque ex jaspide voluit illius turres erigere, nec electis lapidibus pretiosis moenia circumdedit, sed decies centena millia Angelorum Virtutum, fulgentiaque Sanctorum agmina constituit ejus murum in circuitu. Quapropter Spiritûs prophetia nos invitat, ut in confessione gloriosâque sanctitate per ejus portas intremus; nobisque novis filiis Israël praecipit, ut adorantes benedicamus Domino Deo, qui apparuit nobis, atque exultatione, et laetitâ celebremus ovantes hujus diei salutis nostrae mysterium, proindeque cum Angelis choreas ducen-

¹ In antiquo codice immediate jungitur hic sermo elegantissimus: in aliis iste dumtaxat occur-

rit cum quibusdam variantibus.

² Ezech. 28. 13.

նախմբութիւն : Վանգի այսօր արդարուն արեգակն պայծառ լուսով շուրջ փայլեաց զմեզ զփառս անծուծէ իւրոյ . որով հրաշագործեալք 'ի նմանէ՝ ծանիցուք զպատիւ և զանուն նորա սրբարանիս :

Ս ամս զի նախ ասի տունն այ . և տաճար տեառն . դուստր Սիոնի . դշխոյ՝ Թա . հարմարան և առաջաստ . Թա և կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի : Եւ արդ տունն այ ասի , զի 'ի սմա հանգեալ Վանն ան՝ ըստ մարգարէութեն , թէ բնակեցայց , և հանգեայց 'ի նոսա : Եւ տաճար ան իմանի՝ Թա ըստ հրէականին 'ի միում և թէ շինեալ տեղում , այդ գերազոյն հրաշագանութիւն 'ի ծագս տիեզերաց՝ երկնային կամար յօրինեալ . յորում ոչ նշոյլք միայն փառաց երեւեալ , այլ նոյն ինքն տէրն փառաց բնակէ , և իմանալի գեղապարութիւն գեղահիւսակ սրբասացութիւն յօրինէ : Սակագրի և դուստր Սիոնի , և դշխոյ՝ Թա . զի 'ի Սիոնէ սկզբնաւորեալ եղև խորհուրդ շինուածոյ սորա . այս որ ոչ ըստ հնոյ կտակին օրինադրի , այլ աւետարանաւն ընդ այ որդեգրապէս միաւորի . զի եթէ չի նեալն 'ի Վաթայ Սիոնէն կոչեցեալ՝ ամրոց և ժողովարան իմանի , որչափ ևս 'ի Վաթէ շինեալս 'ի մարմին իւր եկեղեցի՝ ամուր ապաստանի է դիմելոց 'ի սա ազգաց և ժողովրդոց . յորում ինքն և մանկունք իւր համալծորդք յորջորջին 'ի մարգարէութենէն՝ և դուստր , այսինքն ծնունդ Սիոնի անուանին . յոր հայեցեալ Օ պարիսս և Լիզէաս՝ ուրախանալ դատեր Սիոնի վերագոյն , այս ինքն տիեզերական եկեղեցոյ : Իսկ դշխոյ՝ Թա , վասն զի Վանն ան՝ 'ի սմա թաւաւորեալ արեամբն անապականաւ՝ իբր շքեղաշուք զարդու ծիրանափառ զարդարեաց զսա : Եւ պսակ թագազարդութե եղ 'ի գլուխ սորա զխաչն պարծանաց , ըստ Եսայեայ՝ « Նծասցէ անձն իմ » ի տեղ , զի զգեցոյց ինձ հանդերձ փրկութեան , և պատմուածան ուրախութեան . և ընդ աջմէ իւրմէ կացոյց , ըստ հոգեհուսադ մարգարէութեանն « Եւ հանդերձս ոսկէհուսս զարդարեալ » . և ըստ Լուսեւոյ՝ թէ

tes in psalmis et laudibus honorifice per hanc sollemnitatem decoremur. Hodie siquidem justitiae sol clarissimâ luce coruscare fecit circa nos divinitatis suae gloriam; per quam mirabiliter illuminati hujusce Sanctuarii dignitatem, nomenque noscamus.

Siquidem in primis dicitur Domus Dei, et Templum Domini, Filia Sion, Regina sancta, Nuptiarum domus et thalamus, Sancta et Catholica Apostolica Ecclesia. Dicitur itaque *Domus Dei*; quoniam in istâ quievit Verbum Divinum, juxta prophetiam dicentem: *Habitabo et quiescam in eis*. Templum autem Domini intelligitur non sicut Judaicum in uno dumtaxat loco fabricatum, sed praestantiori modo mirifico in extremitate orbis terrarum coeleste atrium extructum. In quo non jam splendor gloriae revelatur; sed ipse gloriae Dominus inhabitat, atque intellectuali choreâ pulcherrimâ trinam exornat hagiologiam. Cognominatur quoque Filia Sion, et Regina sancta; quippe quod ex Sion initium duxit hujus aedificii mysterium. Ista quidem non secundum vetus testamentum ordinatur, sed per Evangelium cum Deo adoptive copulatur. Si enim per illam a David conditam, Sion nuncupatam, propugnaculum, et synagoga intelligitur; quanto magis haec a Christo in corpus suum aedificata Ecclesia, erit refugii munimen gentibus et populis in eam confugientibus. Unde ipsa ejusque pueri conjunctim a prophetiâ nuncupantur filia quoque, seu Sionis generatio dicuntur: in quod respicientes Zacharias, et Aggaeus: *Gaude filia Sion*, exclamant, oecumenica nimirum Ecclesia. Porro Regina sancta; quia Verbum Divinum in eâ regnans, sanguine incorrupto, tamquam venustissimo purpurei decoris ornato, eam exornavit: atque coronam decoris posuit in capite ejus Crucem gloriationis, juxta Isaiam dicentem: *Exultabit anima mea in Domino, quia induit me vestimentis salutis, et indumento exultationis*¹; atque in dexterâ suâ collo-

¹ Isai. 61. 10.

“ Ինդ նմին յարոյց , և ընդ նմին նստոյց յերկնաւորս
'ի Վ'Ե ” :

Եւ և հարմնարան զսա իմանամք , և առաջաստ
երկնաւոր թագաւորին . քանզի տիեզերակոչ աւե-
տարանաւն լուսազարդեալ , և 'ի խօսմանն կան 'ի սմա
հաւատով և հոգեւոր լուսեմամբ աւազանին փե-
սային երկնաւորի հոգիք արդարոց կատարելոց՝ ըստ
կամելոյն « Վաղոսի « Վ'բր զկոյս մի՝ եւ յանդիմանն կա-
ցուցանել Վ'Ե ” , եւ և անախտ միաւորուք . յորում
և ինքն փրկիչ մարմնոյ իւրոյ պատարագի իբր զգառն
անմեղ առ 'ի բառնալ զամենայն արատ և զբիծ կար
կամուլթե 'ի սմանէ :

Եւ և կաթողիկէ՝ համաժողովազանց բոլորից՝
'ի մի ժողովետդ հնազանդութե լուսաւոր մկրտու-
թեամբ աւազանին երկնեալք և ծնեալք 'ի ժա-
ռանդութիւն այ հոգւովն սրբարարաւ : Եւ առա-
քելական զսա անուանեմք ըստ կանոնեալն հաւա-
տոյ . քանզի ոչ պարզաբար անուն ժողովոյ կաթողի-
կէ եկեղեցի անուանի , այլ որք Եւաքելովքն հրա-
ւիրանաւ հոգւոյն կենաց 'ի սպաս պաշտաման հոգ-
ւորի եղեն գումարեալք , և յանդրանկութի երկ-
նայնոյ քաղաքականութեն գրեցան :

Եւ արդ զի յայտնեցաւ մեզ անուն եկեղեցւոյ ,
մոցուք այսուհետեւ 'ի խորս խորհրդական բանից 'ի
գիրս եւս վերագրելոց , և 'ի ծովացեալ իմաստից նու-
ցա 'ի վեր բերցուք զմարգարիտն հաւատոյ , և զգանձս
նախնայն իմաստիցն զննեսցուք : Եւ նախ զայս արտա-
դրեսցուք , թէ զիմոր շինեցաւ եկեղեցի , և վանն
որոյ պատճառի : Վանդի ոչ եթէ արդէն իսկ նորոգ-
ծանուցաւ խորհուրդ եկեղեցւոյ . և կարգք որ 'ի
սմա՝ ոչ առժամագիւտք են , այլ յաւիտենականք ,
և տեսանելիքս այս իմանալիք՝ ոչ մարդկային իմա-
ցուածք , այլ նախնայն հոգւոյն յայտնուիք , այն որ
շինեցաւ Վանիւ հօր 'ի կատարածի աստ տեղի փա-
ռաց նախնայն իւրոյ , և տուն ապաւինի բանաւոր հօ

cavit, juxta illam in Spiritu prophetiam, in vestitu deaurato exornatam ¹: Apostolo quoque testificante: *Conresuscitavit, et consedere fecit in coelestibus in Christo* ².

Nuptiarum domum praeterea hanc intelligimus, atque coelestis Regis thalamum; quia per Evangelium orbem invitans lumine perfusae et cum coelesti Sponso desponsatae perseverant in eâ per fidem, et spiritualem lavacri lotionem animae justorum perfectorum, juxta Pauli voluntatem: *Virginem castam exhibere Christo* ³ per sanctam, castamque unionem. In qua et ipse corporis sui Salvator tamquam agnus innocens sacrificatur ad tollendam ex eâ omnem maculam ac deformitatis rugam.

Vocatur quoque Catholica, eo quod undique congregantur in eâ ex omnibus gentibus in uno obedientiae receptaculo per fulgidum lavacri baptismum in haereditatem Dei parti ac geniti per Spiritum sanctificantem. Etiam Apostolicam, juxta impositam fidem, eam nominamus. Non enim congregationis dumtaxat nomine Catholica Ecclesia appellatur; sed qui per Apostolos, invitante vitae Spiritu, in spiritualis officii ministerium fuerunt congregati, in primogeniturâ quoque coelestis civitatis descripti sunt.

Quum itaque nobis revelatum sit Ecclesiae nomen, ingrediamur dehinc in mysticorum, quae in Scripturis sacris scripta sunt, verborum profunditatem, et ex eorum sententiis pelagi instar copiosis, margaritam fidei educamus, atque divinae sapientiae thesauros perquiramus. Imprimis autem istud exponamus: quomodo nimirum, et qua de causâ aedificata sit Ecclesia. Haud siquidem nunc primum agnitum fuit Ecclesiae mysterium; nec, qui in eâ habentur, ordines ad tempus sunt; sed sunt aeterni: atque visibilia haec intellectualia sunt, non humana inventa, sed divini Spiritûs revelationes. Illa, quae in Verbo Patris condita est, hîc in implemento est locus gloriae

3 2. Cor. 11. 2.

տի իւրոյ, որք նախ ցրուեալք յօտարէն 'ի յօգտումն կորստական ամպարշտութեանց՝ հաւաքեցաք վերստին 'ի ամա՝ ճանաչել զմիադաւան միասնական խոստովանութիւն խորհրդական Երրորդութեն, և երկրպագել մեծի և ահաւոր տէրութեն :

Վանգի իմաստունն այլ շինեաց զհայրենի տունն՝ ոչ նորոգ, այլ զանկեալն զ'ի սկզբանէն որ յԱգամայ, և զՎաւթին, որ ըստ մերակերպուե՞ ժառանգ և կանգնիչ հայրենի թագաւորութեն եղև ըստ աւետեացն Վաքրիէղի : Վանգի Վանն որ 'ի Հօրէ Ծաղեցաւ լոյս, և նոյն իմաստութի, և զօրութի է՝ այլ Հօր, որ յօշից 'ի գոլ զարարածս էած, զերկին, և զիմանալի զօրս երկնայինս զաննութա և զանտեսաւ նելիս . և զերկրորդ աշխարհս նիւթական և տեսանելի . յորոց վերայ և զմարդն կացոյց թագաւոր ընդ իւրովն թագաւորութե . և այսոքիկ 'ի խորհուրդ եկեղեցւոյ :

Եւ որպէս զերկնայինսն հրեղինաւ պարածածկեաց խորանաւ զմերձակայնս փառաւորիցս անմատոյց լուսոյ անծութեն, նոյնպէս և յայսմ խորանի պարածածկին վարագուրաւ դառք քահանայից, որք կան 'ի սպասաւորութի տոեկալի և ահաւոր խորհրդոյ մարմնոյ և արեան տն, որ կատարի 'ի փրկութի աշխարհի : Վանգի անդ 'ի քերովբեականն յաթոռ Վանն մարմնացեալ ընդ աջմէ Հօր նստի, և 'ի բիւրուց երկրպագի զօրաց . և աստ 'ի վերայ քառաթև սեղանոյն Վանն պատարագեալ 'ի հաւատացելոցն հանգչի հոգիս, և ինքեամբ զմերս վերանուիրէ պաշտօն հոգեւորական . և ինքն անցեալ նստի գեր 'ի վերոյ իշխանութեց և պետութեց :

Եւ 'ի ջուրս վերինս՝ հրեշտակացն շրջապատին պարք, ըստ այնմ՝ թէ « ջուրք՝ որ 'ի վերոյ քան զերկինս՝ օրհնեցէք զանուն տն », : Եւ Հոգին սուրբ ծաւալեալ 'ի վերայ աւազանին՝ զննութիս մեր կենդանակերպելով՝ ծնանի նոր ծնունդ նորափեսաւոր

1 Loquitur de illo velo quod tum, Sacellum et Altare dividit a juxta orientalium Ecclesiarum reliquo Templi spatio, et Sacer-

Divinitatis suae, et domus asyli rationalis gregis sui. Qui enim antea ab alieno dispersi fueramus in exitialium impietatum dispersionem, iterum hîc collecti sumus; ut mysticam noscamus unius professionis confessionem consubstantialis Trinitatis, atque magnam tremendamque Dominationem adoremus.

Dei namque Sapientia aedificavit patriam domum haud nuper, sed labentem ab initio ex Adam, et ex David; qui nempe juxta formam nostram haeres, et paterni regni restaurator fuit, secundum Gabrielis annunciationem. Verbum enim, quod ex Patre ortum est lux, idem quoque sapientia est, et virtus Dei Patris, qui ex nihilo ad existentiam duxit creaturas, coelum et intellectuales exercitus coelestes, immateriales et invisibiles, nec non alterum hunc mundum materialem ac visibilem: supra quem et hominem constituit regem sub regno suo. Haec autem ad Ecclesiae symbolum.

Et quemadmodum coelestes igneo circumvelavit tabernaculo proxime glorificatores inaccessae lucis Divinitatis, item in hoc tabernaculo quoque Velo¹ circumtegentur Sacerdotum chori, qui stant in ministerio tremendi atque horribilis, quod in salutem mundi perficitur, mysterii Corporis et Sanguinis Domini. Siquidem ibi in Cherubeo solio Verbum incarnatum ad dexteram Patris sedet, atque a militum centenis millibus adoratur: hîc autem Verbum immolatum super quadrilatum altare in fidelium animabus quiescit, et per se sursum offert ministerium nostrum spirituale: ipse tamen excellentius sedet supra Principatus, et Potestates.

Ibi in aquis superioribus Angelorum circumferuntur choreae, juxta illud: *Aquae, quae super coelos sunt, benedicite nomen Domini*²: hîc Spiritus sanctus super lavaorum expansus, naturam nostram vitaliter reformans novam parturit generationem novis pennis

dotes quodammodo ab adstantium oculis abscondit.

² Dan. 3. 60.

զարդարեալ . անդ երկնայնոց էութեցն ջուքն եօթն պարեան խմբիւք զերեքսրբեան օրհնութիւն քաղցրա- նուազ երգեն 'ի փառս համաբուն տերութեն : Եւ աստ նոցին նմանութիւն երամացեալ բիւրուց բիւրք նորածնունդ լուսակերպից զնոյնգունակ օրհնութիւն միշտ 'ի բարձունս առաքեն իշխանն լուսոյ . անդանօր իննեակ դասուցն կարգք յերիս որոշեալ զատմունս համազուգեալ փառատրութիւն 'ի գերագոյակն Եւ որորդութի ունին զհայեցուածս անլոյծ պնդութիւն քանզի յետ նորա և շուրջ զնովաւ են կարգեալք և հուպ նմին՝ ընդ երկոտասանիւք պարունակեալ թը- ւովք՝ ըստ ջնորհաց նահապետացն և փրկչին մերոյ աշակերտացն : Եւ յերիս չորս և 'ի չորս երիս գերակա- տարութիւն՝ զերկնայինն իմանամք խոհրդապետ քա- հանայապետութիւն յորս իջանէ անհայտն լոյս գե- րալրապէս : Եւ յսպէս և ամենայն քահանայապետութի եկեղեցւոյ սկիզբն և արմատ և կատարումն զէջո ու- նելով զերկնայինն քահանայապետ հանդերձելոցն բարեաց : Եւ զկարեւորապէս առաջնորդն մերոյ քա- հանայութիւն 'ի գերագոյն անսպասելի լցեալ պար գեւէ , և նոյն դարձեալ աննախանձաբար և զանազա- նապէս մատակարարէ խոնարհագունիցն դասուց , ի բոլր զամենեսեան անծանալ համբարձմամբ մտաց և առաքինի վարուց՝ ածէ 'ի ճշմարտութեն կերպարան :

Եւ զի համառօտագոյն ասասցուք , ամենայն ինչ՝ որ յեկեղեցի , զերկնայնոցն բերէ ցոյց օրինակի :¹ Ապ- տերն հանապազորդեան 'ի սմա՝ յերկինս սրբոցն ի- մանի մշտնջենալոյս պայծառութիւն . իսկ բուրումն անուշահոտ իմելոցն՝ Հոգւոյն սրբոյ յերկնայինս և 'ի հոգիս մեր բուրումն անուշահոտութե յայտնէ : Վահանայապետն՝ որ 'ի սմա բաշխէ զջնորհս ճշմա- րիտս , օրինակ է մեծի քահանայապետին . յորմէ վտակն անմահութե Հոգին Եւ կեանս և անմահութի բաշխէ մարդկան : Եւ դասք պաշտօնէից որոշեալք 'ի սմա՝ երկնայնոցն դասուց զանազան ունողաց զգաս

1 Firmissimum hoc est testimo-
nium processionis Spiritus sancti

ex Filio tamquam ex fonte, cujus
origo est Pater. De hac re et in

ornatam. Ibi caelestium substantiarum agmina septem chorearum conventibus Trisagios hymnos dulcissime concinnunt ad gloriam consubstantialis Dominationis: hic autem illos imitati decies centena millium collectorum, nova luciformium generatio, semper similes benedictiones in excelsum ad lucis Auctorem mittunt. Ibidem novem Hierarchiarum ordines in tres distincti sectiones per conjunctam doxologiam erga perfectissimam Trinitatis essentiam, visionem possident indissolubili constantiâ; etenim post illam, et circa illam sunt ordinati, ac prope eandem sub duodecim comprehensi numeris, juxta Patriarcharum, et Salvatoris nostri Discipulorum gratiam. In tribus quatuor, et in quatuor tres supremis perfectionibus caelestes intelligimus Hierarchias illas archimystagogas, in quas plenissimum lumen divinum descendit. Sic et omnis Ecclesiae Pontificatus principium ac radicem et perfectionem habet Jesum coelestem Pontificem futurorum bonorum. Necessario itaque Sacerdotii nostri Dux repletus dono supremi divinitatis Principatûs, ipse quoque iterum sine invidiâ abunde varieque illud inferioribus Choris distribuit; tamquam si omnes per mentis elevationem, et per morum probitatem deificarentur ad veritatis formam perducti.

Ut autem strictius dicamus; omnia, quae in Ecclesiâ cernuntur, caelestium rerum exemplum praeferunt. Lampas quotidiana in istâ, sempiterna Sanctorum in caelis claritas intelligitur; suffusus suavolentum incensorum, Spiritûs sancti in coelestibus, et in animabus nostris fragrantiam suavitatis declarat: Pontifex, qui in istâ veras gratias distribuit, est typus magni Pontificis, unde rivus immortalitatis, Spiritus sanctus¹, vitam et immortalitatem hominibus distribuit: Ministrorum autem chori in istâ distincti, caelestium Hierarchiarum ad varios pertinentium

sequentibus disserit.

և զպաշտօն նշանակաբար ունին զօրութիւն : Իսկ տօնք ցնծութեան օր 'ի սմա՝ առհաւատեալ յուսացեալ ուրախութեան զանձ տեսողացն , և յերկնայինս գեղապարութե և խնդութե տայ զտարացոյց՝ ըստ գրեցելուն , թէ “ Ուրախուի յաւիտեանց 'ի վերայ գլխոց նոցա ” : Ուստի ունիմք իմանալ , թէ արդարեւ երկնից երկինք և սրբութիւնք սրբոց 'ի ցոյցս իմանի աստի :

Սա է դրախտ նախապատկան անմտանելի չարաց . զի 'ի նմանէ օձին արտաքս անկաք , և Վշիւ 'ի սմա մտանեմք . և վասն զի դրախտն կենդանեաց զմեղօք մեռեալն ոչ ընդունի . նոյնպէս և յայս եկեղեցւոյ արտաքս որոշին ամպարիշտք և մեղաւորք : Յայնմ դրախտի ծառ կենաց , յորմէ արգելաւ նախաստեղծն : Իսկ աստ խաչն լուսոյ փոխանակ նորա 'ի նոյն տնկադործէ կանգնեալ արմատացաւ , և ծաղկեցաւ կենսաբեր արեամբն նորուն , յորմէ միշտ կ'ընեն՝ որ 'ի տիեզերս հաւատացեալք՝ զպտուղն կենաց : Եւ աղբերս եղեմաբուղիս ուռգանէ զվայելչավայր բուրաստման , և անտի 'ի չորս բաժանի առաջ . իսկ աստ Բանն ճշմարտութե բղեսեալն 'ի Հօրէ աղբերաբար՝ զաւետարանին հոսէ զնացս ընդ չորեքծագեան տիեզերս , և մկրտութիւն մաքրէ և նորոգէ զմարդիկ 'ի կեանս արդարութե :

Յայնմ դրախտի աղամ ստեղծաւ պատկեր նոյ . և աստ մարդն յեկեղեցւոյ ծննդեամբ աւագանին լինի որդի նոյ : Եւ փայտ գիտութե բարւոյ և չարի . և աստ խաչին ծանեալք զճշմարիտ բարին զանձ , և խոյս տուաք 'ի պատրողաբար ծառայեցուցցացն . որպէս և ինքն փրկին հրամայեաց . “ Յորժամ բարձրացուցանիցէք զորդի մարդոյ , յայնժամ գիտասցիք՝ թէ ես եմ ” : Եւ ծառք տերևախիտք , ծաղկազարդք . և աստ դասք առաքելոց և մարգարեից լուսաբեր իմաստութեամբ և ծաղկազարդ առաքելութեամբ զլըրրորդութե հաւատ ուսուցանեն վայելչածաղիկ

1 Isai. 35. 10.

2 A primo scilicet paradiso.

3 Ut poenitentes et catechumeni qui primis Ecclesiae saeculis

ejiciebantur.

4 Conferantur haec cum praedictis. Sic etiam in Armeniorum breviario dicitur Verbum divinum

choros variaque implentium ministeria symbolice virtutem praeseferunt. Laetitiae vero festivitates, quae in istâ (*celebrantur*), arrhabo sunt optatae illorum, qui Deum vident, laetitiae, ac choreas in caelestibus agendas et gaudium designant, juxta scriptam: *Laetitia sempiterna super caput eorum* ¹. Unde colligere est, quod revera caeli caelorum, et Sancta Sanctorum speciatim haec intelligitur.

Ista est paradisus a Deo plantatus, in quem nequeunt ingredi mala: ab illo namque ² foras per serpentem ejecti sumus, et in hunc per Christum ingredimur. Quoniam autem viventium paradisus haudquam recipit mortuos peccatis; similiter et ex istâ Ecclesiâ foras ejiciuntur improbi et peccatores ³. In illo paradiso arbor vitae, qui Protoplasto fuerat vetitus; hîc autem pro illo Crux lucis ab eodem plantatore erecta radicem misit, ejusque vivifico sanguine floruit; ex qua semper, qui in mundo sunt, fideles fructum vitae colligunt. Ibi fons ex Eden scaturiens irrigat venusti spatii viretum, indeque in quatuor progressus dividitur: hîc autem veritatis Verbum ceu fons ex Patre profluens ⁴ Evangelii diffluit gressus ad quatuor orbis extremitates, atque homines in vitam justitiae purgat per baptismum ac renovat.

In illo paradiso Adam formatus est imago Dei; hîc autem homo in Ecclesiâ per lavacri regenerationem fit filius Dei. Ibi lignum scientiae boni et mali: hîc verum bonum Deum novimus, atque eos, qui fraudulentem in servitutem nos redigunt, effugimus; quemadmodum et ipse Redemptor praecipit, dicens: *Quum exaltaveritis Filium Hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum* ⁵. Ibi arbores frondibus vestitae, floribusque exornatae: hîc Apostolorum et Prophetarum chori cum luculentâ sapientiâ, et floridâ virtute Trinitatis edocent Fidem per venustorum florum disci-

profluens ex Patre: quem tamen locum ignorantes quidam minime intelligentes volunt legere ex Patre et Filio, quasi de Spiritûs

sancti processione sermo habetur.

5 Johan. 8. 28.

վարդապետութիւն : Օ՛հա սերորեւիցն պարփակէ հրեղէն սուրն . և զսա չոգին սուրբ պարունակէ նշանաւ տէրունականն խաչի : Յայնմ դրախտի պատուիրանն տուաւ զործոյ և պահպանութե . զնոյն և աստ պատուէր առաք՝ ստանալ զօրէնս չոգւոյն , և անսխալ պահէ :

Յառաջինն Միգամայ շինեցաւ 'ի կողիցն կին , և տուաւ նմա յօգնականութի . իսկ յերկրորդն Միգամայ կողիցն , յորմէ ել արին և ջուր , շինեցաւ եկեղեցի : Օ՛ր և առաքեալ համեմատէ՝ ասելով . « Իսոր հուրդս այս մեծ է , բայց ես ասեմ 'ի Վճ և յեկեղեցի » :

Իսորհրդածի եկեղեցի և նոյեան տապանին . զի որպէս յերիս որոշմունս հրամայեցաւ կազմած տապանին՝ ներքնատուն և միջնատուն և վերնաձեղուն . նոյնպէս և եկեղեցի երիս ունի յարկաց պատրաստութիս , զարտաքինն գաւիթ , և զտաճարն , և զսրբառուն խորան : Եւ զբազմահոյլ կենդանիքն մտեալ ապրեցան 'ի ջրհեղեղին պատուհասից : Եւ աստ բազմութիւն հաւատացելոց 'ի շնչահեղձոյց մեղացն ծովէ վերաբերող առաքինութիւն առ երկինս թառցեալ ապրեցան 'ի սահմանասոյց հեղձմանէ : Յայնմ տապաւ նէ արձակեալքն կենդանիք , նովիմք վարեցան ըստ բռնունն ախորժից , որպէս և մտին . իսկ աստի գաղանաւ բարոյքն արձակեալք զգօնացան յիմաստս հոգեւոր որդիութեայ : Եւ նոյն արձակեալ զազուան՝ այլ ոչ ևս յաւել դառնալ . և աստ արձակեաց Վճ զսեւացեալն սատանայ յեկեղեցւոյ իւրմէ , և 'ի լոյս էած զսեւացեալն մեղօք : Եւ այն ազուան ընկղմեցաւ 'ի ջուր անդր . և սատանայ ընկղմեալ 'ի հոգիս մեղաւորաց բունէ , որ 'ի տղմի հոսանուտ կենացս թաւալին : Եւ դուռն 'ի կողմանէ սորա առաքեալք և մարգարէք , ընդ որ փոխանակ աղանւոյ շղաքեր հրեշտակի՝ չոգին տք մտանելով ոչ սակաւս 'ի տապանէն հանէ , այլ զբոլոր տիեզերս յերկրէ յերկինս հանէ : Ի ցամաքէ ջրոյն՝ մատոյց Վոյ պատարագ Միտուծոյ . և 'ի ցամաքէ մեղացն 'ի մէջ լինիմք սեղան Միտու

plinam. Illum igneus Seraphim gladius circumcludit; istum dominicae Crucis signo circumscribit Spiritus sanctus. In illo paradiso praeceptum operandi ac custodiendi datum fuit; idem hic quoque mandatum accepimus, ut Spiritus legem adipiscamur, eamque infallibiliter observemus.

Ex primi Adami costâ aedificata est mulier, eique data fuit in adiutorium: ex secundi autem Adae latere, unde exiit sanguis et aqua, aedificata est Ecclesia; quod et Apostolus confert, dicens: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ*¹.

Mystice consideratur Ecclesia et per arcam Noë: sicut enim trium sectionum praecepta fuerat Arcae constructio, deorsum, coenacula, et tristega; similiter et Ecclesia triplicem habet tectorum distributionem, externum videlicet atrium, templum, et Sanctitatis tabernaculum. Illuc multorum, quae ingressa erant, animantium agmina a diluvii suppliciiis servata sunt: hic autem fidelium populi per virtutem ad superna perducentem ex suffocante peccatorum mari in caelum advolantes erepti sunt a submergentium cataractarum suffocatione. Dimissa ex illâ arcâ animantia iisdem usa sunt pro uniuscujusvis naturâ affectionibus, sicut quum intraverant: hic autem dimissi, qui ferini moris fuerant, ad sententias spiritualis adoptionis Dei resipuerunt. Corvus inde dimissus non amplius reversus est: et hic nigrescentem Satanam dimisit Christus ab Ecclesiâ suâ, et eos qui pro peccatis nigrescebant, ad lucem reduxit. Corvus ille immersus est in ipsis aquis, et Satanâ immersus nidificat in animabus peccatorum qui in luto labentis vitae volutantur. Ostium autem ex latere hujus (*sunt*) Apostoli, et Prophetæ, per quod pro columbâ frondiferâ nuntiâ Spiritus sanctus ingrediens, haud paucos ex Arcâ educit, sed universum orbem de terrâ pertrahit ad caelum. Arescente aquâ,

¹ Ephes. 6. 32.

ծոյ, և 'ի սուրբ մտաց պատարագ ընդունելի մատուցանեմք նոյ :

Եւ սա և աշտարակ իմանալի : Վասնզի այն ամբարտակ 'ի հպարտից և յապարաստնից շինեցաւ, վասն որոյ և վաղվազակի կործանեցաւ . որոյ և 'ի բաժանել լեզուացն՝ չար համաձայնութիւն խափանեցաւ : Եւսկ աստ զցրուեալսն յաշտարակէն զազգս 'ի հոգեւոր համաձայնութիւնն էա՞ծ տէր մեր, և շինեաց 'ի մարմին իւր աշտարակ հօր հաստահեղոյս վիմօք զկաթօղիկէ՞ք 'ի վերայ առաքելադաւան հաւատոյ անասանելի հաստատութե՞ք . զոր ոչ հողմք սատանայ ահանք, և ոչ անձրեք յորդախաղաց ուղիսից բրուհութեան կարացին փլուցանել . այլ և բարձրացեալ խորհուրդ սորա գերազոյն երկնայնոյն ամբարձաւ կաւմարի : Եւսկ աշտարակ 'ի տիտանեանն Վեղայ շինեցաւ և սա բարձրացեալ խորհրդով յաճն Վասնէ : Եւսկ աշտարակ զմի լեզուն 'ի բազումն բաժանեաց, և զչար միաբանութիւն յաւիտենից քակեաց 'ի միմեանց . և այս աշտարակ զքակեալսն և զանջատեալսն ա՞ծ 'ի մի, համաշունչ և միախորհուրդս զամենեսեան առնելով 'ի մի յոյս կոչմանն Վշի : Յայնմ աշտարակի յեթեանասուն և երկու լեզուս զազգս նահապետացն բաժանեաց . իսկ յայս աշտարակ եթեանասուն և երկու առաքեալքն հաւաքեցին զհանրական տիեզերս, և ծննդեամբ սրբոյ աւագանին արարին որդիս լուսոյ և տուրնջեան :

Համաքատակի այս սրբարանի խորհուրդ և ընդ խորանին Երբամու, յորում տաղաւարեաց Թճ երկու հրեշտակօքն . վասն զի 'ի օմա բնակէ խորհրդական Երբորդուին . որպէս ասաց մարգարէիւն : “Եւսմա բնակեցայց, զի հաճեցայ ընդ սա” : Եւսկ յառաջքան զհամաշխարհական ուրախութիւն եկեղեցւոյ 'ի մաշկեայ խորանին ընդունել զտէրն և զարարիչն ամենեցուն . և աստ կատարելապէս միացաւ ընդ մանկունս եկեղեցւոյ . ըստ այնմ, թէ “Եւսացից 'ինոսա, և բնա

obtulit Noë sacrificium Deo; et arescentibus peccatis in nobis, efficimur altare Dei, et ex mundâ mente acceptabilem hostiam Deo offerimus.

Est ista turris quoque intelligibilis. Nam turris illa a superbis, et arrogantibus condita est, ideoque confestim corrui; quorum etiam improba concordia per linguarum divisionem evacuata est. Hic autem dispersas de turri gentes in spiritualem concordiam adduxit Dominus noster, atque in corpus suum aedificavit solidis lapidibus turrin fortem, Catholicam sanctam super Apostolicae professionis fidem firmitate inconcussâ; quam nec diabolici venti, neque validae redundantium torrentum pluviae evertere potuerunt. Immo excelsum istius mysterium est caelesti arco valde excelsius. Turris illa a Titaneo Belo extracta est; ista vero sublimiori mysterio a Verbo Divino. Turris illa unam linguam in plurimas divisit, et pessimam concordiam in aeternum dissolvit: turris ista destructos sejunctosque adduxit in unum, unanimes et consentientes cunctos reddens in unâ spe vocationis Christi. In illâ turri in septuaginta duas linguas familiae Patriarcharum sunt divisae: in hac vero turri Septuaginta duo Apostoli universum terrarum orbem collegerunt, et per sancti lavacri regenerationem eos fecerunt lucis, et dei filios.

Hujusce Sanctuarii mysterium conformatur quoque tabernaculo Abrahae, in quo cum duobus Angelis commoratus est Deus: in isto enim mystica Trinitas inhabitat; quemadmodum per Prophetam dixit: *In hoc habitabo, quia complacui in eo* ¹. Ibi ante universalem Ecclesiae laetitiam in pelliceo tabernaculo exceptus fuit universorum Dominus ac Creator: et hic perfecte cum Ecclesiae pueris copulatus est, juxta illud: *Ambulabo inter eos, et habitabo in illis* ²,

² Corinth. 6. 16.

կեցայց 'ի նոսա, . և այլն : Յայնմ խորանի զպարզեա
կան զաւակն խոստացաւ ան լ' քրաամու . և աստ
նոյն ինքն Վճ զաւակն օրհնութե պարզես մեծա-
մեծս բաշխէ հաւատոց որդւոցն լ' քրաամու : Լ' չգ-
նահապետն միածնաւն իւրով պատարագաւ յառա-
ջեաց գրաւեաց զան ի պարտս սիրով իւրով . ընդ
որումեա չայրն երկնաւոր զմիածինն իւր պատարագ
կենդանի զգառնն անարատ՝ որ եբարձ զմեղս աշ-
խարհի , սիրով միացուցեալ զամենեսեան ընդ ին-
քեան :

Խորհրդածի սա և լեառն սինէական . յորում
փոխանակ փառացն միգապատ և հրատեսիլ երե-
մանցն , և պակուցանող ձայնիցն փողոց և որոտմանց
'ի լսելիս ժողովրդոցն , նոյն ինքն անպարագրելի
Բանն Հօր զփայլատակող ճառագայթս անութեն
ամպով մարմնոյն թաքուցեալ՝ կենսաբեր աւետարա-
նին փողով զտիեզերս հրաւիրեաց յորդեգրուի Հօր :
Լ' չգ երեսքն լ' ովսեսի լուսաւորեցաւ , յոր ոչ կարելին
հայել որդիքն իսրայելի . իսկ աստ բացաւ երեսօք
զփառս ինն իբրեւ ընդ հայելի տեսեալք՝ անատես
ամենեքեան վերագրիմք : Լ' չգ պատգամք անագիծք
'ի տախտակս քարեղէնս տուեալ եղև նոցա 'ի ձեռն
լ' ովսեսի . և աստ աւետարանն փրկութե ինքնախօ-
սութե լ' որդւոյն ան՝ լուսաւորէ զամենայն մարդ զե-
կեալն յաշխարհ :

Լ' նպատակ օրինակի այսր քաւարանի կազմեցաւ
հրամանաւ ան խորանն վկայութե 'ի Բեսելիելէ , և
կանգնեցաւ 'ի լ' ովսեսի . և յետոյ տաճարն հրա-
շագան 'ի Սողոմոնէ . մին զփոփոխելի կարգ օրինա-
ւորացն նշանակէր , և միւսն զհաստատուն խորհուրդ
այսր սրբարանի զեկուցանէր : Սակայն 'ի նոսա մար-
մնոյ մաքրութե կատարելին առօրեայ լուացմամբ
և պատարագօք : Իսկ աստ հոգեւոր սրբութի և մա-
քրութի մկրտութեամբ աւազանին , և խորհրդական
ճաշակմամբ տէրունական մարմնոյն : Լ' չգ արին
անամնոց սրսկեալ 'ի վերայ ժողովրդեան . և աստ
արիւնն տէրունական հեղու 'ի փրկութի աշխարհի :

et caetera. In illo tabernaculo Deus repromissionis semen Abrahae promisit; hîc autem ipse benedictionis semen Christus dona magna filiis fidei Abrahae distribuit. Ibi magnus Patriarcha per unigeniti sui sacrificium Deum charitate suâ praeoccupavit ad debitum; juxta quod Pater caelestis dedit Unigenitum suum sacrificium vivum, Agnum immaculatum, qui tollit peccata mundi, cunctos sibi in charitate coniungens.

Mystice est ista mons quoque Sina, ubi pro nebulosae igneaeque apparitionis gloria, et pro formidabili tubarum ac tonitruum sonitu, quem populus audivit, ipsummet incircumscripsum Patris Verbum fulgidos Divinitatis radios sub carnis nube occultans, per vivifici Evangelii tubam in adoptionem Patris orbem terrarum invitavit. Ibi illuminata fuit Moysis facies, in quam respicere non poterant filii Israël: hic autem revelatâ facie gloriam Dei, tamquam per speculum videntes, omnes Deum aspicientes fimus. Ibi dem oracula divinitus in lapideis tabulis delineata illis per Moysen data sunt: hîc vero salutis Evangelium per ipsiusmet Filii Dei locutionem *illuminat omnem hominem venientem in mundum* ¹.

Ad commonstrandum exemplum huiusce propitiatorii, Deo praecipiente, aedificatum fuit a Beseleel tabernaculum testimonii atque a Moyse erectum; deinde admirabile templum a Salomone: quorum unum mutabilem legalium ordinem designabat, aliud autem firmam huius sanctuarii profunditatem indicabat. Verum in illis corporis purificationes peragebantur per quotidianas lotiones sacrificiaque: hîc autem spiritualis sanctificatio, et purificatio (*fit*) per lavacri baptismum, et per mysticam dominici corporis degustationem. Ibi animalium sanguis super populum aspersus; hîc dominicus sanguis funditur in

¹ Johan. 1. 9.

Յառաջինս գառն զգալի զենեալ, և 'ի սմա գառն հոգեւորական վասն կենաց աշխարհի պատարագեալ:

Ընդ մանանայ յերկնից տուեալ նոցա 'ի կերակուր, և աստ հաց կենաց Վճի իջեալ յերկնէ՝ կեանս տայ աշխարհի: Ընդ ջուր 'ի վիմէն բղնեալ յարբուսն ծարաւեաց. և աստ ջուր կենդանարար 'ի կողիցն Վճի 'ի զմայլումն հաւատացելոց: 'Ի նոսա թլփատուծի մարմնոյ. և աստ թլփատուծի սրտի՝ 'ի մերկանալ զանդամս մարմնոյ թլփատուքն Վճի: Ընդ պատարագք և զոհք յանամնոց. և աստ անձինք մաքրեալք սուրբք և հաճոյք ան: 'Ի նոսա աւագան ջուրց առ 'ի մարմնոյ լուացումն. և աստ աւագան հոգեւոր ջրոյ 'ի մաքրութի հոգւոյ և մարմնոյ: Ընդ ցուպ քահանայապետին պտղաբերեալ կաղին արքայաւ կան, և աստ խաչն լուսոյ պտղաբերեաց զՎճ: Ընդ տախտակ դատաստանի ճշմարտութե և յայտնութ. և աստ աւետարանն քարոզեալ արքայութե:

Ընդ պճղնաւոր զգենլով ունէր քահանայապետն առ ստորոտոյն զանդակս, և խոյր 'ի վերայ գլխոյ, և վակաս չորեքկարգեան ակամբքն՝ խառնեալ ոսկւով շղթայաձևիւք ընդ միմեանս: Իսկ յեկեղեցի նշանակելով զՎճ՝ զգեցեալ մեզ հաւատովք՝ սիրով և սրբութիւն: Իսկ զանդակքն. զպայծառ քարոզութեն որ 'ի մեզ ծաւալումն բացայայտէ. և խոյրն զշնորհս հոգւոյն զեկուցանէ: Վանդի զպճղնաւորն զգենլով՝ հարոյնի՝ զմարմնանալ Ռանին նշանակէր, զչորեքնիւթեայ բնութիս զարդարեալ շքեղաշուք արդարութիւն: Ի պպուտակաւն զերկնաւորն եցոյց առաքինութի. և կարմրոյն մանուածոյ զանապահան աւրեանն կցորդութի, որով հաւասարեաց մեզ արեան և մարմնոյ: Իսկ բեհեղովն սպիտակաւ զածութեանն ընդ բնութիս մեր խառնումն. և ծիրանեաւն զծածկեալ խորհուրդա նճառելի տնօրէնութե: Իսկ չորեքկարգեան ակունքն երկոտասան 'ի լանջս քահանայապետին՝ երկոտասան առաքելոցն համաքատակին. զի սիրտ և կամք եղեն Վճի, և 'ի չորս առաջս բաժանեցին զաւետարանն 'ի չորեքծագեան տիեզերս:

salutem mundi. In priscis illis sensibilis agnus immolatus; in hac agnus spiritualis pro mundi vitâ sacrificatus.

Ibi manna de caelo pluit illis in cibum; hîc autem panis vitae Christus de caelo descendens vitam praestat mundo. Ibi aqua de petrâ scaturiens in potum sitientium; hîc aqua vivificans de Christi latere in fidelium fruitionem. In illis circumcisio corporis; hîc circumcisio cordis ad denudanda per Christi circumcisionem corporis membra. Ibi sacrificia, et animalium hostiae; hîc animae mundaе, sanctae, et Deo gratae. In illis piscina aquarum ad corporis ablationem; hîc autem spiritualis aquae lavacrum in purificationem animae, et corporis. Ibi Pontificis virga nucem regiam fructificans; hîc autem Crux lucis fructificavit Christum. Ibi rationale veritatis, et revelationis; hîc vero praedicatum regni Evangelium.

Ibi Pontifex talari veste indutus cum tintinnabulis ad oram, et tiarâ in capite, et humerali gemmis quadruplici ordine cum auro ad catenae formam intertextis. In Ecclesiâ vero designat nos Christum induisse per fidem et charitatem et sanctitatem. Tintinnabula ostendunt clarae inter nos praedicationis propagationem; tiara demum significat Spiritûs gratiam. Quod enim Aaron talarem tunicam indueret, id Verbi significabat Incarnationem per venustam gloriosamque justitiam adornantis naturam nostram quatuor constantem elementis. Per caeruleum, caelestem indicavit virtutem; et per coccineum his tinctum, incorrupti sanguinis participationem, qua nobiscum communicavit sanguini, et corpori: per byssum autem candidum, Divinitatis cum naturâ nostrâ admixtionem: et per purpureum, absconditum inefabilis humilitatis mysterium. Duodecim porro quatuor ordinum gemmae in pectore Pontificis Duodecim Apostolos praefigurant; quoniam Christi cor, et voluntas fuere, et in quatuor profluvia dividerunt Evangelium per quatuor orbis extremitates.

Այսինպէս որոյ՝ այսոցիկ բերապատիկ բարեաց աղբիւր խորհրդածի սուրբ եկեղեցի . և մեզ ոչ միայն այժմուս, այլ և 'ի հանդերձեալն յաւիտենի լինելոց է տեղի ապաւինում, ոկզմաւորեալ 'ի կանխութենէ լինելութե արարածոց յանսկիզմ արարողէն, որ նա ինքն է սկիզբն և կատարած հաստատութեան եկեղեցւոյ, և առ միմեանս միաւորութե օրինակացն և ճշմարտութեան ըստ պատեհաբար համեմատութեան:

Եւ այժմ իրաւացի է առնուլ փոխանցաբար, և համաքատակել զսա հանդերձելումն իմանալի խորհրդով. քանզի որպէս օրինակքն առաջինք աւարտեցան յայս ճշմարտութե հասումն, նոյնպէս և սա զհանդերձելոյն ունի նկատումն: Եւ նախ այս՝ զի դիր շինուածոյ սորա հանդէպ է արեւելից. վասն զի յարեւելից ակնկալութեմք գալստեան երկնաւորն արքայի և փեսայի. և դարձեալ դէմ՝ յանդիման է սա դրախտին որ յարեւելս՝ որպէս ընտելիս նմա զօրդիմն իւր մնուցանելով, որք խաչակցութեն Վճի ըստ աւագակին բարեբարոյի խզելոց են զընդեղէն սրոյն անցս, և ընդ հովանեաւ տաւաղին անմահական տնկոցն. իսկ լուսանցոյցն յարեւելս զմուտ իմանալի լուսոյն յաշխարհիս և ծագումն ըստ արեգակնն զարդարն նշանակէ: Իսկ 'ի կողմանէ՝ զմտացն խորհրդածելն 'ի խոնարհ ձեացուցանէ, և զի կողմնակիքն մեր՝ որ են աջեայք և ահեկեայք, լուսաւորք են առաքինութիւն: Եւ որ յարեւմուտն է, նկատէ զլոյսն՝ որ յարեւելից մտանէ մինչև յարեւմուտս: Եւ ձեն զի քառակողմանի է՝ հրաւիրակ է չորից անկեանց տիեզերաց 'ի մի յոյս կոսման միով հոգւով 'ի Վճ միացեալ միոյ նոյն ընծայել զերկրպագութի:

Իսկ ազդարարն ժամահար՝ նախ 'ի փառատրութիւն նոյն է բոլորից հրաւիրակ. և դարձեալ զհրեշտակական փողոյն հնչումն նշանակէ, զայն՝ որ զարթու

1 Subintelligitur vitae.

2 Ad Verb. transitus lucis.

3 Subintelligitur fenestra.

Quapropter horum innumerabilium bonorum fons consideratur sancta Ecclesia; atque nobis non solum in praesenti, verum et in futuro saeculo futura est asyli locus, incipiens ex principio existentiae creaturarum a Creatore principii nescio; quippe ipse est principium, et finis firmitatis Ecclesiae, atque exemplorum veritatisque ad invicem unionis, juxta congruam analogiam.

Nunc porro aequum est eam sumere allegorice, eamque per intellectuale mysterium futurae¹ configurare: sicut enim praecedentia exempla ad istius veritatis intelligentiam completa sunt, ita ista quoque ad futura refertur. Imprimis itaque situs aedificationis istius respicit ad Orientem; quia caelestis regis ac sponsi adventum ex Oriente expectamus. Ista praeterea est contra Paradisum, qui est in Oriente, tamquam illius incolae instruens filios suos, qui per participationem crucis Christi, ad boni latronis exemplum dissecturi sunt flammei gladii adiutum, et sub immortalium plantarum umbrâ requiescant. Porro fenestra² ex parte Orientis significat ingressum intelligibilis luminis in mundum, justorumque solis instar splendorem: ad latus autem³ designat humilem quodammodo mentis contemplationem; ea enim, quae nobis ad dexteram et ad sinistram manent, lucida sunt per virtutem: quae autem ad Occasum est (*fenestra*), intuetur lumen, quod ab ortu usque ad occasum ingreditur. Forma autem quadrangularis invitat quatuor orbis angulos, ut per unam vocationis spem uno Spiritu in Christo copulati uni Deo adorationem exhibeant.

Instrumentum⁴ vero, quod pulsatur ut ad Officium populus advocetur, imprimis invitat ad glorificandum universorum Deum: item et Angelicae tu-

4 Crepitaculum scilicet, vel Campana.

ցանկէ 'ի մահահանգիստ քնոյն զտիեզերս, և ընդ առաջ գալստեան երկնաւորն հրաւիրէ [Թագաւորի :

Իսկ վարագուրին անջրպետութի՛ն զառաջին երկնից ցուցանէ որոշումն , ուր միայնակ խորորդութիւն ասի բնակիլ յերկինս երկնից . և այն ևս՝ անջրպետ որ ընդ մէջ մեր և անմարմին էութեցն կայ :

Եւ տաճարն ժողովեաղ հաւատացելոց՝ զհաւասարութի մեր ընդ հրեշտակս զեկուցանէ, յորժամ կամք ամենեքեան առաջի բեմին Վհի : Եւ արտաքոյն եկեղեցւոյն ժողովեաղ է յանցաւորաց , որք կան արտաքոյ , տեսանեն և լսեն զպատիւ արժանաւորացն :

Իսկ զապտերացն լուցմունք՝ զլուսաւոր վարս և զողորմածութիւն իմաստնոցն կուսանացն բացայայտէ . նաև զերկնից լուսաւորացն բերէ նմանութիւն՝ զարեգակն և զլուսնի և զաստեղաց : Եւ հանապազորդ վառումն լուսոյն՝ զմշտալոյս պայծառութի արդարոցն ցուցանէ առ 'ի յայ :

Իսկ սեղանն սրբութե՛ն զմիամնականութի՛ն տը խորորդութեն խորհրդածէ . և ծածկեալ զգեստիւք պատեհագունիւք՝ զծածկեալ խորհուրդ անութեն տայ իմանալ : Եւ պսակն պարապնդեալ զգեղական պատիւ խորորդութեն 'ի մի բերեալ փառաւորութի՛ն՝ ըստ օրհնութե՛ն սրբոց սերովբէիցն . վասն զի 'ի մարմնանալն Որդւոյ յայտնեցաւ խորհուրդ խորորդութեն : Եւ նուիրանոցքն արծաթիւք՝ յստակ և մաքուր բանն է հաւատոյ , զոր նուիրեմք 'ի սպաս պաշտման ուղիղ դաւանմամբ ան . ըստ այնմ , թէ “ Բանք ան ընտիր և փորձք են ” : Իսկ խորհրդանոցքն յաջմէ և յահեկէ ցուցանեն զպատրաստութի՛ն սպասուց եկեղեցւոյ՝ անպակաս ունել զտուրս օղորմութե՛ն առ աղքատս : Եւ պատարագին մասն անպակաս մնալ 'ի խորանին , այս է՝ օչ լինել դատարկ 'ի հաշտարար

1 Haec et in Ozniensis nostri fragmentis fore iisdem verbis reperiuntur, ut videre est pag. 239.

quod magis magisque suadet, Johannem nostrum esse istius quoque Sermonis Auctorem.

bae sonitum designat excitans orbem a somno requiei mortis, atque in occursum adventus caelestis regis convocans ¹.

Veli autem divisio demonstrat primi caeli sejunctionem, ubi sola Trinitas dicitur habitare in caelis caelorum; atque spatium illud, quod nos inter incorporeasque substantias extat.

Templum praeterea congregatorum populorum nostram denotat cum Angelis communicationem, quum stabimus omnes ante tribunal Christi. Externum autem Ecclesiae spatium locus est collectionis delinquentium, qui foras stantes aspiciunt et audiunt illorum, qui digni sunt, honorem.

Lampadum porro accensio luculentam vitam, et prudentum virginum pietatem declarat; ac caelestium Luminarium solis, et lunae, ac stellarum similitudinem praesefert. Quotidie vero eadem ardent, ut ostendatur perennis, qui ex Deo est, justorum fulgor.

Porro Sanctitatis Altare mystice designat sanctissimae Trinitatis consubstantialitatem; operitur autem illud decenti apparatu, ut absconditum Divinitatis arcanum intelligatur. Corona vero circumornata (*ostendit*) coaequalem Trinitatis honorem in unam redactum glorificationem, juxta sanctorum Seraphim benedictionem: siquidem per Filii incarnationem revelatum est Trinitatis mysterium. Argentea autem oblatoria ² sunt nitida ac munda fidei verba, quae per rectam professionem Deo offerimus in officii ministerio, juxta effatum: *Eloquia Domini electa, et probata sunt* ³. Sacra ⁴ vero ad dexteram, et ad sinistram, ostendunt paramentorum Ecclesiae observationem indeficienter habere eleemosynae largitionem erga pauperes. Atque Sacrificii partis sine intermis-

² Seu instrumenta illa, super quae oblationes offeruntur.

³ Psal. 11. 7.

⁴ Seu loca, ubi sacra asservantur.

մարմնոյն Վրտի՝ եկեղեցւոյն . զի մի ասիցի այն , «Պա-
կասեացի կերակուր 'ի տանէ ւայ ձերոյ » :

Իսկ աշտանակն՝ խաչն լուսոյ , և 'ի վերայ նորա
գունդ վառեալ անութիւնն եօթնարփի շնորհօք :
Եւ խնկանոցն զանազան բերէ խորհուրդ : Օ ի
որպէս նա լի է հոտով անուշութե , նոյնպէս և կոյմն
սուրբ լի էր Հոգւով սրբով և զօրութե՞ բարձրելոյն :
Իսկ բուրուառն զհրեշտակապետին ցուցանէ աւետա-
բանութի առ իոյսն Կր . և երեք ամբառնալիքն , զի
վերաբերեալ եղև նա աւետեօք խորհրդական անու-
շահոտ գիտութե Կր ի խորհրդութեն՝ և 'ի մի կատա-
րումն համաբուն տերութեն : Իսկ բուրումն խնկոցն
հաշտարարութե , ըստ այնմ գոր 'ի հնումն Մհարոն
նուէրս մատուցանէր ւայ , զոր այժմ հաշտութի իւ-
րով արեամբն արար Վրտ . զոր մատոյց ւայ Հօր 'ի հոտ
անուշից . և դարձեալ զանուշաբուրիչ շնորհս Հո-
գւոյն սրբոյ առ մեզ նշանակէ , որպէս յառաքեալսն
'ի սուրբ Պենտակոստէին , և նոքօք ընդ ամենայն տի-
եղերս . վասն այնորիկ նախ 'ի բեմն ծխեն , զի նախ
'ի Հօրէ ելանէ Հոգին սուրբ , և ապա դայ յառաջ-
նորդն , և ապա յայլմն . ըստ այնմ , թէ « ի որպէս իւղն
որ իջանէ 'ի գլուխ և 'ի մորումն Մհարոյն » :

Իսկ աւագանն հաստատեալ մայր է որդէգրութե
հոգւոր ծննդոց , որ 'ի ջրոյ և 'ի Հոգւոյ վերստին
ծնեալ լինին որդիք ւայ . և արեանն Վրտի հաղոր-
դեալք՝ ժառանգակից նմին եղիցին , և բնակարան
Հոգւոյ նորա սրբոյ :

Եւ զի նախ 'ի խորհրդանոցն հանգուցանեն զխոր-
հուրդն , վասն զի նախ 'ի ծածուկ եկն առ մեզ Վրտ ,
և յորովայնի կուսին հանգեալ . և ապա յայտնա-

1 Ad temporalem processionem
id spectat : sin autem de aeterna
accipere velis, accipe eo modo,
quo S. August. dixit, principali-

ter ex Patre procedit: nam etsi ex
Filioque procedat, Pater tamen est
processionum fons, atque origo.

2 Seu ad digniorem ex clero.

sione permansio in tabernaculo, demonstrat, Ecclesiam nequaquam carere propitio Corpore Christi; ne forte dicatur illud: *Defecit cibus de domo Dei vestri.*

Candelabrum autem, Crux lucis, et super eam ardens globus (*est*) Divinitas, septiformi gratiâ. Thuris vero phiala Deiparae praefert mysterium: sicut enim illa plena est odore suavitatis, ita et sancta Virgo plena erat Spiritu sancto, et virtute Altissimi. Thuribulum autem commonstrat Archangeli annuntiationem ad Virginem sanctam: atque tres catenulae (*habentur*) ad illud elevandum, quia per annuntiationem elevata est ista ad mysticam ac suaviolentem sanctae Trinitatis cognitionem, atque ad unam consubstantialis Domini perfectionem. Olfactus vero thuris reconciliationis (*est*) juxta illud, quod olim Aaron hostiam Deo offerebat; quam modo reconciliationem peregit Christus in suo sanguine oblato Deo Patri in odorem suavitatis. Item suaviolentem erga nos Spiritus sancti gratiam significat; sicut super Apostolis in sanctâ Pentecoste, et per illos super universam terram. Idcirco prius ad Sacellum thus adolet (*Celebrans*), quia primum ex Patre provenit Spiritus sanctus¹; deinde venit ad Praepositum², postea ad caeteros, juxta effatum illud: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron*³.

Firmatum autem Baptisterium est mater adoptionis eorum, qui spiritualiter nascuntur, qui regenerati ex aquâ et Spiritu, filii Dei efficiuntur, atque Christi sanguini communicantes illius cohaeredes fiunt, ac Spiritus sancti habitaculum.

Prius in Offertorii loco⁴ ponunt mysterium⁵; quia prius occulte venit ad nos Christus, et in utero Virginis requievit; et deinde palam super Crucis altare

3 Psal. 132. 2.

4 Iste Offertorii locus respondet quodammodo Latinorum Ambaco, super quam in Missâ sole-

mnis calix et caetera pro sacrificio parantur.

5 Sive mystici Sacramenti materiam.

պէս 'ի սեղան խաչին եղև բերեալ: 'Ասև 'ի հան-
դերձելումն երևմանն՝ յայտնապէս ցուցանի երկնա-
ւորաց և երկրաւորաց:

Եւ քոցացն հարումն զօրինակ ունի սրբոց սերով-
բէիցն, զոր 'Վանիէլ եցոյց, "Հազարք հազարաց պաշ-
տէին զնա",: Իսկ նստել քահանայապետին յաթոռ
բեմին՝ զնստելն յաթոռ փառաց ահաւոր բեմին երկ-
նաւորն քահանայապետի նշանակէ 'ի միւսանգամ
գալստեանն: Եւ սեղանոյն բացումն՝ զյայտնապէս
երևումն անուշիկն ամենայն արարածոց բացաքա-
րողէ, յորժամ ցուցանէ զինքն արժանաւորաց իւ-
րոց. ըստ այնմ, թէ "Տեսանելոց եմք զնա՝ որպէս և
էն",: Եւ համբուրեն զսեղանն՝ զանձարելոցն տայ զտա-
րացոյց, որք վստահութիւն հաւատոց և սրբութեամբ
հաղորդին նմա:

Իսկ ժամակարգութիւն որ 'ի սմա, ոչ վայրապար,
այլ մեծ իմաստութիւն և ծածկեալ խորհրդով. որպէս
յաւուր միաշաքաթոջն նախ մաքրելն զեկեղեցին.
վամս զի յառաջ սրբեցաւ աշխարհս, և ապա 'ի օրը
բեալն բաշխեցաւ 'Քր, ըստ իւրում բանին՝ լուցա-
նել ճրագ, և տանն աւելածել:

Իսկ մտանելով մեր 'ի սմա խաչանիշ կնքելով զգէմն
երկրպագութիւն յարեւել՝ 'Իիածինն սկսանելով, զվե-
րանալն տպաւորէ խաչագգեստիցն 'ի հանդիպումն
տն յօդս ցնծութիւն երկրպագել՝ զմիածին ան-
ամպս երկնից նշանաւ խաչին եկեալ տեսանելով:

Եւ ապա երգողաւ երկդասիւնքն համախմբեալ
ընդ վերինն, զՏէր Թագաւորեաց, վայելութիւն
զգեցաւ. զըտորից նշանակելով զվերնոց և զներք-
նոց Թագաւորն ան- եկեալ տեսանելով, վայելա-
պէս զգեցեալ զփառս հայրենիս. Թագաւորեալ և
որք ընդ նմա:

Յետ որոյ համբարձմամբ աւետարանին գեղապաւ

1 Haec flabella quae communi-
ter argentea sunt, vel aurea, super
hastam elevata a Diaconis leviter

agitantur; indeque campanulae
circumquaque dispositae, soni-
tum tamquam volucrum alas a-

fuit perductus. In futura quoque revelatione palam se ipsum coelestibus ac terrestribus ostendet.

Flabellorum ¹ vero motio typum praesefert sanctorum Seraphim, de quibus Daniel dicit: *Millia millium ministrabant ei* ². Pontificis sessio in throno Sacelli sessionem significat caelestis Pontificis super gloriae thronum horrendi tribunalis in secundo suo adventu; quum autem Altare reseratur, manifesta Divinitatis revelatio universis creaturis aperte praedicatur, quando seipsum dignis se ostendet, juxta illud: *Videbimus eum, sicuti est* ³. Altaris Osculatio indicat Deo adhaerentes, qui illo per fidei confidentiam, et per sanctitatem communicant.

Officii ⁴ autem horae non sunt in hac inconsulto statutae, sed magnâ sapientiâ, et abscondito mysterio. Item in die Primâ sabbati prius emundatur Ecclesia; quoniam antea purificatus est mundus, et deinde inter sanctificatos distributus fuit Christus, juxta sui ipsius effatum: *Accendit lucernam, et everrit domum*.

Porro intrantibus nobis hîc, vultum cruce signamus, adorantes ad Orientem, atque *Unigenitum* ⁵ incipimus, ad exprimendam Cruce signatorum elevationem in occursum Domini in aëra, atque laetificam adorationem, quum videbimus Unigenitum Deum in nubibus caeli venientem cum Signo Crucis.

Deinde assumptis canticis uterque chorus unâ simul cum supernis, dicit: *Domînus regnavit, decorem indutus est*, ad significandum, eos quodammodo vidisse omnium superiorum et inferiorum Regem Deum venientem paternâ gloriâ decenter indutum, cum eo Sanctis etiam, qui cum ipso sunt, conregnantibus.

Deinde, elevato Evangelio, pulcherrime laetamur

gitantium, proferant. De flabello Gracorum videatur eruditissimus Goar.

² Dan. 7. 10.

³ 1. Johan. 3. 2.

⁴ Seu Liturgiae.

⁵ Introitum Missae.

ընալ օրհնութիւն երկից սրբասացութիւն խաչեցարին ,
յորոյ վերայ զանօրոգի տեսանեմք հոգւոյ աւամբ՝
յաթոռ նստեալ բարձու , և 'ի բիւրուց երկրպա-
գեալ դասուց , պսակեալ զխաչեալն վամս ինքեան :

Եւ զմի քարոզն համաշխարհական կոչմամբ զգու-
մարեալն տպաւորէ յաշխարհաժողով ատեանն բո-
լոր տիեզերաց : Եւ և սաղմոսք և ընթերցուածք
մարգարէականք զգատաստանն , որ ըստ գրոց , բա-
ցայայտէ . ըստ այնմ , թէ « Եւնել նոցա դատաստան
ըստ գրոց » . և դարձեալ զի 'ի հանդերձելումն նախ
մարգարէքն և առաքեալքն վկայեն քարոզուէն , և
ապա թագաւորն վճիռ հատանէ : Իսկ ալելլուսն քա-
ջահն ձայնիւ զհրեշտակացն քաղցրաբանուէն օրհ-
նաբանութիւնն նշանէ : Իսկ մերձ առ նմին աւետարանն՝
կենսաբեր ձայնիւ՝ անօրհնութիւնք , զորդեգրութեանն
առքերելով պարգևս հրաւիրէ : Յետ որոյ խոստո-
վանութի հաւատոյ յամենայն լեզուաց յանուն նոյն
մերոյ Յոր Բորի և այլ հօր և հոգւոյն սրբոյ : Եւ
ապա քարոզք և քահանայական աղօթք՝ կոչէ ըզ-
հրաւիրեալն և զկոչեալն . և 'ի սմին՝ սրբասացու-
թիւն :

Եւ յետ աղօթիցն 'ի վերայ ամենայնի՝ վայելումն
և արբումն անմահական բաժակին , և կենաց հացին ,
զանդ ուրախութիւնն նշանակէ թագաւորելոցն 'ի լոյս ,
յորժամ՝ նոր արբեցէ զնա ընդ մեզ յարքայութեան
հօրն , յայտնելով և վարդապետելով իւրոց աշակեր-
տացն զանձառելի խորհուրդն , յանկ ելեալ բանին՝
թէ « Ինդ իս կերիջիք և արբջիք 'ի սեղան իմ յար-
քայութեն իմում » : Եւ յազիկ հանդերձելոց բա-
րեացն ցոյցք յեկեղեցւոյ :

Իայց պարտ է գիտել , թէ ընդէր զեկեղեցի՝ որ
յանշուստ քարանց և 'ի փայտից շինեալ է , և զժո-
ղովն հաւատացելոց՝ միապէս կոչէ եկեղեցի : Եւ որ
որպէս զգրախան կրկին իմանամք , նոյնպէս և զեկե-
ղեցի կրկին իմասցուք . զի եկեղեցի յերայեցւոցն

1 Evangelium nempe.

2 Haec quoque alibi dixerat Jo-

hannes noster iisdem fere verbis.

Vid. pag. 233.

per trisagiam Crucifixi benedictionem: super quod ¹ Filium Dei vidimus mentis oculo in sede excelsâ sedentem, atque a millibus centenis millium adoratum ²; item illos etiam, qui propter ipsum crucifixi fuerint, coronatos (*aspicimus*).

Deinde Praeco ³ convocans universum orbem, praefigurat totius orbis terrarum coetus ad universale tribunal congregatos. Item Psalmi, et Lectiones propheticae patefaciunt iudicium, quod secundum scripturas (*faciendum est*); juxta illud: *Facere eis iudicium secundum scripturas*. Praeterea quia in futuro (*judicio*) prius Prophetæ et Apostoli de praedicatione testificantur, et postea Rex sententiam profert. Porro *Alleluja* sonorâ voce decantatum dulcisonam Angelorum doxologiam designat. Mox autem Evangelium, in quo vivificâ voce Dei locutio (*continetur*), per invitationem confert adoptionis donâ. Post istud Fidei professio, ex omni linguâ in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Dei Patris, et Spiritûs sancti. Deinde praeconia, et sacerdotales orationes vocant invitatos, et vocatos: atque interim hagiologia ⁴.

Post preces autem super omnia, fruitio, et potatio immortalis calicis, et panis vitae significat supernum gaudium eorum, qui in luce regnant; quum ⁵ bibet illum nobiscum novum in regno Patris, revelans docensque discipulos suos inenarrabile mysterium, impleto eo sermone: *Mecum manducetis, et bibatis de mensâ meâ in regno meo*. Haec sunt in Ecclesiâ futurorum bonorum indicia.

Caeterum scire oportet, curnam Ecclesia, quae ex inanimatis lapidibus lignisque aedificata est, nuncupetur Ecclesia non secus ac fidelium congregatio. Itaque sicut Paradisum dupliciter intelligimus, sic et Ecclesiam dupliciter consideramus. Nam Ecclesia

³ Diaconus scilicet Praeconium decantans; ut alibi diximus.

⁴ Seu Canticum benedictionis.
⁵ Subintelligitur *Christus*.

առ մեզ ժողով թարգմանի, ըստ նմին անուան կոչի
 և ժողովարանն, զի է շինեալ նա ստուգապէս տուն
 ւնայ՝ յաղագոս պատարագելոյ՝ ի նմա յորդոյն ւնայ, նոյն
 պէս և մարդս տաճար է ւնայ ըստ Սաղմոսի, յաղագոս
 սրբութեան անաղանիս և մաքրութեան վարուց։ Օ ի որ
 պէս յայս անշուշտ տաճարիս՝ որ ի քարանց և ի
 փայտից, զամենակարող անունն ւնայ կարգամբ ի վե-
 րայ, և օծանեմք յանունն ւնայ, և տուն ւնայ անուա-
 նեմք, զի ստուգապէս ւնայ ի նմա քնակէ . նոյնպէս և
 հաւատացեալք որ յանուն Հօր մկրտին, և օծանին
 իւրով, և յանուն Վրի ւնայ կոչին քրիստոնեայք, որ
 պէս ասէ Ղապտակ։ «Եւ զորս եդ ւնայ յեկեղեցւոյ»,
 և այլն։ Եւ զոր զգալի եկեղեցի անուանի՝ առնէ
 ինքեամբ զհացն և զգինին ի ձեռն քահանային մար-
 մին և արիւն Վրի, զնոյն և մարդս եղեալ եկեղե-
 ցի՝ ընդունի ճաշակմամբ։

Օ ի եթէ խորանն և տաճարն ըստ օրինակին փա-
 ռաւորեցաւ, քանի՜ առաւել որ ճշմարտութիւն է օրինա-
 կին՝ փառացն ւնայ քնակարան հաւատով իմացեալ լինի։
 Ս ամս որոյ չորից սեանցն կառուցուին՝ զչորից առա-
 քինուեց որ իմեզ՝ ցուցանէ . և կամարացն միաւորով
 զսիրոյն շողկապակցէ զառաքինութեն զատուցումն։
 Իսկ երկոտասան քարանցն հիմնացելոց՝ զերկոտասան
 անդամոց նշանակէ բանականաց . և շարայարով մե-
 ծամեծ քարանցն և փոքունց՝ զարանց հաւատացե-
 լոց՝ միանգամայն և զկանանց՝ բարեպաշտութիւն միա-
 ցելոց . զի ի Վրի (Յօ չիք խտիր՝ ոչ արանց և ոչ կա-
 նանց)։ Իսկ կապակցութիւն խճիցն և այլոց նիւթոց՝
 զհաւատացելոց ունի զնշանակ, որ միաւորէ զամե-
 նեսեանս ի մի յոյս կոչմանն Վրի։

Իսկ գմբեթաձև խորանարդ բարձրացեալ ի ծայր
 գագաթմանն ունելով զծաղկեալ նշան խաչին ծի-
 րաներդինեալ ւնային արեամբն ցուցանէ . որով զման

1 Ex hebraeo Gr. dicta est ἐκκλησία.

ex Hebraeo apud nos *Congregatio* interpretatur ¹: eodem nomine vocatur et locus Congregationis. Et quemadmodum illa veraciter aedificata est Domus Dei, propterea quod in ea Filius Dei sacrificatur; similiter et homo est templum Dei, juxta Paulum, propter lavacri sanctificationem vitaeque puritatem. Et sicut super hoc inanimato templo ex lapidibus lignisque confecto omnipotens Dei nomen invocamus, illudque linimus in nomine Dei, atque Domum Dei appellamus; reapse enim Deus habitat in eo; item et fideles in nomine Patris baptizantur, et unguuntur oleo, et in nomine Christi Dei nominantur Christiani; sicut dicit Apostolus: *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia* etc., . Quod autem ea, quae sensibilis Ecclesia vocatur, reddit per se panem, et vinum per manum Sacerdotis corpus et sanguinem Christi, idem ipsum homo quoque Ecclesia factus suscipit per communionem.

Si enim tabernaculum, et templum in typo glorificata sunt, quanto magis intelligendum erit de gloriae Dei habitaculo per fidem ², quod est ipsa typi veritas? Propterea quatuor columnae erectae sunt quatuor virtutum, quae in nobis (*esse debent*), indicia: atque fornicum unio in unum copulat virtutis charitatis distinctionem. Duodecim autem lapidum fundatio designat duodecim rationalium membra; conjunctio vero magnorum lapidum ac parvorum, viros fideles, simul et faeminas, per pietatem unitos: nam in Christo Jesu nulla habetur discrepantia non virorum, non mulierum. Lapillorum autem colligatio caeterarumque materiarum, fidelium symbolum praesert, quatenus omnes copulantur in unâ spe vocationis Christi.

Forma vero cupolae adinstar tabernaculi exaltata, in summitate verticis habens florens Crucis Signum, se se ostendit purpureo tinctam, divini sanguinis co-

² De homine scilicet per fidem reddito gloriae Dei habitaculo.

կունս իւր լուսազարդեալ խաչազգեստ յուղարկէ 'ի վերինն Երուսաղէմ, ցնծալ և պարել 'ի խորանն լուսոյ, միշտ զուարճանալ, և վայելել յանմահական ճաշակացն :

Եւս է խորհուրդ եկեղեցւոյ, և այսքան 'ի սմա անծային նշանացն խաղացումն : Եւրդարև «Ո՛ր խօսեսցի զգօրութիս նո՛ւ», և այլն, որ այսքան ձիրս պարգևեաց արդեոց մարդկանս : Եւ արդ զի՛նչ հատուցանեմք տրիւտուր նոն նոյ մերոյ, այլ միայն երկիր պազանել նմա հոգւով և ճշմարտութե՛ք, ասելով ընդ Եւաքելոյ՝ Թէ «Շնորհք նոյ 'ի վերայ անպատում պարգևաց նորա», Եւ այսպէս տեղեկացեալ 'ի Հոգւոյն սրբոյ զորպիստութի խորհրդոյ շինուածոյ սորա, և զսրբազան 'ի սմա յօրինեալ կարգս, ընդ հրեշտակացն տօնելով զնաւակատիս սորա՝ երկնաւոր առաքինութե՛ք 'ի սմա կրօնաւորեսցուք, փառաւորելով զՀայր և զՈրդի և զԻր Հոգին յաւիտեանս . ամէն :

1 'ի տօնապատճառն, զկնի ձայնիցս՝ «Կրօնաւորեսցուք 'ի սմա», յարին և այս բանքս՝ «Եւ որպէս 'ի գրախտին նոյ մերկ և մաքուր 'ի մեզացն ծածկութից՝ եղիցուք առաջանին նոյ մաքրութե՛ք զՔրիստոսիցեալ . 'ի փայտն կենաց մերձեսցուք՝ զանմահական ճաշակելով զպատւոյն . զանմահ փետային զգալուստ և զխօսակցութի 'ի սմա ըն

կալցուք, և փառաւորեսցուք ըզհայր և զորդի և զԻր Հոգին յաւիտեանս . ամէն», : Զայսոսիկ չեղաք 'ի կարգին՝ խիթալով, զի մի՛ ըստ սովորութե՛ն հաւաքածոյ գրեանց տօնապատճառաց՝ գրիչք յիւրեանց պատուաստեալ իցեն զայլ և այլ բանս, որպէս և ուրիշ ուրիշ կարձեալ :

lore : quo pueros suos luce exornatos cruceque indutos ad supernam Jerusalem dirigit, ut exultent, choreasque ducant in tabernaculo lucis, semperque immortalī degustatione delectentur et oblectentur .

Hoc est Ecclesiae mysterium, tantaque in eā divinorum signorum processio. Profecto *quis loquetur potentias Domini ?* et caetera; qui filios hominum tot gratiis donavit. Quam ergo retribuamus remunerationem Domino Deo nostro ? nisi illum dumtaxat adoremus *in Spiritu, et veritate* ¹, dicentes cum Apostolo: *Gratias Deo super inenarrabilibus donis suis* . Sicque, a Spiritu Sancto edocti tantum aedificiī huius mysterium, ac sacratissimos, qui in eo constituti sunt, ordines, cum Angelis Dedicationem ejusdem celebrantes, caelesti virtute in isto religiose ² conversemur glorificando (*Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum in saecula saeculorum. Amen*).

¹ Johan. 4. 25.

² Hoc loci alius codex haec addit : « Et sicut in paradiso nudi, et immunes a peccati operimentis, per sancti lavacri munditiam simul Christo induti; ad lignum

vitalis accedamus, immortalem gustantes fructum: immortalis sponsi adventum ac desponsationem in hac assequamur, et glorificemus Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum in saecula. Amen »

ՅՈՎՏԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԵԱՐԻ

Լ ՍԵՆԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ թողովան	ԵՂ .	8 .
Լ անանդ նորին թողովայ . լԷ	„	56 .
Ղ առ ընդդէմ պառլիմենտ	„	78 .
Ր նդդէմ երևումանայ	„	108 .
Յ աղագս կարգայ եկեղեցւոյ	„	180 .
- - - և նախ լասն պաշտամանի գիշերոյ	„	182 .
- - - Լաւաօրո	„	190 .
- - - Լընափալի	„	204 .
- - - Սան պաշտամանի երբորդ, վեցերորդ, և իններորդ ժամն	„	208 .
Ս Ե թի աւուր մաշաբաթի (կիրակի)	„	224 .
Տ արուածք նոյն գործոյ . վԵ գիշերային ժամն	„	236 .
- - - Ս Ե երեկոյեան ժամն	„	240 .
Յ եղապահարան նանահագրոյ	„	250 .
Ղ առք երկու յեկեղեցի՝ անվերհագիր	„	255 .
- - - ա . 'ի հիմնարկէս եկեղեցւոյ	„	256 .
- - - և յօրհանումի նորաշէն պաշարի	„	264 .
- - - Բ . 'ի նաւաւապիս եկեղեցւոյ	„	280 .

ELENCHUS OPERUM

IOHANNIS PHILOSOPHI

O	RATIO Synodalis	Pag. 9.
	<i>Canones ejusdem Synodi . . . . .</i>	<i>" 57.</i>
	<i>Sermo contra Paulicianos . . . . .</i>	<i>" 79.</i>
	<i>Contra Phantasticos . . . . .</i>	<i>" 109.</i>
	<i>De Officiis Ecclesiae . . . . .</i>	<i>" 181.</i>
	- - - <i>Nocturno . . . . .</i>	<i>" 183.</i>
	- - - <i>Matutino . . . . .</i>	<i>" 191.</i>
	- - - <i>Ortus Solis . . . . .</i>	<i>" 205.</i>
	- - - <i>Meridie, hora III. VI. IX. . . . .</i>	<i>" 209.</i>
	<i>De magna die Prima-Sabbati, Dominica . . . . .</i>	<i>" 225.</i>
	<i>Fragmenta de hora nocturna . . . . .</i>	<i>" 237.</i>
	- - - <i>De hora vespertina . . . . .</i>	<i>" 241.</i>
	<i>Memoriale de libro Canonum . . . . .</i>	<i>" 251.</i>
	<i>Sermones de Ecclesia, sine titulo . . . . .</i>	<i>" 255.</i>
	- - <i>I. De Fundamento Eccl. jaciendo . . . . .</i>	<i>" 257.</i>
	- - <i>Cum benedictione novae Eccl. . . . .</i>	<i>" 265.</i>
	- - <i>II. Panegyricus in Dedicatione Eccl. . . . .</i>	<i>" 281.</i>

V E R B A

ANIMADVERSIONE AUT CORRECTIONE

DIGNA

<i>pag.</i>	<i>lin.</i>	
13	18	ad juventum . . . <i>lege</i> . . . ad juventam
	22	facere . . . . . fieri
15	30	raectoribus . . . . . rectoribus
16	10	առ նմա խուժ . . . . . առ նմա խուժ
18	34 35	և զփոքումբքն ... համան, զփոքումբքն ... համանգա, գամայն է . . . . . մայնցն է
19	7	ibi per suum . . . . . ibi sui
	16	in hac vita . . . . . viventi, (<i>aut</i>) ut vivens .... transeat
25	6	baptizaturi . . . . . baptizandi
30	21	դժոխագաղելի . . . . . դժոխագաղելի
39	18	praetiosissimi . . . . . pretiosissimi
45	6	septiformam . . . . . septiformem
51	4	musicarum amantes etc.. <i>melius diceretur</i> : animas, quae . . . , tamquam per instrumenta citharoedos fieri Spiritus etc.
65	33	Psalmm II . . . . . Psalmum III.
67	<i>adnot.</i> 3	Post Nersetem Magnum duo alii Nersetes fuerunt, u- nus anno 524, alius ann. 640. Forsitan vel de uno vel de alio istorum loquitur Ozniensis.
71	12	<i>Sancus</i> . . . . . <i>Sanctus</i>
73	24	flexilia: Arm. ճօճանակս, quae vox verti etiam pote- rat <i>flabella</i> .
74	13	'ի և մարմնական . . . . . և 'ի մարմնական
80	6	տէրութեանն . . . . . տէրութեանն
85	5	Saturnum: alludit Ozniensis ad Arm. ethymologiam vocis հռնոսս, quae vox ex Graeco Χρόνος (<i>tempus</i>) Armeniace potest intelligi ex voce հռիւ (<i>praelium</i>), ob vocis similitudinem, quasi հռիւ italicice diceretur <i>guerra</i> .
	23	Heroes facti; ad verb. <i>Heroes nominati</i> , seu <i>deorum</i> <i>prosapia</i> .
87	23	<i>in cujus manu</i> . . . . . <i>in cujus manu</i>
88	<i>adnot.</i> 1	sacc. IV . . . . . sacc. VI. vel VII.
95	16	incomprehensibilis. . . . . <i>ad verb.</i> invisibilis eodem sensu, ac si diceretur in- comprehensibilis.

116	34	միանձնականութիւն . . . կամ ընթերցելի . . . հասնակա- նութիւն, որ և համագոյութիւն ասի, և կամ իման, միահո- գիւն, եղեալ յապողի- նարէ, որուամայր զմարդ- կային հոգին քնի, շատ համարելով զանձայինն :
125	16	Animam, Corpus, et mentem. Sic a S. Gregorio Il- luminatore tradita fuit Nicenae fidei professio, qui- busdam additis declarationibus, ut quodlibet du- bium a gente suâ arceret, omnesque sui temporis haereticos profligaret.
137	24	Hinc sequetur etc . . . potest quoque verti: Haec sequitur, etc. tuncque adnot. num. 3. omnino est abrodenda.
145	29	quemque. . . . . vel aliud
149	18	Quasve ex hisce. . . . . Quasve ex nostris (<i>Patri- bus</i>) .... ?
177	1	benedicebat. . . . . benedicebant
	10	eus. . . . . eos
256	<i>in adnot.</i>	seq. v. . . . . Saec. v.
269	<i>in adnot.</i>	ea nostrâ carne. . . . . ex nostrâ carne
281	<i>in adnot.</i>	jungitur . . . . . subjungitur
303	32	osservationem . . . . . asservationem
305	20	Apostolis. . . . . Apostolos
	<i>in adnot.</i>	super quam. . . . . super quem
307	<i>in adnot.</i>	proferant. . . . . proferunt

Franz Steckeler
Buchbinderei
Höchstädt/Oo.

